

ҚАЗАҚСТАН
ТӘУЕЛСІЗДІГІНЕ

30 ЖЫЛ

Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігі
«Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті» КеАҚ

Министерство образования и науки Республики Казахстан
НАО «Университет имени Шакарима города Семей»

«МУЛЬТИМЕДИЯЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ КЕҢІСТІГІ ҮШТІЛДІ
ЖОҒАРЫ БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫНДАҒЫ КОММУНИКАТИВТІК
ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ»

атты Республикалық ғылыми-тәжірибелік конференция

МАТЕРИАЛДАРЫ

МАТЕРИАЛЫ

Республиканской научно-практической конференции

«МУЛЬТИМЕДИЙНОЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ ПРОСТРАНСТВО
КАК ИНСТРУМЕНТ ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНЫХ
КОМПЕТЕНЦИЙ В СФЕРЕ ТРЕХЪЯЗЫЧНОГО
ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ»

26 қараша 2021 ж.
Семей

**Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігі
«Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті» КеАҚ**

**Министерство образования и науки Республики Казахстан
НАО «Университет имени Шакарима города Семей»**

**«МУЛЬТИМЕДИЯЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ КЕҢІСТІГІ ҮШТІЛДІ
ЖОҒАРЫ БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫНДАҒЫ КОММУНИКАТИВТІК
ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ»
атты Республикалық ғылыми-тәжірибелік конференция**

МАТЕРИАЛДАРЫ

МАТЕРИАЛЫ

**Республиканской научно-практической конференции
«МУЛЬТИМЕДИЙНОЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ ПРОСТРАНСТВО
КАК ИНСТРУМЕНТ ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНЫХ
КОМПЕТЕНЦИЙ В СФЕРЕ ТРЕХЪЯЗЫЧНОГО ВЫСШЕГО
ОБРАЗОВАНИЯ»**

26 қараша 2021 ж.
Семей

УДК 37.0
ББК 74.00
М 78

Главный редактор:

Ердембеков Б.А. – Председатель Правления – Ректор, доктор филологических наук, профессор

Редакционная коллегия:

Исмаилова Г.К. – к.ф.н., профессор кафедры иностранных языков;
Евлампиева Е.П. – руководитель отдела по управлению научной деятельностью;
Хасенова К.Е. – к.э.н., и.о. доцента кафедры экономики и финансов;
Исабаева Т.Д. – к.п.н., старший преподаватель кафедры иностранных языков;
Дюсекенева И.М. – PhD, и.о. доцента кафедры иностранных языков;
Рахматуллина З.Т. – старший преподаватель кафедры физико-математических наук и информатики;
Семейская З.Т. – старший научный сотрудник отдела по управлению научной деятельностью.

«МУЛЬТИМЕДИЯЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ КЕҢІСТІГІ ҮШТІЛДІ ЖОҒАРЫ БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫНДАҒЫ КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ» атты республикалық ғылыми-тәжірибелік конференция (Семей 2021, жылы, 25 қараша): Баяндамалар жинағы.

«МУЛЬТИМЕДИЙНОЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ ПРОСТРАНСТВО КАК ИНСТРУМЕНТ ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ В СФЕРЕ ТРЕХЪЯЗЫЧНОГО ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ». – Республиканская научно-практическая конференция (Семей, 25 ноября 2021 года): Сборник докладов / гл. редактор Б.А. Ердембеков. – Семей: Университет имени Шакарима города Семей, 2021. – 162 с.

ISBN 978-601-313-128-3

В сборнике представлены доклады пленарного и секционных заседаний, посвященные актуальным проблемам современного образовательного пространства, использования мультимедийных технологий как средства повышения качества образования, проблемам и перспективам трехязычного образования. Адресован преподавателям вузов, магистрантам.

Конференция была проведена в рамках проекта грантового финансирования МОН РК на 2021-2023 гг по теме «Мультимедийное образовательное пространство как инструмент формирования коммуникативных компетенций в сфере трехязычного высшего образования» – ИРН АР09261245-КС-21.

© Университет имени Шакарима города Семей, 2021

ПЛЕНАРЛЫҚ МӘЖІЛІС

ПЛЕНАРНОЕ ЗАСЕДАНИЕ

**Приветственное слово
директора Департамента организации образовательного процесса
НАО «Университет имени Шакарима города Семей»
Улана Багдатовича Тлемисова**

Уважаемые участники и гости конференции!

Рады приветствовать Вас на Республиканской научно-практической онлайн-конференции «Мультимедийное образовательное пространство как инструмент формирования коммуникативных компетенций в сфере трехязычного высшего образования», которая проходит в преддверии 30-летия Независимости Республики Казахстан!

За годы Независимости наша страна достигла больших успехов в различных сферах жизни. Большие изменения происходят и в системе казахстанского образования. Важное значение приобретает подготовка полиязычной и поликультурной личности. Одной из наиболее устойчивых тенденций современного образования стало активное применение мультимедийных ресурсов на всех ступенях и этапах учебно-воспитательного процесса.

Средства мультимедиа – это большой образовательный потенциал, который меняет роль педагога и обучающегося XXI века, характер их взаимодействия, методы, содержание обучения, оказывает положительное влияние на повышение качества образования, способствует эффективному усвоению обучающимися базовых знаний, формированию у них практических навыков.

Уверен, что важным результатом данной конференции станут качественная разработка и эффективное использование педагогами в образовательном процессе мультимедийных ресурсов, объединяющих в себе преимущества современных компьютерных технологий, позволяющих проникнуть в глубину изучаемых явлений, повышающих наглядность обучения, способствующих повышению качества знаний обучающихся и усиливающих эмоциональность восприятия учебного материала.

Желаю Вам, уважаемые участники и гости конференции, плодотворной работы, открытий и успехов в реализации новых идей!

МРНТИ: 14.35.07

Г.К. Исмаилова
НАО «Университет имени Шакарима города Семей»,
Казахстан, г.Семей, gainigul_ismailova@mail.ru

РАЗВИТИЕ ПОЛИЯЗЫЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В СИСТЕМЕ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

DEVELOPMENT OF POLYLINGUAL EDUCATION IN THE HIGHER SCHOOL SYSTEM OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Образование – это та сфера, от разумного устройства которой зависит благополучное решение насущных проблем страны и от которой, в конечном счете, зависит ее процветание. Актуальной задачей образования Республики Казахстан является развитие языковой компетентности студента, а именно: реальное владение тремя языками – казахским, русским, английским. Еще в 2007 году был принят проект «Триединство языков», который стал приоритетным в образовательной политике государства. Сама идея проекта была подсказана сложившейся языковой ситуацией многонационального Казахстана, где проживают представители более 130 национальностей.

Как подчеркивает Первый Президент Казахстана Н.А.Назарбаев: «...Казахстан уникален и силен своей многонациональностью. На его земле сформировалось уникальное поликультурное пространство... Поликультурность Казахстана – это прогрессивный фактор развития общества. Евразийские корни народов Казахстана позволяют соединить восточные, азиатские, западные, европейские потоки и создать уникальный казахстанский вариант развития поликультурности» [1].

В своих посланиях народу Казахстанлидер нациинеоднократно отмечал необходимость обеспечения конкурентоспособности страны и ее граждан. Именно с этой целью и была предложена поэтапная реализация культурного проекта «Триединство языков». Согласно проекту требуется равноправное и равномерное развитие трех языков: казахского как государственного языка, русского как языка межнационального общения и английского как языка успешной интеграции в глобальную экономику [1].

Данное требование вполне соответствует мировым стандартам. Общеизвестным фактом является то, что около 70 процентов населения земли полиязычны, и данный показатель характерен для тех стран, где проживают представители разных национальностей.

Полиязычность – это одно из важнейших условий, необходимых для конкурентоспособности не только индивида, но и народа. Таким образом, для достижения успешности в современном информационном и техногенном мире владение несколькими языками является закономерным велением времени: чем больше человек знает языков, тем лучше он приспособлен к условиям, предлагаемым жизнью и обществом.

В результате напрашивается вывод о том, что полиязычие – это проект, в успешной разработке которого заинтересованы государство, система образования и каждый гражданин.

Международный стандарт уровня владения иностранными языками требует от нас развития концепции полиязычного образования, основываясь на образовании новой полиязычной личности при организованной системе обучения. Студенты нуждаются в инновационных современных технологиях обучения. Для этого необходимо обеспечить одинаковое качество преподавания на всех трех языках. Кроме того, основополагающим вопросом является идентичность содержания учебных дисциплин при преподавании на нескольких языках [2].

Основной целью учебного процесса в вузах является формирование и развитие профессиональной иноязычной компетенции обучающихся. На современном этапе, когда уровень знаний, в основном, зависит от возможности получения качественной информации, полное профессиональное образование обеспечивается только при условии владения обучающимся как минимум тремя языками.

Иностранный язык для будущих специалистов – это средство коммуникации в их профессиональной деятельности в будущем. Как следствие, безусловно необходимо изменение требований к иностранному языку как учебному предмету в высшей профессиональной школе, в число которых входит приобретение студентами коммуникативной компетентности и знаний социокультурного фона. Кроме того иностранный язык необходим будущим специалистам не только как средство коммуникации, но и как источник профессионального роста, поскольку он предоставляет возможность приобщения к богатейшему мировому опыту, тем самым способствуя самоопределению, самореализации и социальной адаптации личности. Не случайно XXI век ЮНЕСКО был провозглашен веком полиглотов [3].

Необходимо отметить, что формирование и воспитание полиязычной личности – дело далеко не одного дня, и потому Государственной программой развития образования Республики Казахстан на 2011-2020 годы был заявлен поэтапный переход на полиязычное образование [4].

В Университете имени Шакарима города Семей полиязычное образование осуществляется не только на основе средств гранта МОН РК «Полиязычие – один из приоритетов современного образования в системе высшей школы», но и на всецелой поддержке руководства вуза.

Объектом и предметной областью данного исследования являются основы полиязычного образования в системе высшего учебного заведения. В связи с этим актуальными становятся вопросы лингвистического компонента содержания обучения иностранным языкам, преподавания иностранного языка в полиэтнической и поликультурной среде, а также вопрос использования специальных методов и методик в полиязычном образовательном процессе и современных средств мониторинга и контроля результатов обучения, оценки достижений обучающихся в освоении предметной области.

Резюмируя, необходимо подчеркнуть, что исследовательская работа ведется в двух направлениях:

– в теоретическом аспекте, когда прорабатывались проблемы, связанные с лингвистическим и социокультурным компонентами содержания преподаваемого материала;

– в методологическом аспекте, когда изучались, систематизировались, апробировались и внедрялись в учебный процесс традиционные, но прошедшие проверку временем и оправданные практикой преподавания иностранных языков, и современные методы, осваиваемые только преподавателями, ведущими иностранные языки.

Цель настоящего исследования – рассмотрение возможностей модернизации полиязычного образования и в определении методологии полиязычного образовательного процесса по формированию профессиональной компетенции будущих специалистов в системе высшей школы.

Поставлены и решены следующие задачи, которые позволили достичь цели:

1) разработка технологии создания полиязычных профессиональных терминосистем:
– создание банка учебной и справочной литературы для издания терминологического словаря: книги, учебники, обучающие on-line курсы, словари, сайты;

2) прохождение стажировки англоязычных преподавателей в ведущих зарубежных вузах;

3) поступление в бакалавров и магистров, обучавшихся по программе полиязычия, соответственно в магистратуру в докторантуру;

4) участие в семинарах-тренингах приглашенных зарубежных специалистов на английском языке;

5) обучение профессионально-ориентированному английскому языку студентов бакалавриата для обучающихся вторых, третьих курсов языковых и неязыковых специальностей;

6) тиражирование и внедрение в учебный процесс электронных полиязычных программ;

7) по результатам выявленных языковых компетенций, формирование полиязычных групп студентов второго, третьего, и четвертого курсов по элективным дисциплинам на всех факультетах университета, определение контингента обучающихся, проведение мониторинга их знаний, привлечение к преподавательской деятельности квалифицированных кадров преподавателей с учеными степенями, имеющих опыт обучения и работы за рубежом;

8) оказание содействия в формировании качественного контингента преподавателей для полиязычных групп университета: определение языковых компетенций преподавателей, ведущих занятия по базовым и профильным дисциплинам, путем разработанного и проведенного тестирования, в том числе процедуры экзамена;

9) осуществление научного консультирования магистрантов специальности «Иностранный язык: два иностранных языка» при прохождении педагогической практики в ГУ имени Шакарима города Семей;

10) совершенствование эффективного содержания программы внедрения полиязычного образования в университете, на основе которой разработаны языковые курсы для преподавателей и студентов в соответствии с выявленным уровнем владения английским языком.

В процессе исследования использовались специальные лингвистические методы и методики обучения иностранным языкам: системно-коммуникативный, экспресс-метод, лингвосоциокультурный, прямой метод обучения, грамматико-переводной и другие, а также мониторинг состояния и дальнейшего развития полиязычного образования в вузе.

Информационная база исследования является основой достижения результатов, в этой связи определен список научных, нормативных и стратегических источников:

– Послания и Программные стратегии Президента и Правительства Казахстана;

– Государственный общеобязательный образовательный стандарт образования специальностей;

– Стратегические планы развития Университета имени Шакарима города Семей;

– Электронные базы данных Elsevier и Springer, Российской государственной библиотеки.

Исследование велось в соответствии с основополагающими нормативными документами:

– Указ Президента Республики Казахстан от 1 февраля 2010 года № 922 «О Стратегическом плане развития Республики Казахстан до 2020 года»;

– Послание Президента Республики Казахстан Н. Назарбаева народу Казахстана от 11 ноября 2014 года «Нұрлыжол – путь в будущее»;

– Послание Президента Республики Казахстан Н. Назарбаева народу Казахстана от 30 ноября 2015 года «Казахстан в новой глобальной реальности: рост, реформы, развитие»;

– План нации «100 конкретных шагов: современное государство для всех»;

– Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2016-2019 годы.

Так как в Государственной программе в числе основных проблем высшей школы заявлены недостаточное качество подготовки педагогических кадров и низкая доля учителей, преподающих предметы естественно-математического цикла на английском языке, то для решения отмеченной проблемы в Университете имени Шакарима была разработана и утверждена Программа развития полиязычного образования на 2016-2020 годы. Данное исследование велось в соответствии с целями, закрепленными в утвержденной на Ученом Совете «Концепции программы полиязычного образования университета»:

– содействие решению проблемы становления и развития полиязычного образования в стране путем практической наработки опыта полиязычного образования в Университете имени Шакарима города Семей;

– содействие реализации принципа преемственности полиязычного образования в системе «школа – вуз», а также решению задачи подготовки педагогических кадров с полиязычным образованием в вузах Казахстана.

Теоретико-методологическая платформа современного научно-практического синтеза полиязычного образования заложена в работах таких отечественных и российских ученых, как: Кунанбаева С.С., Кондубаева М.Р., Коннова З.И., Ширин А.Г., Хомский Н., Савиньон С., Кулибаева Д.Н., Ирисханова К.М.

Вопросам развития полиязычного образования посвящены труды ведущих зарубежных ученых, таких как: Байрам М., Холлидей А., Ян ванн Эком, Хаймз Д., Савиньон С., Бахман Л.

Научная новизна исследования представлена следующими положениями:

- 1) определены пути модернизации полиязычного образования в системе высшей школы;
- 2) систематизированы методы и методики, используемые в процессе преподавания иностранных языков, описаны современные средства контроля результатов обучения и оценки достижений обучающихся в предметной области.

Практическое и прикладное значение результатов исследования имеет особое значение для развития полиязычного образования в системе высшей школы. Четкая контролируемая поэтапная реализация проекта позволит реализовать ожидаемые результаты:

– выполнение государственного заказа на подготовку кадров, владеющих тремя языками в соответствии с отечественным законодательством и регламентированными процессами;

– обеспечение выпускников университета международными стандартными квалификационными компетенциями;

– развитие конкурентоспособности университета на внутреннем и внешнем трудовом и образовательном рынках.

Литература

1. Назарбаев Н.А. Послание Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева народу Казахстана. – Астана, 2007.
2. Кондубаева М.Р. Научно-исторические основы формирования культуры речи двуязычного учителя-словесника: автореф. ... д-ра пед. наук. – Алматы, 1995. – С.139.
3. Кунанбаева С.С. Современное иноязычное образование: методологии и теории. – Алматы, 2005. – 264 с.
4. Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2011-2020 годы.

МРНТИ: 14.33.09

Г.Н. Молтабаева, А.С. Садыкова

КТКП «Геологоразведочный колледж» УО ВКО,
Казахстан, г. Семей, gulzada_90@list.ru, s-aizhan1984@mail.ru

РЕАЛИЗАЦИЯ ПОЛИЯЗЫЧНОЙ ПРОГРАММЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

IMPLEMENTATION OF A MULTILINGUAL PROGRAM IN VOCATIONAL EDUCATION

The Republic of Kazakhstan has a unique experience in the implementation of language policy more than 130 nationalities live on the territory of the country. The modern linguistic situation is one of the crucial factors for the country's integration into the world community. The idea of the trinity. In

2006 at the XII session of the Assembly of People of Kazakhstan the President highlighted the significance that three languages knowledge is essential for the future younger generation. In 2007, in his state to the nation "New Kazakhstan in a new world", the first President proposed to proceed to the phased implementation of the "Trinity of languages" project. A few years later, we can already observe the results of a new language policy aimed at developing trilingualism. The Comprehensive Program of Multilingual Education was adopted in 2015 in the East Kazakhstan region.

On March 15, 2018, on the basis of the Geological Prospecting College was held the Republican seminar - workshop "Multilingualism as the main priority of integrating the geological industry into the industrial and technological environment". It was organized by the NJSC "Holding" Kasipkor "the Education Department of the East Kazakhstan region. The main objectives of the workshop were to identify the urgent tasks of training personnel in the field of "Geology and Mining" in accordance with the updating of the education content, broadcasting the experience of implementing experimental curricula for the preparation of mid-level specialists with knowledge of technical English in specialties 0701000 "Geological survey, search and exploration of mineral deposits" and 0704000 "Geophysical methods of prospecting and exploration of mineral deposits."

The seminar was attended by the director of the KSU "Center for technical and vocational education and training of personnel of the East Kazakhstan region" R.S. Ramazanov, deputy director of the KSU "Center for technical and vocational education and training of personnel of the East Kazakhstan region" L.T. Kezdikbaeva and A.K. Ormanov is a freelance trainer of the NJSC "Holding" Kasipkor, the head of the professional practice of the Semey Financial and Economic College named after Rymbek Baiseitov as well as invited deputy directors for educational and methodological work, methodologists, masters of industrial training, teachers of special disciplines and English languages from the cities of Taraz, Atyrau, Ust-Kamenogorsk, Semey, Ridder, Shemonaikha, as well as representatives of rural colleges of East Kazakhstan region.

The plenary session of the workshop was opened by acting Director of the Geological Prospecting College N.T. Minayeva. In her speech Nazigul Tleugazyevna noted the paramount importance of multilingualism in the formation of a competitive specialist and mentioned the great experience of introducing trilingualism in the college's pedagogical team. Rishat Sagibekovich Ramazanov in his opening speech defined multilingualism as a resource for the development of education and emphasized the significance of vocational education in the formation of a multilingual and multicultural personality. Nowadays the trends that modernity dictates require mobility from teachers and a high level of interactive education. As the result, the speech of the representative of Kasipkor Holding Asylzhan Kalievich Ormanov on the topic "The importance of teacher training in the implementation of innovative educational technologies in technical and vocational education organizations" generated active interest.

With the formation of the system of trilingualism there is the necessity to study professional English from the second year of the study as well as elective course of English. In her speech Aigul Toleutaevna Omarbekova head of the department, teacher of the Geological Prospecting College in Semey and the main initiator of the implementation of an experimental plan emphasized this idea. In her report "The experience of introducing multilingual education in the MSOPE "Geological Prospecting College" A.T. Omarbekova rendered an account of the phased implementation of an experimental curriculum the main result of which was a specialist with knowledge of the English language. Aigul Toleutaevna noted the high professional level of college teachers, thanks to which it became possible to implement the tasks. Teachers of special disciplines with knowledge of English at the Geological Prospecting College D.Zh. Ibatulina, Sh.A. Urmanbaev reported the introduction of multilingualism in the specialty 0704000 "Geophysical methods of prospecting and exploration of deposits of minerals" abroad and shared the results of the implementation of new technologies in the process of teaching special disciplines in English.

In terms of the seminar teachers conducted integrated lessons where college students demonstrated a high level of English proficiency. Integrated lessons assist to project both knowledge of the special discipline and the level of professional English. Open lessons were conducted by teachers of special disciplines who are fluent in professional English Sh.A. Ermanbaev (teacher of special disciplines with knowledge of English), the topic of the lesson: "Measurement while drilling. Logging While Drilling"; B.Zh. Beyseminova, A.S. Sadykova (teacher of English), D.Zh. Ibatulina, G.N. Zhaisembaeva (teacher of English), topic of the lesson: "Conditional sentences of 1,2,3 types".

Foreign employers and social partners work intensively with the Semey Geological Prospecting College in order to hire superior personnel to workplaces such as alumni as literate, professionally trained

and fluent in world languages. It should be noted that the issue of cooperation with employers and recruitment is conducted by the Department of Career Guidance, Employment and Monitoring. The main task of it is the employment of graduates in Kazakhstan and foreign geological companies. Modern employers are interested in professionals who are ready to gain experience at the international level. At the Geological Prospecting College graduates of experimental groups defend a special point of diploma projects in English. To prepare a competitive specialist you need the appropriate personnel. Teachers of the Geological Prospecting College advance their skills attending language training courses.

An important condition for the development of multilingualism is immersion in the language environment. The Geological Prospecting College creates conditions for working with native speakers. In terms of the extracurricular activities circle "English club" was organized. The result of the work of the circle was demonstrated at the seminar. Experimental group students prepared a performance in English "Oliver Twist" (C. Dickens).

The results of the perennial experiment were summed up at the ceremonial part of the event. The administration of the college informed the guests with the stages of the experiment implementation, the experimental curriculum actualization, the outcome of practical seminars and the achievements of students. One of the actualization directions of the "Concept of the language policy of the Republic of Kazakhstan", advanced training and language competence of college teachers teaching in English is the passage of language internships abroad. The state provides considerable support in this sphere. Thus, according to the Bolashak program teacher G.D. Orazbaeva completed an internship at the University of Nebraska, USA; teacher G.N. Zhaisembaeva undertook an internship at the University of Leicester, Great Britain. In addition, two teachers of special disciplines Sh. A. Kurmanbaev (Hameenlinna, Finland), D. Zh. Ibatulina (University of Gloucestershire, Cheltenham, Great Britain) underwent a short-term internship for teachers of a VET institution.

The final part of the seminar was organized in the form of an exchange of views. During the conclusion members shared positive emotions and reciprocated recommendations. An essential part was the adoption of the resolution of the seminar.

Every year different Oblast, Republican and State seminars are conducted on the basis of Geological Prospecting college. During these events teachers of GPC share their experience with other professional institutions and demonstrate the advancement achieved. All these meetings are a successful exponent of the realization of trilingualism in the professional field. Thanks to the implementation of the program, a great number of college graduates work in foreign companies, constantly improve their professional skills on various internships. The result of getting a diploma is that graduates become highly qualified sought-after specialists in their field.

Литература

1. Э.Д. Сулейменова. Языковые процессы и политика. Алматы: Казахский университет, 2011. – 117 с.
2. Формирование и развитие языковой личности в условиях реформирования системы образования РК, № 5, 2007. – С. 23-24.
3. Закон РК «Об образовании» от 07.06.1999 г. № 389 – Алматы: Юрист, 2007 г.
4. Государственная программа развития образования в РК до 2010 г. от 11.10.2004 г. № 1459 – Алматы: Юрист, 2007 г.
5. <https://kasipkor.kz/?p=6362&lang=ru>

МРНТИ:14.01.11

З.Т. Рахматуллина

НАО «Университет имени Шакарима города Семей»
Казахстан, г.Семей, zarinazhan@mail.ru

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ПРОЕКТИРОВАНИЯ МУЛЬТИМЕДИЙНЫХ ЭЛЕКТРОННЫХ КУРСОВ

Мультимедийные электронные курсы (МЭК) в настоящее время являются несомненно перспективным дидактическим средством, которое при определенных условиях может значительно повышать эффективность учебного процесса. Электронные учебные курсы позволяют выполнять все основные методические функции электронных изданий: справочно-информационные, контролирующие, функции тренажера, имитационные, моделирующие, демонстрационные.

Технологии мультимедиа, в свою очередь, позволяют сочетать различные формы представления обучающей информации: текст, графику, анимации, звук и видео. Таким образом использование мультимедийной информации приводит к использованию различных стилей обучения, способствует активизации различных уровней восприятия, ведь каждый человек уникален и воспринимает информацию по-разному. Некоторые обучающиеся предпочитают воспринимать учебный материал посредством чтения, другие – посредством восприятия на слух, третьи – посредством просмотра видео уроков и пр. Представление учебной информации в различных формах позволяет максимально увеличить восприятие материала и тем самым повысить качество обучения. К тому же все электронные учебные средства чаще всего не привязаны к датам. То есть пользователь сам выбирает, каким образом он будет заниматься, он может подстраиваться под свои способности и предпочтения, выбирать произвольное время обучения, уделять изучению той или иной темы столько времени, сколько он сам захочет. Таким образом использование качественного мультимедийного средства позволяет сделать учебный процесс максимально гибким по отношению к социальным и культурным различиям между обучающимися.

Применение мультимедийных электронных курсов может положительно сказаться сразу на нескольких аспектах открытого и дистанционного учебного процесса. В первую очередь это стимулирование когнитивных аспектов обучения, таких как восприятие и осознание информации. Также МЭК могут повысить мотивацию обучающихся, сделать процесс обучения более наглядным, интересным и доступным. К тому же грамотно построенный и содержательный МЭК может способствовать формированию более глубокого понимания изучаемого материала.

На сегодняшний день мультимедийные образовательные ресурсы являются одним из перспективных направлений информатизации учебного процесса. Поэтому актуальны и вопросы в области разработки МЭК.

В общем виде процесс разработки МЭК после постановки задачи на разработку включает 2 этапа: подготовительный и компоновка. На первом этапе производится анализ и подбор источников учебного материала, формирование основного содержания, его структуризация, разработка оглавления и/или сценария будущего МЭК, переработка текста и формирование основных разделов, выбор, создание и обработка материала для мультимедийного воплощения (видеосюжеты, звуковое сопровождение, графические изображения и пр.).

Второй этап включает в себя компоновку всех отобранных и разработанных частей (информационных, обучающих и контролирующих) в единое целое и формирование интерфейса пользователя.

Конечно, содержание МЭК должно соответствовать уровню получаемого образования и отвечать основным принципам и технологическим особенностям.

При разработке структуры и содержания ЭОР необходимо учитывать принципы и технологические особенности разработки.

Принцип приоритетности педагогического подхода реализуется через постановку образовательной цели и разработку содержания образовательной деятельности на основе одного или комбинации нескольких дидактических подходов: системного, синергетического, проблемного, алгоритмического, программированного, проектного, эвристического, компетентностного и т.д. Целесообразно разрабатывать МЭК, включающие не только теоретический материал, но и задания для практических занятий, интерактивные задания, тестовые вопросы и пр.

Также следует придерживаться принципа модуля, подразумевающего разбику материала на отдельные части (модули), минимальные по объему, но замкнутые по содержанию. Немаловажным является принцип полноты, заключающийся в том, что каждый модуль должен быть полным по содержанию, то есть содержать всю надлежащую учебную информацию.

При разработке содержательной части МЭК следует придерживаться принципа наглядности. Каждый модуль должен максимально обеспечиваться иллюстративным материалом, аудио сопровождением, видео контентом, всевозможными анимациями, трехмерными моделями и другими средствами наглядности в зависимости от темы и содержания МЭК. Также следует обратить внимание, что не нужно злоупотреблять иллюстрациями, сложными анимационными рядами и прочими элементами наглядности в развлекательных целях. Основная цель МЭК – обеспечить максимальную наглядность непосредственно самого учебного материала. Следует стремиться к максимальному использованию иллюстраций в местах, трудных для понимания

учебного материала; для обобщений и систематизации тематических смысловых блоков; для общего оживления всего учебного материала.

Средства создания МЭК можно условно разделить на три основные группы: специализированные программы, авторские средства разработки и языки программирования. Специализированные программы чаще всего используются на подготовительном этапе для разработки отдельных информационных частей будущего МЭК – презентаций, аудиофайлов, видео лекций, изображений, текстов и пр.

Для разработки простых в управлении МЭК чаще всего используются авторские средства разработки. Данные средства позволяют в кратчайшие сроки скомпоновать учебную информацию, реализовать сценарий обучения и создать исходный программный продукт. Авторские средства разработки очень удобны при создании МЭК в том плане, что они чаще всего содержат обширные библиотеки готовых компонентов, интерфейсных элементов, встроенных библиотек изображений и пр. Требования к знаниям языков программирования чаще всего здесь не требуется. Интерфейс авторских средств разработки интуитивно понятен. К тому же зачастую они включают достаточно подробную справочную информацию по работе.

Языки программирования позволяют реализовать любой сценарий МЭК, но здесь требуются профессиональные знания языка программирования, на котором будет реализовываться МЭК.

В настоящее время существуют множество авторских средств разработки со встроенными языками программирования, что значительно расширяет их возможности при разработке мультимедийных обучающих программ.

Разработка хорошего мультимедийного электронного курса – задача не из простых, требуется большое количество времени и трудозатрат для разработки действительно качественного обучающего продукта. Поэтому полноценные МЭК разрабатываются группой или командой педагогов, дизайнеров, программистов и других специалистов в предметной области и области разработки информационных продуктов.

Литература

1. Лобачев, С. Основы разработки электронных образовательных ресурсов: учебный курс: учебное пособие / С. Лобачев. – 2-е изд., исправ. – Москва: Национальный Открытый Университет «ИНТУИТ», 2016. – 189 с.
2. Мультимедийные технологии в организации учебного процесса: – Режим доступа: http://www.nntu.sci-nnov.ru/RUS/NEWS/Mag_dok/cek2/c2-15.htm
3. Петров, А.В. Классификация средств наглядности в современной системе обучения / А.В. Петров, Н.Б. Попова // Мир науки, культуры, образования. – 2007. – № 2.
4. Гасов В.М. Цыганенко А.М. Методы и средства подготовки электронных изданий. Учебное пособие. 2001.

МРНТИ: 14.85.09

Г.К. Исмаилова, А.Б. Нурпеисова
НАО «Университет имени Шакарима города Семей»,
Казахстан, г.Семей, gainigul_ismailova@mail.ru, aselka-84@mail.ru

ЭЛЕКТРОННЫЙ УЧЕБНИК КАК ИНСТРУМЕНТ ЦИФРОВИЗАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ

ELECTRONIC TEXTBOOK AS A TOOL FOR THE DIGITALIZATION OF EDUCATION

Благодаря интенсивному развитию цифровых технологий, современный процесс образования претерпел кардинальные изменения, стремительный прирост научных знаний и активное внедрение ИКТ во все сферы жизни человека ставит новые требования к будущим специалистам. Современные студенты крайне отличаются от студентов предыдущих лет: намного эффективнее используют цифровые ресурсы и более адаптируемы к техническим новшествам. На данном этапе, обучающиеся могут выполнять несколько задач одновременно, имеют стабильный доступ в Интернет и тем самым стали зависимы от непрерывного потока информации. Смартфоны, планшеты, ноутбуки используются для доступа и хранения информации.

В наши дни возникает множество вопросов в сфере образования, так как ежедневно повышается количество новой информации, а острая необходимость в квалифицированных специалистах существует как и прежде, но при этом, количество выделяемого времени на получение этих знаний невозможно увеличить. Учитывая научно-технический прогресс, также существует необходимость переквалификации уже имеющихся специалистов. По этим причинам проблема повышения качества и эффективности учебного процесса как никогда актуальна.

Современные компьютерные технологии широко используются во всех формах программного обеспечения: дидактические материалы, учебные пособия, примеры практических и лабораторных работ, разработаны обучающие платформы, также появилось множество программ для создания электронных учебников. Благодаря этому, эффективность и качество получения образования значительно возрастает. Наиболее полезными информационно-коммуникативными формами считаются электронные учебники. Они могут использоваться на всех уровнях образования: в школах, колледжах, университетах. А при дистанционной форме обучения или же при обучении и саморазвитии на протяжении всей жизни, данный вид и вовсе универсальный.

Электронные учебники позволяют решить ряд педагогических задач: базовая подготовка по той или иной дисциплине; ознакомление с ее основными понятиями и терминологией; проверка, контроль и оценивание знаний; обновление знаний, умений и навыков; повышение уровня мотивации при изучении материала.

Электронный учебник (ЭУ) – это комплекс информационных, методических и программных средств, который предназначен для изучения отдельной дисциплины и включает задания, вопросы для самоконтроля и тестирования, а также предполагает обратную связь.

Самое главное, что могут дать электронные учебники – экономия. Экономия места в рюкзаке, сумке, так как учебники по всем предметам будут на одном устройстве. Экономия времени и усилий на поиск нужного модуля, главы, раздела и т.д. Электронные учебники минимизируют финансовые затраты. Чаще всего сложные ситуации, связанные с нехваткой учебников, возникают в школах, где ученики вынуждены заказывать и покупать набор необходимых книг. А электронные учебники, в зависимости от затрат на выкуп самой программы по их созданию, потребуют значительно меньших финансовых затрат, в некоторых случаях учебники могут быть предоставлены обучающимся совершенно бесплатно [1].

Электронный учебник – «Cognition», который представлен в данной статье создан на базе программы Turbosite. Turbosite – бесплатный конструктор статичных HTML-сайтов. Программа подойдёт для создания блога, портфолио, электронной книги, пособия или учебника. В процессе работы, проекты можно «генерировать», и затем просматривать в любых браузерах. В чем заключается особенность, так в том, что электронный учебник, созданный на данной платформе может быть доступен и без Интернет соединения. Абсолютно все, что было загружено автором, будет функционировать и работать, за исключением ссылок на сайты. Онлайн-сайты, отобразиться в браузере не могут без подключения ко всемирной сети. Программа с русскоязычным интерфейсом доступна для скачивания на официальном сайте разработчика Brullworfel. Требуется установка на компьютер с операционной системой Windows (XP, 7, 8, 10, Vista) [2].

Учебник назван «Cognition» не случайно, с английского языка слово переводится как «Познание», т.е. обучающиеся любых возрастов имеют возможность как с наставником, так и самостоятельно изучать образовательный материал. Учебник состоит из двух основных секторов: Grammarsector и Readingsector. Для грамматического сектора было отобрано 10 основных тем, в изучении которых возникают сложности у обучающихся. Темы были выбраны с помощью социологического опроса обучающихся школ, колледжей и университета имени Шакарима, города Семей. Каждая тема имеет 3-4 подпункта: теоретический материал с таблицами и рисунками, презентации, видеоматериал, упражнения для проверки знаний и ссылки на онлайн-тестирования или же ссылки на дополнительный материал по той или иной теме. Студент может легко вернуться к тому разделу, который вызывает определенные трудности и снова ознакомиться, по выполнению упражнений отправить преподавателю для проверки, таким образом связь с наставником не прерывается. Роль учителя в данном случае вести, направлять обучающегося к самостоятельному изучению, а не быть источником информации как это было в предыдущие года (рис. 1).

Добавление сектора «Reading» является авторским решением. Ведь развитие навыков чтения и пополнение словарного запаса тоже должен нести более познавательный характер. Обычное чтение текстов – это прошлый век. Авторами ранее было замечено, что студенты совершенно не разбираются в классических произведениях, не знают многих зарубежных авторов

и не умеют верно делать анализ текста. Следовательно, было принято решение в сектор «Reading» вставить пункт со схемой «Textanalysis», что поможет обучающимся более тщательно изучать произведение и понимать его основную идею; давать описание как протагонистам, так и антагонистам; определять тип, жанр текста; выделять фразеологизмы, параллелизмы, эпитеты и т.д. (рис. 2).

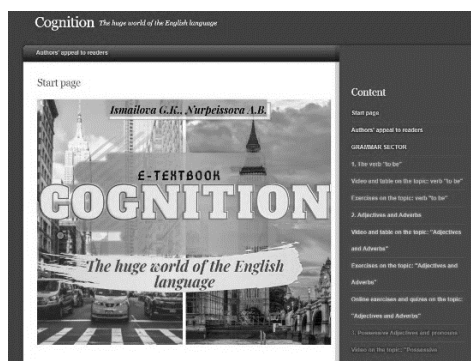

Рисунок 1 – Скриншот стартовой страницы электронного учебника.

Рисунок 2 – Скриншот оглавления. Сектор «Reading»

В течение двух месяцев наш продукт использовался на практике. Были выбраны: группа второго курса филологического факультета и группа преподавателей, которые посещали дополнительные курсы по иностранному языку. При проведении нескольких занятий, был использован электронный учебник «Cognition». Уже с первых занятий он вызвал интерес у обучающихся, так как все темы были красочно оформлены, наличие разнообразных форм подачи материала, как в текстовом, так и мультимедийном формате позволяет индивидуализировать процесс обучения; дает возможность намного быстрее и качественнее изучить материал. Практические упражнения выполнялись совместно с педагогом, а онлайн-тесты – индивидуально, для проверки знаний. Многими было положительно отмечено, что если тот или иной студент не имеет возможность присутствовать на занятии, то существует возможность изучить и пройти его самостоятельно, при этом студент не будет переживать о том, что пропустил необходимый материал.

В заключении можно отметить значительную разницу между электронным форматом учебника и традиционным. Бумажный носитель предполагает конечный уровень обучения, то, что включено в его модули и разделы не могут обновляться. Электронный вариант является открытой системой, можно дополнять, корректировать, модифицировать информацию. Электронный учебник может содержать материал не только разных уровней, но и разнообразной формы подачи. Наглядность существенно выше, чем в печатной версии [3].

Разработанный нами электронный учебник «Cognition» на платформе Turbosite показал свою практическую значимость на занятиях по иностранному языку и может быть использован в качестве дополнительного учебного пособия нового формата.

Литература

1. Найт Б.А., Ван Шуян. Использование учителями учебников в эпоху цифровых технологий. [Электрон. ресурс]. – 2014. – URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/2331186X.2015.1015812>
2. Сайт «Coba.Tools». Обзор Turbosite. [Электрон. ресурс]. – 2020. – URL: <https://coba.tools/turbosite>

3. Студенческая библиотека «Studbooks.net». Отличительные признаки электронных и печатных учебников. [Электрон. ресурс]. – 2018. – URL: https://studbooks.net/2013639/informatika/otlichiya_traditsionnogo_uchebnika_elektronnoego_uchebnika
МРНТИ: 16.21.47

**G. Kapysheva, S. Muradova, M. Kuzhbanova, D. Shaimardanova, A. Mamytova, N. Zakieva,
D. Baurzhanova, Zh. Zhagiparova, M. Mukhametrakhimova**
S. Amansholov East-Kasakhstan University
Kazakhstan, Ust-Kamenogorsk, gulnarkapysheva@mail.ru

SEMANTIC UNIVERSALS

СЕМАНТИКАЛЫҚ УНИВЕРСАЛИЯЛАР

Lexical semantic universals have two plans, they are bilateral and there are universal nature intralanguage relations and dependencies between their plane of expression and plane of content, so they are actually linguistic universals and cannot be identified with the conceptual and semantic universals. In line with this, they do not manifest the universality of the laws of human thought, and universal principles of organization, fixing, organizing, storing, encoding of the information in the language [1].

They are defined as a common to all the languages the nomination mechanisms, that is, the means of the language fixation and fixation of the concepts. Strictly speaking, the semantic universals must be literal, one-sided and have only a plane of content, meaning without the form, because this is the specific of conceptual and semantic universals.

This is not suitable for the lexical semantic universals, because they have a plane of expression, and a plane of content, that is, they are bilaterally. Polysemy is universal lexical semantic category, because it is in all the languages and in all the languages any word tends to contain a lot of meanings.

Synonymy is also the lexical semantic universals, as denoted tends to have a lot of names, designations. This is also occur in all the languages. This is the essence of asymmetric dualism of the linguistic sign.

Such encoding and an organization of the information can take place only if the lexical semantic universals fix substantial and regular relations between linguistic form, plane of expression and plane of content of the linguistic sign. By the way, typological linguistics never engaged by a value, but only by the mechanisms of its manifestation.

Otherwise, it was a question of a conceptual-semantic universals, which contain the information of the general laws of human thought, and not about the patterns and trends that are common to all the languages, and stem from the nature of human language.

The linguistic of universals and typological linguistics considered first form of the language, linguistic signs and the relationship between form and content of the linguistic sign. Moreover, as pointed out by M.M. Gukhman, appeal only to the conceptual-semantic universals, to plane of content of the language characters, to their depth structure and the neglect of the surface structure of the language signs destroys their typological markedness.

At the level of deep structure disappears typological specificity, and analysis of linguistic facts is replaced by analysis of extralinguistic reality[2]. Indeed, the content of the linguistic signs - is intellectually-reflective content, and the content of thought is material, extralinguistic world, the reality, surrounding human.

The notion of linguistic form is broad, it includes a form of signs and internal secondary nomination (sekundaere Nomination). The first feature of the lexical semantic universals - is fixing up the relations between the plane of expression and the plane of content of linguistic signs.

The second characteristic feature – it is a great significance of linguistic signs of secondary nomination [3] as the objects of studying general linguistic regularities. Here could be opened the mechanisms of the linguistic nomination. The marks of the secondary nomination includes all imagery (metaphorically and metonymically) redefining words and phrases, that is, phraseological units (secondary shaped nomination), as well as non-redefining secondary education of all the types: complex, derived words and set phrases of non-phraseological character.

Each reinterpreted sign of secondary shaped nomination is itself a dialectical unity of semantically transformed values and internal form. Here, the main task is to attempt the disclosing those laws, which reflect the inherent characteristic of all the languages of the relations between two sides of

the linguistic image. It is also necessary to identify what material of the language is used for the semantic transformation, which senses are in basis of semantic transformation, how are formed connotations in the language, how these processes are random and regular (this includes, for example, modeling in phraseology).

The basis for this kind of research laid the S. Ullmann by his theory of metaphor [4]. This direction of linguistics universals area bordered by the conceptual and semantic universals. At the core of the language technology of semantic transformations are not only intra-but also logical and psychological laws.

In the system of the signs of secondary, image nomination are especially effective phraseological units. Phraseological system is more compact and transparent than the lexical system of the language, and is accordingly a fertile material for a variety of research efforts, as well as for verification the hypotheses on the lexical semantic universals.

The third feature of the lexical semantic universals is that study not separate language units (words and set phrases), but the total regular correlation (language patterns). The regular correlation can have, as you know, on the one hand, universal character and, on the other hand, applies only to one specific language or group of languages.

Linguistic universals task in this area is to take stock of all the universal regularity and make them an integral part of the general linguistic methodological, that is, research tools. Universal lexical semantic categories can be described as a preparatory basis, the preparatory material for the development of the general theory of lexical semantics. General regularities in the area of lexical semantics should be studied not only in synchrony, but in this aspect of the language as diachrony.

For example, a study of the various types of changes in the value will reveal interesting diachronic universals. The regular correlation is none other than the general regularities in the relations between different systems, levels, units, classes of various types of units.

For this reason, they are the subject of linguistic universals, by definition. In addition, this corresponds to the set, as expressed above thesis about the importance of the implications for research-universal structural and typological nature, as regular and appropriate relations between the separate linguistic phenomena are expressed and manifested, as a rule, in the form of implications or bilateral implications.

General regularities in the theory of universal lexical semantics is need to explore more specifically because the language universals manifest themselves only at a certain level of analysis. The more abstract, more common communities analyzed phenomena, the greater part, the presence of universals, and vice versa: the specificity of each national language appears in the analysis of language-specific facts [3]. This suggests that the study of universals in individual language units hardly reasonable.

The research of the lexical semantic universals cannot be in nature micro linguistic and macro linguistic. The search of the equivalent phraseological units in different languages with identical shaped base and an inner form that is identical to a phrase properly provide information only about the individual matches in the specific languages. German: ins Gras beißen – English: bit the dust - French: mordre la poussière. In all the languages there are a similar phraseological image, similar internal form and may be generally hypothesized that a universal inner form of phraseological units, universal phrasebook image of phraseological units in different languages. But in the Russian language there is no phraseological unit with an inner form, with such a phraseological image. This means that it is not phraseological universal on level of phraseological images. One man, a linguist is not able to attract and comparatively study phraseological units of all the languages, which means that it cannot and should not make such hypotheses. Such hypotheses are not based on the common lexical or common linguistic regularities. Moreover, the facts of absolute equivalence (or near-absolute), formal and semantic equivalence of individual phraseological units in different languages-quite a rarity.

They are due, as a rule, to the genetic relatedness and areal proximity, direct and indirect loans, tracing, universal laws of thinking, cognitive operations. [5].

From this it follows that the inherent to all the languages regular correlations between linguistic meaning and linguistic form or between the plane of expression and plane of content of the linguistic sign are the subject of a universal theory of lexical semantics. Here, the preferred language material research is one bit of linguistic signs – a unit of the secondary nomination. Thus, the lexical semantic universals can be identified as common to all the languages of the inherent mechanisms of the language nomination, securing regular, legitimate relations and the relationships between form and the meaning of nominative

units. This and other regulations on the correction, regularities, regular relations, relationships, dependencies, implications, universals fully apply to intralanguage phraseological universals [4].

Phraseological universals can be subdivided into two types:

a) lexical phrasal (synonymy and polysemy, which has both lexical and phraseological system) b) proper phraseological universals, inherent immanently only to phraseological system. Given the conceptual universals phraseological universals are divided into three classes:

1. due to extra-linguistic way (conceptual, intellectual, cognitive and reflective) phraseological universals;
2. lexical phraseological universals;
3. phraseological universals

The study of each class of universals, phraseological universals require its own methods for studying. The study due to extra-linguistic image of phraseological universals is a part of the broader problem of the relationship between the language and the thinking, the solution of which requires not only the purely linguistic, but also logical, psychological research methods.

The effective method will be onomasiological research. Onomasiological approach in researching phraseological semantics covers a broad research area, referred as phraseological onomasiology. It explores the many different issues: the specific language division of the universe by means of phraseological means of the language, an inventory of those areas of the objective world, which nominative mastered by phraseology. Gvozdev said about "ideographical description of phraseology" [4].

The so-called "content categories", which receive their expression in phraseology are caused by phraseological universals. They include the general thinking, logical categories such as space, time, quality, quantity, process, and less abstract concepts up to the specific human actions, emotions, qualities. It's all the "content category" due to intrinsic mechanisms of linguistic reflection of objective reality [4]. In other words, it is the conceptual oppositions, which need their linguistic means of expression, they are looking for, they want to find, and find them, otherwise they will not objectified [4]. The inventory of content categories definitely has universal character, because the categories are based on the laws of reflection of the world by human.

E.M. Soloduh, who deals with this problem in connection with the analysis of borrowed phraseology confrontation, comes to the conclusion that the concepts, which are expressed by phraseology of different languages, in most cases, are universal by their [4].

The purpose of the research in this area is not only the proof of the universality of the main content categories, which can be expressed by means of phraseological units, but the establishment of certain regular qualitative and quantitative preferences of choosing by phraseology the variety of categories.

The literature indicates that phraseological nomination uneven nominative mastering the basic referential sphere of the language. "As a means of nomination of certain objects, phenomena (that is, their correlation with its referent) phraseological units are very unevenly distributed across the diversity of the real world. In contrast to the language, which covers nominative all the areas of the world, phraseological units, make up, on the one hand, the dense collections, grouping of a set of similar in semantics phraseological units, and on the other hand, large referential spheres, for nominative designation of which are not used phraseological units.

Between these two extremes is found a whole range of different interest of phraseology in nomination of various referential spheres of the objective world.

The role of phraseology there is high, where it is necessary to nominate such phenomena which require the maximum participation of the inner world of the psyche, feelings and emotions of people, their experiences, subjective assessment, figurative and expressive manifestations of his mental state. According to the opinion of A.D. Reichstein, participation of phraseological units in the nomination of the phenomena of the world is determined by one factor, which can be defined as the degree of subjective importance of the objective reality of phenomena [6].

Many scholars emphasize the dominant role of negative evaluation and the speaker's attitude to the subject, the phenomena of the real world as a meaningful category, expressed by phraseological units.

A.D. Reichstein indicates superiority of one phraseological unit with a negative connotation in the majority, if not in all the languages. He writes that the subjective evaluation of idioms in general dominate the phraseological system of the majority of the languages.

This is because the negative facts and phenomena of reality cause and develop a much higher, more intense emotional and negative emotional reactions than positive or neutral in this sense phenomena, the facts of life, objective reality. Negatively perceived or current facts, events, situations of

real life, social life, thus subjectively significantly provoking and, in particular, mind, feelings, emotions, and the relationship of people, than positive or neutral for a particular person, the facts of the situation, the phenomenon of reality.

References

1. Makkai A. Idiomaticity as a language universal. Universals of human language. Ed. by J.H. Greenberg. Stanford, 1998.
2. Greenberg J.H. Language universals: a research frontier. In: Greenberg J. language, culture and communication. Essays by J.H. Greenberg. Selected and introduced by A.S. Dil. Stanford, 1991.
3. Lakoff G. Linguistic gestalts. In: Papers from the XIII Regional Meeting of Chicago Linguistic Society. 13. Chicago 1997.

**СЕКЦИЯ 1: АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОВРЕМЕННОГО
ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОСТРАНСТВА**

МРНТИ: 16.21.49

**G. Kapysheva, A. Mamytova, N. Zakieva, A. Moldakulova, N. Satkalieva,
A. Zhaumytbayeva, N. Orazbayeva, M. Kuzhbanova**
S.Amanzholov East-Kazakhstan University
Kazakhstan,Ust-Kamenogorsk, gulnarkapysheva@mail.ru

INTERLINGUAL PHRASEOLOGICAL EQUIVALENTS IN UNRELATED LANGUAGES

**МЕЖЪЯЗЫКОВЫЕ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИЕ ЭКВИВАЛЕНТЫ В НЕРОДСТВЕННЫХ
ЯЗЫКАХ**

The language as a system-structural organized unit and communication means and language units are closely connected. As they are different in quality structurally, semantically, functionally and practically, language units have only their own means and capabilities in communicative implementation of the language.

Phraseological units in this meaning take the special position. It is impossible to make sentences, statements using only phraseological units. Words, the units of lexical system do not have such block systems in the organization of speech and communication.

Phraseological system of the language is also the result of generalization and systematization of scientific-linguistic researches in phraseology. In real observation there is only oral or written speech. It means that there are only concrete, real single phraseological units, but not all the totality of the phraseological units of the language. This totality can be ascertained only by the examination of all the phraseological units in the speech, communications and dictionaries.

The existence of all the language's units in two forms and types as the units of the language and using it in speech are relevant to phraseological units too [1]. In this case there is direct parallelism between the term linguistic system and others subsystems of the language, including the phraseological system of the language. The following terms are typical to the system of the language in general: the levels units of the language levels, different types of paradigmatic, syntagmatic, hierarchical, derivation relations [2]. These traits, characteristics, relations are also typical to the phraseological level.

Phraseological units are considered only in one form of existence: in the language system or in paradigmatics. Speaking in the native language or other languages for communication the language must be present virtually as an abstract generalized system of invariants of different levels, with a variety of paradigmatic, syntagmatic, hierarchical and derivational relations between units of its various levels. The speech and communication cannot be organized without this. In other words, should be available for this purpose required levels or sub-system of the language: phonological, morphological, lexical [2].

Phraseology is not a part of this system, because we can speak in the native language or in the foreign language without using phraseological units. But it is only theoretically, in reality it is not so, because when people communicate in their native language, they use a variety of types of set phrases like expressive and non-expressive, like imaginative and non-imaginative, like idiomatic and non-idiomatic. There is objective reason for it: in each language there is a developed system of phraseological units, which develops during all the history of formation and functioning of the language. There is not full language without phraseological units, because they perform their special functions. All the different problems, issues, which are connected with the role of phraseological units in the language, speech, communication, the peculiarities of their status is studied by the special field of linguistics – phraseology [4]. As the units of the whole language or separate levels of the language, phraseological units also make the system of heterogeneous, but connected by different relations and different degrees of proximity or remoteness from each other. Such relations between the units of any levels are called paradigmatic, which are one of the system generating factors of the language. They are the base of nominative language system's or any sub-system's segmentation of the language, including phraseological system of the language to separate categories, classes, groups. In the scope of which there are relations and connections

between their units. The base of unification of one or another units of the language to a certain categories, including macro and micro fields, is always some generality, which is inherent to each unit of corresponding unification in different level and form. Such base, as a rule, is meaning, notion and function. The language is exists and operates to fix and express the results of human's consciousness, linguistic and vocal sense, meaning, notion, which are existing in every linguistic sign, both in the language's unit and unit of the speech. At the heart of the field approach as a way of learning a language is precisely this regularity of the language.

The developers of this method is considered as the language of the field, especially combining of the words that expressed the same meaning or referring to the same conceptual space, or to the same semantic field. One of the first lexical fields was the field of relationship, which describes the types of connections and relations that exist between the words in the given field. The concept of linguistic field in their treatment had methodological meaning and theoretical significance. With the help of this tool, namely, the field, the language drop-down from the same point of view as a systematic device with a variety of systemic, paradigmatic relations. In addition, a research tool of the field was intended to confirm the theoretical postulate that not a single word has its own independent value, and it only gets in the field. The specific meaning of the word in this case depends on the neighbors – the words of one semantics, what other qualities surround it [3].

Volume, content, structure, of linguistic field depends on many different factors. First, because, that serves as the basis of allocation of the field and unification of the members of the field: what type of linguistic meaning, concepts, language function, and what degree of generalization they have. In this case, there is onomasiological approach in learning the language or units of an appropriate level of the language. The point of linguistic analysis is to identify generalized meaning or concept or language category, function, and the goal is to build all the units and processes that focus on expression and representation. The point of linguistic analysis is defined generalized meaning or concept or language category, function, and the goal is to build all the units and processes that focus on expression and representation. Composition, that is, quantitative and qualitative aspects of units representatives field depends not only on the nature, degree of generalization of hyper lexeme field, but also on the cognitive elaboration and evaluation of the corresponding space, the field of human thinking in a particular language. How much and which units are united by a particular field depends on it. However, the release of the field and the establishment of the field, almost onomasiological approach analysis of the field is not completed. The main task is ahead, namely, the establishment of the field structure and types of semantic relations and connections between all the members, units within the corresponding field. But in this case we are dealing with semasiological approach and analysis of the field, because we start from the existing in the field of linguistic units and investigate the semantic features and semantic relations with other units in the field, the nature and quality of their semantic characteristics and relations. Such relations and connections within the system of the field in linguistics are called paradigmatic relations and connections [1].

Every linguistic field has it's own structure, namely: center, transitional zone, periphery. In the center of the field are usually that units, which have more generic sense of field semantics, which are most regular and stylistically neutral units and occur when it is carry on one or another correspond semantic or conceptual sphere. For example, if we take such semantic or conceptual sphere as “thinking, to think”, will occur the following word in the German language: denken, ueberlegen, nachdenken; in the English language – to think, to consider; in the Russian language – думать, размышлять; in the Kazakh language – oilay. They express this concept in the most generic type and are used when affect this semantic area. However, in every languages, including named four languages, there are a lot of other words and word combinations, including phraseological units, which are connected with the concept “thinking”, “to think”, but which are not generic in their sense, but have additional semantic, valuation, expressive, figurative, stylistic, regional, peculiarities. They are differ from which, that take the center in the structure of the given field. For example, in the German language there are such words and word combinations as gruebeln, knobeln, tueffeln, sich Gedanken machen, sich den Kopf zerbrechen, in the English language – turn over in one's mind, in the Russian language – pologat, Kazakh language – karastyry. They are certainly situated not in the center of the field of “thinking”, but either in the certain place of transitional zone, or in the periphery, surrounded by the certain field units, because they are differ semantically from the units of the field's center and from each other. Linguistic fields can be different, because the known world and world areas are studied cogitatively in different degrees of generality and differentiation, from different points of view, and it directly influences on the quantity and the structure of linguistic fields.

In the history of linguistic onomasiologic approach in learning the language carry out in a different areas and manifestation: in the theory of nomination, in the connection with the functioning of the language and the necessity of the choice of the means of nomination, the means of expression of certain linguistic, under the necessity of the developing of thesaurus, during the learning the language as a system and systematic relations in the language. One of the most bright spheres of the manifestation is the concept of linguistic field, which has direct relation to the problematics in linguistic as the language and consciousness, the language and thinking.

Historically, the idea of the theory of the field goes back exactly to that thinking, is a perfect reflection of the world through the language and initially fixed in the language. In this sense we have in mind, in thinking something that exists in the native language. Between the ideal image of the world and the language means of expression there is a complete parallelism. In many languages the real objective world is presented in perfect shape, but in many ways different, because each in its own way divides the world. The language fields, that is a means of expressing language, cover completely what he knows and is reflected by some people in a particular area of the real world in a particular field of knowledge [1]. Among the variety of linguistic expressions, concepts and values in terms of linguistic fields, the units of vocabulary words have been considered at first. Therefore, the first type of linguistic fields, which was operated by linguistics were lexical-semantic or lexical field. They promoted the systematic dissection of vocabulary system, systematic relations in the vocabulary and the formation of a picture of the lexical-semantic system of the language in terms of the lexical-semantic fields. This is ensured by the fact that each semantic field under which originally meant lexical or lexical-semantic field is a definite ordered piece, a fragment in the lexical or lexical-semantic system. However, one should always remember that it is a reflected by consciousness, thinking of people, in its language, a piece of reality: «The field 1. The totality of content units (concepts, words), covering a specific area of the human experience ... Field semantic 1. A piece actually allocated in the human experience and theoretically having the correspondence in the given language in a form of more or less autonomous microsystems» [1]. However, each nation allocates in the real world their own "pieces" of reality and its various aspects, the moments in the phenomena of this slice of reality, so the experience of people in the pieces of reality and the perception of their elements are very different. This is directly related to linguistic fields, then they are also in many ways not the same in different languages. The number of lexical and semantic fields in the lexical-semantic system of a particular language is in direct proportion to the number of words in the lexicon in general and, in particular, from the words of a generalized semantic type relation, color, quality, thinking, animal, furniture, etc. Lexical-semantic or lexical field is relevant only to the lexical system to a specific site: «semantic (verbal) field is a lexical paradigm in a structural class, which occurs when the segmentation of lexical-semantic continuum at different periods, corresponding to the words of the language. These segments are directly opposed to each other on the basis of simple meaning-signs. For example, in the German language the row jung (young), neu (new), alt (old) make up the verbal field. One verbal field can be include to another field of the highest level» [2].

In the area of lexical and lexical-semantic fields are developed different ideas, methods and techniques of isolation and analysis [3]. They were then moved to different areas of human language, and the field approach is widely used in the study of a variety of language levels and types of linguistic units. For example, in connection with the study of grammatical semantics, grammatical categories, syntactic functions are widely used such linguistic terms as morphosemantic, grammar, grammar lexical, functional semantic fields [4].

Also methodology touched upon the field phraseology, because phraseology, its areas and units also reflect the reality, definite spheres and areas of real world. In this sense they are very different from grammatical and lexical system, but they also take part in the general process of conceptualization and categorization of the world. They form their phrase semantic fields and come into the defined lexical-phraseological and functional-semantic fields. Under phrase semantic field we mean a totality of stable combinations of phraseological units of a language that represent a particular concept or linguistic meaning and therefore related and belong to one and the same semantic field.

For example, phrase semantic field of "thinking" combines only set phrases or phraseological units, expressing by its semantics this feature of human and human activity: to think twice before doing smth, to think outside the box, think today and speak tomorrow.

Semantic fields will elucidate the character of phrase semantic system of a particular language. Particularly valuable in scientific linguistic relation is the study of phrase semantic fields of different, related and unrelated languages, as they reveal national characteristics of phrase semantic system of different languages, the specific of phraseological worldview, cognitive models of phraseological system

of the relevant languages. Phraseology is studying one of the areas of the nominative systems of language, namely, set phrases as lexical (words), syntactical (the free or variables phrases) and phraseological (set phrases, phraseological units) means of nomination. They carry three types of nomination: generalized, species and situational contextual and specific speech nomination: Mantel, Wintermantel, der rote Mantel. The first and the second types of nomination can expressed in the nominative language system only words and set phrases or phraseological units. That is why words and phraseological units unite on this basis in a single system – lexical and phraseological, and within it are allocated to various lexical and phraseological fields [3] In the relations between vocabulary and phraseology, and thus between the lexical and phraseological fragments of lexical phraseological field is the relation of the phraseological [1]. Phraseological units, at last, are as a special component a part of certain functional-semantic fields, such as functional-semantic field of comparativity. Phrase semantic fields are still little investigated, in general, as microfields of lexical-phraseological fields, functional phraseological fields and, in particular, as comparative terms in all these types of linguistic fields.

References

1. Makkai A. Idiomaticity as a language universal. Universals of human language. Ed. by J.H. Greenberg. Standford, 1998.
2. Greenberg J.H. Language universals: a research frontier. In: Greenberg J. language, culture and communication. Essays by J.H. Greenberg. Selected and introduced by A.S. Dil. Standford, 2011.
3. Lakoff G. Linguistik gestalts. In: Papers from the XIII Regional Meeting of Chicago Linguistic Society. 13. Chicago 1997.
4. Jakobson R. Implications of language universals for linguistics. In: Universals of language. Ed. By J.H. Greenberg, Second edition. Cambridge (Mass.) – London, 2006.

MPHTИ: 16.21.49

G. Kapysheva, N. Orazbayeva, A. Zaumytbayeva, B. Baurzhanova, A. Moldakulova, N. Satkalieva, D. Shaimardanova, Zh. Zhagyparova, M. Mukhametrakhimova
S. Amanzholov East-Kazakhstan University
Kazakhstan, Ust-Kamenogorsk, gulnarkapysheva@mail.ru

ФРАЗЕОЛОГИЯЛЫҚ БІРЛІКТЕРДІҢ ІШКІ ФОРМАСЫ

INNER FORM OF PHRASEOLOGICAL UNITS

Phraseological language system is characterized, like the whole language or other language systems, with a universal feature: that it contains both universal and particular properties and attributes, that are common to all systems related and unrelated languages, or just a few, but most of the languages or from a limited number of languages. It is this fact that gives reason to investigate phraseological system in terms of linguistic universals. In the science is presented the view that all languages are created in the likeness and image of a single, universal language that can be imagined in fact and mentally, and all the specific, real world languages are qualified as its options, one or more system – its structure variety.

In linguistics, universals are expressed in convincing form that language universals are detectable at all levels of language – phonetic, morphological, lexical, syntactic, word, communicative. We can apply to the typological analysis, which will reveal not only these or those national cultural characteristics of phraseological system of a language, but also some typological features relating to its systems, structures and typology units.

Linguistics of universals analyzes and is interested in features that allow you to combine a variety of languages or languages. Establishing similarities and differences in languages of different types is one of the central problems of linguistics. In the early days of its development, linguistics was interested in more languages in relation to their origin. The nature and type of language were based on the construction of any language to any original condition. In recent years, the study of a common language was made by identifying similarities on the basis of certain characteristics or specially selected groups, justified from the standpoint of linguistics universals and typological linguistics. Languages are grouped due to the nature of the spatial distribution and juxtaposition, their local contacts, which is the subject of the so-called areal linguistics or on the basis of their internal consistency – the actual typological features, which is the subject of typological linguistics. Today linguistics universals are not acting as a science, and in

conjunction with the typological linguistics. Compare: "Involvement in the study of general features for the large group of languages set the stage for the second stage of generalization of these features that is establishment of the general character of a large range of languages or all languages of the world. That is why now the problem of universals of a language refers to the problem of simultaneously typology of languages". However linguistics universals and typological linguistics, though related, are similar but not identical to linguistic science. The similarity of languages, its genetic, areal, typological similarity – it is always, their proximity to each other in any specific characteristics inherited by them really. They are the real basis for the classification of languages. They are found in the languages themselves in one form or another of the real state of the language. It is, of course, about the empirical, but not the universal sign of a language. They are different things, and they must be distinguished: "But the establishment of a common language of their different levels and sub-systems, in whatever form it was carried out, there is only an empirical statement of some state language, a certain amount of characters. Here we must clearly distinguish between the language and the generalization of facts establishing universal sign language. Direct assertion that language universals is the generalization of observed facts of a language essentially bypasses the question of the nature of universals, since it reduces to the problem of maximum coverage of the features of a group of languages that exhibit some common ground.

The study of a language, not related to the general supervision of some empirical facts and not depending on the cause of generating similarities, is a totally different field of study. It leaves its origins not in the study actually specific to language, but to detect signs of a language in general in terms of its specific character as an attribute of human activity. Relationship between linguistics universals and typological linguistics does not exclude, but confirms the vitality of the universals probability, as an exception. It is found in different areas and types of quasi-universal laws and is extremely important from the standpoint of the theory of typological linguistics and linguistic universals. They reveal the deeper nature of language universals, universal processes and features in one and different languages.

Their usage can install typologically significant features and characteristics of related and unrelated languages. In addition, the boundaries between the absolute and the probable universals are fluid or removed because of preferences and advantages in the universal implications. With universal implication we are not talking about type "available in all languages." Here is a particular inexact case, for example, it is just a revision of the implication that takes the general form, or it entails a certain refinement of relevance conditions of any implication. The summary for all the above can be formulated in the following generalizations:

1. Methodological basis of identifying of language universals form a complex inductive-deductive method of analysis of language, linguistic phenomena and their properties in terms of their similarities and differences.

2. It is not always necessary to divide the universals to "language ones" and "linguistic ones".

3. According to its logical form language universals have many implications. In every case their analysis includes quantitative, statistical relationship between them. Implication-universals are considered scientifically as informative, even though investigation of the possibility of identifying and set of "absolute universals." They form a set of basic parameters that must be the basis of case studies and is an ancillary.

4. Based on the close relationship of linguistics universals and typological linguistics, typological analysis of phraseological system is considered as an effective approach and method for identifying and set of phraseological universals.

5. The implication being set in the typological analysis of phraseological systems does not represent a universal in the narrow sense of the word, because there is no evidence of excluded cases .

Central problem in the study of idiomatic universals is to determine their place in the typology of linguistic universals. Traditionally there are the following types of language universals: phonological, grammatical, semantic and symbolic.

In modern linguistics, there is a distinction between the natural and logical-conceptual, extra linguistic universals, that means, between the intellectual, conceptual and linguistic universals.

In the analysis of the national language features are included, as it is known, on the one hand, those which are caused by the national culture of the people and a speaker, and those that relate to the internal organization and structure of the language system. The first and the second are not the same and should not be confused.

Similarly, there is a need to consistently distinguish these two factors in the analysis of common, universal features of the language. It is important to point out that the existence and the presence of so-called "extra linguistic" (linguistic and logical, logical-conceptual, cognitive) universals are universally

accepted. These are reality and logical-conceptual categories, which are reflected in mental sphere by language and expression. So they must also be examined in the study of a language. Considered as invalid attempt, extra linguistic exception of universals is caused from the scope of linguistic research or explanation of all the universals in all languages by external factors.

So the object of linguistic universals is the proper linguistic and extra linguistic universals. It is quite clear that there are signs of events that can be inherent and truly present in all languages. Each language is a sign system and it can be shown and confirmed empirically by studying many languages and their comparison to the deductive theoretical basis. The first are linguistic universals, the second – cognitive ones. The identification of both types of universals is, strictly speaking, the identification of elements of the system in which objects and processes of the real world are noted with human consciousness.

Many scientists differ two types of universals: a) universal properties of natural languages that are systemically inherent, immanent, and b) universal characteristics of natural languages, stemming from the fact that the world is material physical unity, much the same for all mankind.

Many of the objects and phenomena of the physical world are imprinted in the consciousness, mind, reason, and memory of all the people. This leads to the fact that we are dealing with almost two not identified and no identifiable levels: 1) the linguistic level (language system), 2) cognitive level (cognitive-epistemological level) .

Proceeding from this differentiation typology of universals should be refined, in order to be able to correctly identify the location of phraseological universals. In the application of the two typologies a need to separate the traditional semantic universals into two groups arises: a) the conceptual-semantic, and b) the lexical-semantic universals. The system of phraseology distinguishes these two types of universals:

- a) Extra linguistic due to phraseological universals (i.e., those that relate to conceptual semantic ones)
- b) Intralanguage phraseological universals (i.e., those that relate to the lexical-semantic ones).

References

1. Kursisa A. Deutsch ist easy! Lehrerhandreichungen und Kopiervorlagen, Deutsch nach Englisch. A. Kursisa, Für den Anfangsunterricht. 2011, 18, 102, 104 (in Germ)
2. Rösler D. Deutsch als Zweit- und Fremdsprache, Gemeinsamkeiten und Unterschiede. D.Roessler, Deutsch als Fremdsprache. 2011, 14, 149, 160 (in Germ)
3. Rösler D. Deutsch als Fremdsprache außerhalb des deutschsprachigen Raums. D.Roessler, Ein praktischer Beitrag zur Fortbildung von Fremdsprachenlehrern. 2011, 12, 105, 108 (in Germ)
4. Marion G. Neue methodische Ansätze im DaF-Unterricht mit Beiträgen deutscher und usbekischer WissenschaftlerInnen. G. Marion, Neue methodische Ansätze. 2011, 55, 58 (in Germ)
5. Jakobson R. Implications of language universals for linguistics. R. Jakobson, Universals of language. 2016, 11, 107, 111 (in Engl)

МРНТИ: 16.21.49

G. Kapysheva, A. Kadyrbekova, A. Mamyrbekova, D. Zhunussova
S.Amanzholov East-Kazakhstan University
Kazakhstan, Ust-Kamenogorsk, gulnarkapysheva@mail.ru

ПЕРЕДАЧА НАЦИОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНЫХ ОСОБЕННОСТЕЙ АНГЛИЙСКИХ И РУССКИХ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ НА КАЗАХСКИЙ ЯЗЫК

THE TRANSFER OF NATIONAL-CULTURAL FEATURES OF ENGLISH AND RUSSIAN PHRASEOLOGICAL UNITS INTO KAZAKH LANGUAGE

Like all phraseological units, comparative phraseological units are furnished separately. A significant number of comparative phraseological units allows change of both the first and second components. Such usage does not mean only a greater degree of feature, as used to increase the expressiveness of comparative phrase. The change of the first part of phraseological units has become increasingly common, for example, comparative phraseological unit *as large as life* had not had the comparative degree. However, in the twentieth century this comparative phraseological unit became

widely used in the comparative degree in English, American and Australian culture. For example: All her emotions are quite sincere, but she cannot help being a little *larger than life* (J.B. Priestley).

It should be noted the wide development of variance in the comparative phraseological units, forming their separately furnishing. Each adjective phraseological unit may be used both with primary conjunction *as* and without it. The second conjunction never drops. There is a tendency to omit the initial conjunction *as* in elliptical sentences, that are not answers to the question, with omitted subject and link-verb. «You can not talk to him,» said uncle Rodney. «Mad as a hatter». Conjunction *as* is often omitted where the comparative phraseological unit is moved to the beginning of the sentence or if before phraseological unit stands the conjunction *but* or *yet*. For example: ...nice fellow as ever lived, *but soft as butter*.

Comparative phraseological units with *as* and with omitted conjunction are a kind of quantitative variants, normative, rather than occasional. The availability of such options is indicative of separately furnishing of comparative phraseological units. This kind of quantitative variance differs from all other types of variance that it is characteristic for all comparative phraseological units, having in its composition double conjunction *as...as*.

It should be noted that the deviation from the norm is the use of conjunction *like* instead of *as*. It's safe to say that in such cases there is the emergence of a new form, as in spoken English there has been a tendency to use *like* as a conjunction. For example: *like a bear with a sore head* – *сильно рассерженный, злой как черт*.

For adjective comparisons, as well as for other types of comparisons, double-planning of meaning is characteristic: one is compared with another. This structure of meaning allocates it as a phraseological meaning of special kind, namely comparative.

The first component of adjectival comparisons usually used in its basic literal meaning. The function of the second component is always intensive, as it represents the degree of the feature, expressed by the first component. The first component is called a base of comparison, and the second - the object of comparison. The conjunction *as* is a link. The subject of comparison is a variable element that is in the text. For example: (as) good as gold – *хороший, благородный, золотой (человек) – алтын адам*. Gertrude Morel was very ill when the boy was born. Morel was good to her, as good as gold (D.H. Lawrence). Gertrude Morel – is the subject of comparison, good – the base of comparison, gold – the object of comparison, as – the link.

Adjectival comparison therefore arise in the language that there is a need to transfer additional information compared with the information transmitted by the first components of comparisons, taken separately. There are comparative phrases, used only with the adjective in the comparative degree: *more dead than alive* – *смертельно усталый (do not mix with Russian ни жив ни мертв) – өлгердей шаршады*.

Figurativeness of the phrase is due to the fact that in the speech comparison refers to a particular class of objects, phenomena, or entities that denotes its second component, such as: *he is as brave as a lion*.

The figurativeness is created by the human comparing with the lion, but if we compare, say, a lioness with the lion, the figurativeness of comparison disappears and instead of the figurative comparison (simile) occurs unfigurative (comparison).

Comparisons are usually phraseological units with pronounced estimated meaning, both positive and negative, for example: (as) *bold (or brave) as a lion* – *храбрый как лев – арыстандай айбатты*; (as) *fierce as a tiger* – *свирепый как тигр – жолбарыстай долданды*; (as) *pretty as a picture* – *хороша как картинка – ай мүсіндей*.

Intensive nature of the evaluation depends on the semantics of the first component. In some cases, a crucial role is played by the semantics of the second component, for example: (as) *fat as a pig* – *жирный, откормленный как свинья – шошқадай семіз*; (as) *fat as butter* – *пухленький, полненький – толықтау*. For such comparisons hyperbola is peculiar, it is an exaggeration of attribute to make more expressive allocation.

The study of comparative phrases is competent both in terms of the variety of formal means of comparison expressions, and from the point of view of synonymous variation of comparison semantics. Studies of this nature carried out many times. But phraseological units with comparative meaning remained in the shadow. We consider the comparative idioms as a special type of phraseological units with a rich system of degree and comparison expression means. Comparative phraseological units with intention meaning, syntactic idiomatics, phrasal enhancers have been studied by many Russian linguists.

For the first time issue of the intensity in the phraseology of the English language was raised in the Logan P. Smith's "English idioms", which was printed in the works "Society for Pure English" in 1922, and then included in the author's book "Words and Idioms" in 1925. L.P.Smith states the fact of the presence in the language of a small group of phraseological units - comparative phrases with the meaning of the intensity and gives a list of 23 comparative phraseological units. As an example, some of them : as dull as ditch, as good as gold, as large as life, as mad as March Hare, as pleased as Punch, as cool as cucumber, as cross as two sticks and others. N.P. Geraskina, A.F. Artemov in dissertation studies consider structural-semantic transformations of phraseological units, aimed at strengthening their meanings.

So, A.F. Artemov, studying the meaning of phraseological units and their pragmatic potential, points to the fact that the intensity of phraseological units as a means of influencing the listener is not associated with any quantitative skills of phenomena, but only one that shows a deviation from the norm. The author explains this statement in the following example: *women jump to conclusion that men do not*. The expression *to jump to conclusion* characterizes, according to A.F. Artemov, one of the features that characterize women who, unlike men, do not always come to the right conclusions and not always think about the committed action, often succumbing to any momentum. *To come to conclusion/to jump to conclusion* we can interpret in terms of measures degree as *to come to conclusion very quickly*. However the phrase, according to A.F. Artemova, actualizes not so much action "to come to the conclusion" as its high degree, and not so much real action – "come to the conclusion very quickly" as the idea of such an action. In other words - from the world of observation and indicating the meaning moves to the world of imagination and experience.

I.I. Turansky raises the question of comparative phraseological units performing the function of intention and offers their classification according to three principles:

I. According their semantic content he divides them into four groups:

1. Structures, in which physical properties of inanimate objects are the basis for comparison: *as light as gossamer*.

2. Comparative structures, based on the comparison with natural phenomena: *as free as the wind*.

3. Structures, including the names of the fauna, when a basis for comparison are the most common traits, habits, lifestyle, dominant physical qualities: *as slow as a tortoise, as obstinate/stubborn as a mule*.

4. Allusions, associated with biblical, mythological stories and historical figures: *as rich as Croesus*.

II. Depending on the use or absence of alliteration, class of comparative phraseological units is divided into:

1. Comparative phraseological units, in structure of which alliteration is used: *as blind as a bat, as pleased as Punch, as thick as thieves*.

2. Comparative phraseological units without alliteration: *as happy as a lark, as black as sin, as like as two peas*.

III. On the basis of compliance or non-compliance of Russian and English versions, comparative phraseological units can be divided into three subgroups:

1. Demonstrating of full compliance in the compared languages (*to work like crazy – работать как сумашедший*).

2. Characterized by partial compliance (*as soft as butter – мягкий как воск – мақтадай жұмсақ*).

3. With the absence of any compliance between the options under consideration (*as dull as ditch-water – скука зеленая – иш пыстырарлық*).

Important note about the comparative phraseological units makes A.F. Artemova: "comparative phraseological units, in which imagery is not expressed so implicit as in the metaphorical, perform more amplifying function. In other words, the function of intensifying them dominates also present emotional-evaluating".

The internal form and linguistic motivation phraseological meaning represents important aspects of semasiological relation of phraseological meaning with the internal form of phraseological unit, including comparative phraseological units. They have a number of features. Comparative phraseological units, that lost internal form, available in each of the languages. According to the degree of motivation of comparative meaning of comparative phraseological units, we distinguish three main groups:

1) Comparative phraseological units with full comparative motivation, for example: *белый как снег*.

2) Comparative phraseological units with incomplete of motivation, for example: *разыграть как по нотам*.

3) Unmotivated comparative phraseological units, which have not diachronic relation between phraseological units and internal form of phrase, for example: *биться как рыба об лёд*.

In its semantic development phraseological units move from the concrete-pictorial representation of reality, transmitted their literal meaning, to the generalized meaning. Comparative phraseological units with the structure of the phrase repeatedly subjected to special study: character of similes and metaphors was determined, the process of turning comparative phrases into phraseological units was disclosed, their structural organization, lexical structure, their function in the text was analyzed. Dissertation of N.V. Dmitrieva is one of the last works, where the role of feature in the choice of comparison standard is studied (based on adjective comparisons of English and Russian).

Z.V. Bozheeva suggests the classification of comparative constructions with the semantics of equality, according the nature of the objects being compared three semantic type of comparison are allocated: comparison subjects, comparing action, comparing qualities.

The object, standard and basis of comparison represent the generalized scheme of compulsory components of the comparison structure, without which there is no this form of human thinking and comparison as a special unit of language. In this formalized and structured manner: the subject of comparison – the basis of comparison – the standard of comparison or aRb – this form of thinking or the type of the linguistic sign or linguistic unit exist in all languages, forming the universals in the thinking, logic and linguistic respect. It is understandable, because without comparison and correlation of the world phenomena human thinking is not available. And as soon as it is presented in the mindset, so it is necessarily also in the language. Comparative phraseological units occupy a special place in the language, and differ significantly from the subject-logical comparisons though by the fact, that they represent a unit of language and phraseology of the language system. Like the words, comparative phraseological units appear in the sentence and saying as a member, its constituent components, usually in the predicate function and as a single, integrated structure and semantic unity. Only in the assemblage of all compulsory structural components of comparison and all aspects of the linguistic organization the comparative phraseological units are perceived as the particular type of phraseological units in their particular status and their specific functions. Communicative – pragmatic functioning of comparative phraseological units in speech and communication has in each language its own features, even when it comes to comparative phraseological units with the same meaning. Moreover, when it is used in speech and communication, the whole structure and formula of comparative phraseological units and their linguistic functioning is revealed. Comparative phraseological units of studied languages are united primarily by the fact that the structure of this form of thinking as a comparison generally is similar. The coincidence between comparative phraseological units of studied languages is evident on the degree of reality spheres, that supplying the necessary structural components and elements of the logical and linguistic comparison. But at the same time between them there are significant differences.

The basis of comparison refers to the first member of the comparative relation, serving as an object of knowledge. It plays an active role in the comparison, since encompasses properties to be studied. The basis of comparison predetermines also the national character of semantics of comparative phraseological units and their internal form. This suggests that the scope of supply and reference standards sources, species of reference standards themselves in comparative phraseological units of different languages are largely the same, but the basis of comparison and association excited in this regard with respect to reference standards are often national-psychologically, national-aesthetically, national-culturally specific and ideothetical.

Y.S. Stepanov first noticed to such a typology of comparison basis: "describing the constant theme of comparisons, to a certain extent we can describe the semantic fields, spheres, regularly inscribed in the language by the help of comparisons. These fields in different languages do not coincide. Suppose a Russian comparisons constantly characterized by the phenomena that the French language in their everyday life sometimes just would not have noticed: *дуется как мышь на крупу, ломается как новый грош, носится как со списанной торбой ...* French from his side knows many such semantic cells that in Russian language expressed in the most general terms, without comparison, the uniqueness of which therefore, not sealed and unnoticed".

As the basis of comparison in these languages mostly occur the verbs, adjectives and adverbs, less – nouns. Regular semantic spheres of comparison basis in these languages, expressed by the verb, are physical movements (to fly, летать, ұшу), static state (to sit, сидеть, отыру), speech activity (to yell, визжать, қышқыру), physical condition (to tire, устать, шаршай), visual perception (to look, смотреть, қарау), physical action (to work, работать, жұмыс істеу). Regular semantic spheres of comparison basis, expressed by adjectives and adverbs, are signs of size, volume, height, i.e. the external data of person (fat,

толстый, семіз), further the signs of color (black, черный, кара), character traits (meek, кроткий, момын), physical condition (hungry, голодный, аш), the physical properties of the object (cold, холодный, суық), mental abilities (clever, умный, ақылды) and social characteristics (poor, бедный, кедей). Basis of comparison, expressed by nouns, stacked in three semantic group, mostly they are parts of body, abstract nouns to describe physical data and concepts of the scope of mental activity.

Isolation of the types of comparative phraseological units from perspective of lexical meaning of expression means of comparison standards is also part of the typology of internal form of comparative of phraseological units. Comparison standard is the bearer of already learned properties; it must be relatively known to the objects, at least, in the area of the property, which performs as the comparison base. The first object, the object of comparison, is cognizable object and its properties are learned through its relation to other objects. Property, by which two objects form comparative attitude, are called basis of comparison (tertium comparationis). The basis of comparison is the common, that is inherent in the objects being compared. This third element brings a variety of objects to unity.

Comparison standard – is structurally necessary component, the element of comparative constructions and it is characterized by the fact, that it has both universal and national-ethnically distinctive features. However, it can only show a comparative study of comparative phraseological units in general and through the comparative standard in particular. Comparison standard of comparative phraseological units are characterized by the fact, that the British take them from different systems of artifacts in the life of the English people. The main sources of comparison standards are the following: people, animals, plants, birds, insects, artifacts. Certain differences were observed here on the gender level. To characterize the males the most regular are certain representatives of the animal world, the plant world and for females – others.

A microsystem of comparative phraseological units occupies a central position in the phraseological system of three languages. In categorical regard comparative phraseological units of English are verbal, that is indicative and in this form characterize the subject or the theme of comparison. Phraseology is characterized, according to A.D.Reichstein, by the double anthropocentrism. This is reflected in the fact, that phraseological units in its derivational base and on its current value focus to the human. Comparative phraseological units do not constitute an exception in this sense. It means, that comparative phraseological units in their comparative nature characterize mostly a man. But, of course, there are some exceptions. So according the subject and the standard of comparison comparative phraseological units of considered languages are divided into two categories: anthropocentric and non-anthropocentric comparative phraseological units, and the first ones fully prevail over the latter. The first ones associated with comparing of different parts and entities of human in term of his qualities, actions, states with different standards of comparison. For example, mental, thinking, intellectual features unique to human and therefore the subject, theme of comparison can only be a man. Comparative phraseological units, the comparative note subject of which is a not a man, but any other aspects of reality, in these languages are also much. Nevertheless, the main trend of semantics of shaped comparative phraseological units in English, Russian and Kazakh languages is that they are focused on a comparative description of some aspect of nature and qualities, conditions and human actions.

The article discusses comparative phraseological units that relate to the specific method of comparison expressions. They are a system of expression means, in which a significance of inner form, the wealth of fine language resources are evidenced and at the same time the identity of the national culture, national habit of imaginative thinking are revealed. In order to determine the nature of the internal form of comparative phraseological units, you must firstly consider the notion of "inner form" and the internal form of phraseological units.

Internal form refers to the number of linguistic categories, the content of which was and still the subject of research in linguistics. The tradition of using the concept of "inner form" goes back to the ancient philosophy of language.

The internal form, according to Humboldt, is a way of concepts connecting with the sound between consciousness and language actualization. The internal form – is the prism, through which a speaking collective see and imagine the phenomena of reality, a way of transforming of extralinguistic content into language content. All these thoughts of scientist widely development not only in general linguistics, but also in lexicology and phraseology and are highly relevant in terms of comparing and typology of worldview, pictures of the world, created by the help of languages.

The studies of inner form of phraseological units with relation to the inner form of the word were particularly productive for the theory of phraseology. Thanks to them, it was found that the inner form of phraseological units is significantly different from the inner form of the word in a variety of ways. First of

all, it concerns the qualitative side of the inner form of phraseological units and words. In contrast to the inner form of the word, pointing to a feature, according to which the object is named, the inner form of the phraseological expression conveys a concrete representation of any fact, events, phenomena that were once relevant, often repeated and had similar attributes of other phenomena, comfortable for generalization, that is to form concepts of evaluating type.

Internal form of phraseological units finds great importance for the formation of not only denotative-significative, but also connotative aspects of semantic structure of the phraseological units. Peculiar in this case are not only images, but also associations, connotations, and so they do not have analogues in other languages.

Along with the concept of "inner form" for the formation of idiomatic meaning important area is the notion of "phraseological imagery". According to A.A. Korolova, linguistic picture – is a two-pronged image, created by the language means and based on the expression of one object through another. Two plans of images are described by many researchers: they are identified and identifying components according A.K. Dolinina, identified and identifying parts according A.M. Melerovich, characterized and characterizing components of imagery according O.A. Leontyevich. Some scientists include into the structure of phraseological image a common feature, that combines phraseological meaning of the same combination of words – tertium comparationis.

In the phraseological meaning itself there are two sides: *the content of the plan* (designant), in which there should be distinguished significative, denotative and connotative aspects, and *the plan of expression*, that is, material covering of phraseological units. This double aspect character of meaning represents the unity of content and form.

Denotative component of the meaning means the part of the sign, which reflects in a generalized form the objects and phenomena of extralinguistic reality. Denotative component is basically a concept that characterizes the extra-linguistic object.

Significative component of the meaning correlated with complex of features, that directly make the concept content.

Connotative aspect – is a "stylistic coloring of phraseological units, their emotional and expressive side, ie, the relation of native speakers to extralinguistic entities, or increasing the efficiency of language impact, where there is lack of assessment element".

Due to the fact that "language is a form of culture, embodying the historically emerging "national type of life in all its diversity", in the study of any phenomena of the language we encounter with elements of national culture. N.S. Troubetzkoy believed that "in its national culture, every nation must clearly identify all their individuality, in such a way that all the elements of this culture were in harmony with each other, being painted into a single national tone".

The notion of "culture" – is a complex and polyhedral phenomenon. Culture – is a purely human category. According to S.E. Isabekova nowhere "ethnicity does not express itself in the fullness of their material, spiritual and cultural content as in the language". At the present stage of development of science the traditional definition of culture as "the totality of the material and spiritual values, created by man in the process of socio-historical practices" no longer satisfies the scientists. Even a clear distinction between the material and spiritual culture is not possible, since, according to V.N.Toporova, a thing can acquire symbolic meaning (cross, wreath, banner), in other words, the world of things is switched to the spiritual realm.

Thus, in modern linguistics interconnection between language and culture is not in doubt. Each language is inseparable from culture, which makes it the substantive aspect. Language not only minutely reflects contemporary culture, but also captures its previous states and transmits values from generation to generation. Language and culture exist in dialogue with each other. For the first characteristic all the processes, taking place in the culture.

One of the areas of learning culture, ethnicity through language in Kazakhstan, are the direction, the head of which is academician A.T. Kaidarov. In this direction, the language appears the main and direct object of analysis; ethnology, history, cultural and other non-linguistic disciplines involved as a helper. Everything in language, in which the life, modern being and ethnic history, its material and spiritual culture are reflected, is identified and scrutinized, and not only directly in the "ethno-cultural" vocabulary and phraseology, but also in onomastics, in phonosemantics. A.T. Kaidarov emphasizes the importance of the cumulative function of language, through which from ancestors to descendants passed the precious heritage of people's history.

Kazakhstan's geographic location, especially climate, soil and agriculture are reflected in a number of comparative phraseological units, the imagery of which, defined by the objective world around and background knowledge, is rooted in the history of the Kazakh people, in the history of their life. Internal form of comparative phraseological units of Kazakh language is closely linked with the life, religious items, material and spiritual culture and customs of a given society. The image that serves as a comparison standard, explains the national-cultural life of the people, for example *бес биенің сабасындай* (literally, as a vessel from mare skin; definition: full, plump, large), *қасықтай қаны қалғанша* (literally, as if spoon of blood left; definition: until the last minute of life). In the literal meaning of phraseological units includes not only national- specific component (*саба* – is an element of traditional Kazakh utensils for storing kumys), but also specific the national idea of the duration of something (spoon of blood symbolizes a certain limit).

The analysis of the internal form of comparative phraseological units in the ethno-cultural aspect revealed the following main types: 1) The inner form of comparative phraseological units and features of the flora and fauna of the country; 2) The inner form of comparative phraseological units and domestic realities; 3) The inner form of comparative phraseological units and the economy; 4) The inner form of comparative phraseological units and words of material culture; 5) The inner form of comparative phraseological units and traditions and customs; 6) The inner form of comparative religion and phraseological units; 7) The inner form of comparative phraseological units and spiritual culture; 8) The inner form of comparative phraseological units and mythology; 9) The inner form of comparative phraseological units and features of national psychology.

The first type "the inner form of comparative phraseological units and features of the flora and fauna of the country" in the Kazakh language presented in two varieties: 1) "The inner form of comparative of phraseological units and features of fauna of the country" and 2) "The inner form of comparative phraseological units and features of the flora of the country". The first variety of the internal form of comparative phraseological units represents typical for living places of Kazakhs vegetation. In the dictionary of Т.Коныров they are divided into 10 thematic groups: 1) гүл 2) тал,шыбық 3) жемістер 4) жайлау, көк 5) дақылдар 6) ағаш 7) балдыр, қамыс, құрақ, қоға 8) шөп 9) жапырақ 10) басқалары. The main sources of comparison standards of the Kazakh language are thematic groups "гүл" (flowers) and "ағаш" (trees). Typical structure of comparative phraseological units are names of flowers *бәйшешек* (snowdrop), *қызылалдақ* (tulip) and here trees *емен* (oak), *қайың* (birch), *бәйтерек* (poplar). The national-cultural identity of the internal form of comparative phraseological units of the Kazakh language in this model is shown, however, when it is compared with the internal form of comparative phraseological units in English, Kazakh and Russian languages. For example, in Russian culture *birch* is synonymous with slim girls (slim as birch), about slim figure of girls Kazakh says *қамыстай әдемі* (beautiful as reeds). Т. Коныров confirms this by the context "Нәзипаның мынау қамыстай әдемі тұлғасын, ойнақшыған мінезін Шалматай қалай алдандырсын" (І. Жансүгіров).

In the Kazakh language a large number of comparisons with standards – names of pets: *қой, ит, жылқы, түйе, ешкі, сиыр, мысық, шошқа, есек* and others. Animals, who have not played in the life of Kazakh people a significant role, as the comparison standard found rarely, for example: *шошқаша шыңғыру* (there are only 3 comparative phraseological units with component "шошқа"). Examples of these groups include comparative phraseological units *құлын-тайдай ойнау, өкірген сиырдай, қозыдай жуас*. The names of pets, that are a comparison standards of Kazakh comparative phraseological units, differ in that they are typical for the economy Kazakhs, for example, *түйе* (camel). Camel – is a very important animal for the Kazakh nomads mode of life. In the inner form of comparative phraseological units different names for the animal are used *бота* (camel), *бура* (camel – male). The number of differences within a given semantic field indicates the degree of cultural interest. In the Kazakh language there is a large number of terms for one type of pet – for horse (*жылқы, ат, бие, тай, құлын, жабағы, құнан, байтал, жорға*), for others, for example, *ит, мысық, сиыр, шошқа, есек* – only one term for all animals of this species. Motivating force for various terms of the horse is the importance and the interest which Kazakh people attaches to this type, that accompanied them throughout the centuries.

The internal form is an important semantic component of both lexical and phraseological units. The internal form of the word and the internal form of phraseological units play an identical role in a way of the organization of meaning. However the internal form of phraseological units is an element of representation in its semantics, caused its material meaning, a subject and conceptual orientation of the generalized verbal complex-prototype and estimation of concept expressed by the phraseological unit.

A free or variable phrase in literal sense and the contents, designating any fact or the phenomenon, a situation from history, lives, and cultures of these or those people is always the internal form of phraseological units. From this follows that the internal form of phraseological units always in this or that form is national-culturally marked. In any internal form of phraseological unit thereby is stored cultural information and it affects to the semantic status, a national-cultural marking of phraseological units. The typology of an internal form of phraseological units is in direct correlation with typology of national cultural marked phraseological units. From this point of view the national-cultural marking of phraseological units is one of types of phraseological universals, as well as the comparative phraseological units, which are available in phraseological system of any language.

Phraseological units are genetically structurally derivative and separately furnished units of the indirect nomination, whose appointment is not so much to reflect gnoseological aspect of activity of the person, and thereby to provide the nomination of all new that the person learns during cognitive activity, how many to characterize, estimate in an unestimating form of the phenomenon of reality, to express the attitude of the person towards them. For this reason, one of categorial features of semantics of phraseological units is its connotative and national-cultural marking.

The internal form of phraseological units combines two features: it, certainly, substantial category, as this is a content of this or that free phrase in its literal sense, which is cornerstone of this or that concrete phraseological units. The content of such phrase are unique, single, as the situation, designated by this phrase is unique and single, therefore the phraseological image, caused by the corresponding internal form of phraseological unit is unique.

The internal form of phraseological units represents first of all reflection of the objective world in the form of representation and a certain semantic content, objekted to the maintenance of this or that free combination. Being the concrete phrase with national-cultural marked semantics an internal form of phraseological units possesses different aspects in the language organization and all of them have a direct relation to the formation of phraseological units, phraseological meaning.

Cultural information is stored in an internal form of the comparative phraseological units which, being figurative idea of the world, gives to the phraseological unit cultural and national color. Internal forms of the comparative phraseological units reflect first of all history, a way of life, situations from literature, arts and so on of these or those people. At the heart of an internal form of the comparative phraseological units lie images and the representations, connected with realities of this or that country, with material and spiritual culture of the people, with their traditions and customs.

Phraseology of each language makes a decisive contribution to the imaginative picture of the world. The way of seeing the world through language images, captured through phraseological system, being deeply national, nevertheless rests on universal logical-psychological and linguistic bases. Forms of knowledge about the world, presented in comparative phraseological units appear as certain types of structures of knowledge representations, in particular, as the types of concepts - mental images, frames, scripts, that are the kind of conceptual intermediaries between the actual linguistic and represented by the reality meanings.

References

1. Виноградов В.С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы). /В.С. Виноградов. – М., 2001.
2. Шанский Н.М. Фразеология современного русского языка. / Н.М. Шанский. – Специальная литература, 1996.
3. Степанова М.Д. Лексикология современного немецкого языка. / М.Д. Степанова/ И.И. Чернышева – М.: Высшая школа, 1986.
4. Елисеева В.В. Лексикология английского языка. Учебник / В.В. Елисеева. – СПб: СПбГУ, 2003.
5. Аюпова Р.А. Проблемы сопоставительной фразеологии английского и русского языков. / Р.А. Аюпова. – Казань: Казан. гос. ун-т, 2004.

G. Ismailova, D. Zhunussova

NLC "Shakarim University Semey", Kazakhstan, Semey, gainigul_ismailova@mail.ru

S. Amanzholov East-Kazakhstan University

Kazakhstan, Ust-Kamenogorsk, gulnarkapysheva@mail.ru

**НАЦИОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ
В АНГЛИЙСКОМ, РУССКОМ И КАЗАХСКОМ ЯЗЫКАХ**

**NATIONAL-CULTURAL FEATURES OF PHRASEOLOGICAL UNITS IN ENGLISH,
RUSSIAN AND KAZAKH LANGUAGES**

The relatively recent emergence of phraseology as a linguistic discipline is one of the reasons of still insufficient development of many problems in this area. This branch of linguistics studies specific language component, namely the set expressions of different structure, semantics and functions. In linguistics they are called phraseological units, set word-complexes. According their structure, phraseological units are specific phrases of a language, characterized by the fact that they exist in the language as ready language formations and in the ready form are used in speech.

Phraseology – is a branch of linguistics, studying set expressions in the language, of a different structure, semantics and functions. As an independent linguistic discipline phraseology appeared relatively recently. This is one of the reasons of still insufficient development of many problems in this area. Still among linguists there is no common understanding of phraseology object and as a result of this - disorder of phraseological terminology. Abundance of terms is explained by insufficient development of the basic concepts of phraseology, many of which are synonymous and some cannot even be called terms, so they are not accurate.

Lack of consensus on the scope of phraseology does not allow getting a clear idea of what set word – complexes are characteristic for a particular language or for a particular set of languages.

The ideas of the French linguist Charles Bally influenced the development of phraseology, he is considered to be the ancestor of the theory of phraseology, because he was the first to systematize combination of words in his book "French stylistics", in which he included a chapter about phraseology.

As for the British and American linguistic literature, there is a large number of works specifically devoted to the theory of phraseology. Even in the most significant works of A. McKay, U. Weinreich, L.P. Smith, there are no such fundamental issues as the science-based criteria of phraseological unit's selection, correlation of phraseological units and words, phraseology systemic, phraseological variation, formation of phraseological units, method of studying phraseology and so on. Also, British and American scientists do not raise questions of phraseology as a linguistic science. This explains the lack of the term for this discipline in English.

Central issue for the phraseology was the attempt to answer the question, what is the specificity of idioms meaning unlike the meanings of words, what is the structure of the content of this meaning. In other words, phraseological units-idioms continued to be studied "in themselves and for themselves ", apart from their ability to perform certain communicative settings and roles in the organization of an utterance.

During this period there was found the whole palette of phraseological units-idioms meanings – its objective content, as well as the whole range of evaluating-expressive "shades ", setting the tone to the stylistic coloring of the meaning.

Expressive potential of phraseological units the most thoroughly described in the works of A.I. Fedorov, who connected it with their "connotative essence" and argued that phraseological units are not for the name of any new developments, but for the concretization and figurative-emotional evaluation of objects, phenomena , qualities, which were already mentioned in the language.

Considerable attention is paid to the study of synonymy of phraseological units-idioms by such linguists as A.D. Reichstein, Y.P. Solodub, M.V. Mokienko. They also engaged in comparing phraseological units of languages with different structures at the level of identity or similarity, lying on the base of images.

Since phraseology as linguistic phenomenon is a system of interconnected and correlative with the words and with each other, insofar phraseological units should be studied from different perspectives.

This discipline helps to learn the literary norms of word usage, namely the use of set phrases, because mistakes in speech reduce its expressiveness and effectiveness.

Words are givens, already existing in the language and embodied in the human mind during the development of language as means of communication, and word combinations and sentences are formed in the speech. Compatibility freedom is never absolute, it is always relative. However, in language there are many phrases that occur in the speech and are used in it as ready verbal units. They are so-called set expressions or, as they are often called, phraseological units, set phrases [1]. Thus, in the phraseology all set expressions are studied: the units, which are equivalent to the word and the units, which are proper to the sentence in the semantic and structural relation [2].

In the system of phraseological units of any language in this sense a special place is occupied by comparative phraseological units, because they reflect the central form of mental operations of people, and in this respect in every language there are their own stereotypes and national preferences in the comparative thinking, in building imaginative analogies and comparisons.

V.V. Eliseeva, considering structural types of phraseological units, argues that "despite its unsemulatedness, phraseological units are quite well distributed according the types of forming structures " [4]. On this basis she marks:

1) Phraseological units, which are identical with the corresponding free phrases according their form (take silk, break the ice);

2) In this group coordinative structures are formed (pick and choose, rain or shine, light to darkness, for love or money, by hook or by crook);

3) Phraseological units with predicative structure (as the matter stands, before you could say Jack Robinson, as they crow flies). This group includes phraseological units in the form of imperative mood (Take it easy! Bless my soul! Take your time!), and also units of comparative character (as dead as door-nail, as mad as a hatter). Comparative phraseological units are stable and reproducible combination of words, phraseological specificity of which is based on the traditional comparison.

Another important classification is the classification of V.S. Vinogradov, in his opinion, if we set pragmatic goals, it is advisable to subdivide set combinations into three large groups:

1. Lexical phraseological units. They are semantically correlated with the words, conceptually similar to them. For example: *a bull in a chine shop, tough nut to crack*.

2. Predicative phraseological units. They are usually complete sentences, fixed in the language in the form of stable formulas. For example: *better late than never, in for a penny, in for a pound*.

3. Comparative phraseological units. They were fixed in the language as a stable comparisons. For example: *as brave as a lion, as cool as cucumber* [1].

As we can see from the above set of classifications, not all linguists add comparative phraseological units to a group, it proves once again that there is no consensus about what phraseological unit is , hence there is no unity of views on the composition of these units in language. Some researchers (L.P. Smith, V.P. Zhukov, V.N. Telia , N.M. Shansky, etc.) include set combinations to the phraseology, others (N.N. Amosova, A.M. Babkin, A.I. Smirinsky, etc.) include only certain groups. So, some linguists (including academician V.V. Vinogradov) do not include proverbs, sayings and winged words to the phraseological units, believing that they on the semantics and syntax structure differ from phraseological units. Differences in opinion and attitudes says that the phraseology as a special branch of linguistics is not always on the same place and constantly evolving.

The paper deals with comparative phraseological units of impredicative type that relate to the specific method of comparison expression. They are a system of expression means, in which significance of inner form, the wealth of fine language resources become apparent with special clearness and at the same time the originality of the national culture, national mentality of imaginative thinking are revealed.

Comparative phraseological units of impredicative type are stable and replicable combination of words, phraseological specifics of which is based on the traditional comparison, that is, those set phrases that consist of two or more components having the semantics of comparison and combined in one unit, for example: *as like as two peas – похожи как две капли воды – аузынан түсіп қалғандай*.

Comparison is one of the oldest ways of knowing reality. It expressively, clearly, vividly describes a person, natural phenomena, everyday situations. The analysis of comparative components gives the opportunity to address the fact of language, where the choice of the subject for comparison only committed, as well as to trace the formation of the internal form of comparative component.

Traditionally, comparative phraseological units of impredicative type are subdivided depending on the nature of the base of comparison into adjectival, verbal, substantive, partial and with implicit module.

Comparative phraseological units constitute the largest category of adjectival phraseological units. Adjectival phraseological units are those that functionally correlated with adjectives, i.e., phraseological units, the core component of which is an adjective. The share of adjectival phraseological units in the total value of studied phraseological units is negligible.

Among adjectival phraseological units in English, German, Kazakh and Russian languages two main structural subclasses should be divided, they are common for phraseological units in these languages.

I. Adjectival comparative phraseological units. They are phraseological units, that have in their composition comparing component (as, как, сияқты). This subclass most fully represented in English: (*as open as the day, greedy as the wolf, soft as butter, as cool as cucumber*); in the Russian language it is relatively small in number: *трусливый как заяц, гордый как павлин, свободный как птица*; in Kazakh: *абжыландай арбады, судай сапырды*.

In English as a dependent component proper name may be performed: *patient as Job, (as) proud as Lucifer, pleased as Punch*.

English phraseological units also allow interchangeability of both core and dependent components: (*as changeable as the moon (Weathercock), close as an oyster, true as a flint, cheerful as a lark*).

II. Phraseological units with the structure adj+prep+n: *green with envy, full of beans, dead from the neck up, злой на язык, нечист на руку*. The core and dependent components, which are in postposition, are connected to each other by adjoining. Between the components of phraseological units attributive syntactic relations are identified, hence for this phraseological units adjectival-nominal-prepositional subtype of attributive-prepositional type with postposition and adjoining are typical. Dedicated class is a very small and atypical in these languages.

The English language has another subclass with the structure adj+and+adj: *high and mighty, fair and square, rough and ready, prim and proper*. Between the components of phraseological unit of this subclass there is coordinative bond, uniting equal components of phraseological units [5].

According to M.D. Stepanova and I.I. Chernysheva, comparative phraseological units are stable and reproducible combination of words, phraseological specificity of which is based on the traditional comparison. Structural and semantic peculiarity of phraseological units of this group is that the characteristic of properties or action occurs through the comparative group or comparative subordinate clause. Characteristic conjunctions for such structures are equivalents in Russian language как (будто, точно), in English as (like). For example: *as close as an oyster*. Comparative group or subordinate clause describes the property or action, the condition through the concrete image, which shows a comparison. Within the semantics of comparative phraseology the meaning is characteristic, representing the intensity of the movement, the degree of manifestation of a property, assessment. For example: *as daft as a brush – глупый как пробка – тауықтың миындай ми жоқ*. Semantic transformation is that the comparison group in combination with the component receives the new meaning.

The bases of comparison are the words that denote qualitative attributes (adjectives and adverbs) and words, expressing various processes (verbs). On the basis of permanently fixed relations of the two constant components phraseological units occurs the transformation of comparison element into the element of intention and generalized characteristics .

References

1. Елисеева В.В. Лексикология английского языка. Учебник / В.В. Елисеева. – СПб: СПбГУ, 2003.
2. Аюпова Р.А. Проблемы сопоставительной фразеологии английского и русского языков / Р.А. Аюпова. – Казань: Казан. гос. ун-т, 2004.
3. Kursisa A. Deutsch ist easy! Lehrerhandreichungen und Kopiervorlagen, Deutsch nach Englisch. A.Kursisa, Für den Anfangsunterricht. 2011, 18, 102, 104 (in Germ)
4. Rösler D. Deutsch als Zweit- und Fremdsprache, Gemeinsamkeiten und Unterschiede. D.Roessler, Deutsch als Fremdsprache. 2011, 14, 149, 160 (in Germ)

G. Ismailova, A. Mamyrbekova, Zh. Ramazanova

NLC "Shakarim University Semey", Kazakhstan, Semey, gainigul_ismailova@mail.ru

S.Amanzholov East-Kazakhstan University

Kazakhstan, Ust-Kamenogorsk, gulnarkapysheva@mail.ru

ЕКІ ТИПТІ ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ УНИВЕРСАЛДЫ БІРЛІКТЕР АРАСЫНДАҒЫ АЙЫРМАШЫЛЫҚТАР

DISTINCTION BETWEEN TWO TYPES OF LINGUISTIC UNIVERSALS

Structural-typological approach to the study of phraseological systems of different languages is a new trend in linguistics and phraseology theory. It is completely justified, because the system of idioms like all other language systems and the languages of the whole has universal properties and characteristics upon which linguistic basis, common linguistic features, the system of idioms and the categories itself and regularities, typical for phraseological systems in any language can be installed. Phraseological language system can and should be studied like any other system of the language in terms of universals linguistic and typological linguistic. Universal features of phraseological systems and phraseological units are expressed and manifested in various ways, but only on the phraseological level, that is in phraseological units' phraseological system and structure itself. Phraseological system of any language, like all other language systems, is characterized by two principles, on which it is based: 1) paradigm (the presence of homogeneous set of linguistic units, which form a separate independent paradigm, the system in the language system; 2) syntagmatic (the presence of certain rules and laws on linear, syntagmatic units' combination of corresponding paradigm, system of skill level in human speech or the language and speech formation of more complex structure.

Phraseological paradigms and phraseological syntagmatics are linked and mutually condition each other as paradigms and syntagmatics of any language level that is, as interrelated and mutually condition each other's language and speech. Paradigmatic and syntagmatic, language and speech are central universals of human languages and any of their systems, including the phraseology. It is universals which reflect the basis of the world, namely the presence of a qualitatively different independent objects and phenomena of reality, not exist in isolation from each other, but come into contact with each other, have a mutual influence on each other, cause changes in them and their development. Thus, they are responsible for the generation of reality's new objects and phenomena, existing or entirely new versions, which in turn give rise to the further development of related systems and the world at whole.

Central universals of different languages' phraseological systems are set phrases of the language. They are the object of study of such science as phraseology. The objects of study of this science are universal features and properties of phraseological units and phraseological systems of different languages. They are studied from the standpoint of two disciplines of universals' linguistics, typological linguistics, on the one hand and comparative phraseology, on the other. The characteristic of modern universals' linguistics is that it does not appear as a separate science, but together and in concert with the typological linguistics. Since the general features and characteristics of different languages make it possible for the generalization's second stage of such features for the language of a large area, as well as a limited group of languages, so this is the reason why the problem of language universals correlates and crosses with the problem of language typology. There are three types of language universals in the system of this nonidentical science: a) linguistic universals; b) linguistic universals-implications. Only with this types of universals we can deeper and more comprehensively reflect and convey the essential, that is, universal and typological, characteristic features of human languages, because only on the basis of a set of absolute and relative universals (universals-implications) we can derive the general principles, the principles of the device, universal features and patterns of human languages. Universals-implications are more hypothetical than empirical universals.

As on the whole language level the phraseology system consists of two types of defining universals:

- a) Conceptual- semantic or extralinguistic;
- b) Systemic and structural caused and interlinguistic.

The first ones are defined as the mechanisms of language category common to all languages, that is, as means of language capturing and concepts' consolidation. They manifest the laws of human

thinking. The latter reflect the universal principles of language organization of consolidation, concepts' storing and information about the world, that is, they contain information about the patterns and trends that are common to all languages in the concepts' consolidation arising from the sign and semiotic nature of human language.

The first ones reflect the deep structures of language content, the latter – the surface structure, the form of linguistic signs. The notion of linguistic form is treated extensively in linguistics, because it includes an internal form of secondary nomination's linguistic signs and the whole sound and language nature. Here mechanisms and patterns of language category can be revealed more brightly. Phraseological units are a special language type of secondary nomination means characterized as multicomponent, separately formed and by the structure of certain phrase of figurative-holistic indecomposable semantics. In linguistics it is accepted to distinguish the language means of primary, secondary and tertiary category. The first type is basically stated, extralinguistically motivated word, the second is linguistically motivated word, and the third is phraseological unit, which is situationally motivated by phrase. Lexical and phraseological categories differ in the extent of its versatility, the first is omnivorous and versatile, and the second shows the limitations and selectivity in this function.

For structural-typological study of phraseological systems of different languages distinction between two types of universals is essential: lexical-phraseological and proper phraseological. In the first case dominates semasiological approach in linguistics with elements of onomasiological principle of language learning. From the position of lexical-phraseological universals in language and in its nominative system there is an important fact, that vocabulary and phraseology are not separated, but are related to each other and interact with each other, mutually dependent. They are one single species of nominative system of linguistic resources generalized category. To the sphere of lexical-phraseological universals such general semasiological categories as polysemy, synonymy, antonymy and homonymy are related, which are inherent in the vocabulary and phraseology. However, they are language categories and phenomena, but not only lexical and phraseological. They are able to show on their core some differences between the vocabulary and phraseology. For the lexical-semantic universals language and semantic motivation of the word, phraseological units, vocabulary and phraseology units should be classified. In the system of phraseological units we distinguish their component and global motivation. Some types of derivational bases may be universal in phraseological systems of different languages, for example, somatisms, nekrotisms, zoonisms and associative relationship of certain component types as derivational bases of phraseological units with certain aspects of reality. Types of derivational bases and their phraseological conceptualization may cause different new phraseological universals-implications.

All universal manifestations and patterns related with motivation are closely connected and meet with their own linguistic and conceptual-semantic universals, because they discover the associative-psychological substrate. On the one hand we speak about linguistic facts, about the relationship between internal form and actual phraseological meaning. On the other hand in the base of motion and motivation lay the mechanisms processes of cognitive-semantic order, image-associative operation of consciousness, memory, perception and recollection, that is, they are logical-semantic mechanisms, operations of phrase building and this kind of phrase building laws. Proper phraseological universals are completely different type than the lexical-phraseological universals. They have to do only with phraseological system and phraseological units. Their establishment has its stages and approaches.

On the first stage it is necessary to distinguish three groups of universals: 1) specified in extralinguistic way; 2) lexical; 3) proper phraseological. These problems should be solved in two phases, involving: a) the delimitation of intersystem language universals from extralinguistic; b) the delimitation of proper phraseological universals from lexical. We say about two options: a) the parameters of lexical-semantic universals; b) the parameters of proper phraseological universals.

Regularity in phraseology and phraseological universals manifest themselves very clearly and systematically in phraseological models and phraseology simulation.

Phraseological units of one language, as a rule, have correspondence similar in somewhat with phraseological units in another language. With a glance of extent of structural-typological proximity of matched phraseological units different types of structural-typological correspondences and affinity are allocated:

- 1) Interlanguage phraseological equivalents of various types;
- 2) Interlanguage phraseological-semantic correspondences of different types. Determining role in interlanguage phraseological equivalents and phraseological-semantic correspondences is played by the concept of phraseological image, representation and relationship between them and actual value of a

phrase. There is no 1:1 correlation in different languages. In addition, the actual phraseological value is rarely predictable fully with all their pragmatic and semantic nuances.

Like any other images phraseological images associated with organism's reflex processes, the human memory, perception and reflection of the world, the knowledge and associative nature of human psyche. Besides, they largely determine the world's phraseological picture, which has its own characteristics of reflection and representation of the world and differs significantly from the lexical world picture.

Different nations are able to equally divide, reflect and see the world. For this there are a variety of reasons, among which should be noted, first of all the unity and similarity of the real world, lifestyle, needs and desires of the people, the identity of their biology, physiology, psychology and of course ascending of modern languages idioms to the general image-semantic prototype. The fact of similarity of idioms in different languages on various aspects of their linguistic nature, development and operation makes the study's comparative structural-typological principles necessary and relevant.

Comparative structural-typological study of different languages systems shows two patterns:

- a) The existence of thought unity and mental operations in both processes of conceptualizing the world ;
- b) Selectivity and national characteristics in the two types of cognitive and linguistic human activities.

References

1. Kursisa A. Deutsch ist easy! Lehrerhandreichungen und Kopiervorlagen, Deutsch nach Englisch. A.Kursisa, Für den Anfangsunterricht. 2011, 18, 102, 104 (in Germ)
2. Rösler D. Deutsch als Zweit- und Fremdsprache, Gemeinsamkeiten und Unterschiede. D.Roessler, Deutsch als Fremdsprache. 2011,14,149,160 (in Germ)
3. Rösler D. Deutsch als Fremdsprache außerhalb des deutschsprachigen Raums. D.Roessler, Ein praktischer Beitrag zur Fortbildung von Fremdsprachenlehrern. 2011,12,105,108 (in Germ)
4. Marion G. Neue methodische Ansätze im DaF-Unterricht mit Beiträgen deutscher und usbekischer WissenschaftlerInnen. G.Marion, Neue methodische Ansaetze. 2011,55,58 (in Germ)

MPHTI: 16.21.49

G. Ismailova, E. Kaissarkhanova, Zh. Togyspay, G. Sergibayeva, S. Bolatbayeva, A. Imambayeva
NLC "Shakarim University Semey", Kazakhstan, Semey, gainigul_ismailova@mail.ru
S. Amanzholov East-Kazakhstan University
Kazakhstan, Ust-Kamenogorsk, gulnarkapysheva@mail.ru

ТІЛДЕРДІ САЛЫСТЫРМАЛЫ ЗЕРТТЕУ

A COMPARATIVE STUDY OF LANGUAGES

A comparative study of languages is not done only in historical terms, that is, diachronically, but also from the perspective of the current state and the operation of related and unrelated languages, in synchrony. Requirement of simultaneous and systematic study of human language was made as it is known by the Swiss scholar Ferdinand de Saussure, who proposed to distinguish such things as language and speech, as they are two important features of human language, and they describe it from two different directions [1].

In a comparative study of related and unrelated languages in synchrony there are three approaches or three varieties of comparative linguistics. The first of these is designated as comparative linguistics, and its main aim is to identify, mainly similarities, commonalities, both in related and in unrelated languages. The second is called comparative and contrastive linguistics, and it sets a different purpose, in particular opposite. It aims to find only the differences between the languages, that is to look for properties and attributes that are unique to any language and absent in all other comparable languages. The third is known as typological linguistics, and it combines the first two linguistics, since it reveals both a common and distinctive features, and signs in different languages [2]. Linguistics emerged as an independent science, as we know, in the middle of the 19th century, and its first form, as the science that studies human language was comparison of languages, but only from one position – a historical perspective. This direction is known in linguistics as comparative historical linguistics and its founders were such scholars as F. Bopp, R. Rusk, J.Grimm. Comparative-historical linguistics had its own goals

and objectives in the study of human languages and in accordance with it carried out their investigation. In this direction there were set the following objectives:

- a) to identify affinity of Germanic languages through the study of their language similarities in historical perspective
- b) Germanic languages reconstruction on the basis of the original language and tracking of deviations from the character in various Germanic languages in the further course of their development
- c) the creation of genetic and morphological classification of languages
- d) the establishment of the laws of historical change in the same language at different stages of historical development . Vocabulary study of German language in historical perspective has been known to the creation and production of etymological dictionaries, which have not lost their relevance until the present day [1].

Phraseological units, that are stable combinations of words, appear, as you know, in any language, so they are linguistic universals, as they are found in all languages.

Phraseology, as every other science, has its own object of study and its own history of development. Phraseology is the science of set phrases of a language or its phraseological units. Language is a very complex phenomenon, which has its own structure and its units.

The latter includes the phonemes, morphemes, words, phrases, sentences, text, and discourse. Phraseological units in their form and structure are the phrases and sentences. But not all the phrases or sentences can be regarded as phraseological units of the language. In this regard, in any language there are two types of phrases and sentences:

- a) Free or variable;
- b) Stable.

The first did not belong to the phraseology, because it is created by a speaking person himself depending on its communicative intentions and rules of association of individual words in a phrase or sentence in a particular language. Such phrases or sentences can make infinite, as these possibilities are endless. Such formations are classified as a unit in terms of what a person wants to say. In these phrases, we can change any aspect of the structure of the organization according to their linguistic system, the grammar, the rules of a language, in any direction phonetics, grammar, vocabulary, communication, stylistic transformation. Although the structure of phraseological units as phrases or sentences edits or converts them not because they have their own language features but because they are unique and they are distinguished from the free variables or phrases and sentences.

Among the various features or categorical attributes phraseological units should primarily emphasize the stability of their structure and composition, idiomatic nature of their semantics, their national and cultural labeling ability, their belonging to the speech, namely to the phraseological system of a language. They are similar in their linguistic nature of the word, because they are just like words, ready, already created a unit of language, and they should be as the words taken for what they are, and to use in the speech, although their structure is in phrases. Like the words, they have a linguistic meaning of the words that make up phraseological unit.

This feature of phraseological units is qualified as idiomatic. German.: jmdn. auf den Arm nehmen. This phrase appears in the literal sense as free phrase: Der Vater nahm das Kind vorsichtig auf den Arm und hielt es ein paar Minuten, and as phraseological unit: jmdn. auf den Arm nehmen - jmdn. necken, sich über jmdn. lustig machen. Free variables or phrases are considered as a unit of speech, such as syntax linguistics, speech, speech activity, and phraseological units' study phraseology.

Phraseology is a young branch of linguistics, which was formed as a linguistic discipline in the middle of 20th century. It became independent linguistic discipline in 1940's. 20th century in Soviet linguistics with its problems of phraseology studying is not exhausted.

Despite the diversity of the development of many current issues, relevant to this day, a comparative study of phraseological systems of different languages remains. Mutual correlation, comparing and contrasting of items, forms, categories and other linguistic phenomena appears as a prerequisite characteristic of each, as well as establishing significant formal and conceptual connections between them.

The main element of the linguistic comparison is identification of identical and differing of characteristics comparing the facts of language [2]. The comparison makes it possible to identify the similarities and differences between languages. Problems of comparative phraseology receive widespread coverage in the literature in recent years.

The first who paid attention to a special category in the system of word combinations and noted them as stable phrases, introduced the term of phraseological unit, worked out special criteria for their

identification, was S. Bally. However, the basis of phraseology as a separate independent linguistic discipline was developed by an academician Vinogradov, who created a semantic theory of phraseological units classification .

In the modern theory of phraseology narrow and broad understanding of the phraseology and interpretation of it as a lexical syntagmatic are distinguished. It goes back to the ideas of E.D. Polivanov that phraseology refers to the lexicon in the same way as syntax to morphology. This idea was developed by M.M. Kopylenko and Z.D. Popova [2].

In the history of phraseology as a special branch of linguistics there are three periods: classical, modern and postclassic [1], and each of them has its own research problems and issues. A comparative study of the phraseology puts even in its classical period, although at this time it is more in terms and categories of purely phraseological science in descriptive and historical vein .

Comparative study of phraseology was prompted by a variety of factors. Collation and comparison as one of the areas in linguistics, is aimed at identifying the common foundations of human language, patterns of development, change, interaction and mutual influence of different languages in the world and in relation to relevant phraseology of all languages. These include practical reasons and applications of order – the teaching and learning of foreign languages and the theory and practice of translation, including machine translation.

There is a great impact of these factors on the division within a comparative analysis of phraseology, comparative, structural and typological and areal phraseology. The first is focused on a comparative study of related and unrelated languages, it touches the transfer of phraseological units, the second is in the center of attention, there are issues related to the creation, nature and characteristics of phraseology, areal analysis combines phraseological units by geography [3]. Intensive development is characterized by the differentiation of the phraseology of the subject of research, methods of its study and the involvement of new problems, which are based on existing theoretical framework.

Comparative analysis of different languages forms a special section – comparative phraseology. The special position of phraseological units in the language leads to constant comparison of them not only with other phraseological units, but also with the formation of other levels, tokens, regular combinations of words, structural and syntactic patterns.

According to Reichstein, everything within a linguistic comparison requires the fulfillment of such basic terms as the presence of base mapping, certain fundamental identity, against which it is seen as more specific similarities and differences between the compared objects and should apply a unified theory, a single method and a single conceptual terminological apparatus of the description of the compared objects. Thanks to the research in this area many challenges for further work and the regularities and principles are overcome.

One of the most significant achievements in the field of comparative study is the work of A.D. Reichstein. It is taking the first practical synthesis of the main areas of comparative studies of phraseology, with the following lines:

- a) Nature and number of the compared languages;
- b) Nature of the compared phraseological units;
- c) Nature of the phenomena being compared.

Critical thinking about the work of these areas allows the author to reveal some features of comparative-phraseological research of his time. These include studies such as comparing phraseological units' level of interlingual equivalents, synonyms, variations, structural-semantic, lexical and grammatical, semantic categories and groups, formal and semantic characteristics of the phraseological units. In the comparative study of phraseological units of related and unrelated languages, classical and postclassical period of phraseology the favorite objects of phraseological benchmarking emerge as comparative, semantic phraseological units [2], and completely unaffected areas and issues of phraseology. As pointed out by Reichstein individual couples and groups of languages and the whole system of phraseological language in them. In other words, there is identifying the identity and the differences of individual languages, groups, places of phraseological units in different languages, but not the whole phraseological system. A. D. Reichstein puts in the work task to fill this gap in the comparative study of the phraseology of related languages, and outlines the main points in this kind of comparative study of phraseology. They consist of the following issues:

- a) What is the most significant and profound similarities and differences between phraseological system of two or more languages;
- b) How they appear in the main aspects of the language-functional, semantic, formal, semantic, and structural;

c) What intralingual and extralinguistic factors they are due [17.1980].

A.D. Reichstein phraseology comparative study was conducted at three levels: at the level of individual phraseological units, phraseological groups and phraseological systems.

At the first level in the center of attention are matters of ethnic linguistic services, that is, identity, partial identities and differences in various phraseological units aspects of linguistic organization:

a) Formal semantic (structural-syntactic and lexical)

c) Total content (signifying connotation-and comparative-pragmatic).

At the second level there is the subject of a comparative study which did not separate specific phraseological units of two languages, and have whole groups of phraseological units, paradigmatic associations of phraseological units, in particular, phraseological rows, groups, fields, schedules, united by a common sense. The main purpose of the comparative analysis here is to reveal the laws of dialectics and the relationships and interactions between the very prototypes of the phraseological units and thus identify the structural and semantic models, both in synchrony and in diachronic. In these work significant models for these invariants at different levels of linguistic organization of phraseological unit component, situational invariants are revealed.

The third level provides a comparative study of the characteristics of the organization throughout the phraseology of the two languages. Special attention of A. D. Reichstein drew the dependence of the research approach of language status in the common phraseology of the language system, in particular, on the genetic structure and secondary derivation phraseology and the intermediate nature of language status of phraseological units – their location between the phrase and word.

In the phraseology of each language the features of vocabulary and grammar of any language are reflected. In some languages there are some grammatical phenomena, and in other languages, these phenomena are absent. Comparing different phraseological systems, it should be kept in mind that even similar categories, forms and other similarities of language levels usually have different significance in the language system.

References

1. Makkai A. Idiomaticy as a language universal. Universals of human language. Ed. by J.H. Greenberg. Standford, 2008.
2. Greenberg J.H. Language universals: a research frontier. In: Greenberg J. language, culture and communication. Essays by J.H. Greenberg. Selected and introduced by A.S. Dil. Standford, 2011.
3. Lakoff G. Linguistik gestalten. In: Papers from the XIII Regional Meeting of Chicago Linguistic Society. 13. Chicago 2004.

МРПТИ: 16.21.49

**G. Ismailova, Sh. Nurmukhanbetova, A. Bairbekova, N. Zhurymbayeva, M. Karimova,
A. Orynbekova, Zh. Kambarov**

NLC "Shakarim University Semey", Kazakhstan, Semey, gainigul_ismailova@mail.ru

S. Amanzholov East-Kazakhstan University

Kazakhstan, Ust-Kamenogorsk, gulnarkapysheva@mail.ru

ФРАЗЕОЛОГИЯЛЫҚ СӘЙКЕСТІКТЕРДІҢ АҒЫЛШЫН, ОРЫС ЖӘНЕ ҚАЗАҚ ТІЛДЕРІНДЕГІ БАЛАМАЛАРЫ

PHRASEOLOGICAL EQUIVALENTS OF ENGLISH, RUSSIAN AND KAZAKH LANGUAGES

Phraseological universals contribute, like all other types of language universals, to opening and description of common frameworks, systems and structures of a single human language as being the main attribute and distinctive feature of the person along with the human, abstract-logical categorical thinking.

The relevance of the study is that interlanguage phraseological equivalents and compliance are the most fertile material for contemporary comparative phraseology to make a comparative study of different languages and reveal common, universal features and phraseological identity of phraseological world view of creative thinking, phraseological conceptualization of the world different languages.

Relevance of research provides a considerable degree of involvement in the orbit of the comparative, structural and typological study of four languages.

The theoretical value of the work lies in the fact that the study of interlanguage phraseological equivalents will make some changes in some of the postulates of general and comparative phraseology, which became almost axiomatic in the theory of phraseology, for example, phraseological ethnistry, uniqueness of phraseological units, nonmodelable essence of phraseological units, nonverbal essence of phraseological units. The theoretical significance of this study lies in the fact that the study of interlanguage phraseological equivalents in different languages significantly enriches the theoretical linguistics universals, typological linguistics, and thus a united basis of phraseological system as a component of a single universal language.

Current development of linguistic science is characterized by its wide enough multidirection, in particular as for the language in general and the different aspects – systematic and structural, functional, anthropocentric, cultural linguistic, pragmatic, communicative, cognitive and typological.

Comparative sphere of linguistics, in particular, a comparative study of different systems, structurally and genetically related and unrelated languages, including the phraseology of their system is very relevant in the Kazakh linguistics.

Phraseological component of a language takes a special part in any language for various reasons: it is in demand of the system inside, by outer linguistic factors and functionally. Not only the features of the language nature of phraseological units itself, but also of other levels of the language system, as well as universal and national peculiarities of different languages and their speakers are reflected in phraseological system and its units called phraseological ones.

Consideration of phraseology and phraseological system of one of different languages in terms of linguistic universals – this is a new trend in linguistics. Traditionally the phraseology is considered in linguistics as a system and language section, reflecting primarily the national cultural identity of that language carriers. However phraseological language system has universal qualities and properties at different levels of the intralinguistic phraseological units organization, its functioning, in various aspects of existence, development, interaction with other languages, qualities and characteristics, inherited in most languages and unique phraseological ethnical properties, which are peculiar to only one, particular language or a group of related languages, but absent in all other languages. Linguistic universals raises linguistics as a science to a new level, giving it a new cognitive quality, improving its cognitive, methodological capabilities, expanding its horizons, as it involves all the new languages, compares multiple related and unrelated languages.

Linguistics of universals analyzes and is interested in features that allow you to combine a variety of languages or languages. Establishing similarities and differences in languages of different types is one of the central problems of linguistics. In the early days of its development, linguistics was interested in more languages in relation to their origin. The nature and type of language were based on the construction of any language to any original condition. In recent years, the study of a common language was made by identifying similarities on the basis of certain characteristics or specially selected groups, justified from the standpoint of linguistics universals and typological linguistics. Languages are grouped due to the nature of the spatial distribution and juxtaposition, their local contacts, which is the subject of the so-called areal linguistics or on the basis of their internal consistency – the actual typological features, which is the subject of typological linguistics.

The summary for all the above can be formulated in the following generalizations:

1. Methodological basis of identifying of language universals form a complex inductive-deductive method of analysis of language, linguistic phenomena and their properties in terms of their similarities and differences.

2. It is not always necessary to divide the universals to "language ones" and "linguistic ones".

3. According to its logical form language universals have many implications. In every case their analysis includes quantitative, statistical relationship between them. Implication-universals are considered scientifically as informative, even though investigation of the possibility of identifying and set of "absolute universals." They form a set of basic parameters that must be the basis of case studies and is an ancillary.

4. Based on the close relationship of linguistics universals and typological linguistics, typological analysis of phraseological system is considered as an effective approach and method for identifying and set of phraseological universals.

5. The implication being set in the typological analysis of phraseological systems does not represent a universal in the narrow sense of the word, because there is no evidence of excluded cases.

In the analysis of the national language features are included, as it is known, on the one hand, those which are caused by the national culture of the people and a speaker, and those that relate to the

internal organization and structure of the language system. The first and the second are not the same and should not be confused.

Many of the objects and phenomena of the physical world are imprinted in the consciousness, mind, reason, and memory of all the people. This leads to the fact that we are dealing with almost two not identified and no identifiable levels: 1) the linguistic level, 2) cognitive level.

Every linguistic field has its own structure, namely: center, transitional zone, and periphery. In the center of the field are usually that units, which have more generic sense of field semantics, which are most regular and stylistically neutral units and occur when it is carry on one or another correspond semantic or conceptual sphere. For example, if we take such semantic or conceptual sphere as “white and black”, will occur the following word in the German language: “weiss”, “schwarz”, in the English language – “white”, “black”; in the Russian language – “belyi”, “tschernyi”; in the Kazakh language – “ak, kara “.

They express this concept in the most generic type and are used when affect this semantic area. However, in every languages, including these four languages, there are a lot of other words and word combinations, including phraseological units, which are connected with the concept “colour”, but which are not generic in their sense, but have additional semantic, valuation, expressive, figurative, stylistic, regional, peculiarities. They are differ from which, that take the center in the structure of the given field. For example, in the German language there are such words and word combinations as “weiss wie der Schnee”, “weiss wie ein Gespenst”, “weisse Mäuse sehen”, in the English language – “as white as a snow”, in the Russian language – “belyj kak sneg“, “tschernyi kak smola“, “tschernee tutschki “, in the Kazakh language – “ak shol, “ak bata”, “kara pigyl”, “kara nijet”, “ak zhurek”. They are certainly situated not in the center of the field of “colour”, but either in the certain place of transitional zone, or in the periphery, surrounded by the certain field units, because they are *differs* semantically from the units of the field’s center and from each other. Linguistic fields can be different, because the known world and world areas are studied cogitatively in different degrees of generality and differentiation, from different points of view, and it directly influences on the quantity and the structure of linguistic fields. In the history of linguistic onomasiologic approach in learning the language carry out in a different areas and manifestation: in the theory of nomination, in the connection with the functioning of the language and the necessity of the choice of the means of nomination, the means of expression of certain linguistic, under the necessity of the developing of thesaurus, during the learning the language as a system and systematic relations in the language. One of the brightest spheres of the manifestation is the concept of linguistic field, which has direct relation to the problematics in linguistic as the language and consciousness, the language and thinking. Historically, the idea of the theory of the field goes back exactly to that thinking, is a perfect reflection of the world through the language and initially fixed in the language. In this sense we have in mind, in thinking something that exists in the native language. Between the ideal image of the world and the language means of expression there is a complete parallelism. In many languages the real objective world is presented in perfect shape, but in many ways different, because each in its own way divides the world. The language fields, that are a means of expressing language, cover completely what he knows and is reflected by some people in a particular area of the real world in a particular field of knowledge. Among the variety of linguistic expressions, concepts and values in terms of linguistic fields, the units of vocabulary words have been considered at first.

The character their typology, it is necessary to reveal during the comparative, typological analysis. Equally it belongs and to comparative phraseology, in line with which phraseological units of the most different languages is exposed to the analysis.

Interlingual phraseological equivalence of German, English, Russian and Kazakh languages requires full compliance of derivation base, prototypes correlated of phraseological equivalents in different languages at the lexical, grammatical levels, and there is full compliance of their shaped base. In phraseological field of the word "colour", there is founded the structural-typological species in four compared languages. In quantitative terms, they are few; they have shaped a common framework that is particularly branching. Phraseological component of a language takes a special part in any language for various reasons: it is in demand of the system inside, by outer linguistic factors and functionally. Not only the features of the language nature of phraseological units itself, but also of other levels of the language system, as well as universal and national peculiarities of different languages and their speakers are reflected in phraseological system and its units called phraseological ones.

Consideration of phraseology and phraseological system of one of different languages in terms of linguistic universals – this is a new trend in linguistics. Traditionally the phraseology is considered in linguistics as a system and language section, reflecting primarily the national cultural identity of that

language carriers. However phraseological language system has universal qualities and properties at different levels of the intralinguistic phraseological units organization, its functioning, in various aspects of existence, development, interaction with other languages, qualities and characteristics, inherited in most languages and unique phraseological ethnical properties, which are peculiar to only one, particular language or a group of related languages, but absent in all other languages. Linguistic universals raises linguistics as a science to a new level, giving it a new cognitive quality, improving its cognitive, methodological capabilities, expanding its horizons, as it involves all the new languages, compares multiple related and unrelated languages.

Linguistics of universals analyzes and is interested in features that allow you to combine a variety of languages or languages. Establishing similarities and differences in languages of different types is one of the central problems of linguistics. In the early days of its development, linguistics was interested in more languages in relation to their origin. The nature and type of language were based on the construction of any language to any original condition. In recent years, the study of a common language was made by identifying similarities on the basis of certain characteristics or specially selected groups, justified from the standpoint of linguistics universals and typological linguistics. Languages are grouped due to the nature of the spatial distribution and juxtaposition, their local contacts, which is the subject of the so-called areal linguistics or on the basis of their internal consistency - the actual typological features, which is the subject of typological linguistics.

Abstract definitions also reflect the object and its properties.. It clearly follows out of this that between adequate universal definitions and linguistic universals there is almost no difference. Universals are a general category of language and thus eliminate the incompleteness and partiality, but it does not affect the identity of linguistic universals and universal definition, if they adequately reflect the nature of language, its effects and features. It is finds confirmation in the following generalization: "This classifies reflectance activities based on real-life signs and, in particular, identical symptoms manifesting themselves in different objects. Signs themselves, which are fixed in the scientific definitions, act like a kind of conceptual scope for real-life elements – properties of language. Consequently, the notion of universals in the form of a scientific definition or as a method of scientific cognition adjusts to the real existence of universals, act like sites of relevant scientific definitions. From this point of view, universals are both a product of logical thought in a form of scientific definitions of reality and particular order, and the inherent language as a uniquely human phenomenon and it manifests itself in different languages. Special kind of implicational universals are universals or universal implication. Implication determines the need, availability of mandatory dependent relationship between the two phenomena. In their structure, the universal implications consist of two simple, so-called absolute universals, related to each other by the implicative conjunction "if".

This kind of language universals is harder on their linguistic nature than absolute, since they reflect certain relationships, according to the language. It is much more important than the identification of separate, independent linguistic grounds, the element that is common to all languages. Linguistic universals' goal is not so much to identify the individual or those universals, but to create a single system, a picture of universal regularities in language or between languages. The priority and importance of this type of universals is indicated by different scholars.

Only on this basis comparative and typological studies and important information of qualitative and quantitative nature of the similarities and differences and typological features of different languages can be deeper and more thoroughly conducted.

In other words, the quantitative implications are very important in linguistics universals and typological linguistics. It's true, that linguists point out those attempts to establish dependent implicative relations between all languages. The development of universal implication or otherwise typological universals provides a framework for modeling of language types. In this point, the method of universal implications, establishing implicative universals is qualified as one of the most important methods in the field of typological research. For typological linguistics and language typology it is an important thesis based on a set of specific implications, which can be derived from the general pattern of generalized ideas, language universals, universal implications, hierarchical dependencies and relationships.

Connection and relationship between language universals and universal implications indicates the location and status of linguistic universals in linguistics. In linguistic researches and linguistic science it determined by two different research tasks. The first is the need for a universal model of human language, and the second is the need for the study of the modifications and variations, which find their realization of universal categories, attributes and properties.

Structural typology is defined as a branch of linguistics dealing with comparative study of languages for systematically defined characteristics of a language and linguistic phenomena. The ultimate goal of structural typology is defined as the identification of language structures universal features, universal structural characters and the nature of language. Researches of phraseology of related and unrelated languages from structural and typological positions identified universals in English, Russian and Kazakh languages.

Phraseological unit "black sheep" has its equivalents in many languages. The degree of interlingual phraseological equivalence of this phraseological unit in different languages is very high. The definition of this phraseological unit is "white among black."

The phraseological unit in English language "black swan" has also equivalents and the same meaning in different related and unrelated languages, for example in Bulgarian language – cheren isryk, in German language schwarzer Schwan. Contrastive research helps to identify ethnic and cultural differences of phraseological units, uniqueness, the similarities and contrasts.

References

1. Kursisa A. Deutsch ist easy! Lehrerhandreichungen und Kopiervorlagen, Deutsch nach Englisch. A.Kursisa, Für den Anfangsunterricht. 2011, 18, 102, 104 (in Deu).
2. Rösler D. Deutsch als Zweit- und Fremdsprache, Gemeinsamkeiten und Unterschiede. D.Roessler, Deutsch als Fremdsprache. 2011,14,149,160 (in Deu).
3. Rösler D. Deutsch als Fremdsprache außerhalb des deutschsprachigen Raums. D.Roessler, Ein praktischer Beitrag zur Fortbildung von Fremdsprachenlehrern. 2011, 12,105,108 (in Deu).
4. Marion G. Neue methodische Ansätze im DaF Unterricht mit Beiträgen deutscher und usbekischer WissenschaftlerInnen.G.Marion, Neue methodische Ansaetze. 2011, 55,58 (in Deu).
5. Jakobson R. Implications of language universals for linguistics. R.Jakobson, Universals of language. 2006, 11, 107,111 (in Eng) .

МРНТИ: 14.35.09

Ж.Ү. Калимова

«Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті» КеАҚ
Қазақстан, Семей қаласы, zhibek_15_10@mail.ru

ҚАЗАҚ ЖӘНЕ АҒЫЛШЫН ТІЛДЕРІНДЕГІ АНТОНИМДІК ТҮРАҚТЫ СӨЗ ТІРКЕСТЕРІН САЛҒАСТЫРА ОҚЫТУ МӘСЕЛЕСІ ЖАЙЫНДА

COMPARATIVE TEACHING OF ANTONYMIC SET EXPRESSIONS IN THE KAZAKH AND ENGLISH LANGUAGES

Тіл білімінің тарихи даму барысында тілдерді салыстыра зерттеу мәселесіне көп көңіл бөлініп келген. ХУІІІ ғ. соңы мен ХІХ ғ. бас кезінде-ақ белгілі неміс филологы В. Гумбольд тек туыстас тілдерді ғана емес, құрылымы жағынан әр тектес тілдерді де салғастыра зерттеудің маңызын атап көрсеткен еді.

Қазақ тілі мен шелек тілдерін салғастыру ХХ ғасырдың 2-ші жартысында жарық көрген Е.Н. Нұрмағанбетов, В.А. Герман, Э.И. Рабинович, Е.И. Миллер, М. Сәбитова, С. Әбдіғалиевтің т.б. еңбектерінен бастау алған.

Зерттеуші ғалымдардың соңғы жылдары назар аударып отырған көкейкесті мәселелерінің бірі – салыстырмалы (салғастырмалы) фразеология.

Тіл-тілдегі тірақты сөз тіркестерін салыстыра немесе салғастыра зерттеудің теориялық және практикалық маңызы айрықша. Өзінің ерекше бейнелігімен, айшықты мәнділігімен көзге түсетін фразеологизмдер әрбір ұлт тілінің ерекше көрінісі болып табылады. Аталмыш құбылыс әр халықтың тарихымен, салт-дәстүрімен, тұрмыс жағдайымен тығыз байланысты болып, тілдердің өзіндік ерекшеліктері негізінде дамып, өмір сүреді.

Тұрақты сөз тіркестердің лексикалық мағынасында халықтың тұрмыс күйін, өмір шындығын көрсететін белгілері айқын көрініп тұрады. Бір сөзбен айтқанда, мұндай тіркестер айтайын деген ойға айрықша әр, мәнерлілік беретін, халық даналығымен суарылған бейнелі түрде ойлау тілінің үлгісі болып табылады.

Осы уақыт ішінде жинақталған зерттеушілердің, әдіскер оқытушылардың іс-тәжірибелерімен танысқанымызда, шетел тілін оқыту барысында шәкірттердің ана тілінің ерекшеліктерін, оның шетел тілін меңгеруге тиімді ықпалын ескере отырып, шетел тілін үйрету, осы тілдегі күрделі теориялық мәселелерді меңгерту жолында айтарлықтай нәтижелерге жетуге болатындығын аңғарамыз.

Шәкірттердің ана тілінің ерекшеліктері шетел тілін үйтеруге жан-жақты ықпал ететінін, оны әрқашан ескеріп отыру қажеттігіе кезінде академик Л.В. Щерба «Ана тілін шетел тілі сабағынан аластауға болады, алайда оны оқушылардың санасынан аластау мүмкін емес», – деп тұжырымдаған еді [1].

Шетел тілін оқытуда ана тілін аластамай, керісінше оқушылардың, студенттердің ана тілін меңгерудегі тәжірибесіне сүйенген орынды. Екінші тілді, яғни шетел тілін үйрету барысында екі тілге де ортақ немесе ұқсас тілдік құбылыстарды, заңдылықтар мен ережелерді жан-жақты толық қамтыған жағдайда шәкірттердің тілді үйренуге деген қызығушылығы артатыны күмәнсіз.

Осы орайда, ағылшын тілі лексикологиясы курсы бағдарламасына сәйкес студенттерге ағылшын тіліндегі тұрақты сөз тіркестерін меңгерту барысында қазақ және ағылшын тілдеріндегі аталмыш тілдік құбылыстың, атап айтқанда, фразеологиялық антонимдердің бір-біріне ұқсастық немесе айырмашылық дәрежесін айқындау, тілдің ұлттық ерекшеліктерін тереңірек түсінуге, екі тілдегі тұрақты сөз тіркестерінің өзіндік ерекшеліктерін жете түсінуге мүмкіндік туғызады.

Антонимия құбылысы тіл-тілде тек лексиканы ғана емес, фразеологияны да қамтитыны белгілі. Өйткені фразеологизмдер көп жағдайда сапалық-бағалық сипатта қолданылғандықтан, көптеген фразеологиялық тіркестер бір-біріне қарама-қарсы мәнде жұмсала береді.

Тіл білімінде фразеологиялық антонимдерді зерттеу мәселесі кейінгі 20-30 жыл ішінде қолға алынды десек, аталмыш құбылыс қазақ және ағылшын тілдері фразеологиялық жүйесінде әлі толық шешімін тапқан жоқ.

Қазақ тіліндегі антоним құбылысы жайлы мағлұматтармен Ә.Т. Қайдаров пен Р.Е. Жайсақованың, К. Ахановтың, Ж. Мусиннің және Ж.К. Қонақбаеваның еңбектерінен таныс болсақ, ағылшын тіліндегі фразеологиялық антонимдер жөнінде жазылған А.И. Алехина мен А.М. Эмированың еңбектерін атауға болады.

Антонимдік қатынастар тұрақты сөз тіркестеріне де тән болғандықтан, фразеологиялық антонимдердің тілдегі қолданылу аясы антоним-сөздерге қарағанда әлдеқайда тар болып келеді. Лексикалық антонимдердің пайда болуындағы негізгі шарт – олардың мағыналарының бір-біріне қарама-қайшы болуы [2]. Дегенмен, кез келген қарсылықты мәнді сөздер бір-бірімен антонимдік жұп құрау барысында әдетте төмендегідей шарт сақталады:

1) Антонимдік қатынасқа түсу үшін, екі немесе одан да көп фразеологиялық тіркестердің қарама-қайшы мағыналары олардың бастапқы құрылымдық-грамматикалық тұлғаларында сақталуы қажет. Мәселен, ақ жүрек – қара жүрек, беделін көтерді – беделін түсірді, бейілі адал(ақ) – бейілі арам(қара); ағылшын тілінде: with a good grace (бейілмен, шын көңілмен) – with a bad grace(қынжылып, лажсыздан); in cold blood (сабырлылықпен, салмақтылықпен)- in hot blood (қызулықпен) т.б.

2) Бір фразеологиялық тіркестің құрамдас сыңарлары екінші бір фразеологиялық тіркестің сыңарларымен көп жағдайда қарама-қарсы мәнде жұмсалып, соның нәтижесінде тұрақты тіркестердің бүтіндей мағынасы екінші тіркестің мәніне қарама-қарсы болып келеді. Мысалы, аузынан ақ май ағу – аузы аққа жарымау, көпті көрген – бесіктен белі шықпаған; сондай-ақ, ағылшын тілінде: as gay as a lark (шат көңілмен) – as cross as a bear(ашулы); peace of mind (ішкі сезімнің байсалдылығы) – brain storm (жан күйзелесі) т.б.

Осы орайда, қазақ және ағылшын тілдеріндегі фразеологиялық антонимдерді құрамдас сыңарлары тұрғысынан біртектес және әртектес деп шартты түрде екі топқа бөлуге болады. Біртектес /антонимдік қатардың екінші сыңары бір ғана зат немесе ұғым/ фразеологиялық антонимдердің құрамындағы қарама-қарсы мәнді сөздер тұрақты сөз тіркестерін жасауға қатыса отырып, өздерінің алғашқы/негізгі/ қарсылықты мағыналарын сақтап қалады. Мәселен, ақ сақал – қара сақал, ақ сүйек – қара сүйек; немесе, ағылшын тілінде: good faith(адалдық) – bad faith (арамдық); to come to the right shop(тап басып бару, дұрыс бару) – to come to the wrong shop(жаңылысу, қателесу). Мұндағы «ақ», «қара», «good» (жақсы), «bad» (жаман), «right» (дұрыс) және «wrong» (бұрыс) сөздерінің арасындағы антонимдік қатынастар жоғарыда аталған фразеологиялық антонимдердің пайда болуына себепші болып отыр. Демек, жоғарыда келтірілген мысалдар антоним сөздермен (ақ-қара, good – bad, right – wrong) фразеологиялық антонимдер арасында тығыз органикалық байланыс бар екенін көрсетеді.

Өртекес (антонимдік қатардың екінші сыңарлары әр түрлі зат иә құбылыс) фразеологиялық антонимдердің бір-бірімен лексикалық және синтаксистік құрамы жағынан айырмашылықтары болады. Мәселен, ақ сүйек – қарадан шыққан, аузы аққа тиді – аузы аққа жарымады; сондай-ақ, ағылшын тілінде: ass as grain (нағыз ақымақ) – nobody's fool (әжептәуір ақылды), dumm dog (момын, үндемес), bag of wind (сөзуар, мылжың) т.б.

Қазіргі қазақ тілі фразеологиялық жүйесіндегі фразеологиялық антонимдерде ассиметрия құбылысы да кездеседі, яғни екі немесе одан да көп синонимдік фразеологизмдерге бір ғана антонимдік фразеологизм сәйкес келеді. Мысалы, көк айыл – көк долы – көк бет – көк ауру – қойдан қоңыр. Фразеологиялық бірліктердің көп мағыналы болуына байланысты бір фразеологиялық синонимдік бірлікке бірнеше синонимдік антоним сәйкес келеді де, ал кей жағдайда бірнеше фразеологиялық синонимдерге қарама-қарсы мәнді антонимдердің болмауы да мүмкін. Мәселен, қара сөзді қамшы қылды – қызыл сөзден бал жақты – ала құйындатып сөйледі – байыптап, пайымдап сөйлеу. Бұл жерде фразеологиялық синонимдер мен фразеологиялық антонимдердің кейбір ерекшеліктерін салыстыра көрсетуіміздің себебі синонимия мен антонимия құбылыстары бір-бірімен тығыз байланыста өмір сүретін, бір-бірінің лингвистикалық табиғатын ашып, айқындауда да атқаратын қызметі тұрғысынан да тепе-тең құбылыстар.

Қорыта айтқанда, оқу үрдісінде шетел тілін оқыту барысында салыстыру (салғастыру) әдісін қолдану екі жақты құбылыс. Біріншіден, ана тілінің сыр сипаты шетел тілін үйретуге өзіндік тиімді ықпалын тигізсе, екіншіден, шетел тілінің ерекшеліктерін оқып-үйрену, оны ана тіліндегі ұқсас құбылыстармен салғастыра меңгеру, студенттің өз ана тілін бұрынғыдан да тереңірек түсінуге, өзге тіл жүйесі жайында жаңа мағлұматтар алуына, ана тілінің сан алуан қыр-сырына тереңірек бойлауына себеп болары айқын.

Әдебиеттер

1. Щерба Л.В. Избранные работы по русскому языку (Электронный ресурс). – М., Флинта, 2017.
2. Аханов К. Тіл білімінің негіздері. – 2-ші басылым. – Алматы, 2011.
3. Алехина А.И. Некоторые вопросы сопоставительного изучения фразеологических единиц в современном английском, немецком и русском языках // Вопросы фразеологии. Труды СамГУ им. Навои, вып. 219, Новая серия, ч. 2. – Самарканд, 1972.
4. Копыленко М.М. Избранные труды по языкознанию. Т. 1. – Алматы, Институт языкознания им. А. Байтұрсынова, 2010.
5. Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка. – М., «Высшая школа», 1996.

МРНТИ:16.31.51

М.С. Ибраимова

НАО «Университет имени Шакарима города Семей»
Казахстан, г. Семей, ibraimova.madina.87@gmail.com

НОВЫЕ ПОНЯТИЯ И ТЕРМИНЫ В ОБЛАСТИ ЛЕКСИКИ, ВОЗНИКШИЕ ПОД ВЛИЯНИЕМ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

NEW CONCEPTS AND TERMS IN THE FIELD OF VOCABULARY ARISEN UNDER THE INFLUENCE OF INFORMATION TECHNOLOGIES

Введение

В последние годы лингвистические изменения стали все чаще появляться в ряде западноевропейских языков, включая английский язык. Сдвиги в значении слов и появление новых лексических единиц заметны в целом ряде областей современной речи: в разговорном языке, в политической сфере, в сферах рекламы и информационных технологий.

Актуальность данного исследования обусловлена возрастающим интересом лингвистов к изучению естественной речи. Современные лексические изменения в английском языке настолько обширны, что могут существенно затруднять понимание говорящих и требуют тщательного анализа. Изменчивость языка выступает всегда как его неоспоримое и весьма очевидное свойство. Его природа, однако, далеко не так очевидна.

Вслед за Соссюром многие исследователи отмечали, что языковая изменчивость находит свое объяснение не в том, как устроен язык, а в том, каково его назначение [3]. И, действительно,

языки не могут не меняться, прежде всего, по той простой причине, что в основе актов коммуникации, средством практического осуществления которых и является язык, лежит отражение человеком окружающей его действительности, которая сама находится в постоянном движении и развитии. Однако импульсы изменений исходят не только от исторически изменяющейся среды, в которой функционирует тот или иной язык. Процесс становления живого языка, его совершенствования никогда в принципе не прекращается, завершаясь, собственно, только тогда, когда сам этот язык перестает существовать [4]. Но процесс созидания языка не исчерпывается ответной его перестройкой в связи с материальным и техническим прогрессом общества, – он предполагает также необходимость усовершенствования языковой техники и включает устранение противоречий, или даже дефектов, существующих в организации конкретных языков. Наконец, ряд изменений можно связать непосредственно с воздействием одного языка на другой. В общем виде возможно, следовательно, констатировать, что перестройка языка может, протекать под влиянием двух разных движущих сил, из которых одна связана с назначением языка и реализацией коммуникативных нужд общества, а другая – с принципами организации языка, с его воплощенностью в определенную субстанцию и его существованием в виде особой системы знаков. Язык проявляет вследствие этого двоякую зависимость своей эволюции – от среды, в которой он существует, с одной стороны, и его внутреннего механизма и устройства, с другой. С признанием этого обстоятельства связана и классификация основных причин изменений, предлагаемая ниже. В эволюции любого языка указанные факторы тесно переплетаются и взаимодействуют.

Американский лингвист и консервативный политолог Джон Макуортер в своей книге «The Story of Human Language» рассматривает два основных процесса, лежащих в основе появления новых лексических единиц – «grammaticalization» и «rebracketing» [9]. Термин «грамматикализация» – «grammaticalization» – впервые введён А. Мейе. Известно, что слова делятся на две большие группы – «concrete words» – знаменательные и «grammatical words» – служебные. Джон Макуортер пишет, что фундаментальным процессом, происходящим с языком во времени, является переход знаменательных слов в служебные, иначе говоря, это процесс превращения лексических единиц с ходом эволюции языка в грамматические показатели. Одним из ярких примеров является использование маркера «pas» в родственном английскому французском языке. «Pas», означавшее «шаг», добавлялось к отрицательным предложениям для усиления отрицания, но было совсем необязательно, сравним: «il ne marche» – «he doesn't walk» – и «il ne marche pas» – «he doesn't walk a step». В современном французском языке построение отрицания без «pas» невозможно – оно функционирует как служебное слово. Хотя наше исследование посвящено процессам, характерным для английского языка, мы приводим пример из французского, чтобы показать обширность грамматикализации. Она характерна не только европейским или каким-либо иным языкам, но языку как общечеловеческому явлению в целом. Например, западно-африканский язык Mandinka использует вспомогательное слово «sina» для указания на будущее время – аналог «will» в английском языке. Изначально, «si» означает «солнце», а «па» – «приходить», поэтому дословно «sina» – это «солнце приходит». Данное слово так часто использовалось в предложениях о будущем времени, что стало выступать как грамматический идентификатор будущего времени как такового. Отметим, что процесс грамматикализации весьма долог, может исчисляться десятками и сотнями лет. Именно поэтому мы не можем рассматривать данное явление в нашем исследовании; только анализ большого временного промежутка позволяет выделить плоды грамматикализации в языке; мы же ограничиваемся исследованием английского языка только на ультрасовременном этапе.

Что касается процесса «rebracketing», согласно Джону Макуортеру, он характеризуется двумя явлениями: стиранием границ между двумя словами и объединением двух слов в одно. Приведем несколько исторических примеров. В современном английском языке многие прозвища и уменьшительные имена начинаются с буквы «n» – причины этого явления восходят к более древним пластам английского языка, когда слово «мой» – «my» – выглядело как «mīn». Аналогом в современном английском языке является местоимение «mine». При обращении это местоимение часто использовалось, например, «Mine Ellen» или «Mine Ed». Однако в настоящее время в подобных сочетаниях мы употребляем не «mine», а «my», однако исчезнувшее в этом случае «n» стало восприниматься говорящими как часть имени – в результате мы получаем такие уменьшительные имена как «Nelly» или «Ned». Известное по всему миру слово «hamburger» берет свои истоки от сочетания «Hamburger steak», которое прямо указывает на место своего происхождения – город Гамбург в Германии, в переводе – «гамбургский стейк». Однако «ham» –

первая часть названия города – это «ветчина» в переводе с английского языка. Именно поэтому носители английского языка восприняли «burger» как отдельное слово, как какое-то блюдо, приготовленное из ветчины. Из-за этой ошибки появилась новая лексическая единица – «burger», которая часто используется в сочетании с другими словами, например, «fishburger». Слово «alone» наглядно иллюстрирует процесс объединения двух слов в одно – это сочетание «all» и «one», которые настолько часто употреблялись вместе, что преобразовались в единую лексическую единицу [9].

Безусловно, приведенная выше классификация путей создания новых лексических единиц не является исчерпывающей, однако является важной в силу того, что уделяет большое внимание процессу грамматикализации. Традиционно выделяют три основных способа создания новых слов: словообразовательная деривация – образование новых слов из существующих в языке морфем по известным, обычно продуктивным, моделям, то есть по образцу уже существующих в языке слов; семантическая деривация – развитие в уже существующем слове нового, вторичного значения на основе сходства вновь обозначаемого явления с явлением уже известным; заимствование слов из других языков [10]. Изучив и проработав теоретический материал, далее мы представляем таблицу, отображающую многообразие способов создания новых лексических единиц, поскольку многие классификации отличаются неполнотой данных.

Рисунок 1 – Способы создания новых лексических единиц

Данная таблица отражает только способы словообразования; если же затронуть глубинные причины появления новых лексических единиц, мы можем выделить две основные причины: появление новых реалий или изменение жизненных обстоятельств; изменения в процессе функционирования лексических единиц.

Языки постоянно порождают и развивают новый лексический материал, однако зачастую эти процессы происходят слишком медленно. Мы уже отметили, что такое явление, как грамматикализация, занимает десятки и сотни лет, по истечении которых мы можем судить о лексических изменениях в структуре языка. Однако это относится не ко всем явлениям подобного рода. В современном английском языке можно четко отследить появление, функционирование и развитие сотен новых лексических единиц, образованных различными путями.

Литература

1. Бурвикова Н.Д., Костомаров В.Г. Жизнь в мимолетных мелочах. – Санкт-Петербург: Златоуст, 2006. – 300 с.
2. Гухман М.М., Семенюк Н.Н. О социологическом аспекте литературного языка. – М: Просвещение, 1999. – 280 с.
3. Гухман М.М. Некоторые общие закономерности формирования и развития национальных языков. – В сб.: «Вопросы формирования и развития национальных языков». – М., 1999. – 593 с.

4. Trim J.L. Historical, descriptive and dynamic linguistics. – New York: «Language and Speech», 2000. – 315 с.
5. Макаев Э.А. К вопросу о соотношении фонетической и грамматической структуры в языке. – М: «Уч. зап. 1 МГПИИЯ», 1999. – 565 с.
6. Мартине А. Основы общей лингвистики. – В сб.: «Новое в лингвистике», вып. 3. - М., 1963. – 144 с.
7. Щедровицкий Г.П. Методологические замечания к проблеме происхождения языка. – М: «Филологические науки», 1999, № 2. – 68 с.
8. Поливанов Е.Д. Статьи по общему языкознанию. – М., 1968. – 398 с.
9. John McWhorter. The Story of Human Language, part I. – The Teaching Company Limited Partnership, 2004. – 68 с.

МРНТИ: 14.25.09

Г.С. Жакупова

КГУ «Песчанская средняя школа» отдела образования по Бородулихинскому району УО ВКО
Казахстан, ВКО, с. Песчанка, zhakupova.1971@list.ru

РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ У ШКОЛЬНИКОВ НА УРОКАХ ЛИТЕРАТУРЫ В СОВРЕМЕННОЙ ШКОЛЕ

DEVELOPMENT OF CREATIVE ABILITIES OF SCHOOLCHILDREN IN LITERATURE LESSONS IN A MODERN SCHOOL

Ребенок сочиняет... Написал стихотворение, рассказал какую-то неслыханную сказку, выдумал историю. Сейчас по сравнению с советскими временами, явление достаточно редкое среди школьников. Что стоит за этим? Как нам, педагогам, да и родителям также относиться к этим сочинениям?

Обычно встречаются два типовых, если можно так сказать, варианта такого отношения.

...Бабушка десятилетней Саши милая, добрая, во внучке души не чаёт. «Вы знаете, у нее уже целая тетрадка стихов! Она у нас только в рифму говорит. И не думайте – никто ей не помогает, не заставляет, она сама сочиняет. Мне ко дню рождения, маме к Восьмому марта... А читает как выразительно! Такая талантливая!»

...У двенадцатилетнего Руслана тоже есть папка в компьютере. В ней – начало научно-фантастического романа, уже целых шестнадцать глав. Но никто не знает, что печатает он главы романа тайно, он никому не говорит, ни с кем ни делится. Потому что стоит маме застать сына за сочинительством, как слышится: «опять ты этой ерундой занимаешься! Исправь сначала тройку по математике, а потом сочиняй! Писатель из тебя все равно не выйдет, а вот без математики...»

Две крайности: умиление и пренебрежение, возведение первых творческих попыток в ранг таланта и полное отрицание права ребенка на самостоятельное творчество.

Как же найти между ними «золотую середину»?

Надо сказать, что литературным способностям не везет особенно. Даже если родители не уверены в музыкальных способностях, они даже не сомневаются в том, что занятия в музыкальном кружке пойдут им на пользу. И танцы не вызывают в таких случаях возражений. Но вот с литературными способностями дело обстоит иначе. Редко кому из родителей придет в голову предпринимать что-нибудь для их специального развития, так сказать «частным порядком»: есть в школе такой предмет – литература. Вот там пусть способности и развивают. Как учитель русского языка и литературы я очень часто сталкивалась с такой позицией родителей.

Далее, с первых же творческих попыток ребенка родители почему-то склоны видеть в ребенке будущего поэта. Потому и стремятся вынести приговор сразу – или в таланты или в «бездари».

Но справедливо ли это?

Еще в 30-годы талантливая педагог М.Н. Рыбникова кратко сформулировала путь и цель творческого обучения: «от маленького писателя к большому читателю»

Возьмем хотя бы самую практическую, бытовую сторону проблемы. Кому не приходится быть постоянно читателем, даже в наше время писать уже не письма, а смс-ки и письменно

общаться с близкими и друзьями на расстоянии, убеждать друг друга в чем-то, отстаивать в споре свою точку зрения, готовить выступления, статьи, мастер-классы, доклады, коучинги, презентации? И если честно: хорошо ли мы справляемся с этими малыми задачами, от решения которых порой многое зависит в нашей жизни? Не слишком ли часто, решая их, мы наталкиваемся на невидимый барьер, заслоняющий от нас ясные, краткие и точные слова в письменной речи. Кому не приходилось переживать страх, не позволяющий оторваться от текста с докладом или от текста в презентации? Где, и когда, мы потеряли так остро ощущаемую каждым, индивидуальность речи. Особенно сейчас, в наше время. Была ли она вообще, эта индивидуальность? И не являются ли наши взрослые трудности следствием неразвитости наших литературных способностей? Потому что и личная переписка, и содержательный доклад, и острый спор, построенный на убеждении и рассуждении, – это, конечно же, творчество – каждодневное, незаметное, но, может быть и особенно значимое поэтому.

И для того, чтобы каждый человек был готов к нему, творческие литературные способности должны развиваться у каждого ребенка.

А если так, то и отношение к детскому сочинительству следует определить однозначно: его следует поощрять и поддерживать, не ставя в зависимость от того, получится, по-нашему мнению, из ребенка литератор или нет. Более того, нужно, чтобы и те дети, которые не пытаются сочинять по собственной инициативе, с помощью нас, то есть учителей, прошли школу литературного творчества, ощутили все его трудные радости, сделали первые шаги к самовыражению в слове. Таких детей немного, но они есть.

Конечно, когда поощряем творческие способности детей, то должны всегда помнить, что многое из того, что они сочиняют, имеет так сказать субъективную ценность, значимо только для самого сочиняющего и разве что для близких ему людей, для которых немудреные его стихи и рассказы – знак роста, окошечко в усложняющийся детский мир. Часто это только игра в творчество, еще чаще – подражание известному образцу, понравившемуся юному автору. В этом смысле можно говорить об известной вторичности детского творчества, об отражении в нем того слоя художественной литературы, который осваивает ребенок в том или ином возрасте. Поэтому, например, младшие школьники сочиняют почти исключительно стихи и сказки, причем делают это с удовольствием, особенно в пятых, шестых классах. Старшие школьники – почти все лирики.

Настоящее художественное творчество, творчество, нужное не только самому творящему, но и значимое для других, начинается не с подражания, а со сложного процесса самостоятельного видения, самостоятельной оценки того, что никем еще не оценивалось, точнее так не оценивалось.

Потребность сочинять чувствуют многие дети. Как помочь им?

Прежде всего помнить – умение, скажем, легко рифмовать еще не талант, а только одно из самых маленьких слагаемых таланта. Поэтому разумно умерить свои восторги и ожидания по поводу складных строчек и вдуматься поглубже в их содержательную сторону. Скорее всего, литературное творчество ученика имеет пока субъективную, а не объективную значимость. Соответственно этой значимости и нужно к нему относиться: внимательно, но, не предсказывая не только великого литературного будущего, но и литературной профессии. Однако, трезво оценивая произведения маленького автора, важно поддержать в нем огонек творчества, даже если он, по нашему мнению, не станет пламенем таланта. Хорошо, если мы, педагоги, сумеем не только убедить ребенка в ценности и необходимости негромкого творчества для «себя», но и создать условия, убеждающие его в этом. Выступление на небольшом внеклассном мероприятии, на школьном концерте, стенд со стихотворениями учеников – это и желанная встреча с читателем и слушателем, и значимый результат, без ориентировки на который сохнет и вянет любое творчество.

Внимательной, спокойной заинтересованности педагога часом бывает достаточно, чтобы утолить «авторские чувства» ученика. Если же интерес к литературному творчеству у него со временем растет и перерастает игру в «творчество», мы стараемся помочь ему, давая консультацию и занимаясь его подготовкой к различным литературным конкурсам. Каждый год ученики нашей школы участвуют и участвовали в республиканских, областных, районных и школьных конкурсах, посвященных творчеству А.А. Пушкина, М. Жумабаева, восточно-казахстанских поэтов, в частности, М. Чистякова. Они пишут о Казахстане, о родном селе, о творчестве поэтов, о своих прадедах, погибших в ВОВ.

Нужно понимать, что далеко не все педагоги и родители в силах руководить творческим развитием ребенка, но есть и другое, не менее важное условие того, чтобы раскрылись его

способности. Это благожелательный интерес и уважение к его творчеству, и это условие может и должно быть обеспечено ребенку в каждой семье и каждой школе.

Литература

1. Мир детства/Под ред. А.Г. Хрипковой. – 2-изд. доп. – М.: Педагогика, 1988. – 272 с.
2. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. Т1. СПб, – 1996.
3. Гуковский А.Г. Поэтика. – Сборник статей. – Л., – 1928.
4. Русские писатели о литературе, Том 3. – Л., – 1955.
5. @2000-2017 Ежедневный познавательный журнал. Школа жизни.ru.

МРНТИ: 14.07.07

М.Ж. Махмутова

«Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті» КеАҚ
Қазақстан, Семей қаласы, makhmutova9898@mail.ru

ОҚЫТУ ПРОЦЕСІНДЕ ПРОБЛЕМАЛЫҚ ОҚЫТУ ӘДІСІН ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

THE EFFECTIVENESS OF USING PROBLEM-BASED LEARNING METHOD IN THE LEARNING PROCESS

Проблемалық оқыту проблемалы жағдайлар жасау арқылы білім алушылардың ойлау және мінез-құлық механизмдерін қосуды ұйымдастыру бойынша педагогтың мақсатты іс-әрекетін қамтамасыз ететін тәсілдер жүйесі болып табылады. Проблемалық оқыту деп әдетте оқу мақсатында дәйекті түрде құрылатын проблемалық жағдайларды шешу түрінде өтетін оқыту түсініледі.

Проблемалық оқыту негізгі үш түрде жүзеге асырылады:

- оқытушының дәрістердегі материалды проблемалық баяндауы (проблемалық дәрістер);
- семинарлық және зертханалық сабақтарды өткізу кезінде оқытушының қатысуымен студенттердің ішінара-іздістіру қызметі;
- рефераттар, курстық жұмыстар, дипломдық жобалар жазу кезінде, сондай-ақ студенттердің ғылыми үйірмелерде, салалық зертханаларда зерттеу жұмыстарын орындауы кезінде оқытушының басшылығымен студенттердің өз бетінше зерттеу және проблемалық жағдайды шешуі.

Психологиялық тұрғыдан алғанда проблемалық жағдай туындаған немесе ұсынылған міндетті шешу үшін қажетті білімдердің арасында сәйкессіздіктен, келіспеуден туындайтын анық ұғынылған қиындық болып табылады. Проблемалық оқытудың психологиялық негізі ретінде С.Л. Рубинштейн «ойлау проблемалық жағдайдан басталады» [1] деген тұжырымдама берген. Ол белгілі бір жағдаятты жасайтын белгілі бір жағдайлар мен мән-жайлармен ұштастыра зерделеуді, кеңейтуді, зерттеуді талап ететін күрделі теориялық немесе практикалық мәселені қамтиды.

Проблемалық оқыту деңгейі оқу материалының мазмұнына (қиындықтардың әр түрлі дәрежесіндегі проблемалық жағдайларды жасау мүмкіндігінің болуы) және студенттің өзіндік іс-әрекетінің түріне байланысты. Осы белгілер бойынша мамандар проблемалықты заңды түрде төртке бөледі:

- 1) репродуктивті іс-әрекетті негіздейтін деңгей;
- 2) бұрынғы білімдерді жаңа жағдайда қолдануды қамтамасыз ететін деңгей;
- 3) репродуктивті-іздеу деңгейі;
- 4) шығармашылық деңгей.

Проблемалық оқытудың негізін американдық психолог, философ және педагог Дж. Дьюи қалаған. Ол 1894 жылы Чикагоның практикалық мектебінде оқыту негізін оқу жоспарымен емес, ойындар мен еңбек қызметін құру арқылы жүзеге асырды. Осы мектепте қолданылған оқытудың әдістері, тәсілдері, жаңа принциптері теориялық тұрғыдан негізделмеген және тұжырымдама түрінде тұжырымдалмаған болса да ХХ ғасырдың 20-30 жылдары кеңінен тарады. Сонымен қатар проблемалық оқыту теориясын М.И. Махмутовтың және басқа да бірқатар авторлардың Ю.К. Бабанский, Т.В. Кудрявцев, И.Я. Лернер, Дж. Брунер, В. Оконь, Т. Новацкий, Х. Вектін еңбектерінде зерттелген.

Проблемалық оқыту теориясының негізін қалаушылар оқудағы ойлану қызметі тек қана жаңа білімді меңгеріп қана қоймай, сол мақсатқа жетудің жаңа тәсілдерін де үйрену деп есептейді. А.М.Матюшкиннің анықтамасы бойынша, «оқытудағы ойланудың негізгі қызметі тек қана жаңа білім алып, жаңаша әрекет етуге мүмкіндік беретіндігінде. Адам өміріндегі барлық білім жүйесі мен іс-әрекеті оның ойлау қабілетінің нәтижесі. Адамның білімі оның ойлануының көрінісі, яғни негізгі танымдық құралы» [2].

Проблемалық оқыту тұжырымдамасын түсіндірудің бірнеше жолы бар деуге болады. Проблемалық оқыту – бұл проблемалық жағдайларды ұйымдастыру, проблемаларды қалыптастыру, білім алушыларға мәселелерді шешуге қажетті көмек көрсету, осы шешімдерді тексеру және, соңында, алынған білімді жүйелеу және бекіту процесіне басшылық ету сияқты әрекеттердің жиынтығы.

Проблемалық оқыту – бұл дамыта отырып оқытудың түрі, оның мазмұны әртүрлі күрделілік деңгейіндегі проблемалық тапсырмалар жүйесімен ұсынылған, оларды шешу барысында білім алушылар жаңа білім мен әрекет тәсілдерін меңгереді, ал бұл арқылы шығармашылық қабілеттерін: өнімді ойлау, қиял, танымдық мотивация, зияткерлік эмоциялар қалыптастыру болады.

Проблемалық оқытудың мақсаты – ғылыми таным нәтижелерін ғана емес, сонымен қатар осы нәтижелерді алу жолдарын, процесін меңгеру, ол сонымен қатар студенттің зияткерлік, мотивациялық, эмоционалдық және басқа да салаларын қалыптастыру мен дамытуды, оның жеке қабілеттерін дамытуды қамтиды, яғни проблемалық оқытуда білім алушылардың ғылымның дайын қорытындыларын трансляциялауға емес, жалпы дамуына баса назар аударылады.

Проблемалық оқыту процесінде оқытушы дайын білімді хабарламайды, ол студенттердің алдына проблема қоя отырып және оған деген қызығушылықты ояту арқылы оларды шешу үшін құрал табу ниетін тудырады. Проблемалық оқыту әдістері білім алушылардың эмоционалдық саласына да оң әсер етеді, олардың коммуникативтік қабілеттерін дамытуға көмектеседі және шығармашылық ойлауының дамуы үшін қолайлы жағдай жасайды. Сонымен қатар, мәселелерді көре білу, сұрақтар қою, гипотеза қою, ұғымдарға анықтама беру, бақылау және эксперимент жүргізу, қорытынды және ой-пікірлер жасау, материалды жіктеу және құрылымдау, мәтінмен жұмыс істеу, өз идеяларын дәлелдеу және қорғау, өз бетінше танымдық іс-әрекетке қабілеттілік, тез өзгеретін әлемде табысты болу және т.б. сияқты білім беру нәтижелеріне қол жеткізуге әкеледі.

Проблемалық оқытудың басқа оқыту әдістерінен бірден бір ерекшелігі: оқу мақсаттарының бірнешеуіне бірден қол жеткізуге мүмкіндік береді. Атап айтсам:

- білім алушылардың қажетті білім, білік, дағдыларын қалыптастыру;
- шығармашылық ойлауды дамыту;
- өз бетінше жұмыс істеу дағдыларын дамыту;
- өзін-өзі оқытуды дамыту;
- зерттеу белсенділігін қалыптастыру.

Білім алушылардың ынта-жігері мен құмарлығын және ақыл-ой іс-әрекетін толық жандандыру үшін, пән сабақтарын проблемалық тұрғыда жүргізгенде ғана жетуге болады. Проблемалық тұрғыда оқытудың маңызы, дайын материалға көңіл қойып, тек соны меңгеріп, есте сақтап қана қоймайды, сонымен қатар білім алушы оқытушымен бірлесе қосылып немесе жеке өзі проблемалық ситуацияның өз білімі мен іскерлігін пайдаланып, логикалық таным жүйесіндегі үлеспеушіліктерді шешуге үйренеді. Проблемалық оқытудың кез келген әдістері білім алушылардың ынта-жігері мен құмарлығын оятып ой-өрісінің көлемін ұлғайтады, сезім әрекетін және оның ой-өрісінің басқа түрлерін дамытады. Кез келген ғылым мен білімді меңгеру үшін, дайын немесе белгілі әдісті, қорытындыны беру ғана емес, оларға шешімін табатын тапсырманың қойылуы мен оның проблемаларын түсіндіруден басталуы және оны дағдыға айналдыруы керек.

Абай ағамыз ақыл мен сана еңбек барысында қалыптасатындығын айтады. Проблемалық оқыту әдісі білім алушыларды өздігінен еңбек етуге, алған білімін жаңа материалмен ұштастыра білуге үйретеді. Ойланбай білім бойға дарымайды. Дұрыс таңдалған әдіс-тәсілдер баланың алдына мақсат қойып, нәтижеге жетуге жетелейді. Білімді меңгеру тек қана заңдылықтарды, ережелерді есте сақтау арқылы емес, өздері логикалық талдау жасай отырып, алған білімдерін орынды пайдалана білгенде ғана жүзеге асады.

Әр сабақ сайын ізденімпаз білім алушы кез келген проблеманы тез шешуге үйренеді. Қойылған проблема, сабақ бойы ой еңбегімен шұғылдануды қамтамасыз етеді. Студенттер мен оқушыларды тек ізденуге, қорытынды жасауға ғана үйретіп қоймай, өзгеше тың пікір айта білуге үйретеді. Проблемалық міндеттерді шешу нәтижесінде алынған білім түпкілікті меңгеріледі,

өйткені білім алушылар оларды дайын күйінде емес, өз бетінше өндірген. Проблемалық материал талдау қабілетін, өз көзқарасын дәлелдей білу, яғни пікірталас жүргізу қабілетін дамытады.

Қорытындылай келе, проблемалық оқыту – педагогикалық мақсатқа қол жеткізу жолындағы қолданылатын іс-әрекеттердің жүйелі жиынтығы және ол білім алушылардың жалпы дамуының тиімді құралы болып табылады. Оның «проблемалық» деп аталуы да сол, себебі білім алушылар барлық оқу материалын меңгеру арқылы ғана өз бетінше проблемаларды «шешеді». Бұл жерде мұғалімнің түсіндірмесі де, білім алушылардың репродуктивті қызметі де, тапсырмаларды қою және жаттығуларды орындау да бар. Бірақ оқу процесін ұйымдастыру проблемалық принципке негізделеді, ал оқу мәселелерін жүйелі түрде шешу – оқытудың осы түрінің сипаты белгісі. Бұл ретте барлық әдістер жүйесі оқушының жалпы дамуына, оның жеке қабілеттерін дамытуға бағытталғандықтан, проблемалық оқыту шынайы дамытушы оқыту болып табылады.

Әдебиеттер

1. "Оқу үрдісінде проблемалық оқытуды қолданудың тиімділігі" әдістемелік нұсқаулық, Алматы, 2019 ж.
2. "Проблемалық оқыту технологиясы"(электронды ресурс <https://agartu.com/997-problemaly-oytu-tehnologiyasy.html>).

МРНТИ: 14.25.07

Г.А. Жумадилова, Г.Ж. Оспанова
НАО «Университет имени Шакарима города Семей»
Казахстан, г. Семей, zhumadil_g@mail.ru

МЕЖДИСЦИПЛИНАРНАЯ ИНТЕГРАЦИЯ В ОБРАЗОВАНИИ

INTERDISCIPLINARY INTEGRATION IN EDUCATION

Целостное восприятие мира основывается на основе комплексного подхода к познанию, на установлении интеграционных связей, на осуществлении междисциплинарного подхода к образовательному процессу, на взаимосвязанном изучении отдельных направлений наук и искусства.

Понятие междисциплинарного обучения известно еще с античных времен, оно затрагивалось известными философами и педагогами и в более позднее время. Вопросы взаимодействия человека и окружающего мира, взаимосвязь его многосоставных процессов издревле находили место в работах философов Демокрита, Пифагора, Платона и др. Так, для Аристотеля окружающий человека мир – это и есть то, что познается, изучается и благодаря чему достигается познание общего.

Значительную роль в развитии теории междисциплинарного подхода сыграли труды Дж. Дьюи, Дж. Локка, И.Г. Песталоцци, Ж.-Ж. Руссо.

Актуальность в современном образовании приобретают мысли педагога и мыслителя 17-го века Я.А. Коменского, который в книге «Великая дидактика» подчеркивал, что «все находится во взаимной связи, должно преподаваться в такой же связи» [1].

Проблема междисциплинарности в образовании начинала рассматриваться уже в середине XX века. Значительным этапом развития междисциплинарного подхода становятся идеи, рассматриваемые в исследованиях по психофизиологии человека, отразивших взаимозависимость психической и практической деятельности человека.

Первым широкомасштабным практическим опытом организации обучения на междисциплинарной основе явилась советская трудовая школа, у истоков которой стояли Н.К.Крупская, А.В. Луначарский, А.С. Макаренко, С.Т. Шацкий и др.

Интеграция (в системе) – это восстановление и (или) повышение качественного уровня взаимосвязей между элементами системы, а также процесс создания из нескольких разнородных систем единой системы с целью исключения (до технически необходимого минимума) функциональной и структурной избыточности и повышения общей эффективности функционирования [2].

Интеграция – это объединение в целое каких-либо частей, элементов (Противоположное – дезинтеграция, дифференциация).

Интеграция и дифференциация – это две стороны одного процесса познания.

Под интеграцией в широком смысле понимают процесс становления целостности. Определение интеграции как процесса взаимопроникновения означает не растворение одного в другом, а их единство, то есть сохранение взаимодействующих систем и налаживание между ними взаимных контактов.

В философском понимании это «суть объединение компонентов на основании внеположенном каждому из них». (А.П. Валицкая). Это основание выступает целью, достижение которой невозможно отдельным компонентом, но реализуется ими совместно. Интеграция дает такую целостность, качества которой несводимы к сумме ее составляющих.

Интеграция – это «понятие, означающее связь отдельных (дифференцированных) частей, процесс становления системы; процесс взаимодействия, в результате которого рождается новая целостность, не сводимая к сумме ее частей» [3].

Применительно к системе обучения "интеграция" как понятие может принимать два значения:

во-первых, это создание у обучаемых целостного представления об окружающем мире (здесь интеграция рассматривается как цель обучения);

во-вторых, это нахождение общей платформы сближения предметных знаний (здесь интеграция – средство обучения).

Идея междисциплинарной интеграции получила свое дальнейшее развитие в 80-е годы прошлого века. В педагогический лексикон вводятся понятие «межпредметные связи», а затем – «межпредметная интеграция», «интегрированный учебный курс», «интегрированный учебный процесс», которые в дальнейшем получили обоснование в работах В.Г. Буданова, В. Каган, К.Г. Кречетникова, Н.И. Резника, Н. Чебышева и др.

Междисциплинарная модель обучения основана на исследованиях в области *межпредметной интеграции*, связанной с поиском содержания, методов и средств обучения, позволяющих осуществить перенос полученных знаний и умений в другую сферу. Роль междисциплинарных связей закреплена общедидактическим принципом междисциплинарных (межпредметных) связей в обучении, который подразумевает согласованное изучение теорий, законов, понятий, методов познания и методологических принципов, общих для родственных дисциплин [4].

В последние десятилетия междисциплинарное обучение становится все более популярным как в сфере основного, так и высшего образования. На многих дисциплинах обучения существует множество поднаправлений, вместе с развитием науки и техники размываются границы между отдельными науками, а также на рынке труда все более и более востребованными становятся специалисты, способные гибко адаптироваться к происходящим изменениям. Все это требует междисциплинарного подхода, предполагаемого связь гуманитарного, естественно-научного и эстетического циклов.

Всю историю развития междисциплинарной интеграции в образовании можно разделить на три основных *этапа*: первый этап – использование комплексных программ обучения; второй этап – теоретическая разработка междисциплинарных связей; третий этап – практика междисциплинарной интеграции. В нашей республике данная проблема в основном ограничивается методическими разработками из опыта работы педагогов. Однако в основе программ обновленного содержания образования лежит *междисциплинарный подход*, включающий в себя размытие границ между традиционными учебными предметами и обучение в рамках более общих тем или направлений, а не учебных дисциплин. К примеру, обучение языку (любому) может объединяться с обучением географии, истории и литературы данной страны, разные предметы могут объединяться в общих темах.

Междисциплинарная модель обучения основана на исследованиях в области *межпредметной интеграции*, связанной с поиском *содержания, методов и средств* обучения, позволяющих осуществить перенос полученных знаний и умений в другую сферу.

Интеграция в образовании идёт по нескольким направлениям и на разных уровнях: *внутрипредметный и межпредметный уровни*.

Внутрипредметные связи могут быть между разделами предмета. Например, между разделами языка. Формируется представление о языке как системе. Межпредметная интеграция осуществляется между предметами одного или нескольких циклов, их разделов и имеет общим основанием построение целостной картины мира, соответствующей возрастным особенностям обучающихся. На сегодня наибольший интерес представляет новая стадия развития интеграции в

образовании. Это не просто соединение близких понятий из разных предметов для прочных знаний, это объединение разных предметов при изучении одной темы, целого блока тем в одно целое на основе общего подхода. Междисциплинарная интеграция способствует преемственности в обучении.

Изучение языковых дисциплин должно способствовать формированию не только предметных умений, языковой компетенции, но и общеучебных, интеллектуально-речевых умений, т.е. культуры познавательной деятельности так необходимой выпускнику школы для качественного овладения выбранной специальностью. Названные умения формируются на уроках русского и др. языков на текстовой деятельности через изучение грамматического материала и межпредметного лексического материала при одновременном осуществлении внутриязыковых, межъязыковых и межпредметных связей. В процессе такой работы реализуется принцип межпредметной интеграции, суть которого состоит в общеучебном характере интеллектуально-речевой деятельности.

В условиях полилингвального образования на основе интеграции языковых дисциплин реализуется интеграция частных предметных методик в процессе поиска общих содержательных оснований. Его последовательное применение обеспечивает «эволюционную смену традиционной предметно-урочной организации школьной жизни гибкой, личностно ориентированной системой превращения информации в знание» [5], что в свою очередь служит основой формирования полилингвальной поликультурной личности.

Задача обучения школьников языку как системе средств общения и реализация этой системы в фактическом процессе речевой деятельности представляется сложной и многоаспектной и может быть решена в процессе формирования интеллектуально-речевой культуры, предполагающей познавательную деятельность, основанную на интеграции учебных предметов.

Под *интеграцией учебных предметов* в условиях перехода к обновлению содержания среднего образования можно понимать создание образовательной среды, способствующей формированию «целостной картины мира в соответствии с возрастными особенностями обучающегося при наличии общеучебного характера интеллектуально-речевой деятельности, не зависящей от конкретного учебного предмета и ориентацию содержания каждого учебного предмета на общее представление о содержании и структуре школьного образования» [6].

Междисциплинарная интеграция в образовании – это целенаправленное усиление связей учебных дисциплин при сохранении теоретической и практической их целостности. Она расширяет образовательное пространство, создает виртуальную учебную междисциплинарную лабораторию, в которой обучающийся, многократно применяя знания по каждой дисциплине за рамками самой дисциплины, в новых условиях, развивает умения применять знания в профессиональной деятельности.

Таким образом, междисциплинарная интеграция в образовании основана на взаимопроникновении содержания разных учебных дисциплин и создании единого образовательного пространства, обладающего целостным потенциалом развития с помощью использования инновационных педагогических и дидактических методов и организационных форм обучения и формирования компетенций.

Литература

1. Ян Амос Коменский. Избранные педагогические сочинения. – М., Учпедгиз, 1955.
2. Проблема интеграции междисциплинарных знаний studopedya.ru/2-23858.html
3. Валицкая А.П. Метаметодический подход: конфликт интерпретаций/ Метаметодика как перспективное направление развития частных методик (Материалы Второй Всероссийской научно-практической конференции 1-2 декабря 2004 г.) – СПб, 2005.
4. Шпков В.А., Коржуев А.В. Дидактика высшей школы. М.: Издательский центр Академия, 2001. 136 с.
5. Валицкая А.П. Метаметодические основания конструирования образовательного процесса культуротворческого типа//Гуманизация образовательной среды изменяющейся школы (средствами интеграции предметных методик обучения): Сб. научных статей. – СПб.: изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2005. – С. 3-8.
6. Суворова Е.П., М.П. Воюшина, Е.А. Купирова. Формирование интеллектуально-речевой и читательской культуры школьников: междисциплинарный подход: Научно-методическое пособие. СПб.: ООО «Книжный дом», 2008. – 248 с.

Ш.С. Кеңесбаева

«Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті» КеАҚ
Қазақстан, Семей қаласы, shynar.k.s@mail.ru

АҚСЕЛЕУ СЕЙДІМБЕК ПУБЛИЦИСТИКАСЫНДАҒЫ ҰЛТТЫҚ СИПАТ

NATIONAL CHARACTER IN AKSELEU SEIDIMBEK PUBLICISTICS

Қазақтың көрнекті қаламгері, Қазақстан Республикасы мемлекеттік сыйлығының лауреаты, филология ғылымдарының докторы, профессор Ақселеу Сейдімбектің қазақ ұлтының рухани да, қоғамдық та өмірінде орны ерекше.

Ұлттық журналистиканың дамуына ықпал етіп қана қоймай белгілі бір мөлшерде тарлық еткен кеңестік жүйе тұсында мақалаларымен қазақ рухын көтерген А. Сейдімбектің қазақ публицистикасына қосқан қомақты үлесін бүгінгі күн мінберінен жүйелеп қарастыру мақаланың өзектілігі болып табылмақ.

А.Сейдімбектің публицистикасындағы ең маңызды тақырып – қазақ ұлтының тәуелсіздігі, егемендік іргесінің берік қалануы, қазақ руханияты тарихы, қазақ ділі, қазақ тілінің мемлекеттік мәртебесінің биік болуы. Шынында да ұлт руханиятының мерейін үстем ету жолындағы күресте шаршамай, талмай еңбектенді.

Жазушы, зерттеуші Мырзақелді Кемел «Ақселеу асуы» атты танымдық еңбегінде: «Ақселеу Сейдімбектің жанры алуан стильге толы. Мұнда дала әңгімелері де, қорғандар мен діндер аңыздары да, күй шежіресі де, қазақтың ауызша шежіре-тарихы да, жүз-тайпа-ру таралымдары да, ертектер де, мақал-мәтелдер мен қазақ болмысын ашып көрсететін аңызға бергісіз бастан өткенді әңгімелеу де, қара өлең де, естеліктер де, аудармалар да бар», – деп жазады.

«Адамның адам болуы үшін өскен ортасының әсерін ешбір тәрбиемен теңестіруге болмас. Бұл орайда тағдырыма мың да бір шүкірлік етемін. Менің балалық шағымда біздің ауылдың болмыс-бітімі (салты, дәстүрі, діні, ұлттық ойын-тойы, саятшылығы, көшпелі өмір-салты...) әлі дәстүрлі қалпында болатын...» деп жазады өмірдерегінде.

А. Сейдімбек 1961 жылы әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетіне оқуға түсіп, 1968 жылы журналистика факультетін бітіріп шықты. Студенттік жылдары тарих, философия, мәдениеттану, этнология, фольклортану салаларына ынта-ықыласпен ден қойған, жүйелі білім алып шығуды мұрат тұтқан жылдар болды.

Сонымен бірге ол университеттің «Журналист» газетін шығарушы алқаның және М. Әуезов атындағы әдеби бірлестіктің мүшесі, «Қайнар» қолжазба журналының бас редакторы, Москвадағы қазақ жастары құрған «Жас тұлпар» атты мәдени қозғалыстың Қазақстандағы өкілі болып, шығармашылық және қоғамдық жұмыстарға сергек араласа бастайды.

А. Сейдімбек университетті бітірген соң, 1968-1987 жылдар аралығында облыстық және республикалық баспасөз орындарында әдеби қызметкер және «Лениншіл жаста» меншікті тілші, «Орталық Қазақстанда» жауапты хатшы, «Социалистік Қазақстан» («Егемен Қазақстан») газеттерінде әдебиет және өнер бөлімінің меңгерушісі, «Білім және еңбек» (кейіннен «Зерде» аталған) журналында және «Әлем» альманағында бас редактор болып қызмет етті.

Ш. Мұртаза «Лениншіл жас» газетінің редакторы болып тұрған кезде А. Сейдімбекті, Ф. Оңғарсынованы және М. Шахановты шақырып алып, үшеуін бір бұйрықпен, бірін – Батыс Қазақстан облыстары бойынша, бірін – Оңтүстікке, Ақселеуді – Орталық Қазақстан облыстары бойынша меншікті тілші етіп жіберген екен. Көреген жазушының тандауы теріс болмапты, кейіннен осы үшеуі де қазақтың намысын қорғауға бел шеше кіріскен, әрқайсысы әр түрлі жолдармен қазақ рухын көтеруге атсалысқан азаматтар болды [1].

Ақселеу сол газет-журналдардың беттерінде мыңнан астам сүбелі мақала жазған белді журналист дәрежесіне жете жүріп қызметке басым араласқан жылдарынан бастап-ақ әңгіме-повестер жазыпты.

Баспасөз беттеріндегі күн құрғатпай жарияланып жататын мақалаларына қоса, бұл жылдары А.Сейдімбектің әңгімелері мен повестері «Ақиық» (1972), «Қыр хикаялары» (1977), «Тауға біткен жалбыз» (1979), «Аққыз» (1981), очерктері «Кеніш» (1979), «Серпер» (1982) деген атпен жеке кітап болып жарық көреді. Ұлттық-этнографиялық бояуы қанық әңгімелері мен повестері орыс, қырғыз, өзбек, эстон, чех, неміс, ағылшын тілдеріне аударылады.

«Тәтті тіршілік», «Қақпашы», «Зерде», «Табысу», «Ақиық», «Күзеуде», «Қыз ұзатқан» атты әңгімелері мен хикаяттарын сол кездегі әдебиет сүйгіш оқырман жылы қабылдаған.

«Кеніш» кітабы үшін Қазақстан Журналистер одағының лауреаты болып, бірінші сыйлықпен марапатталады. Публицистің 1981 жылы жарық көрген «Күнгір-күнгір күмбездер» атты ғылыми-көпшілік кітабы қазақтың дәстүрлі мәдениетін өзінің төлтума қалпында біртұтас құбылыс ретінде қарастыруымен, тарихи-этнографиялық дерегінің молдығымен, әсіресе, ұлттың рухани әлемін парықтаудағы тың тұжырымдарымен оқырман назарын аударған еңбек болды. Бұл кітап 1985 жылы «Поющие купола» деген атпен Е. Қажыбековтың аударуында орыс тілінде жарық көрді.

Жазушы-ғалым кезінде танымдық-этнографиялық, тұлғаларға арналған көптеген очерктер де жазған. Оның қаламынан әр жылдары «Қорқыт», «Әбу-Насыр Әл-Фараби», «Қарабура», «Махмұд Қашқари», «Уәлиханов Шоқан», «Парасатқа іңкәрлік», «Менің Жәнібегім», «Суреткер», «Жез таңдай», «Илья Жақанов туралы сөз», «Пассионар», «Көшпелі өмір салттың сүт кенжесі», «Ойсылқара», «Сәйгүлік», «Бүркіт» атты очерктер туған.

Әлем әдебиетінің әйгілі туындысы, Гомердің «Илиада» және «Одиссея» атты эпикалық поэмаларын қазақ оқырманына таныстыруға алғаш талпыныс жасаған – А.Сейдімбек. Гомер поэмаларының қара сөзбен әңгімеленген нұсқасын қазақ тіліне аударып, еңбек 1974 жылы жеке кітап болып жарық көреді.

Гомер поэмаларының қара сөзбен әңгімеленуі және оның оқырман көңілінен шығуы А.Сейдімбекке ой салады. Сөйтіп, 1979 жылы оның «Алпамыс батыр» атты кітабы жарық көреді. Қазақтың эпикалық қарымы кең, поэтикалық қуаты тегеурінді жыр-дастандарын насихаттау мақсатынан туындаған бұл еңбегі эпосты қара сөзбен баяндаудағы алғашқы бастама еді.

А.Сейдімбектің «Алпамыс батыр» кітабы қазақ және орыс тілдерінде бірнеше рет қайта басылып, эстон, чех, неміс тілдерінде жеке кітап болып шықты.

Сол сияқты, А.Сейдімбектің аударуындағы жарық көрген И.Можейконың «7 және 37 керемет» («7 и 37 чудес») (1988) атты кітабы да, оның аударма саласында тындырған толымды еңбегі. Бұл кітапта Азия, Африка елдерінің әлемдік кереметтер санатына жататын ғажайып мәдени ескерткіштері мен айтулы өнер туындыларының өзіндік ерекшеліктері және олардың дүниеге келу тарихы қызықты деректермен жан-жақты баяндалған.

А. Сейдімбектің публицистикалық шығармалары «Қарт пен канал», «Сонар», «Алғашқы адымдар», «Қарлығаштар», «Ат шаба ма, бап шаба ма?», «Өмір, мен саған ғашықпын», «Тың тарланы», «Ақша қар жауған күн», «Өмір арнасы», «Екібастұздың бүгінгі мен ертеңі», «Шәмілдің «Шайтан көлі» кезінде қазақ қоғамында едәуір серпіліс әкелген шығармалар болды.

Тәуелсіздік жылдары Ақселеу ұлтының ұпайын түгендеуге аянбай атсалысып, қазақтың ежелгі елдігін, байырғы мемлекеттігін, қабырғалы халық болғандығын бұлтартпай, дәйекті деректер арқылы баяндаған ғылыми мақалаларын үзбей жариялады.

А. Сейдімбек 1987-1997 жылдар аралығында ғылыми жұмысқа біржола ден қойып, теориялық білімін одан әрі тереңдетіп, әсіресе қазақ халқының әлі де болса игерілмей жатқан фольклорлық мұрасын жинау, зерттеу, жариялау жұмыстарымен бел неше айналысады. Қаламгердің айтуынша, 80-жылдардан бастап-ақ көркем әдебиетпен айналысудан саналы түрде бас тартып, ұлттың тарихын, этнографиясын, мәдениеті мен өнерін зерделеуші ғалымдық жолға түсіпті.

Өз сөзі: «Мен жазушылықтан саналы түрде бас тартқан адаммын. Қазіргі заман біздің халықты көркем шығармамен жұбататын, дәлірек айтқанда, авторлық қиялдан туған әдемі сөзбен әлдилейтін кез емес. Меніңше, көркем шығарма жазу болып-толған елдердің айналысатын шаруасы... Біздің қазаққа көркем шындықтан гөрі қатқыл өмір шындығы көбірек керек. Өйткені біз өзіміз туралы ақиқатты айта алмай келген, тарихқа есеміз кеткен халықпыз» [2].

Ә. Кекілбаев журналистік-жазушылықтан зерттеушілікке бет бұрған Ақселеу туралы: «Ақселеудің бұл салада да бітіргені шынымен сүбелі, шынымен қадірлі. Ол қазақтың қалжыңдарынан қара өлеңіне, киімінен күйіне, сайқымзақтарынан салтына, ғұрыптарынан құлықтарына, саясатшылығынан саятшылығына, тағамдарынан тарихына дейінгіден ештеңе қалдырмай ерінбей зерттеп, ежіктей талдап келеді... Қайткенде де Ақселеу қазіргі тірлігімен байырғы қазақ дүниесін алшаң басып асықпай аралап, байыппен бажайлап, сабырмен саралап келе жатқан «этнография академиясы» сияктанып елестейді» деген-ді.

Танымдық тұрғыдан ерекшеленетін «Ойтолғақ», «Сонар» кітаптарының заңды қорытындысы сияқты «Қазақ әлемі: этномәдени пайымдау» атты туындысы бүтін бір ұлттың этнографиясына және мәдениетіне, төл тарихы мен фольклорына – бүтін рухани әлеміне байыппен тоқтап, орнықты ойлары мен пайымдарын ұсынады.

Ақселеу «Білім және еңбек» журналында жүргенде Т. Жұртбайға: «Мен саған бір ақыл айтайын. Осы көркем шығарма дегенің бос сөздің желқабызы екен. Мен қойдым, сен де қой. Халыққа түк пайдасы жоқ. Одан да құрып бара жатқан еліміздің руханиятын құтқаратын ғылыми-көпшілік жанрға көш. Мен көркем кітаптарымының барлығын таратып жатырмын», – депті.

Көркем шығарма жазумен айналысуды саналы түрде қойып, зерттеушілік жолына түскен себебі десе боларлық мына сөздерді Ақселеу өз күнделіктерінде жазып қойыпты: «Қалай десек те, суреткер қиялынан туған көркем шығарма дүниені өзгертуге келгенде ең дәрменсіз тірліктердің бірі болып қала береді. Бейнелеп айтсақ, көркем шығарма – қарны ашқан балаға тамақ берудің орнына ойыншық бергендей ғана гәп».

А. Сейдімбек кандидаттық, докторлық диссертация жазу барысында жұмысына қажет құжаттар іздеп кітапханаларға үш-төрт-ақ рет барғанын, қалған кезде үйінде жинаған бай кітапханасын пайдаланғанын айтады.

Өз сөзі: «Менің түсінігімде адамзат өркениеті бір құдіретке қарыздар болса, ол алдымен – кітап. Мен үшін кітап – құл емес, ол – қолғанат, дос, өмір сүруім үшін керекті ең басты қаруым. ...Нәтижесінде, менің кітапханам осы уақытқа дейін төрт-бес рет сұрыптаудан өтті. Ең ақырында, мен тоқтаған ізденіс аясы – тарихи-филологиялық сала ғана болып шықты. Қазір менің үйімде 10000-нан астам кітап бар. ...Мен үшін кітап жинау әуезелік мақсат емес. Кітап жинау – шығармашылық өмір-салтымның ең негізгі өзегі. Шығармашыл адам ретінде жоспарларымды жүзеге асыруда ең бір сенімді де адастырмайтын қаруым – кітап» [2].

А. Сейдімбек 1989 жылы «Қазақтың дәстүрлі халық лирикасындағы қара өлең жанры» деген тақырыпта кандидаттық диссертация қорғайды. Қазақтың қара өлеңі халық арасына ең бір кең тараған, ел ішінде туындауын күні бүгінге дейін тоқтатпаған, өмір бейнелегіш және өмір реттегіш қасиеті аса тегеурінді, поэтикалық болмысы мейлінше төлтума, көпшілік қолды, демократияшыл жанр ретінде тұңғыш рет арнайы зерттеу объектісіне айналады, сөйтіп, төл сипаты ғылыми байсалдылықпен сараланады [3].

Сонымен бірге, А.Сейдімбек жинаған қара өлең нұсқалары екі том көлемінде қазақтың фольклорлық мұрасын толықтырды (Қолжазба орталығы, № 898 папка).

А. Сейдімбектің өнер және өмір туралы, өнердің төлтумалылығы жайында, әсіресе, халықтың тарихи тұлғасын айғақтайтын мәдени-рухани үрдіске қатысты жазылған «Сонар» атты ғылыми-көпшілік кітабы 1989 жылы жарық көреді. Бұл еңбегі үшін Қазақстан Жазушылар одағы сыйлығының лауреаты атағы беріледі.

Әрі тарихи зердені, әрі музыкалық біліктілікті, әрі филологиялық пайымдауды қажет ететін қазақтың синкретті бітімдегі мол мұрасын жинауда, зерттеуде және халықтың рухани игілігіне айналдыруда А. Сейдімбек тұңғыш рет кешенді зерттеулер жүргізіп, нағыз ғалымға лайық табандылық таныта алды. Осы мәселелерді саралай отырып, ол 1997 жылы докторлық диссертациясын сәтті қорғап шықты.

Күй өнеріне қатысты А. Сейдімбектің ғылыми ізденісі докторлық диссертация қорғауымен тынған жоқ. Ұлттың рухани әлемінде күй өнерінің айырықша орнын терең сезінген ол тынымсыз іздене жүріп, тақырыпқа тікелей қатысы бар әлемдік аядағы айғақ-деректерді ерінбей жинайды. Байырғы көшпелілердің музыкалық мәдениетіне қатысты грек, рим, араб, парсы, қытай жәдігерліктерінен мағлұмат сүзеді. Өзі тікелей түз жұмыстарын жүргізіп, ел ішінен екі мыңдай күй аңызын жинақтайды, оның жүздеген таңдаулы нұсқаларын хатқа түсіреді, 150-ге тарта күйші-композиторлардың өмірі мен шығармашылығы туралы тың деректер жинайды.

Күй өнерінің тарихи-деректік, жанрлық-құрылымдық, философиялық-эстетикалық мәнін ғылыми биік өреде жан-жақты ашып көрсеткен «Қазақтың күй өнері» [4] атты көлемді еңбегін (2002) жарыққа шығарады. А. Сейдімбектің 1997 жылы «Қазақ әлемі. Этномәдени пайымдау» [5] атты толымды еңбегі жарық көреді. Бұл кітаптың толыққан нұсқасы орыс тіліне аударылып «Мир казахов. Этнокультурологическое переосмысление» деген атпен 2001 жылы жарыққа шықты.

А. Сейдімбек 2000 жылдың шілде айында Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ-де журналистика кафедрасының меңгерушілігіне және осы университеттің профессорлығына қызметке шақырылады. Ол өз бойындағы мол білімі мен тәжірибесін болашақ журналист-қаламгерлердің шыңдалып шығуына жұмсап, «Журналистика және публицистика жанрлары», «Журналистік шығармашылық психологиясы», «Журналистік шеберлік» жалпы курстары бойынша, сондай-ақ өзі негіздеп, оқу жоспарына енгізген «Журналистика және ұлттық діл: теория мен практика» арнаулы курсынан дәріс оқыды. Ол университет Ғылыми кеңесінің мүшесі, университет аясында жарық көретін Астана қалалық студенттер мен жастардың газеті «Аудиторияның» бас редакторы болды.

М. Жолдасбеков, Қ. Салғарин және А. Сейдімбек үшеуі бірлесе отырып жазған «Елтұтқа» [6] атты толымды еңбек Қазақстан Республикасы тәуелсіздігінің 10 жылдығына орай, 2001 жылы «Күлтегін» баспасынан жарық көрді. «Елтұтқа» кітабында соңғы екі жарым мың жыл аясында Қазақстан топырағында ғұмыр кешкен 120-ға тарта тарихи тұлға туралы ғылыми очерктер берілген.

А. Сейдімбек ел ішіне кең тараған «Сарыарқа», «Дәурен-ай», «Ақтамбердінің толғауы», «Алтын асық», «Арарай», «Арман-ай», «Есінде бар ма жас күнің?», «Гагигай» сияқты көптеген әндердің авторы. Бұл әндер Ж. Кәрменов, Қ. Байбосынов, Б. Тілеуханов сияқты әншілердің репертуарларынан орын алған. Оның қазақ ән өнері туралы Жәнібек Кәрменовпен бірлесіп жүргізген сегіз телехабары қазақ теледидарының алтын қорына қосылған рухани қазына. Бұл хабарлар сериясында Ж. Кәрменовке қазақтың жүзге тарта классикалық әнін айтқызып, тарихи-эстетикалық түсініктер беріп отырады. Халық арасында «Жәнібек ән салады, Ақселеу тамсанады» деген мәтел де тарап кеткен.

Жазушы Қойшығара Салғараұлы «Егемен Қазақстан» газетінде жарияланған «Ұлтжанды: Ақселеу Сейдімбек – қаламгер, этнограф, зерттеуші» [7] мақаласында «Ақселеу Сейдімбектің азамат ретіндегі болмысын айғақтайтын айқын қасиеттерінің ең бастысы – оның жалтақсыз ұлтжандылығы. Бұл ұлтжандылық – халқының қадір-қасиетін терең танып-түсінуден туындаған құрбаншыл ұлтжандылық. Содан да болуы керек, ол өзінің ғылыми-шығармашылық ізденістерінде ұдайы ұлттың рухани дәулетін еселеп, бұрын із түспеген соныға құлаш ұрып, жаңалыққа жаршы болып, әсіресе, халық мұрасының еленбей жатқан қырларын түгендеп отыруға айырықша күштар» екенін айтады.

Қаламгердің шығармашылық және ғылыми еңбегінің бедерлі тұстарын былайша саралауға болады:

– бұрын жиналмаған, зерттелмеген қара өлең мен күй аңыздарын алғаш рет рухани айналымға түсірді; алғаш рет қазақ эпостарының қара сөзбен насихатталуына мұрындық болды; алғаш рет Гомер туындыларын қазақ оқырманна таныстырды;

– алғаш рет тарихты жеке тұлғалар арқылы зерделеу идеясына ден қойды; Қазақстанда этнографиялық және этнологиялық ізденістердің жандануына ықпал етті;

– сөйтіп, көшпелілердің төлтума мәдениеті деген категориялық ұғымның орнығуына тегеурінді үлес қосты;

– қазақтың музыкалық мәдениетінде бес мектептің барын алғаш рет саралап танып, олардың даралық сипаты мен типологиялық тұтастығын айғақтап берді;

– қазақтың ән өнерінің тарихи-эстетикалық қасиетін алғаш рет кешенді қалпында танытуды мақсат еткен телехабарлар сериясын (8) жасады.

А.Сейдімбек өзінің «Күй шежіре» (1992) [8] атты кітабында былай деген болатын: «Өзіндік қасиеттен айырылған ұлт өледі. Ұлтты өлтірмейтін оның төлтума мәдениеті ғана. Сондықтан, азапты өмірді тәңірдің сыбағасына балай жүріп, өткеннің асылдары болашақ ұрпақтың жан-жүрегін жылытуы үшін қол жалғап жіберуіміз қажет-ақ» [8]. Бұл сөз оның өмірі мен шығармашылығының бағдарламасы іспеттес.

А. Сейдімбек кино өнеріне де хабардар болған, бірнеше киносценарийлердің, оның ішінде «Абылайхан» киносценарийінің авторы, «Ықылас күйші» (1983), «Әнші Жәнібек Кәрменов» (1993), «Абайдың Ескендір поэмасы» (1994), «Асыл қазына» (1996), «Зергер» (1998) телефильмдеріне және Асанәлі Әшімовтің «Қозы-Көрпеш-Баян Сұлу» (1993) атты екі сериялы көркем фильміне түскен [1].

Ақселеудің осы жолда ұстанған өмірлік кредосы: «Дұрысы – күш-қуатың, қабілетің барда үндемей, ештеңеге аландамай, істеген ісінді бұлдамай еңбектене беру. Бір нәрсені анық білемін. Атақ, даңқ қуған адам әу бастағы әп-әдемі атқарып келе жатқан творчестволық жұмысының қай деңгейге келіп тоқтағанын білмей, шашылып қалады» [1].

А. Сейдімбектің айрықша атап өтуге тиіс қыры – қазақтың ынтымақ-бірлігі, тіршілік-тынысы жарасқан іргелі ел болу жолындағы жанқиярлық еңбегін – қайраткерлігін әрқашан есте ұстап, есімін әрдайым қастерлеп жүру бүгінгі және болашақ ұрпақтың парызы.

Әдебиеттер

1. Салғараұлы Қ. Ақселеу Сланұлы Сейдімбек. Өмірі мен шығармашылығы туралы қысқаша очерк / Құраст. М.Б.Шындалиева; бас ред. М.Ж. Жолдасбеков. – Астана: KUL TEGIN, 2002. – Б. 5-16.
2. Мырзагелді К. Ақселеу асуы // <https://kitap.kz/>. – 2011. – 300 б.
3. Сейдімбек А. Мың бір маржан. – Алматы: Өнер, 1989. – 254 б.
4. Сейдімбек А. Қазақтың күй өнері. Монография. – Астана: Күлтегін, 2002. – 832 б.

5. Сейдімбек А. Қазақ әлемі. Этномәдени пайымдау. – Алматы: Санат, 1997. – 381 б.
6. Жолдасбекұлы М., Салғараұлы Қ., Сейдімбек А. Елтұтқа. – Астана: Күлтегін, 2001. – 170 б.
7. Салғараұлы Қ. Ұлтжанды: Ақселеу Сейдімбек – қаламгер, этнограф, зерттеуші // Егемен Қазақстан. – 2002, 23 қазан.
8. Сейдімбек А. Күй шежіре. – Алматы: Ғылым, 1997. – 224 б.

МРНТИ:27.01.45

Б.С. Қудайбергенова, Б.К. Мухаметсадықова
«Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті» КеАҚ
Қазақстан, Семей қаласы, Bakosya_220997@mail.ru

«ФУНКЦИЯНЫҢ ТУЫНДЫСЫ» ТАҚЫРЫБЫ БОЙЫНША ТЕСТ ТАПСЫРМАЛАРЫН ДАЙЫНДАУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

FEATURES OF PREPARATION OF TEST TASKS ON THE TOPIC «DERIVATIVE OF A FUNCTION»

Қазір әлемде тестілік тапсырмалар арқылы білім сапасы мен деңгейін тексеру жоғары технологиялар қатарына жатқызылады. Тестілеу әдісі көптеген дамыған елдерде білімнің ажырамас бөлігіне айналды. Тестілеу жайлы айтпай тұрып, алдын-ала оқушы білімін бағалау үшін қолданылатын тестің не екенін білу керек.

Педагогикалық тест дегеніміз біртіндеп күрделенетін, жеке адамның педагогті қызықтыратын білімі мен басқа да қасиеттерін түпкілікті түрде сенімді бағалай алатын, бір-бірімен тығыз байланысты тапсырмалар жиынтығы. Педагогикалық тест ұғымын ашу – тестің тапсырмасы, күрделілік деңгейі, сенімділігі және біліктілігі ұғымдарымен танысуды қажет етеді.

Математика – бұл білім беру мақсаттары толығымен диагностикалық түрде берілген ғылым, тестілеу оқу процесін сенімді бақылауға, оқушылардың білімін, білігі мен дағдыларын объективті бағалауға мүмкіндік береді, ал тестілеу нәтижелері оқу жоспарларын түзетуге негіз бола алады.

«Функцияның туындысы» тақырыбына тест тапсырмаларына қойылатын заманауи талаптар оқу орнындағы білім беру процесінің мазмұнымен құрылымын жетілдіруге, тест материалдары мен технологияларын тікелей әзірлейтін, бағалайтын және қолданатын мұғалімдердің біліктілік деңгейін арттыруға ықпал етеді. Алайда, дұрыс құрастырылмаған тест тапсырмалары оқушылардың сұрақты дұрыс қабылдамауына ықпал етеді, бұл сыналушының тестке қорытынды жауабы кезінде негізсіз қателіктерге әкеп соғады. Мұндай жағдайлар тест тапсырмаларын әзірлеуші компьютерлік тестілеу мәдениетін меңгермеген жағдайда немесе тестерді тәжірибесіз мұғалім құрастырған кезде туындайды.

Тапсырмалар түрін таңдау тестілеу мақсаты мен тест мазмұнына байланысты. Білім сапасының жүйесін қалыптастыруға арналған тесттер үшін оларды қолдану әбден мүмкін, сонымен қатар тапсырмалардың негізгі түрлері. Сонымен қатар, осы формалардың әрқайсысы білім сапасының нақты түрлерін тексеруге мүмкіндік береді. Математикадан компьютерлік тестілеу мәдениеті әрбір тестілік тапсырмаға жеке және жалпы барлық кешенге қойылатын қағидалар мен талаптар кешеніне негізделеді.

«Функцияның туындысы» тақырыбына тест тапсырмалары қолданылуға тең мүмкіндіктерге ие, бірақ келесі талаптарға жауап беруі тиіс:

- Тест тапсырмасы нақты тілмен тұжырымдалған және тест тапсырмасының талаптарына тестіленушінің қорытындысының бір мәнді еместігін болдырмайтын қысқаша пікір ретінде ұсынылуы тиіс.
- Тест тапсырмалары тұжырымдамасында да, жауаптарда да көмекші сөздер болмауы керек. Тапсырма мен жауапта бір түбірлі сөздердің пайда болуына жол берілмейді.
- Тест тапсырмасының мазмұнында қайталанулар, қосарлы теріске шығару және сленг болмауы тиіс. Тест тапсырмасында балама пікір нысандарына жол берілмейді.
- Тест тапсырмасының тұжырымы баяндау түрінде көрсетілуі тиіс (сұрақ алынып тасталады). Тест тапсырмаларында сұрақ – сөздерді («қандай», «неге», «қалай» және т.б.) қолданудан аулақ болу керек.
- Мүмкіндігінше, тест тапсырмалары мәнінде күрделі бағынысты құрылымдар болмауы тиіс.

- Тест тапсырмалары тұжырымдамасында бұйрық рай түріндегі сөздер болмауы тиіс («көрсетіңіз», «есептеңіз», «таңдаңыз» және т.б.)
- Тест тапсырмаларында әртүрлі мөлшерде қиын болуы тиіс.
- Тест тапсырмалары тұжырымы ең аз болуы тиіс (он бес сөзге дейін ұсынылады).
- Мүмкіндігінше ерекше белгі, негізгі сөз тест тапсырмалары басында көрсетіледі. Тест тапсырмаларын көмекші сөзден, жалғаулықтан, демеуліктен бастауға болмайды.
- Тест тапсырмаларын шешудің орташа уақыты 2-3 минуттан аспайды.
- Суреттерді, формулаларды және басқа да түсіндіретін объектілерді пайдаланған жөн.
- Жауаптардың барлық нұсқалары ұзындығы бойынша сәйкес, бір жолдан аспауы тиіс.
- Жауап нұсқаларында қайталанатын фразалардың болуына тыйым салынады. Тапсырмада «ұзын» сұрақ және «қысқа» жауаптар болғаны дұрыс.
- Тест тапсырмаларының жауабы бір мәнді болуы тиіс. Төмендегідей жауаптарға жол берілмейді: «аталғандардың барлығы дұрыс», «барлық көрсетілген жауаптар – қате» және т. б.
- Тест тапсырмаларындағы жауаптар саны 3-тен артық, бірақ 7-ден аз болуы тиіс.
- Барлық дұрыс немесе барлық дұрыс емес жауаптарды қолдануға тыйым салынады.
- Әрбір тест тапсырмаларында дұрыс деп белгіленген ең болмағанда бір жауап болуы керек.

Тестіленуші тексеру басталғанға дейін тест тапсырмаларының саны және уақыттық шектеулер туралы хабардар етілуі тиіс. Бейімделген тестілеу кезінде тест тапсырмаларының саны алдын ала айтылмайды. Тест тапсырушыда ресми тестілеу басталар алдында тестілеу бағдарламасының интерфейсімен және қорытындыны енгізу тәсілдерімен танысу үшін кемінде бір рет таныстыру тестін орындау мүмкіндігі болуы тиіс. Таныстыру тесті осы тестіде кездесетін қорытындыларды енгізудің әр түрлі нысандары мен тәсілдерінің әрқайсысында екі тапсырмадан аспайтын шағын болуы тиіс. Қорытындыны енгізу тәсілі қарапайым және ыңғайлы болуы керек. Тестіленуші енгізген қорытынды монитордың экранында бейнеленуі және тестіленушіге түсінікті болуы тиіс.

«Функцияның туындысы» тест үлгісіндегі тапсырмалар – педагогикалық өлшемдердің негізгі ұғымы болады. Төменде көрсетілген талаптарға сай педагогикалық құрал ретінде анықталады:

- мақсаты болуы;
- технологиялық;
- қысқа, жинақы түрде болуы;
- ойдың логикалық құрылымы дұрыс;
- жауаптарды бағалаудың теңдігі;
- жауаптардың анықталған орны болуы.

Мақсат. Берілген тапсырма белгілі мақсатпен құрылады, басқаша айтқанда әр тапсырманың миссиясы, характеристикасы болады. Мысалы, үлгерімі нашар оқушыларға не үздік оқитындарға, интеллектуалды жағынан қабілеттілерге немесе дарынды оқушыларға арналып құрылған, өздік жұмысына, дайындық деңгейін компьютер арқылы тексеру, аттестациялау үшін құрылған тест тапсырмаларын атауға болады. Педагогикалық тапсырмалар оқытушы, үйретуші, әрі бақылаушы функцияларын атқарады.

Қысқалылығы. Тапсырманың мазмұны жағынан жинақы болуы әр сөз, символ-таңбаларды, графиктерді мұқият таңдау арқылы іске асырылады. Тапсырмада мағынасы түсініксіз, сирек кездесетін сөздер, сөз тіркестерінің болмауы, сөздердің қайталанбауы қажет. Бір ғана ойды, не мағынаны білдіретін қысқа тұжырым түрінде болуды талап етеді.

Технологиялылығы. Қазіргі уақытта қойылатын талаптардың бірі. Тестілеу үрдісінде техникалық құралдарды қолдану арқылы нақты, үнемді, әрі шапшаң, әрі объективті түрде жүргізілуін технологиялылығы деп айтады. Сыналушыға тапсырманың түсінікті тілде жазылуы, компьютерге енгізу мүмкін болуы – технологиялық түрі деп аталады.

Тұжырымдаманың логикалық формасы – тест мазмұнын реттеу және дәйекті түрге келтіру. Оқу сұрақтары мазмұны шұбалаңқы, көпсөзді болады, сондықтан сұрақтарды логикалық формамен ауыстырылады. Егер тапсырмаға бір дұрыс жауап таңдау берілсе, яғни олардың біреуі дұрыс та, қалғандары қате болса, ондай тапсырмаларды бір дұрыс жауапты таңдау тапсырмалары деп атайды. Бұл тапсырмаларға міндетті түрде «Дұрыс жауап нөмірін дөңгелектеңіз» деген нұсқау беріледі. Тұжырымдаманың логикалық формасы Аристотельдің үшінші терістеу заңына негізделген, сондықтан «дұрыс жауап жоқ» немесе «барлық жауаптар дұрыс», «басқа жауап» деген жауаптар қоюға тыйым салынады.

«Функцияның туындысы» тақырыбына терістеу қағидасы. Бұл қағида мағынасы бір жауаптың екінші жауапты терістеуді қолдану. Мысалы,

Дұрыс жауаптың нөмірін белгілеңіз:

1. Берілген аралықта функцияның туындысы оң таңбалы болса, онда осы аралықта функция
1) өседі 2) мәні тұрақты болады 3) кемиді

2. Өспелі функцияда аргументтің үлкен мәніне функцияның

1) кіші мәні 2) үлкен мәні сәйкес келеді.

«Функцияның туындысы» тақырыбына біртектілік қағидасы.

3. «Туынды» терминін енгізген математик

1) Виет 2) Лагранж 3) Пифагор

Кумуляция. Бұл қағида екінші жауапта бірінші жауап және үтір немесе оның сөзі қолданылады.

«Функцияның туындысы» тақырыбына үйлесімдік қағидасы.

4. Туынды – дифференциалдық есептеулердің x аргументі

1) өзгермеген 2) өзгерген кездегі 3) ұлғайған кездегі

$f(x)$ функциясының өзгеру жылдамдығымен сипатталатын негізгі түсінігі.

Екінші форма – ашық формадағы тапсырмалар сыналудың еркін жауапты талап етеді.

Бұл тапсырмаларға «толықтыру керек» деген нұсқау міндетті түрде беріледі.

- Әр тапсырмаларда бір толықтыру (бос орын) болу керек;
- Негізгі маңыздыны толықтыру керек;
- Толықтыру сөйлемнің соңында қойылады;
- Сұрақ айқын қойылуы тиіс, екі жақты мағына бермеуі керек және анық сұраққа анық жауап алынуы тиіс.

Толықтыру керек.

5. _____ – дифференциалдық есептеулердің x аргументі өзгерген кездегі $f(x)$ функциясының өзгеру жылдамдығымен сипатталатын негізгі түсінігі.

Мектеп қабырғасында қолданылатын «Функцияның туындысы» тақырыбы бойынша тест тапсырмалары:

1. Функцияның туындысын табыңыз $y = \cos 2x$

A) $2\cos 2x$ B) $-\cos 2x$ C) $4\cos 2x$ D) $-4\cos 2x$ E) $-4\sin 2x$

2. Функцияның туындысын табыңыз $y = \sin 3x$.

A) $\cos 3x$ B) $-9\sin 3x$ C) $\sin 3x$ D) $-3\sin 3x$ E) $\cos x$

3. Функцияның туындысын табыңыз $y = 2x^3 + 3x^2 + 1$

4. A) $6x+1$ B) $6(2x+1)$ C) $6(2x+2)$ D) $6(2x+3)$ E) $12x+5$

Әдебиеттер

1. Саранцев Г.И. Общая методика преподавания математики: Учеб. Пособие. – М. Просвещение, 2002. – 224 с.

2. <https://www.ped.kz/-стаздар-а/баяндама/тест-тапсырмалары-ж-не-оларды-ру.html>

МРНТИ: 14.25.09

Е.М. Ныгыметов

КММ «№19 ЖОББ мектебі»

Қазақстан, Семей қаласы, 1974ne@mail.ru

ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ САБАҚТАРЫНДАҒЫ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

FEATURES OF INCLUSIVE EDUCATION IN PHYSICAL EDUCATION CLASSES

Инклюзивті білім беруді тиімді түсіну үшін оның тұжырымдамасын талдай кеткен жөн. Сонымен инклюзивті білім беру (фр. inclusif-лат. include-қорытындылаймын, қосамын, тартамын) – қазіргі қоғамдағы мүмкіндігі шектеулі жандардың социумға тартылуы мүмкін (және керек) деген түсінікке негізделген жалпы білім беру тәжірибесі. Бұл практика білім берудің барлығына қол жетімділік жағдайларын қалыптастыруға бағытталған. Оның ішінде ол мүмкіндігі шектеулі балалар үшін білім алуға қолжетімділікті қамтамасыз етеді.

Менің түсінімімше, инклюзивті білім беру "қалыпты" және "мүмкіндігі шектеулі" балалар үшін де жан-жақты дамуы керек. Өйткені балалардың мұндай екі санаттары бір-біріне көмектесуі керек, және бұл "қалыпты" балалар мүмкіндігі шектеулі балаларға "қолдау" көрсететіндігінде көрінеді. Бұл өз кезегінде балалардағы жауапкершілік сезімін дамытады және қоғамдағы толеранттылықтың одан әрі дамуына ықпал етеді.

Атақты кеңес психологы Лев Семенович Выготский мүмкіндігі шектеулі балалардың қалыпты дамуы бар балалар қоғамынан шығарылмайтын оқыту жүйесін құру қажеттілігі айтып өткен. Ол біздің арнайы (түзету) мектебіміз барлық артықшылықтармен ерекшеленетінін атап өте келіп, мұндай мектептердің басты кемшілігі-ол оқушысын белгілі бір мектеп ұжымының тар шеңберінде ұстайды және баланың ақауына бейімделген жабық әлем жасайды деп есептейді. Мұндай мектептегі барлық бала назарын өзіне және өзінің кемшілігіне аударады, қоғамдағы шынайы өмірге енбейді. Осылайша, Л.С. Выготский алғашқылардың бірі болып интеграцияланған оқыту идеясын негіздеді.

Сондай-ақ, австриялық дәрігер Карл Кениг "қалыпты" адамдардың «мүмкіндігі шектеулі» адамдармен бірлесіп өмір сүруі оларға пайдалы деп есептейді. Мұндай өмір қалыпты адамдарға қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыруға және өзіншілдікті жеңуге көмектеседі дейді. Ол қазіргі заманғы "үш үлкен қателік" атап көрсетті; агностицизм, "табиғи іріктеудің" Дарвиндік түсінігі және өлшенетін интеллекттің психологиялық теориясы.

Осы ілімдерге сүйене отырып, инклюзивті білім берудің "мүмкіндігі шектеулі балалардың да" және "қалыпты" балалардың да жан-жақты дамуына қатысты екендігіне дау айта алмаймыз

Осы фактіні назарға ала отырып, біздің күш-жігерімізді дене тәрбиесі саласындағы инклюзивті білім беруге аударғым келеді. Өкінішке орай, көптеген білім беру мекемелерінде мүмкіндігі шектеулі балалар көбінесе белсенді емес. Дене шынықтыру сабағындағы олардың әрекетсіздігінің негізгі себебі әдетте мұндай балалар дене шынықтыру сабақтарынан босатылады. Сондықтан мұндай жағдайда дене шынықтырудағы инклюзивті сабақтар ерекше өзектілік пен маңыздылыққа ие болады. Мүмкіндігі шектеулі балаларға дене тәрбиесі және оқыту процесі кезінде жаттығуларды мағыналы түрде орындап, оларды медиациялауға және талдауға тырысуы керек, осылайша олар жылдамдықты, ырғақты, қимылдарды және басқа да сипаттамаларды реттей алады. Бұл үшін бірлескен жаттығулар жасату керек. Сол кезде «мүмкіндігі шектеулі» балалар «қалыпты» балаларға қарап, олардың істегенін қайталауға, жаттығулардың түсініп жасауға тырысады. Сондай-ақ, олардың қозғалыстарын бақылау және өзін-өзі бақылау тәсілдерін қалыптастыру, дене тәрбиесінің мақсаттары мен міндеттеріне қол жеткізуде мотивациялық фактор бола алады.

Инклюзивті дене шынықтыру сабақтарында "қалыпты" балалар мен мүмкіндігі шектеулі балалардың бірлескен сабақтары моториканың қол жетімді үлгісін көрсетеді. Мұндай сабақтар мүмкіндігі шектеулі балаларда еліктеуді қалыптастырады, ал "қалыпты" балаларда физикалық және психологиялық кедергілерді жеңу қабілеті қалыптасады, нәтижесінде барлығы өздерінің физикалық жағдайларын жақсартуға тырысады. Бейімделген дене шынықтыру сабақтарының мүмкіндігі шектеулі балалардың ерекшеліктерін ескере отырып жеке көзқараспен, мұғалімнің қолдауымен, «қалыпты» балалардың өзара көмегі, теңдігі мен достығына негізделіп құрылуы қажет екенін ұмытпауымыз керек. Мүмкіндігі шектеулі балаға "қалыпты" балалармен тең дәрежеде сөйлесе алатындығын түсіну маңызды. Сабақтарды өткізуде жақсы нәтижеге қол жеткізу үшін инклюзивті дене шынықтыру сабақтарын дене шынықтыру пәні мұғалімі мен мектептің дәрігерімен бірлесіп құруда маңызды болып табылады.

Осылайша, дұрыс құралдар мен әдістерді нақты таңдап құрылған бірлескен сабақтар мен жаттығулар мүмкіндігі шектеулі балалардың дамуындағы физикалық және психикалық кемшіліктерді түзетудің күшті факторы бола алады. Инклюзивті білім берудің сегіз қағидасының бірін ұмытпайық онда: барлық адамдар бір-біріне мұқтаж делінген. Бұл менің ойымша, бірлескен дене тәрбиесі сабақтарын өткізуге негіз болу керек.

Қорытындылай келсек, дене жаттығуларының мүмкіндігі шектеулі баланың денесіне тиімді әсер етуі үшін, педагогикалық және медициналық бақылаудан басқа, әр баланы өзінің физикалық белсенділіктің мөлшері мен қарқындылығын реттеуге үйрету керек. Өзін – өзі бақылау- денсаулық бен физикалық жағдайды үнемі бақылауда ұстау деген сөз. Дене шынықтыру сабақтарының әсерінен мүмкіндігі шектеулі балалардың денсаулығы мен дамуының бұзылмауы үшін бақылау дене шынықтыру пәні мұғалімі мен ата-ананың тарапынан үздіксіз жүргізіліп отыруы керек. Қандай-да бір кері әсер байқалса емдеуші дәрігердің кеңесіне жүгініп отыру маңызды.

Әдебиеттер

1. Алёхина, С.В. Готовность педагогов как основной фактор успешности инклюзивного процесса в образовании / С.В. Алехина, М.А. Алексеева, Е.Л. Агафонова // Психологическая наука и образование. – 2011. – № 1. – С. 83-92.
2. Волкова, Т.А. Особенности профессии педагога в условиях инклюзивного образования [Электронный ресурс] / Т.А. Волкова // Концепт. – 2014. – Современные научные исследования. Выпуск 2. – ART55228. – URL: <http://e-koncept.ru/2014/55228.htm>
3. Р.А. Сүлейменова, Г.В. Хақимжанова. «Отечественный и зарубежный опыт включения детей с ограниченными возможностями в общеобразовательный процесс. Проблемы и пути решения», Алматы, 2001 ж. беттер /10, 11, 45, 48, 52/.
4. Р.А. Сүлейменова. «Проблемы и основные тенденции развития специального образования в Республике Казахстан» // Вестник АГУ им. Абая. Серия «Специальная педагогика». – 2004. – № 1. – С. 3-13
5. Г.Д. Хақимжанова, А.А. Айдарбекова, «Обучение и воспитание детей с особыми образовательными потребностями в условиях массовой школы», Алматы, 2001 ж. 8-10 бет.

2 СЕКЦИЯ: МУЛЬТИМЕДИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР БІЛІМ БЕРУ САПАСЫН АРТТЫРУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ

СЕКЦИЯ 2: МУЛЬТИМЕДИЙНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ КАК СРЕДСТВО ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ

МРНТИ: 14.23.17

М.М. Абдурахманова

«Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті» КеАҚ
Қазақстан, Алматы қаласы, makhambetkyzy.maira@gmail.com

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДАРДА ОЙЫН АРҚЫЛЫ ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

FEATURES OF THE USE OF GAME-BASED LEARNING TECHNOLOGY IN PRESCHOOL ORGANIZATIONS

Ойын – мектеп жасына дейінгі балалардың жетекші іс-әрекеті, қоршаған ортадан алған әсерлері мен білімдерін өңдеу тәсілі. Мектеп жасына дейінгі балалардың әлеуметтік өмірінің ерекше түрі – олардың өз қалауы бойынша бірігетін, өз бетінше әрекет ететін, өз идеяларын жүзеге асыратын, әлемді танып-білуге арналған ойын. Өз бетінше ойын әрекеті баланың физикалық және психикалық дамуына, адамгершілік және еріктік қасиеттерін, шығармашылық қабілеттерін тәрбиелеуге ықпал етеді. Сондықтан мектеп жасына дейінгі балалардың ойын әрекетін белсендіру, кеңейту және байыту үшін мектепке дейінгі білім беру мекемесінде арнайы кеңістікті оңтайландыру және ұйымдастыру педагогикалық тәжірибедегі ең маңызды міндеттердің бірі болып отыр.

Мектепке дейінгі жас – ерік-жігер, әлеуметтік құзыреттілік қалыптасатын бірегей шешуші кезең. Ойын түрінде оқыту қызықты, ерекше болуы тиіс, бірақ, ойын-сауық емес.

Орыс педагогы В.А. Сухомлинский: «Ойын баланың алдынан өмір есігін ашып, оның шығармашылық қабілетін дамытады, ойынсыз ақыл-ойдың қалыптасуы мүмкін де емес» – десе, ғалым Е.А. Покровский өзінің балалардың ойындарына арнаған еңбегінде әрбір халықтың ойын туралы түсінігіне сипаттама береді. Мысалы: ежелгі гректерде «ойын» түсінігі балалардың қимылы деген ұғымды білдіреді, ал еврей халқында «ойын» сөзі қуаныш, шаттық сезімдерін сипаттайды – деп, барлық халықтың ойын түсінігінің түп-тамырының сабақтасып жатқандығы туралы тұжырым жасайды Ойын – таным процесін дамытудың негізі болғандықтан, әрбір педагог – оқыту мен тәрбие берудің мазмұнын үнемі ойын элементтерімен толықтырып отыруы керек [1].

Ойын баланың көңілін өсіріп, бойын сергітіп қана қоймай, оны өмір құбылыстары жайлы таным-түсінігіне де әсер етеді. Балалар ойын арқылы тез тіл табысып, жақсы ұғысады, бірінен-бірі ептілікті үйренеді. Ойын үстінде дене қимылы арқылы өзінің денсаулығын нығайтады. Халқымыз ойындарға тек балаларды алдандыру, ойнату әдісі деп қарамай, жас ерекшеліктеріне сай олардың көзқарасының, мінез-құлқының қалыптасу құралы деп те ерекше бағалаған. Балалар ойынында кейде өлең-тақпақтар жиі кездеседі. Ол өлең-тақпақтардың негізгі мақсаты тапқырлыққа, шапшаңдыққа, ептілікке баулу, қиялына қанат беріп, ойын ұштау, өз бетімен іскерлікке, қысылған жерде дұрыс шешім қабылдауға тәрбиелеу.

Мектепке дейінгі балаларды осындай тәсілмен оқытуды жүзеге асыру үшін әзірленетін ойын арқылы оқыту технологиясы анық, белгіленген және қадамдық сипатталған жүйесі бар әр түрлі ойындар болуы қажет. Педагог осы жүйені пайдалана отырып, нәтижесінде баланың сол немесе өзге де заттық мазмұны бар деңгейді меңгеретініне сенімді болуы қажет

Ойын арқылы оқыту технологиясының басты мақсаты – мектепке дейінгі және балалардың даму деңгейін толыққанды мотивациялық негізін қалыптастыру үшін, дағдылар мен қызмет шарттарына байланысты жұмыс істеу.

Оның міндеттері:

1. Білім мен дағдыны меңгерудегі қажеттілікті түсінуде, баланың жеке белсенділігінің жоғары деңгейге жетуі.

2. Баланың белсенділігі мен қызметінің нәтижелілігін арттыратын құралдары таңдау.

Ойын технологиясы балабақшаның тәрбие және білім беру тараптарымен оның негізгі міндеттері шешімімен тығыз байланысты.

К.Д. Ушинский ойынды баланың ересектер әлемінің барлық күрделілігіне ену тәсілі деп анықтады. Еліктеу арқылы бала ойында ересектердің мінез-құлқы мен белсенділігінің тартымды, бірақ оған әлі қол жетімсіз формаларын қолданады. Ойын жағдайын құру арқылы мектеп жасына дейінгі балалар кейінірек жүзеге асырылатын адами қарым-қатынастың негізгі аспектілерін меңгереді. Ойынның педагогикалық аспектісі оны балалардың өмірі мен іс-әрекетін ұйымдастыру формасы ретінде түсінумен байланысты. Д.В. Менджерицкая, ойын жалпы білім беру мәселелерін шешуге арналған, оның ішінде ең бастысы – адамгершілік және әлеуметтік қасиеттерді дамыту; ойын тәрбиелік сипатта болуы және мұғалімнің жіті назарында өтуі керек; ойынның балалардың өмір сүру формасы ретіндегі ерекшелігі оның әр түрлі қызмет түрлеріне (еңбек, оқу, күнделікті өмір) енуінде,-деп атап айтқан [2].

Мектепке дейінгі жаста еріксіз зейіннен ерікті зейінге біртіндеп көшу жүреді. Ерікті зейін тапсырмаға көңіл бөлу қабілетін қамтиды, тіпті ол өте қызықты болмаса да, бірақ бұл балаларға қайтадан ойын әдістерін қолдана отырып, үйрету керек. Ойын технологиялары зейін сияқты бірте-бірте ерікті сипатқа ие болатын есте сақтауды дамытуға көмектеседі. Ойын технологиялары баланың ой-өрісін дамытуға ықпал етеді.

Әртүрлі мақсатты бағыттағы ойын технологияларын кешенді қолдану баланы мектепке дайындауға көмектеседі. Мектеп жасына дейінгі баланың ересектермен, басқа балалармен қарым-қатынасының әрбір ойын жағдайы бала үшін «ынтымақтастық мектебі» болып табылады, онда ол өз құрдасының жетістіктеріне үйренеді және қуанады, оның сәтсіздіктеріне сабырлы түрде шыдайды; олардың мінез-құлқын әлеуметтік талаптарға сәйкес реттеу, ынтымақтастықтың топтық және топтық формаларын бірдей сәтті ұйымдастыру.

Ойын технологиясының ерекшелігі: ойындық іс-әрекеттің психологиялық механизмі жеке бастың өзіндік талап-талғамдарына сүйенеді. Баланың бойындағы білімділік, танымдық, шығармашылық қасиеттерін аша түсуді көздейді. Ойын – балалар үшін оқу да, еңбек те. Ойын айналадағы дүниені танудың тәсілі. Сонымен қатар, ойын балаларға өмірде кездескен қиыншылықтарды жеңу жолын үйретіп қана қоймайды, олардың ұйымдастырушылық қабілеттерін де қалыптастырады.

Ойын-әлеуметтік қызмет. Ол баланың жасына қарай өзін қоршаған ортаны танып білуге құштарлығын арттырады. Ойын технологиясының негізгі құрамдас бөлігі –педагог пен балалар арасындағы тікелей және жүйелі байланыс.

Бұл технологияның маңызды элементтерінің бірі ойын қызметін ұйымдастыру болып табылады. Ойын әрекетінің бірнеше түрін бөліп көрсетуге болады: еркін ойын – ойыншықтармен, текшелермен, қуыршақтармен, аттармен, тығылмақпен және т.б. ойнау.Ойын оның баласының үйдегі өмірінің жалғасы болып табылады және баланың қарым-қатынасы арасындағы қайшылықтарды жоюға көмектеседі. бақшадағы және үйдегі өмір.

Қазіргі кезеңде ойын әрекетін дербес технология ретінде пайдалануға болады: оқытылатын материалдың тақырыбын немесе мазмұнын меңгеру; сабақ немесе оның бөлігі ретінде (кіріспе, түсіндіру, бекіту, жаттығу, бақылау); мектепке дейінгі білім беру мекемесінің ұжымы қалыптастыратын білім беру бағдарламасының шеңберінде. Ойын технологиясындағы педагогикалық ойынның басты белгісі – оқу-танымдық бағыттылығымен сипатталатын нақты белгіленген оқу мақсаты мен оған сәйкес педагогикалық нәтиже.

Педагогикалық ойындардың түрлері сан алуан. Олар әртүрлі болуы мүмкін:

- Іс-әрекет түрі бойынша – қозғалыстық, интеллектуалдық, психологиялық және т.б.
- Педагогикалық процестің сипаты бойынша – оқыту, тәрбиелеу, бақылау, танымдық, тәрбиелік, дамытушылық, диагностикалық.
- Ойын әдістемесінің сипаты бойынша – ережелері бар ойындар; ойын барысында белгіленген ережелері бар ойындар; ережелердің бір бөлігі ойын шартымен белгіленетін және оның жүру барысына қарай белгіленетін ойындар.
- Мазмұны бойынша – музыкалық, математикалық, әлеуметтендіргіштік, логикалық және т.б.

– Ойын жабдықтары арқылы – жұмыс үстелі, компьютер, театр, рөлдік ойын, режиссура және т.б. [3]

Ойын – балалардың тілді үйренуге деген сенімін оятады. Рольдік ойындарда барлық балаларға бірдей роль тиеді де, бір-бірімен міндетті түрде қарым-қатынасқа түсіп, сөйлеседі. Балалар белсенді жұмыс істеп, бір-біріне жәрдем беріп, жұмыстарын мұқият тыңдап, өздерін және бір-бірін бағалайды, ал педагог тек бағыттаушы болады.

Ойын технологиялары балалардың еркін болуына көмектеседі, өзіне деген сенімділік пайда болады. Тәжірибе көрсеткендей, нақты өмір жағдайларына жақын ойын жағдайында әрекет ете отырып, мектеп жасына дейінгі балалар кез келген күрделіліктегі материалды оңай меңгереді.

Ойын технологиялары баланың ой-өрісін дамытуға ықпал етеді. Бұл ретте педагог баланы ой қорытуға, себеп-салдарлық байланыстарды табуға, қорытынды жасауға үйретуге мүмкіндік беретін дидактикалық ойындарды пайдаланады.

Ойын технологиясының көмегімен педагог балалардың шығармашылық қабілетін, шығармашылық ойлауын, қиялын дамытады. Стандартты, проблемалық жағдаяттар үшін ойын тәсілдері мен әдістерін қолдану балалардың икемді, өзіндік ойлауын қалыптастырады. Мысалы: балаларды көркем әдебиетпен таныстыру сабақтарында (көркем шығармаларды бірлесе айтып беру немесе жаңа әңгіме, ертегі құрастыру) оқушылар кейін ойын – ұғымдар, ойын – қиялдар ойнауға мүмкіндік беретін тәжірибе жинақтайды.

Әдебиеттер

1. Касаткина Е.И. Игровые технологии в образовательном процессе ДОУ. // Управление ДОУ. – 2012. – № 5.
2. Губанова, Н.Ф. Игровая деятельность в детском саду: Методическое пособие. – М.: Мозаика-Синтез, 2006-2010.
3. Г.К. Селевко «Современные образовательные технологии», М. 2006.
4. Қаженбаева А.Е. // А.Е. Алдабергенова Бала танымын ойынмен дамыту. // Бала мен балабақша. – 2002. – №1.

МРНТИ: 14.25.09

Г.К. Исмаилова, Т.Т. Тюлеубекова

«Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті» КеАҚ
Қазақстан, Семей қаласы, TolkynTjuleubekova@mail.ru

АУДИО ЖӘНЕ БЕЙНЕ МАТЕРИАЛДАР НЕГІЗІНДЕ АҒЫЛШЫН ЕРТЕГІСІН ОҚЫТУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

EFFECTIVENESS OF TEACHING AN ENGLISH FAIRY TALE BASED ON AUDIO AND VIDEO MATERIALS

Оқушылардың шет тілінде дұрыс сауатты сөйлеуінде тілдік материалды меңгерудің рөлі өте зор. Сөздік жұмыс ертегіде кездесетін жаңа сөздерді іздеумен қоса түрлі тұрақты сөз тіркестерді, қосымша мағыналы сөздермен жаттығулар орындау арқылы жүзеге асады. Фонетикалық материал бір қарағанда, жоғары сыныптарға керегі жоқ сияқты болғанымен, кейбір дыбыс емлесінің ерекшеліктері, дауыс ырғағы, екпін түсіру сияқты нәрселерді сабақта еске түсірудің маңызы зор. Оның бәрі оқушының тілге деген қызығушылығын арттырып, сабақтың әсерлі өтуіне септігін тигізеді.

Еліміз жылдар бойы аңсаған тәуелсіздікке қол жеткізісімен, шет тілі де мемлекетаралық тіл мәртебесіне ие болды. Ендігі кезекте шет тілінің қолданылу аясын кеңейту кезек күттірмес мәселенің бірі болды. Осы орайда мектептерде ағылшын тілі пәніне көңіл де, ықылас та жылдан жылға артып, оны оқытудың тиімді әдіс-тәсілдері, технологиялары бойынша зерттеу жұмыстары, оларды тәжірибеге енгізу шаралары қолға алынды.

Ағылшын тілін саналы меңгерту, оны өз деңгейінде қажеттілікке айналдыру, бір жылғы мәселе емес, сондықтан ағылшын тілін оқыту ісімен шұғылданатын мамандар арасында туындайтын бір сұрақ: ағылшын тілінде өз ойын ауызша және жазбаша еркін жеткізе алуға қалай

үйрету керек? Оқушыны ынталандыру үшін қандай әдіс-тәсілдерді, технологияларды қолданған жөн?

Білім беру саласында түрлі технологиялар енгізілуде, бірақ олардың ішінен қажеттісін таңдап, сабақтың әр кезеңінде тиімді қолдану басты талап. Мәселе технологияларды кеңінен пайдалану емес, мәселе - тұлғаны нәтижеге бағыттап білім беруде.

Инновациялық технологиялардың көптігіне, олардың түрі мен әдістерінің сан – салалағына қарамастан, әр технологияның элементтері өзара бір – бірімен байланысып кірігеді. Ағылшын тілі сабақтарында компьютермен жұмыс істеу де ерекше орын алады. Қазіргі таңдағы техникалық оқыту құралдары – телефон, телевизор, магнитофон, мультимедиялық кабинет арқылы оқыту тілдерді меңгерту қызметіне жаңаша қарауды, бұл бағытта қол жеткізген табыстарымызды сын көзбен қарап, саралап ғылым мен техниканың жаңа жетістіктерін енгізуді қажет етеді [1].

Тоқсан ауыз сөздің тобықтай түйіні, шетел тілін үйретудегі мұғалімнің негізгі мақсаты әртүрлі әдістерді пайдалана отырып оқушылардың тілін дамыту, сөйлеу, жазу іскерліктерін арттыру.

Тіл дамыту жолдарын дұрыс ұйымдастыру оқушылардың ойлау қабілетін, сауаттылығын арттырудың негізгі жолы. Бұл мәселе ағылшын тілі пәніне де тікелей байланысты. Осы саладағы пәннің негізгі мақсаты мектеп оқушыларын шетел тілінде сөйлеп, жаза білетін дәрежеге жеткізу. Осы жолда мұғалімнің шығармашылық белсенділігі, іскерлігі үлкен көрініс табады.

Мұғалім сабақтың әр минутын тиімді және дұрыс пайдаланғанда ғана көздеген нәтижеге жетеді. Бұл нәтижеге жету үшін мұғалім тіл дамыту жұмыстарын өз деңгейінде ұйымдастыра білуі керек. Оны қандай тиімді жолдармен жүргізуге болады [2]?

Сабақты баланың ойын осы сабаққа аударатындай тиімді әдісті қолдана отырып бастау керек. Ол әдістің бірі –аудио және бейне материалдар негізінде ағылшын ертегісін оқыту.

Аудио және бейне материалдар негізінде ағылшын ертегісін оқыту барысында қойылатын басты талаптардың бірі – берілген материалды түсініп тыңдау немесе көру. Себебі оқушы тыңдап тұрған әрбір сөздің, әрбір сөз тіркесінің беретін мағынасын, грамматикалық тұлғасын түсінбейінше сөйлемдегі айтылар ойды қабылдай алмайды. Сондықтан алғашқы сабақтардан бастап ағылшын тіліне тән дыбыстарды дұрыс айтқыза отырып, әрбір тыңдалған сөзді, сөз тіркесін, сөйлемдерді, мәтінді түсініп оқуға баулу қажет. Егер мұғалім ертегі бойынша тек: оқу, аудару, сұраққа жауап беру, мазмұнын әңгімелету сияқты түрлерін пайдаланса, бұл бір сарынды болып келіп, оқушыларды жалықтырады және пәнге деген қызығуын төмендетеді.

Ал шығармашылықпен жұмысты мынадай тәсілдерді пайдалана отырып өткізуге болады:

- Ертегіні өзгертіп баяндалу. Мысалы: “Менің ойымша”, “Мен өз тәжірибиеме сүйеніп айтып отырмын”, сияқты сөз тіркестерін қолдану.
- Ертегіден іріктеліп алынған сөздерге морфологиялық талдаулар жасата отырып, түбірлес сөздерді анықтату. Бұл жұмыс түрлері өтілген грамматикалық ережелерді есте сақтау, іс жүзінде пайдалана білуге жаттықтырады.
- Тілді жақсы білетін оқушылар үшін белгілі бір сөйлемнің құрамындағы сөздерді синонимдермен алмастыруды тапсыруға болады. Жұмыстың бұл түрі ертегі құрамындағы әрбір сөздің мән – мағынасын нақты түсінуге, яғни сөздікпен жұмыс істеуге ықпал етеді.
- Берілген ертегіге сүйене отырып диалог құрастыру. Бұл әдіс бір жағынан оқушының тілін шетел тілінде сөйлеуге жаттықтыру болса, екінші жағынан диалог арқылы оқушымен тікелей сөйлесу болып табылады. Диалогты үлгерімі орташа оқушыларға пайдалану тиімді. Диалог арқылы әр сабақта оқушымен сөйлескенде сұрақтар қоя отырып, бүкіл сыныпты жұмылдырып алып, балалардың зейінін өзіне аудару арқылы түрлі тіл дамыту жұмыстарын жүргізуге болады [3].

Ертегі бойынша жүргізілетін жұмыстың басқа түрлері де өте көп.

1. Аудио немесе бейне материалдар негізінде көрген немесе естіген ағылшын ертегісінің мазмұнын қысқаша, тұжырымды түрде әңгімелету.
2. Ертегі ішінен негізгі ойды білдіретін сөйлемдерді табу.
3. Белгілі бір жоспар бойынша мазмұнын айту.
4. Ертегі бойынша сурет салғызу [4].

Аталмыш әдіс – тәсілдерді пайдалана отырып, Мерсердің зерттеуіне сәйкес диалогтік оқытудың зерттеушілік әңгіме түрінің оқушылардың сөйлеу дағдыларын қалыптастыруда өте тиімді тәсіл екендігіне көз жеткізуге болады.

Олай болса осы қоғамға сай білімді оқушы тәрбиелеуде зерттеушілік әңгімені пайдалана отырып оқыту тәжірибесін жетілдірудің ықпалы зор.

Мерсердің зерттеуіне сәйкес, әңгімелесу оқушылардың оқуының ажырамас бөлшегі болып табылады және әңгімелесудің үш түрін сипаттаған болатын. Оқуда қолданылатын әңгімелесу түрлері:

- әңгіме-дебат,
- кумулятивті әңгіме,
- зерттеушілік әңгіме.

Мерсердің айтуынша, ұжымдық түсінумен білім беруге қол жеткізу аясындағы табысты талқылауларда әңгімелесудің зерттеушілік түрі басымдыққа ие болады.

Зерттеушілік әңгіме жүргізілу үстінде:

- 1) әркім ақылға қонымды мәлімет ұсынады;
- 2) әркімнің идеясы пайдалы ретінде бағаланғанымен, мұқият бағалау жүргізіледі;
- 3) қатысушылар бір біріне сұрақ қояды;
- 4) қатысушылар сұрақ қояды және айтқандарын дәлелдейді, осылайша әңгіме де дәлелдеме «көрінеді»;
- 5) топтағы қатысушылар келісімге жетуге тырысады (олар келісімге келуі де, келмеуі де мүмкін, ең бастысы – келісімге ұмтылу)

Диалогтік оқыту кезінде Мерсер мен Литлтонның пайымдауынша, оқушының пәнге деген қызығушылығы артады, оның білім деңгейінің өсуіне әсер етеді, берілген тақырыпты тереңірек түсінуге мүмкіндік береді.

Барнс (1976) пен Мерсердің айтуынша, зерттеушілік әңгіме мұғалімдердің оқушыларды әңгімеге тарту кезінде дамыту қажет болып табылатын әңгіменің түрі. Зерттеушілік әңгіме барысында оқушылар өз сыныптастарымен шағын топтарда жұмыс істейді. Оларда ортақ проблема болады, бұл мәселе бойынша бірлескен түсінік қалыптасады. Идеялармен пікір алмасып, бір-бірінің идеяларын талқылайды, баға береді, ұжымдық біліммен түсінікті қалыптастырады. Басқаша айтқанда, оқушылар бірге ойланады. Оқушылар зерттеушілік әңгімеге тартылғанда, өз ойларын дауыстап айтады, болжамдар ұсынып талқылайды. Осындай сценарий бойынша оқушылар бірін-бірі тыңдап өз жауаптарын талдайды. Бұлай жұмыс істеген оқушылардың дәлелдері пікір алмасудың нәтижесі болып табылады [5].

Мұғалім жай, бір сарынды үнмен сөйлесе немесе тек өзі сөйлейтін болса оқушыларда селқостық пайда болады. Бұл көріністі бұрынғы өткізіліп жүрген сабақтарымды зерттеу барысында ұйымдастырылған мектептегі тәжірибе барысындағы сабақтарыммен салыстыра отырып аңғардым. Бұған дейінгі дәстүрлі сабақ беру үрдісі бойынша ертегіні өзім оқып, аударып, тақырып бойынша қажетті ойлар мен ақпараттарды өзім беріп, өзім талдау жасап, тек олар тыңдаушы және көшіріп алушы болды. Мұның соңы оларды немқұрайлыққа әкелді. Жіберілген осы сынды қателіктер мен кедергілерді жоюға зерттеу барысында игерген білімдерім үлкен септігін тигізді.

Оқушылардың өз бетінше ізденісі мен жеке пайымдаулар жасап, өз пікірін, өз ойын айтуға бағытталған тапсырмалар ұсынып, оларға топтарда бірлесе жұмыс жасауға, ортақ пікір шығаруға мүмкіндік бердім. Бұл жұмыстар барысында оқушылардың ертегіні оқып, таныс емес сөздерге мән беріп, аударып, бір-біріне кеңес беріп, одан нәтиже шығаруы мені қуантты. Ең бастысы сабақ үдерісінде балаларға ой тастап, оларды тақырыпты талдауға, дәлелдеуге, жауаптарын салыстыруға, зерттеулерін негіздеуге жетелеу (Мерсер, 2000) керек екеніне көз жеткіздім [6].

Тәжірибе көрсеткендей, әдеттегі бірсарынды сынып сабағындағы үндемес оқушылар диалогтік кезінде (Барнс, 1971) өте белсенді болды. Өйткені осындай сабақтар кезінде ол тең құқықтыққа ғана қолы жетіп қоймай, алдыңғы қатарлы, әрекетшіл болып басқаларды өзіне тартатын мүмкіндікке ие болады. Ертегіні ұққаны туралы өзінің бағасын бере отырып, пікірін, ойын дұрыс айта біледі. Күрделі емес пікір сайысқа қатысып, өз ойын аргументтеу, дәлелдей білуді үйренгенінің өзі мен үшін де, оқушы үшін де жетістік болды.

Оқушылар диалог әдісін қолдана отырып, мысалы: талқылау, білімді бірлесіп құру, түсіну мен дағдыларды қалыптастыру арқылы білім алады. Әрбір сабақта оқушыларға сұрақтар қою арқылы, тақырып бойынша өз ойларын айтуға мүмкіндік беріледі. Өзара талқылау арқылы, түрлі ойлардың болатындығын, бір – бірінің түсінуіне көмектесетінін көрсетед [7].

Рэгг және Браун оқушылардың жауаптары мен түсініктемелеріне қарай әрекет студия түрлерін атап кеткен, бұл мұғалім үшін маңызды мәселелердің бірі. Жауап беру кезінде оқушының кідірісіне дұрыс әрекет жасау, одан шығу мәселесі қарастырылған. Мысалы: ертегі бойынша тапсырма берсек, оқушы түсінбедім деген сұрақ қойса, біз оған түсіндіруге уақыт жібереміз, ал бір

партадағы екі оқушыға тапсырсақ олар ақылдасып, бір-бірімен кеңесіп түсінеді (Харгривс және Гэлтон, 2002) [8].

Күнделікті оқытуда көбіне жауап беру жылдамдығына көп көңіл бөлмейміз, жауап беруге кететін уақытты өлшемейміз, тек шамамен жүреді екенбіз, осының әсерінен үнемі уақыт тығыздығы сезіледі. Осындай кезде мұғалім оқушыларды асықтырып ойларын жинақтауға уақыт бермейді.

Практика жүзінде үйренген жаңалықтарымды енгізіп, өзгерістер байқадым, оқушыларымның жауаптарына сенімділігін көрдім. Енді сабақ үдерісінде оқушылар өз беттерінше жұмыс жүргізіп, жаңа тақырыпты өздері ізденушілікпен меңгере бастады, түсініктерін талдауға мүмкіншілік алды. Мен оларға тек бағыт беріп отырушы болдым.

Топтық жұмыстар оқушылардың бірлесіп жұмыс жасауына, бірге шешім қабылдауына жағдай жасады, өз ойларымен толық ақпарат алды. Әр сабағымда диалогтық оқытуды үнемі жүзеге асырып отырдым, себебі ағылшын тілі пәні ауызша жеткізуді, оқығанын қандай да бір дәлелдемелерді қажет ететін пән. Постер жасау жаңа тақырыпты игеру мен түсіну үшін тиімді болды, себебі ағылшын тілі сабағында жұмыс жасау өте маңызды. Ал ертегімен жұмысты постер арқылы, рөлдік ойын, аудио және видео арқылы жүзеге асыру өте тиімді. Оқушыларды шапшаң жұмыс жасап, тез шешім қабылдауға дағдыландырады, сөйлеу мәдениетін қалыптастырады. Сыни ойлауын дамытады.

Әдебиеттер

1. Электронные интерактивные доски SMART board – новые технологии в образовании / <http://www.smartboard.ru/>
2. К. Әстеміров, А.Айтбаева. «Қазіргі білім беру технологиялары», Алматы, 2006.
3. Г. Әлмұханова «Шығармашылық деңгеймен жұмыс жасау», Мұғалім КЗ журналы № 5, 2003.
4. Н. Исабек «Компьютерлік технологияны пайдаланудың оңтайлы өлшемдері». Қазақстан мектебі № 2, 2002.
5. Л.П. Гусева «Біз ойнаймыз, үйретеміз, меңгереміз - біз ағылшын тілін білгіміз келеді», – Ростов н / а: Феникс, 2009.
6. А. Иманбаева «Оқу-тәрбие үрдісін ақпараттандыру білгірлігі», Қазақстан мектебі, № 2, 2000.
7. Колкер Я.М. Практическая методика обучения иностранного языка. М., 2004.
8. Щерба Л.В. Преподавание языков в школе. М., 2003.

МРНТИ:14.07.09

А.Ж. Аубакирова

НАО «Университет имени Шакарима города Семей»
Казахстан, г. Семей, mail-adina@mail.ru

МУЛЬТИМЕДИЙНЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ РЕСУРСЫ КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ НАВЫКОВ УСТНОЙ РЕЧИ

MULTIMEDIA EDUCATIONAL RESOURCES AS A MEANS OF DEVELOPING ORAL SPEECH SKILLS

The development of modern society is taking place in the era of informatization, characterized by the application of information tools in many spheres of human activity, including education. The combination of traditional educational tools and the development of multimedia technologies is one of the key ways to improve the quality of modern education. Multimedia technologies contribute to the development of personal qualities of students and variability of education. The inclusion of these tools in the learning process provides an active and creative mastery of the subject matter under study and makes it possible to present the material at a higher quality level. Their use opens up new opportunities in the organisation of the learning process.

Today, as the education system is undergoing a significant shift in its priorities, information technology is coming to the fore, allowing for lifelong learning, a competency-based approach and distance learning. It is these changes that set the goal for educational institutions today: to teach students to solve problems and tasks in all spheres of life activities [1].

With the dramatic increase in the amount of knowledge, it is necessary to change the pedagogical priorities from "to learn" to "to educate" and from "to teach" to "to teach how to learn".

The term "multimedia" (multimedia, from multi and media) is defined in electronic dictionaries as the interaction of visual and audio effects under the control of interactive software. The main idea of multimedia is the use of different ways of presenting information in order to facilitate human-computer interaction. The modern concept of multimedia includes in software, high quality graphics and animation, video and audio accompaniment of texts. This makes the software product information-rich and at the same time easy to understand. Multimedia is an extremely useful and fruitful educational technology due to its inherent qualities of interactivity, providing the necessary information in response to user requests. Interactivity provides the ability to control the presentation of information: students can individually change the parameters of the studied processes, objects, phenomena; analyse results; set the speed of presentation and the number of repetitions and so on. The undoubted advantages of multimedia technology are:

- saving a considerable amount of information on one medium (up to 20 volumes of text, about 2,000 high-quality images, 30-45 minutes of video, up to 7 hours of sound);
- detailing of images while preserving their quality (this property is especially valuable for the presentation of works of art and unique historical documents);
- implementation of musical accompaniment, which corresponds to a static or dynamic visual sequence and is essential for better perception;
- inclusion of a programme resource of educational material with the function of "freeze frame or frame-by-frame "scrolling through" the video;
- use of Internet resources;
- inclusion of game components in the multimedia product.

Such features of multimedia technology provide a wide range of opportunities for different aspects of learning:

- involvement of different senses for perception of information;
- visual presentation of learning information, the visualization of which in natural conditions causes certain difficulties (reproduction of complex real experiments, experiments, events in real time);
- fixation of a selected part of visual information for its subsequent detailed study "under the magnifying glass" (consideration of works of art); – influence on the motivation of younger pupils, retention of attention at the expense of the story line of video fragments (bright presentation of the objects of study, presence of known cartoon characters, etc.)
- influencing learning outcomes by providing the pupil with timely and prompt individualised help (highlighting "hot spots" in a visual image, with the help of which immediate reference information, speech messages, etc. are provided)
- enhancing learning by using various forms of encouragement (appropriate musical accompaniment, positive comments and approving gestures of the main characters of the programme) [2].

The use of multimedia contributes to the implementation of personality-centred approach in training, provides individualization and differentiation, taking into account the characteristics of students. Computer-assisted learning makes it possible to organize independent work of each student. The selection of learning programmes depends on the learning material and the student's level of training. Working with a computer helps to increase motivation and interest in learning.

Nowadays, the introduction of the computer, multimedia technology and the Internet is affecting the education system, causing significant changes in the content and methods of teaching foreign languages. The computer is widely used as a tool for working with information. The use of multimedia presentations in the classroom is effective in providing visual support for language learning. The advantages of multimedia presentations include the following:

- a combination of textual, audio and video visualization; the possibility of using an interactive, multimedia whiteboard for the presentation, which allows for a more visual semantization of new lexical, grammatical and phonetic material, as well as support for the teaching of all kinds of speech activities;
- the possibility of using individual slides as handouts (supports, tables, diagrams, charts, graphs); activation of pupils' attention;
- ensuring the effectiveness of perception and memorisation of new learning material;
- control over mastering of the new knowledge and systematisation of the studied material;
- saving of class time;
- formation of students' computer multimedia competence.

The advantage of using multimedia presentations in teaching is the convenience and efficiency of visualisation of static information. With basic computer skills, a teacher can create a presentation for the needs of a specific lesson.

The current state of society's information resources and their accelerated replenishment and renewal lead to the revision of both methodological positions and technological solutions. The problem of organizing the educational process under conditions of multiplying the volume of educational information and limiting time budget without physical and psychological overload of students and trainees is very acute [4]. In this regard, in educational institutions it is necessary to optimize the educational process in mastering skills of foreign language speech, providing effective and high-quality training of students in foreign languages. In our opinion, it is possible to solve this problem by applying intensive learning technologies from primary school.

According to the modern Concept of Modernization of Kazakhstani Education, the pedagogical process should be aimed at formation of students' key competences, due to optimization and intensification of educational process.

E.V. Solovova in her book "Methods of teaching foreign languages: basic course" distinguishes the following components of communicative competence: linguistic, sociolinguistic, sociocultural, strategic, discursive and social. Linguistic competence implies mastery of certain aspects of language: phonetics, vocabulary, grammar. Sociolinguistic competence implies the ability to make a choice of language forms in accordance with the situation of communication. Language always reflects the peculiarities of people's lives, therefore socio-cultural competence is an integral part of communication, as it allows a dialogue not just at the level of individuals but also a dialogue of cultures, which implies knowledge of own culture and the culture of the country where the language is spoken. Strategic and discursive competence manifests itself in the ability to organise speech, the ability to structure one's speech logically, coherently and persuasively, to set objectives and to achieve one's goals. Social competence is the desire to interact with others, the ability to put oneself in the place of others [6].

Oral verbal communication is carried out through speaking. Speaking is a productive speech activity that aims at expressing thoughts orally and communicating information. Speaking is based on pronunciation, vocabulary and grammar skills. There is initiative or active speaking, reactive or responsive speech, and reproductive speech [2]. N.I. Zhinkin distinguishes the following components of speaking:

- 1) the purpose of speaking;
- 2) the content of the speech act;
- 3) conditions of communication;
- 4) the peculiarity of speech partners [7].

When teaching speaking, it is necessary to take into account the psycho-physiological features of students, such as hearing, memory, attention, anticipation.

At this stage of development of English language teaching methodology, multimedia resources are one of the most important areas in teaching, because they will not only make students interested in learning a foreign language, but will also change the very approach to teaching.

The most important feature of multimedia learning is the implementation of individual and individual-oriented approaches. Nowadays the improvement of e-learning of foreign languages is one of the most promising and developing areas of modernization of education, allows the teacher and the student to distribute the time allocated for the lesson competently, to devote more time to independent work [5].

Multimedia resources will make it possible to move from the stagnant system of learning English through textbooks to more interactive, interesting and student-friendly ways of teaching. Multimedia resources have several presentation options, some of which have already been actively used in the process of teaching foreign languages (audio materials), but some of them are just entering modern teaching methodology (film and interactive resources). It is the development of these multimedia resources that will allow a different perspective on the process of teaching English, from a perspective that will be convenient and interesting for students.

References

1. Авраменко А.П. Модель интеграции мобильных технологий в преподавание иностранных языков для развития устных видов речевой деятельности (английский язык): дис.к.п.н. – М.: 2013. – 191 с.

2. Азимов Э.Г. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам) / Э.Г. Азимов, А.Н. Щукин. – М.: Издательство ИКАР, 2009. – 448 с.
3. Андерсен Б.Б. Мультимедиа в образовании: специализированный учебный курс / Б.Б. Андерсен, Катя Ван Ден Бринк. – Москва: Дрофа, 2007. – 224 с.
4. Аносова Н.Э. Обучающие компьютерные программы новые возможности преподавания иностранного языка / Н.Э. Аносова // Вопросы филологии. – 1995. – № 1. – С.102-103.
5. Банарцева А.В. Применение мультимедийных технологий в процессе обучения иностранному языку в вузе / А.В. Банарцева // Наука сегодня: проблемы и пути решения материалы международной научно-практической конференции: в 3 частях. – 2018. – С. 10-12.
6. Соловова Е.В. Методика обучения иностранным языкам: базовый курс: пособие для студентов пед. вузов и учителей / Е.Н. Соловова. – М.: АСТ: Астрель: Полиграфиздат, 2010. – 238 с.
7. Жинкин Н.И. Психологические особенности спонтанной речи. – М., 1990. – 179с.
8. Бархударов Л.С. Структура простого предложения современного английского языка. М., 2006. 200 с.
9. Беляев Б.В. Основные вопросы психологии обучения иностранным языкам // Вопросы психологии. 2011. – № 6. – с. 8-12.
10. Беляев Б.В. Очерки по психологии обучения иностранным языкам. М., 2016. – 228 с.
11. Бенедиктов Б.А. Психология овладения иностранными языками.1. Минск, 2015. – 355 с.
12. Берман И.М. Упражнения для формирования рецептивных грамматических навыков //Очерки методики обучения чтению на иностранных языках /Под ред. И.М. Бермана, В.А. Бухбиндера. Киев: Вища школа, 2007. – С. 89-91.

МРНТИ: 14.25.09

А. Табилтай

КГУ «Средняя общеобразовательная школа № 21 города Семей»
Казахстан, г. Семей, azemka_a@mail.ru

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МОБИЛЬНЫХ ПРИЛОЖЕНИЙ КАК СРЕДСТВО СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА В ШКОЛЕ

USING MOBILE APPS AS A MEANS OF IMPROVING A FOREIGN LANGUAGE AT SCHOOL

Использование информационно-коммуникационных технологий является одним из приоритетов образования. Согласно новым требованиям Образовательного Стандарта, внедрение инновационных технологий призвано, прежде всего, улучшить качество обучения, повысить мотивацию детей к получению новых знаний, ускорить процесс усвоения знаний [1].

В течение последних десятилетий информатизация стабильно определяется, как одна из главнейших задач развития казахстанской системы образования. Практически в каждом новом документе посвященном перспективам развития образования и страны в целом, обязательно фигурирует вопрос информатизации образования.

В литературе существует много толкований понятия «мобильное обучение». Под мобильным обучением понимается «электронное обучение с помощью мобильных устройств, не ограниченное местоположением или изменением местоположения обучающегося». M-learning – это обучение с помощью мобильных устройств в любое удобное время и в любом месте [4]. По мнению русского ученого В. Куклева, мобильное обучение предусматривает наличие мобильных средств, независимо от времени и места, с использованием специального программного обеспечения на педагогической основе междисциплинарного и модульного подходов [3].

На основе вышеперечисленных определений можно сделать вывод, что мобильное обучение – это форма организации учебного процесса, основанная на применении средств мобильных информационно коммуникационных технологий и беспроводной связи. Учитывая различные трактовки понятия «мобильное обучение» мобильным можно называть обучение, когда обучающийся имеет непрерывный доступ к образовательным ресурсам, может взаимодействовать с преподавателем и одноклассниками. Мобильное обучение также является

разновидностью дистанционного обучения с использованием средств информационно коммуникационных технологий.

По мнению сотрудников ЮНЕСКО (Организация Объединённых Наций по вопросам образования, науки и культуры), мобильные технологии позволяют существенно расширить и улучшить возможности для обучения в самых разных условиях. В ходе исследований ЮНЕСКО выделяет ряд преимуществ мобильного обучения [6]: Мобильность, непрерывность образования, персонализация обучения.

Под лексикой понимают совокупность слов, входящих в состав какого-либо языка или диалекта. Лексика является одним из основных компонентов речевого общения и выступает в речи в тесной взаимосвязи с фонетикой и грамматикой.

Лексический навык представляет собой автоматизированное действие по выбору лексической единицы адекватно замыслу и её правильному сочетанию с другими единицами в продуктивной речи и автоматизированное восприятие, и ассоциирование со значением в рецептивной речи [6].

Пассов Ефрем Израилевич считает, лексический навык это операция вызова и операция сочетания слова, синтезированное действие по выбору лексической единицы адекватно замыслу и ее правильному сочетанию с другими, совершаемое в навыковых параметрах, обеспечивающее ситуативное использование данной лексической единицы и служащее одним из условий речевой деятельности [1]

Т.М. Кузнецова в своей работе предлагает следующие этапы работы над лексикой [2]:

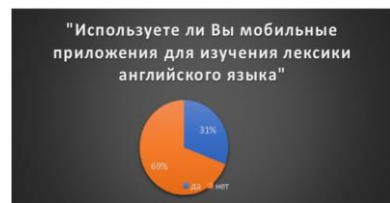
- Первичное звуковое предъявление слова;
- Воспроизведение слова;
- Вторичное предъявление слова и его семантизация;
- Контроль понимания;
- Вторичное воспроизведение слова;
- Употребление слова в контексте (микроситуации).

Таким образом можно сделать вывод, что лексика — это важный инструмент для общения. Для того чтобы сформировать лексические навыки, учитель должен четко представлять этапы работы над лексическим матери-алом. Выпускники школы должны усвоить значение, форму лексических единиц и уметь их употреблять.

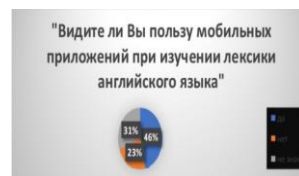
Анализ проводился в Общеобразовательном школе № 21 города Семей. В анкетировании приняли участие 13 учителей школы, 13 учащихся 10 «А» класса, а также 13 родителей.

В первую очередь, нами было проведено анкетирование «Использование мобильных приложений для изучения лексики английского языка».

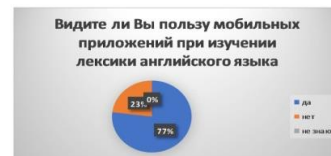
Результаты анкетирования среди учащихся показали следующие результаты:

По данным исследования, большинство обучающихся не используют мобильные приложения для изучения лексики английского языка. Обучающиеся, использующие мобильные приложения, дают предпочтение следующим мобильным приложениям: Lingualeo, Easy Ten, Duolingo.

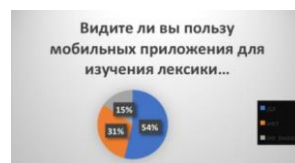
Можно сделать вывод, что несмотря на то, что обучающиеся не используют мобильные приложения, большинство из них видят их пользу.

Результаты анкетирования среди учителей показали следующие результаты:

По данным исследования

большинство преподавателей не используют мобильные приложения. Преподаватели, ответившие «да», дают предпочтение следующим мобильным приложениям: Lingualeo, Learningapps.

В результате опроса преподавателей, можно сказать, что несмотря на то, что большинство не использует мобильные приложения для изучения лексики английского языка, они видят их пользу.

Результаты анкетирования среди родителей показали следующие результаты.

Таким образом можно сказать, что большинство родителей не используют мобильные приложения для изучения лексики английского языка. Родители, ответившие «да», дают предпочтение следующим мобильным приложениям: Duolingo, Learningapps

Следует сделать вывод, что несмотря на то, что большинство родителей не используют мобильные приложения, они видят в них пользу.

В результате анкетирования «Использование мобильных приложений для изучения лексики английского языка» было выявлено, что большинство опрошенных не используют мобильные приложения для изучения лексики английского языка, однако многие из опрошенных видят пользу самих мобильных приложений для изучения лексики английского языка. Отсюда можно сделать вывод, что мобильные приложения могут выступать как средства развития иноязычных лексических навыков в обучении английскому языку. Однако не все используют мобильные приложения, причинами этому могут быть: недостаточное количество времени, или незаинтересованность в обучении иностранному языку. Стоит также отметить, что опрошенные, ответившие в пользу мобильных приложений, предпочитают такие мобильные приложения, как: Lingualeo, Easy Ten, Duolingo, Learningapps.

Исходя из всего вышеперечисленного, можно сделать вывод, что большинство обучающихся обоих школ видят пользу мобильных приложений для изучения лексики иностранного языка, однако первая школа не использует их, возможно, из-за низкой мотивации к обучению, в то время как вторая школа активно использует мобильные приложения, и уровень мотивации у них в среднем высокий.

Литература

1. Пассов Е.И. Основные вопросы обучения иностранной речи. Воронеж: Воронежский государственный педагогический институт, 1976. – 163 с.
2. Куклев В.А. Становление системы мобильного обучения в открытом дистанционном образовании : автореф. дис ... д-ра пед. наук : 13.00.01 – общая педагогика, история педагогики и образования; Ульяновский государственный технический университет. Ульяновск, 2010. – 46 с.
3. Материалы сайта издательства Макмиллан [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.macmillandictionary.com/buzzword/entries/mlearning.html> (дата обращения: 12.03.2017).
4. Mobile learning in practice. Piloting a mobile learning teachers' toolkit in further education colleges / Carol Savill-Smith, Jill Attewell, Geoff Stead. Learning and Skills Network 2006 [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.talpalink.co.uk/resources/Mobile+learning+in+practice.pdf> (дата обращения: 17.03.2017).
5. <http://www.britishcouncil.ru/english/online/apps>
6. Материалы официального сайта ЮНЕСКО [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://unesdoc.unesco.org/images/0021/002196/219661f.pdf> (дата обращения: 16.03.2017).

МРНТИ:14.35.07

Л.А. Байтлеуова

НАО «Университет имени Шакарима города Семей»
Казахстан, г. Семей, laura180898@mail.ru

ИНТЕГРАЦИЯ ПРИЛОЖЕНИЙ ДЛЯ СМАРТФОНОВ В ПРЕПОДАВАНИЕ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА СТУДЕНТАМ УНИВЕРСИТЕТОВ В РАМКАХ ПОЛИЯЗЫЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ: СРАВНИТЕЛЬНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ПРИЛОЖЕНИЙ DUOLINGO И BBC LEARNING ENGLISH

INTEGRATING SMARTPHONE APPS INTO TEACHING ENGLISH TO UNIVERSITY STUDENTS WITHIN THE FRAMEWORK OF MULTILINGUAL EDUCATION: COMPARATIVE STUDY OF DUOLINGO AND BBC LEARNING ENGLISH APPS

INTRODUCTION

The language policy in Kazakhstan is aimed at the active development of the following three languages: Kazakh as the state language, Russian as the language of international communication and English – the language of integration into the world community. In accordance with the State Program for

the Implementation of Language Policy in the Republic of Kazakhstan for 2020-2025, one of its main directions is the development of the language capital of our citizens [1]. The ultimate goal is to increase the share of the population who speak all three languages to 30% by the year of 2025 [1]. Within the framework of fulfilling this aim, all Kazakhstani universities pay a lot of attention to the teaching of English to their students. Due to the reason, that the missions of many higher educational institutions are focused on training highly qualified specialists who will be in demand in the labor market. As we know, many employers nowadays prefer to have employees who are able to be competitive and in this regard are ready to work with international companies and make contacts with foreign partners and clients. That is why the importance of having high or average level of English language proficiency is increasing in today's realities.

As a result, university teachers are highly interested in modifying their teaching methods and means of instruction in order to increase the students' motivation in learning English and improve their academic performance. One of the possible ways is the use of multimedia tools, to be particular students' smartphones in the era of digitalization and rapid development of technologies. Almost all smartphones have installed Play market platform or App store where everybody can find a lot of different apps for learning purposes, where learning foreign languages is no exception.

LITERATURE REVIEW

The definition of multimedia: The notion of multimedia has been investigated by many scholars. One of the definitions is that multimedia is a presentation of information through the unity of different types of media sources like texts, images and pictures, audio and videos via computers [2]. As stated by Hemant Lata Sharma and Pooja Ranjan, the main elements of Multimedia are the text, audio, animation, graphics and video [3] (Figure 1).

Picture 1 – Elements of Multimedia [3]

We can consider mobile apps as a modern form of multimedia tools, which can be used in teaching purposes. Let's consider their advantages and disadvantages.

Advantages of mobile apps for learning languages: According to a group of authors from USA, the main positive sides of mobile applications are their structural character, reward incentives and the ranking of learners according to their achieved results [4]. All these factors can influence the interest of students in the learning process and improve their self-learning ability, as stated by ZHANG Zhen from Leshan Normal University (Leshan, China) [5]. Weiyan Yang and Fan Fang consider multimedia teaching as a method making the lessons lively and more interesting [6]. Pun, Min thinks that multimedia can serve as an opportunity for teaching English at extracurricular time of students due to its flexibility in time and access.

Disadvantages of mobile apps for learning languages: The main negatives of their use can be their overuse and as a result lack of life communication. According to ZHANG Zhen, it is highly important for both students and teachers to remember that apps can only be used as supporting tools and should not replace the teacher and real life communication with each other [5]. Another drawback is the low level of teachers' skills of working with new technologies especially among elderly teachers. Pun Min supposes that the overuse of multimedia could lead to the distraction of students' logical thinking abilities if the students work only with ready materials, illustrations and video shown on the screen [7].

THE GOAL OF THE RESEARCH

This research is aimed at comparing two of the most popular apps in their content and task types in order to consider the possibility of their integration into the learning process of students in the form of individual tasks or home assignments.

METHODS OF RESEARCH

In this research, empirical and statistical methods of investigating have been applied. The study consisted of two levels: 1) statistical – gathering available data and numbers; 2) empirical – the study of the current content of the apps.

COMPARATIVE STUDY

Duolingo is a free platform for learning foreign languages with a step-by-step multilevel structure [8]. BBC Learning English is an app combining all popular products of the British Council, created for supporting English language learners all over the world [9]. Based on the statistics presented on the Play Market platform we can state that the majority of users choose Duolingo and BBC Learning English apps more often than other tools, over 100 million and 5 million people respectively [8,9].

For fulfilling the goal of the research the above-mentioned applications were downloaded and installed on an ordinal smartphone of Samsung brand based on an android platform. When comparing, the permanent data were taken from the official platform providing these apps, other information was obtained based on the personal use of the content of the material and exercises presented in the apps by the author of this research. (Table 1)

Table 1 – Comparison based on different descriptors

Descriptors	Duolingo	BBC Learning English
Developer:	Duolingo	Media Applications Technologies for the BBC
Data of issue:	May 29, 2013	August 28, 2018
Last update:	November 18, 2021	November 17, 2021
Number of users:	Over 100 million users	Over 5 million users
Ratings:	4.7 stars out of 5	4.8 stars out of 5
Required amount of memory:	17.53mb.	5.84mb
Cost of use:	Free (There are products provided on a paid basis.)	Free
Number of languages:	18 different languages	Only English
Number of levels:	5 levels consisting of subthemes	Any levels
Number of categories:	Any categories	3 categories: Daily practice Language skills English for Teaching
Type of tasks:	Translation exercises Listening exercises Matching photos with texts Speaking exercises	Vocabulary quizzes Multiple questions Content based exercises
User friendliness:	Visually, everything is clearly located, and clearly signed.	Visually, everything is clearly located, and clearly signed.
Advantages:	Detailed study of the vocabulary; Easy to memorize material; Distribution of learning material by levels of language proficiency from easy to the most difficult ones.	A lot of work with video and audio materials; Work on the pronunciation; Presence of Business English and English for teachers; Distribution of learning material by levels of language proficiency in a mixed way.
Disadvantages:	No video material	Any support in the mother tongue of the user
Conclusions:	Mainly oriented on beginner users with the prevailing application of grammar-translation method of teaching through the use of picture and audio means of teaching.	Mainly oriented on users with pre-intermediate and higher levels based on the communicative methods of teaching through the use of video and audio materials.

CONCLUSIONS

Multimedia sources are becoming increasingly popular in the teaching communities over the world. The rapid development of technologies and Internet has expanded the scope of teachers' and

students' activities. In conclusion, based on the conducted comparative study, it can be recommended to use Duolingo with beginner, elementary and higher level students and BBC Learning English with students possessing stable language skills who will not be frustrated by the level of the material being presented in the app. Both of the apps could be incorporated into classes as a kind of self-assessment task or a home assignment in order to keep students focused on their learning. As a result, tasks and assignments could be more interactive and engaging being presented in the form of watching videos, performing quizzes, leveled exercises and so on. On a psychological level, it would be less stressful for them to perform tasks on their smartphones and receive reward incentives and be aware of other users' rating to have a competitive atmosphere rather than writing essay or performing paper based exercises. English teachers could also take into consideration the titles and contents of the material being provided by these two apps when developing their syllabuses depending on the students' levels.

References

1. State program for the implementation of language policy in the Republic of Kazakhstan for 2020-2025. Approved by the Decree of the Government of the Republic of Kazakhstan dated December 31, 2019, No. 1045.
2. Abdulrahman, M.D., Faruk, N., Oloyede, A.A., Surajudeen-Bakinde, N.T., Olawoyin, L.A., Mejabi, O.V., Azeez, A.L. (2020, November 1). Multimedia tools in the teaching and learning processes: A systematic review. *Heliyon*. Elsevier Ltd. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2020.e05312>
3. Sharma, Hemant&Ranjan, Pooja. (2016). Enhancing student interest in English Language via multimedia presentation. *International Journal of Applied Research*. 2. 275-281.
4. Shortt, M., Tilak, S., Kuznetcova, I., Martens, B., &Akinkuolie, B. (2021). Gamification in mobile-assisted language learning: a systematic review of Duolingo literature from public release of 2012 to early 2020. *Computer Assisted Language Learning*. <https://doi.org/10.1080/09588221.2021.1933540>
5. Zhen, ZHANG. (2016). The Use of Multimedia in English Teaching. *US-China Foreign Language*. 14. 10.17265/1539-8080/2016.03.002.
6. Yang, W., & Fang, F. (2008). Optimization of Multimedia English Teaching in Context Creation. *International Education Studies*, 1(4). <https://doi.org/10.5539/ies.v1n4p136>
7. Pun, Min. (2014). The Use of Multimedia Technology in English Language Teaching: A Global Perspective. *Crossing the Border: International Journal of Interdisciplinary Studies*. DOI: 1. 10.3126/ctbijis.v1i1.10466.
8. Mobile app: "Duolingo" available at: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.duolingo&hl=ru&gl=US>
9. Mobile app: "BBC learning English" available at: <https://play.google.com/store/apps/details?id=uk.co.bbc.learningenglish&hl=ru&gl=US>

МРНТИ: 14.07.09

Қ.М. Сағындықова

«Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті» КеАҚ
Қазақстан, Семей қаласы, kuralay-88@mail.ru

АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҒЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ МУЛЬТИМЕДИЯЛЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН АРТТЫРА ОТЫРЫП, СЫН ТҮРҒЫСЫНАН ОЙЛАУҒА ЖЕТЕЛЕУ

TEACHING STUDENTS TO THINK CRITICALLY IN ENGLISH LESSONS BY INCREASING MULTIMEDIA LITERACY

„Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2005-2010 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында”, „Орта білім беру жүйесін ақпараттандырудың” мемлекеттік бағдарламасында, „Бастауыш және орта кәсіптік білімді ақпараттандырудың” бағдарламасында білім беру жүйесін ақпараттандыруды жүзеге асырудың негізгі бағыттары ретінде мына мәселелерге баса назар аударылған:

- ақпараттық-коммуникациялық технологияларды оқыту процесіне енгізу жөніндегі нормативтік-құқықтық базаны жетілдіру;
- орта білім беру ұйымдарын интернет желісіне қосу;
- білім берудің барлық деңгейлерінде қашықтан оқыту технологияларын әзірлеу және енгізу;

- жаңа ақпараттық технологияларды оқыту процесіне енгізуді қамтамасыз ететін ғылыми-зерттеу және әдістемелік жұмыстарды жүргізу;
- ақпараттық және телекоммуникация технологияларын бастауыш, орта және жоғары кәсіптік білім саласында қолдана алатын мамандар даярлау;
- оқыту технологиясының аппараттық және бағдарламалық қамтамасыз етілуін қадағалау;
- оқытудың инновациялық технологиясын қалыптастыру т.б. [1].

Жаңа заманда белсенді оқыту жүйесін қалыптастырудың негізгі бағыттарының бірі ретінде мультимедиялық технологиялар арқылы оқытуды айта аламыз. Білім беру жүйесінің жаңа талаптарына сәйкес мынадай тұжырымға келуге болады: үздіксіз білім беру жүйесін жетілдірудің негізгі бағыттарының бірі ретінде мультимедиялық технологияларды қолдану бүгінгі күннің басты талабы. Сондықтан да, заман талабына сай әр ұстаз оқыту үдерісіне мультимедиялық технологияларды енгізуді дамытуы қажет. Жалпы алғанда, мультимедиялық технологияларды білім беру саласында дер кезінде игеру және тиімді пайдалану бүгінгі күндегі маңызды қажеттіліктердің қатарынан саналады. Осы қажеттіліктерге байланысты мынадай іс-әрекеттер орындалуы тиіс: 1) мұғалімдерге педагогикалық процесте мультимедиялық технологияларды тиімді пайдалану; 2) оқу орындарының ақпараттық технологиялар базасын үнемі жаңартып отыру; 3) оқу-әдістемелік жұмыстарды білім беруді дамытуға бағытталған бағдарламалар негізінде заманауи сипатта жүргізу [2].

Мультимедиа – екі не онан да көп типті ақпараттарды интерактивті формада біріктіру (D.H.Jonassen) [3].

Осы орайда мультимедиаға қысқаша сипаттама беріп кетсек, мультимедиа – компьютерлік графикамен, суреттермен, бейнеақпараттармен, анимациямен, мәтіндермен, жоғары сапалы дыбыстармен жұмыс істеуді қамтамасыз ететін интерактивті жүйе.

Қазіргі заман мұғалімі бүгінгі қоғамдық-әлеуметтік талаптарға жауап бере алатын, жаңалыққа құмар, оқушының жан-жақты дамуын ұйымдастыра алатын икемді тұлға болуы міндет. Ол үшін мұғалім оқытуда білім берудің тиімді жолдарын пайдаланып, іздестіріп, оқушыны субъект ретінде дамыта алатындай қозғаушы күш тәріздес болуы шарт.

Жаңа ақпараттар заманында ұстаздың да уақыт легінен қалып қалмай қадам басуы үшін, ұстаз өз білімін жаңа технологияларды меңгере отырып, жаңа стратегияларды қолданып, оқушының пәнге деген қызығушылығын неғұрлым арттыруы қажет. Жаңа педагогикалық технологияларды сабақ барысында пайдалану үшін, әр мұғалім алдында отырған оқушылардың жас ерекшеліктерін ескере отырып, өзінің шеберлігіне орай сәйкес технологияны таңдап алады. Таңдап алған педагогикалық технологиялар – оқушылардың шығармашылық қырларын, ой тереңдігін, теориялық білімін, көзқарастарын қалыптастыруын, танымдық белсенділігін дамытуға, бағалап үйренуге бағытталған [4].

Мектептерде оқушыларға жоғары дәрежеде білім беру – бұл білікті де, кәсіби шындалған білімді жаңашыл ұстаздың еншісі. Олар педагогикаға «жаңа технология» терминін енгізді. Бұл жаңашыл педагогтардың мақсаты-оқушылардың алатын білімдерін сапалы ету, оның толыққанды жеке тұлға болып қалыптасуына негіз болу. Осыған орай қазірде педагогикалық технологиялар көптеп саналады.

Осындай технологиялардың бірі Сын тұрғыдан ойлау – бақылаудың, тәжірибенің, ойлау мен талқылаудың нәтижесінде алынған ақпаратты ойлауға, бағалауға, талдауға және синтездеуге бағытталған пәндік шешім. Ол болашақта әрекет жасауға негіз бола алады. Ғалым М.А. Абсатова: «Сыни тұрғыдан ойлау көбінесе қарсы пікір айтуға, баламалы шешімдерді қабылдауға, ойлау және іс-әрекетімізге жаңа немесе түрлендірілген тәсілдерді енгізуге дайын болуға, ұйымдастырылған қоғамдық әрекеттерге және басқаларды сыни тұрғыдан ойлауға баулуды білдіреді» [5] дегендей, Сын тұрғысынан ойлау – оқу мен жазуды дамытатын бірден бір технология. Сабақта оқушылардың қызығушылықтарын оята отырып, оларды өз ойларын еркін жеткізуге, сараптауға, саралауға, талқылауға, әр тақырыпқа оқушыларды өзіндік тұжырым жасауға жетелеуде технологияның маңызы ерекше. Бұл технология бойынша мұғалім бағыттаушы, бақылаушы, ал оқушы – ойлаушы, ізденуші, тұжырымдаушы. Сын тұрғысынан ойлауға жетелей отырып, оқушыларда өзіндік пікір қалыптастыру, өз пікірін дәлелдеу және өз сыныптастарының пікірлерін тыңдай отырып, қорытынды ой түюге бағыттау, ұйымдастыру – мұғалімнің бірден бір қызметі.

Оқушыларды сыни ойлауға үйрету, оқушылардың сыни және шығармашылықты ойлауын дамытуға, сыныпта еркін қарым-қатынас тудыруға, мұғалім тек ақпарат беру көзі болуды тоқтатып, оқушылармен пікірлесуге, бірлесе жұмыс жасауға, оқушыларға өз ойын еркін жеткізуге қолайлы жағдай туғызу – мұғалім үшін басты қажеттілік. Әр сабақ сайын оқушы жаңа сөздерді,

ұғымдарды, түсініктерді қабылдай отырып, оларды өзінің бұрынғы білімін жаңа ақпаратпен толықтырады, кеңейте түседі. Заманауи талаптарға сай оқушыда жеке көзқарасы, ойы, пікірі, ішкі уәжі қалыптасуы керек. Сондықтанда ағылшын тілі сабағында сын тұрғысынан ойлау технологиясын пайдалану өте маңызды деп түсінемін, әр сабақты құрған уақытта оқушылардың сыни ойлауына түрткі жасайтын сұрақтар немесе деңгейлік, құзиреттіліктерін дамытушы тапсырмалар болуына баса назар аударамын.

В. Маяковский: «Ұстаз ізденгіш болуы, ойлай білуі, қандай істі болсын, бар ынтасымен атқара білуі керек», – дейді. Осы орайда, мұғалімнің үнемі ізденісте, зерттеуде, жаңалыққа құмар болуы өте маңызды. Мұғалім оқушыға білім алудың басты қадамдарын көрсетеді, оқушы өз бетімен білім алуға, ізденуге, терең ойлауға зерттеуге дағдыларын қалыптастыру қажет екенін аңғарады. Жаңа білімді меңгерту үшін ең тиімді әдіс сұрақ-жауап, әңгімелесу, диалог екені белгілі. Менің әрбір сабағым диалогтан басталады, себебі ағылшын тілі болғандықтан оқушылардың ауызекі сөйлеуіне көп мән беремін. «Диалог құру арқылы жаңа сабақты меңгерту – шет тілін оқытуды маңызды әдістердің бірі» [6]. Топтық жұмыс арқылы, «оқушы мен оқушы», «оқушы мен мұғалім» арасындағы диалогті тиімді ұйымдастыру арқылы оқушылардың ауызекі сөйлеу дағдыларын дамытуға көп мүмкіндік алуға болады. Осыған сәйкес, кез келген диалогты тек қана оқушылар бір бірімен ғана емес, интерактивті тақта арқылы берілген сұрақтарға жауап беру арқылы жүзеге асыра алады. Оқушыларым сыни ойлау арқылы өз ойларын ашық айтуға, өздерін еркін сезінуге мүмкіндік алады. Оқушылар диалог әдісін қолдана отырып, білімді бірлесіп құру, талқылау, түсіну мен дағдыларды қалыптастыру арқылы білім алады. Әр сабақта оқушыларға сұрақтар қою арқылы, тақырып бойынша өз ойларын ашық, еркін айтуға мүмкіндік беріледі. Сабақ барысында «Kahoot» ойыны арқылы тақырып бойынша кері байланыс алу – ұтымды жолдардың бірі. Әр сабақты мұғалім мен оқушы арасындағы сұрақ-жауап арқылы бастап, оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын ояту шарт. Осы арқылы мұғалім мен оқушы арасында еркін қарым-қатынас орнайды. Оқушы сабақ барысында:

- еркін ойлауға мүмкіндік алады;
- қызығушылығын арттырады;
- шығармашылық белсенділігі артады;
- топта, ұжымда жұмыс жасауға бағытталады;
- тіл байлығы дамиды;
- жан-жақты ізденеді;
- жеке пікірін еркін жеткізеді.

Қорыта келгенде, қазіргі білім алу парадигмасының өзгеруіне орай сын тұрғысынан ойлауға оқушыларды мультимедиялық технологиялардың көмегімен бағыттау – заманауи мұғалімнің негізгі көрсеткіші. Яғни жаңа заман оқушылары толығымен ақпараттық технологияларды меңгерген тұлғалар, осыған орай оларды сабақта мультимедиялық технологияларды қолдана отырып қызықтыру тіптен ұтымды болары хақ.

Мультимедиялық технологиялар арқылы білім бере отырып, оқушыларды сын тұрғысынан ойлауға жетелеуде оқушыларда қалыптасатын дағдылар:

- ішкі уәжінің артуы;
- жеке жұмыс жасауға бағытталу;
- өз пікірін еркін жеткізе алу;
- оқушылардың дүниетанымының жан-жақты дамуы;
- өзге пікірлермен санасу, әр тақырыпқа сын көзбен қарау.

Оқушы субъектілігін дамыту, яғни жеке тұлға ретінде қалыптасуына түрткі жасау – Сын тұрғысынан ойлау технологиясын қолдану нәтижесінде жандана түседі және білімге деген құлшынысы оянады.

Сонымен, заманауи білім беруде мультимедиялық білім берудің маңызы күннен күнге артуда. Осыған орай, әр оқытушы өз тәжірибесінде белгілі бір мультимедиялық бағдарламаны қолдана отырып, өз пәнін оқытудың тиімділігін арттырса, білімалушылардың да сапасы артатыны түсінікті. Осы арқылы оқушыны тәрбиелеп, білім біліктілігін арттырып қана қоймай, шәкірттерге еркін ойлауға мүмкіндік беріп, ақыл-ойын дамытып, шығармашылық деңгейін арттырып, өз ойын еркін жеткізіп, жан жақты білімді тұлға қалыптастыра алатынымыз хақ.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2005-2010 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы//Егемен Қазақстан. – 2004. – 16 қазан. – 8 б.

2. Есжанов А. Электрондық мультимедиа: ресурстары мен құрал-дары. // Қазақстан мұғалімі. 2008. – 16 сәуір. – 12-15 б.
3. Jonassen D.H. Computer in the classroom. Englewood cliffs: Prentice Hall. – 1996. P 18.
4. Егорова Ю.Н. Теоретические и практические аспекты мультимедиа технологии: монография. – Ч.:НАНИ ЧР7 – 2000. – 189 с.
5. Амандықова Г.Н., Мұхтарова Ш.Е. Шет тілін оқыту әдістемесі. – Астана, – 2010. – 260 б.
6. Абсатова М. А. «Қазіргі педагогикалық технологиялар» – Алматы, – 2006. – 97 б.

МРНТИ:14.85.35

А.К. Мустафина

НАО «Университет имени Шакарима города Семей»
Казахстан, г. Семей, mustafina.assem@gmail.com

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЭЛЕКТРОННОГО СЛОВАРЯ В ПРЕПОДАВАНИИ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА СТУДЕНТАМ НЕЯЗЫКОВЫХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ

USING ELECTRONIC DICTIONARY IN TEACHING ENGLISH FOR STUDENTS OF NON-LINGUISTIC SPECIALTIES

Professional development of a student is closely associated with his acquaintance with the proposed innovations in a particular field of scientific knowledge, studying the experience of foreign specialists set out in scientific publications, participation in scientific events of different levels of representation in order to exchange experience and establish professional contacts with foreign colleagues. A prerequisite for a non-linguistic specialist to improve their skills is the level of proficiency in English language as a means of professional communication between representatives of different countries. Therefore, studying English for students of non-linguistic specialties is an integral part of professional training in higher education of Kazakhstan [1].

In the process of teaching the students of non-linguistic specialties, an English language is inconceivable without mastering special vocabulary in the educational terminology minimum. In this regard, application of electronic dictionaries into educational process is considered to be relevant and gains popularity in foreign language learning due to their speed, volume, visualization and technical options. Benefits of electronic dictionaries grow with the increase of speech culture and enlargement of individual vocabulary. The introduction of electronic dictionaries into English teaching process for students of non-linguistic specialties contributes to high level of professional training. Hence, the mentioned above determines the relevance of study, the purpose of which to find out benefits and peculiarities of using electronic dictionaries in language learning of students of non-linguistic specialties.

One of the important tasks in teaching English to non-linguistic students is to develop their skills in the use of lexicographic materials. This refers to the ability to retrieve the information about a lexical unit efficiently and then apply this information in foreign language speech activities subsequently. A number of contemporary studies addressing this problem [2-4] confirm its relevance. The importance of dictionaries in learning foreign languages can hardly be overestimated. The goal of English language programs is to develop students' three interrelated competences such as linguistic, speech, and communicative along with associate sociocultural, discursive, strategic and other competences [5]. Language competence as fundamental, requires mastery of a system of information about the language to be learned at its different levels and the ability to use it in practice. Communicative competence implies the ability of the student to use the facts of language and speech in order to accomplish a purpose of communication, i.e., to achieve linguistic competence in different conditions of speech communication. The ability to decide which linguistic means is the most appropriate in a particular communicative situation, requires not only the knowledge of language, but the ability to make appropriate decisions. Information of this magnitude cannot be absorbed without systematic competent use of lexicographic materials. As for English for non-linguistic students, the professional orientation of the teaching is of great importance. The acquisition of special knowledge in English (e.g., terms) is unthinkable without dictionaries.

Technologization and computerization of the learning process, the growing volume of information and the fast pace of life in general creates a need for effective technical learning tools and quality information resources. In this context our research is precisely focused on electronic dictionaries as a

modern alternative to paper dictionaries. The development of electronic lexicography has predetermined its advantages such as updatability, automated retrieval as well as additional possibilities for foreign language learners. Researchers point out, among other things, that electronic format speeds up the search process of the word unit looked for and, thanks to hyperlinks quickly direct the user to the desired information. In addition, electronic dictionaries mostly correct incorrect spelling of a word, suggest contextual variants, extensive grammatical information about the word, etymology, describe the composition of a word, its derivatives, phraseology, give pronunciation options with audio recordings, illustrations and much more [4, 6].

Electronic dictionaries are especially in demand when working with vocabulary, in reading or writing, but they are also used extensively in listening and speaking. A distinction should be made between the use of dictionaries in independent (homework) and in class work. In the first case, their volume, the presence of examples of word usage in context, idioms, specialized terms, derivatives, synonymic series and other parameters are important. The possibility to spend some time to look for the necessary information brings the volume and details of the dictionary and reliability and up-to-dateness of the dictionary data to the forefront. Electronic dictionaries are also used by students directly in the practical English when it does not contradict the teacher's tasks and goals. The information from the dictionary that is required in the classroom is often limited to translation or simple interpretation of a lexical unit, especially if the students are not linguistics. Then speed of retrieval is of crucial importance.

Consequently, electronic dictionaries are feasible to improve professional training of future non-linguistic specialists. Introduction and active incorporation of them may contribute to the successful learning foreign languages at higher schools. Application of electronic dictionaries will undoubtedly be beneficial if they are used properly.

References

1. On approval of state compulsory education standards at all levels of education in the Republic of Kazakhstan. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1800017669#z1221>
2. Журавлева Н.Н. Проблема использования словарей и электронного переводческого сервиса при переводе специальной литературы с германских языков [Электронный ресурс] / Н.Н. Журавлева, Л.А. Попутникова, Д.А. Орлов // Современные проблемы науки и образования. – 2017. – № 4. – URL: <http://scienceeducation.ru/ru/article/view?id=26551>
3. Марус М.Л. Использование онлайн-словарей при обучении переводу в неязыковом вузе [Текст] / М.Л. Марус, Ж.Б. Есмурзаева, Е.В. Новикова, Т.В. Шкайдерова // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – 2017. – № 12(78). – С. 198-201.
4. Фесенко О.П. Электронные словари как продукт современной лексикографии [Текст] / О.П. Фесенко, С.С. Лаухина // Омский научный вестник. – 2015. – № 4(141). – С. 46-48.
5. Азимов Э.Г. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам) [Текст] / Э.Г. Азимов, А.Н. Шукин. – М.: Издательство ИКАР, 2009. – 448 с.
6. Шляхова А.В. Электронный словарь и его специфика [Текст] / А.В. Шляхова // Вестник Тюменского гос. унта. – 2008. – № 1. – С. 181-185.

МРНТИ: 14.35.09

Г.К. Исмаилова, Ж. С. Смагулова
НАО «Университет имени Шакарима города Семей»
Казахстан, г. Семей, happy_070990@mail.ru

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МУЛЬТИМЕДИЙНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

THE USE OF MULTIMEDIA TECHNOLOGY IN TEACHING FOREIGN LANGUAGE

В настоящее время использование мультимедийных технологий уже давно не является новшеством. Скорее наоборот, сложно представить учителя, не владеющего компьютерными технологиями.

Мультимедийные технологии занимают особое место в процессе обучения.

«Мультимедийные технологии дают возможность оптимизировать процесс изучения иностранного языка. Например, с помощью мультимедийных технологий можно совершить

виртуальное путешествие в страну изучаемого языка, познакомиться с культурой, традициями, нравами этой страны, пообщаться с носителями языка, что позволяет получить отличную практику в общении на иностранном языке и тем самым устранить языковой барьер» [1].

Эффективное изучение иностранного языка так же предполагает создание искусственной языковой среды и подразумевает максимальное использование различных технических средств обучения. Поэтому не удивительно, что учителя нашли огромный спектр средств и методов применения мультимедиа в обучении.

Использование мультимедийных средств на занятиях иностранного языка позволяет интегрировать личностно-ориентированный подход, способствует активизации мыслительных процессов обучающихся, повышает мотивацию к знаниям. «Работая с мультимедиа средствами, ученики могут влиять на свой собственный процесс обучения, подстраивая его под свои индивидуальные способности и предпочтения. Они изучают именно тот материал, который их интересует, повторяют изучение столько раз, сколько им нужно, что способствует более правильному восприятию» [2].

Мультимедийные технологии обеспечивают полную реализацию принципа «активного обучения», сформулированного американским педагогом Джоном Дьюи. Джон Дьюи (1859–1952) один из ведущих представителей прагматизма, был увлечен идеей насыщенного и содержательного обучения, полагал что необходимо «строить обучение через его целесообразную деятельность, ориентируясь на его личный интерес и практическую необходимость полученных знаний в дальнейшей жизни».

Мультимедийные комплексы, образовательные web-сайты и цифровые платформы повышают интенсивность образования, улучшают уровень знаний обучающихся.

Мультимедиа – это интерактивная система, обеспечивающая одновременное использование звука, видео, анимации, графики и текста. Термин предполагает воздействие на обучающегося на разных уровнях восприятия. То есть мультимедийная информация будет воспринята одинаково хорошо и визуалом, и аудиалом. Имеется поэтому мультимедиа открывают для учителя большие возможности для более упрощенного, но в то же время эффективного способа передачи знаний. Использование компьютера, мультимедийных учебных пособий, интернета, электронных образовательных ресурсов позволяет выделить следующие основные моменты:

- использование мультимедиа значительно повышает уровень знаний обучающихся, улучшает навыки повседневного общения через коммуникацию с носителями языка (zoom, skype интернет платформы для проведения видео сессий);
- работа с иностранными языковыми программами в компьютерном классе помогает студентам преодолеть психологический барьер;
- через графические изображения и анимацию ученики лучше воспринимают учебный материал.

Майер (1999, 2003) утверждает, что мультимедиа способствует более глубокому обучению. Именно поэтому мультимедиа должны использоваться в обучении иностранному языку, облегчая процесс овладения и восприятия незнакомого языка.

«В настоящее время мультимедиа – это общий учебный ресурс, помощь или инструмент на уроках иностранного языка (FL), поскольку это: современно; актуально, так как обычно легко модифицируется; удобно; относительно недорого; привлекательно для студентов; стимулирует к обучению; и просто естественное средство повседневного использования студентами» [3].

Еще одно преимущество мультимедийных технологий в том, что их можно использовать везде где есть компьютер и проектор, учителя могут носить с собой презентации, видео и аудио файлы на флеш-носителях. Это значительно упрощает им работу, и необходимость иметь огромное количество карточек, наглядных пособий, и различного вида иллюстрационного материала.

Мультимедиа может быть эффективно использовано на каждом из этапов занятия:

- при раскрытии новой темы (использую наглядные средства);
- при фиксации новой темы (схемы, таблицы, диаграммы);
- для проверки знаний (компьютерные тестирования, различного вида упражнения multiplechoice, fillinthegaps);
- как дополнительный материал к уроку (рефлексия, игры).

Положительные аспекты применения мультимедии носят двухсторонний характер, то есть и студенты, и преподаватели развивают навыки работы с компьютерным обеспечением; улучшают

коммуникативные навыки; изучают обучающие платформы; просматривают видео сюжеты с развивающим контентом.

Несомненно мультимедийные технологии имеют огромное влияние на организацию учебного процесса, тем не менее не стоит забывать, что обучение иностранному языку это серьезный и очень сложный процесс, в котором развлекательный контент может присутствовать только в строго дозированном количестве только в образовательных целях. В данной статье были проанализированы основные возможности интенсификации процесса обучения с помощью мультимедийных средств. Уроки с использованием компьютерных технологий становятся насыщенными, динамичными, увлекательными. При работе с мультимедиа меняется роль учителя, он выполняет функцию проводника, творческого соискателя, менеджера, а не источника информации. Отношения учителя и учеников приобретают новую черту и строятся на принципах сотрудничества и совместного творчества.

Литература

1. Котрикадзе Елена Важаевна «О преимуществах использования мультимедийных технологий при обучении иностранному языку студентов неязыковых вузов» <https://mir-nauki.com/PDF/22PDMN517.pdf>
  2. Насибуллин Э.Н. Об эффективности информационных технологий обучения. URL: <http://www.tiei.ru/ppage/pages/57/HTML/nasibullin/htm>
  3. Mayer, R.E. (1999). Multi-media aids to problem-solving transfer. International journal of Educational Research, 31, pp. 611-623.
- Mayer, R.E. (2003). The promise of multimedia learning: Using the same instructional design methods across different media. Learning and Instruction, 13, pp. 125-139.

МРНТИ 14.35.09

И.М. Дюсекенева

НАО «Университет имени Шакарима города Семей»
Казахстан, г. Семей, indiradyusekeneva@mail.ru

MULTIMEDIA AND INNOVATIVE INSTRUCTIONAL STRATEGIES IN EFL CLASSROOMS

МУЛЬТИМЕДИА И ИННОВАЦИОННЫЕ ОБУЧАЮЩИЕ СТРАТЕГИИ НА ЗАНЯТИЯХ ПО АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ КАК ИНОСТРАННОМУ

Educational multimedia tools aimed at solving educational tasks are widely used in the modern learning process. These technologies are especially useful when learning a foreign language.

Currently, the use of new multimedia technologies as a tool to increase students' interest in the English language is very effective. There is an active process of introduction and application of new information technologies, the use of all means of communication that can be useful in the formation of an intellectually developed, well-functioning personality in the information environment. The penetration of information processes into various spheres of life requires the creation of a new model of the education system based on new technologies. At the same time, we are talking about creating conditions for the disclosure of the student's creative abilities, self-improvement and responsibility. Knowledge and skills become important values for a person. In this regard, the knowledge system should be aimed not only at mastering ready-made knowledge, but also at the formation of individual cognitive activity. The use of advanced technologies in various spheres of human activity is becoming relevant. The use of new technologies in the process of language learning contributes to the formation of listening, reading, speaking, and writing skills. The possibilities of new technologies contribute to the development of creative activity, increase interest in the subject, create the best conditions for mastering speech skills, which ultimately ensures high-quality education.

The main goals of using new technologies in English lessons are: increasing motivation to learn a language; developing language competence, the ability to understand texts in other languages, as well as the ability to transmit information in a coherent form; increasing the volume of linguistic knowledge;

replenishing knowledge about the culture of the country, the language being studied; developing readiness and ability to learn English independently.

The use of multimedia in teaching has changed approaches to the preparation of educational material in English. New technologies help to implement a whole range of methodological, didactic, pedagogical and psychological principles, make the cognitive process interesting and creative, allow taking into account individual performance for each student. [12; 24] The use of new technologies in practice opens up a new form of activation of cognitive activity of students, as a result of which new knowledge is discovered, cognitive activity of students develops. The student independently supplements knowledge, learns to navigate and search in the flow of information. Analyzing the experience of using new technologies in English lessons, we can conclude: the quality of education is improved, the harmonious development of personality is ensured.

The learning process carried out with the help of a computer and interactive means should form new thinking in students, push them to search for patterns with systemic connections and, as a result, to form their own professional skills.

Thanks to the development of information and communication technologies, educational institutions are introducing various educational technologies and modern teaching methods are used both to increase the motivation of students to learn languages and to facilitate their language learning. The use of authentic multimedia tools in language disciplines has some advantages, since they can provide students with an authentic and motivating learning environment. The use of authentic multimedia tools in learning a foreign language can also contribute to the development of motivation and autonomy of the student. The research results have shown that with the help of multimedia teaching tools in the classroom, students develop oral speech skills better, and these tools can be considered as an important tool in learning and teaching a foreign language [12]. Studies have also reported on the advantages of combining audio, graphic and video language learning compared to text materials offering new knowledge. Audio or video materials for language learning simultaneously involve the work of both visual memory and auditory memory, while only educational materials in the form of text involve only visual memory.

Multimedia language learning resources can be used to complement and enhance traditional English language learning and teaching, as they offer authentic auditory and visual resources for learning English that can be motivating and engaging [13]. The integration of multimedia content for language learning, such as text, images, audio or video, arouses students' linguistic curiosity and expands their participation in educational activities.

Learning activities in the classroom using multimedia can create an authentic environment for learning a language through simulations, role-playing games or discussions.

Multimedia technologies can be an excellent channel for maximizing the language productivity of students. Students receive auditory and visual stimulation, which increases the development of their language skills at the level of long-term knowledge, and also provides students with expanded opportunities to master language skills in an integrated manner.

New strategies in foreign language learning connected with the development of informational technologies are appearing now.

As a method of teaching, allowing to maximize the integration of multimedia technologies into foreign language education, the shadowing technique is being developed. This technique is integrated into language learning using multimedia and can be considered one of the most effective teaching techniques. This technique can be used to improve listening comprehension, as well as free mastery of speech [18]. This technique, developed by Alexander Arguels, was originally created for the training of simultaneous interpreters, and then was implemented in the field of foreign language teaching. According to A. Arguels, the shadowing technique is divided into five stages:

1. Blind imitation. Student listens to the recording without looking at the transcript, and tries to understand the essence on his own. He may scroll through the same passage several times, repeat after the speaker what he is able to.

2. Imitation with text. At the second stage, student copies the speaker's speech by looking at the translation, but there is no text in a foreign language. Student cannot read the constructions and grammar yet.

3. Shadow replay. Imitation of the speaker but with the full text of the transcript in front of his eyes.

4. Elaboration. Student reads the text aloud again, understands all the subtleties and peculiarities of pronunciation.

5. Writing. At the last stage, student records the speaker's speech by hand – each sentence separately. Student writes the whole text sentence by sentence.

Video lectures on various platforms (including Youtube) as well as audio tracks posted at various internet sites can serve as material of implementing the technique of shadowing.

The technique of shadowing is considered a dynamic and largely cognitive practice in which language learners can track the sound form of speech and articulate it as clearly as possible simultaneously with listening. Many foreign language teachers find the advantages of the shadowing technique in the development of the communicative competence of language learners, since it has been proven that this technique plays a crucial role in improving the language competence of language learners both in speaking and listening.

Thus, the integration of multimedia technology into English language teaching allows the use of multisensory functions that contribute to the understanding of the learning process in order to expand the possibilities of language learning and linguistic phenomena outside of classrooms.

References

1. Jonassen, D.H., Computers as Mindtools for Schools, Upper Saddle River, NJ: Prentice-Hall, 2000.
2. Hwang, W.Y., Shadiey, R., Hsu, J.L., Huang, Y.M., Hsu, G.L., and Lin, Y.C., “Effects of Storytelling to Facilitate EFL Speaking Using Web-based Multimedia System”, Computer Assisted Language Learning, Vol. 2, No. 2, 2016, pp. 215-241.
3. Zakeri, E., “The Effect of Shadowing on EFL Learners’ Oral Performance in Terms of Fluency”, International Journal of English Language Teaching, Vol. 2, No. 1, 2014, pp. 21- 26.

МРНТИ:16.21.21

М.Б. Бодауханова

«Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті» КеАҚ
Қазақстан, Семей қаласы, madina.bodaukhanova@mail.ru

МОБИЛЬДІ ҚҰРЫЛҒЫЛАРДЫ ШЕТ ТІЛІН МЕНДЕРУ ҮШІН БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ӨЗДІК ЖҰМЫСТАРЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ ПАЙДАЛАНУ

MOBILE APPS FOR LEARNING ENGLISH AS A MEANS OF ORGANIZATION OF INDEPENDENT WORK OF STUDENTS

Шет тілін білу қазір негізгі компоненттердің біріне айналууда. Осыған байланысты шетелдік жоғары оқу орындарында мамандар даярлау үстінде.

Қазіргі уақытта білім беру мекемелерінің алдында оқыту мазмұнын жаңғырту ғана емес, сонымен қатар жаңа технологияларды енгізу, болашақ мамандардың коммуникативтік шет тілдік құзыреттілігін қалыптастыру мақсатына ерекше мән берілген. Шет тілдерін оқытудағы инновациялар саласындағы соңғы зерттеулерді талдауда өзекті бағыттардың бірі заманауи ақпаратты енгізу болып табылатынын көрсетті. Білім беру процесіне коммуникациялық технологиялар, атап айтқанда мобильді оқытуға байланысты технологиялар оқу процесі, оқытудың қолжетімділігі мен тиімділігі әр түрлі платформалардағы ұялы телефондарға арналған қосымшалар: Android, iOS және т.б. Планшеттік компьютерлер, смартфондар, ұялы телефондар, iPad, iPhone және т.б. Білім беру мақсаттарындағы технологиялық инновациялар жаңадан қалыптастыруға электрондық оқыту тұжырымдамасы шеңберіндегі бағыт (e-Learning – электрондық оқыту) – мобильді шет тілдерін үйрену (M – Learning-Mobile learning). Көптеген ғалымдар мен мұғалімдер білімнің болашағы, ақпараттың қолданылуымен және компьютерлік технологиялармен мобильді байланыстың таралуымен болатынын айтады. Қосымшаларының пайда болуымен және білім беру мүмкіндіктері арта түсті.

Мобильді оқыту – бұл білім берудегі жаңа, дамып келе жатқан бағыт, оның ерекшелігі өте көп. Мобильді технологиялардың басым болуы және функционалдылықтың тұрақты өсуі мобильді құрылғылар, білім беру саласындағы мамандары олардың әлеуетін пайдалануды ұсынады.

Білім берудің сапасы мен қолжетімділігін арттыру, сондай-ақ жеке тұлғаны дамыту үшін мобильді және мобильді құрылғыларды қолданудың теориясы мен практикасы жайлы білім беру ресурстары мен ғылыми конференциялар мен форумдарда белсенді талқыланады.

2002 жылдан бастап жыл сайын Еуропа мен Еуропада бірнеше конференциялар мен семинарлар өткізіледі. АҚШ мобильді білім беру технологияларын немесе ресурстарын пайдалануды талқылайды. 2002 жылдан бастап проблемалар бойынша «MlearnCon» халықаралық конференциясы өткізіледі және мобильді технологияны оқытуға, мобильді оқытуды талқыға алады.

Мобильді құрылымдардың көмегімен мұғалімнің, оқушының шығармашылықпен жұмыс істеуіне, әсіресе оқушылардың өзіндік жұмыстарын ұйымдастырып, өткізуге жол ашылып отыр. Осыларды ескере отырып, «Мобильді құрылғыларды шет тілін меңгеру үшін білім алушылардың өздік жұмыстарын ұйымдастыру құралы ретінде пайдалану» тақырыбы магистрлік диссертацияның ғылыми зерттеудің бір бағыты ретінде алынып отыр.

Мобильді оқыту шет тілін меңгеру үшін – білім беруде педагогтердің жұмысын жеңілдетуші, мүмкіндіктерін кеңейтуші, білім тереңдігін күшейтуші технология және негізгі оқыту формасына қосымша көмекші құрал ретінде қарастыру. Мобильді құрылғылардың қасиеттерін, дидактикалық қызметін, оқу үдерісіне кіріктіру шарттарын анықтауға байланысты ағылшын тілінен өзіндік жұмыстардың жаттығуларын құру. Білім беру жүйесінде шет тілін меңгеру үшін әртүрлі мобильді құралдарды пайдалану арқылы бастауыш сынып оқушылар арасында өзіндік жұмыстарды ұйымдастыру және өткізіу. Мобильді оқыту шет тілін меңгеру үшін білім алушылардың өзіндік жұмыстарын ұйымдастыру құралы ретінде оқушының білім алуына оңтайландыру және қолдау көрсету үшін, ақпараттармен жұмыс істеуін қанағаттандыратын, оқу әрекеттерінің тиімділігін арттыруға пайдаланылатын портативті, сымсыз, ыңғайлы және қолжетімді құрал ретінде зерттеу. Шет тілінен білім беруде, өзіндік жұмыстарды қолдану арқылы оқушырадың танымдық белсенділігіне ынталандыру құралдары ретінде мобильді құрылымдарды пайдалану. Мобильді құрылымды өзіндік жұмыстарды сыныпта өткізуде, топтық және жеке орындауындағы шет тілін меңгерудегі жетістіктерді анықтау. Мобильді оқыту бойынша халықаралық конференция (2005 жылдан бері өткізіліп келеді) – бұл мобильді оқыту саласындағы зерттеулер нәтижелеріндегі жетістіктер. «Үздіксіз оқытудағы мобильді технологиялар» қызығушылық тудыратын үздік тәжірибелер аясындағы жобаның нәтижелері пайда болды. Осы жоба аясында,мобильді технологиялардың қол жетімділікті жақсартуға әсері туралы зерттеулер жүргізілуде элеуметтік-экономикалық мәртебесіне, жасына, жынысына, дініне, ұлтына қарамастан білім алуға, немесе физикалық кемшіліктеріне қарамастан барлығына білім беруде.

Мобильді қосымша (ағылшынша «Mobile app») – бұл әртүрлі әрекеттерді орындауға мүмкіндік беретін функционалды платформада орнатылған бағдарлама. Мобильді қосымшалар адам қызметінің көптеген салаларында берік орын алды және бүгінде ойын үшін ғана емес, сонымен қатар бизнес және әртүрлі жарнамалық науқандар үшін де қолданылады. Заманауи технологиялар қосымшаларды әртүрлі мобильді құрылғылар арқылы адамның өмірін жеңілдетуге мүмкіндік береді. Мобильді қосымшалар ретінде көрсететін бағдарламалар пайдаланушылардың қажеттіліктеріне негізделген. Бірдей тұтынушылар болмағандықтан, бірдей қолданбалар жоқ. Жалпы, мобильді қосымшалардың фокустары мен атқаратын қызметтеріне қарай бірнеше түрін ажыратуға болады. Қазіргі уақытта мобильді қосымшалар көбінесе әртүрлі платформалар үшін әзірленген (Android, Symbian, Bada, iOS және т.б. Білім беру мобильді қосымшасы – пайдаланушыға белгілі бір дағдыларды үйрету үшін смартфондарда, планшеттерде және басқа мобильді құрылғыларда жұмыс істеуге арналған бағдарламалық қамтамасыз етуге арналған. Мұндай бағдарламалар әдетте өз функцияларында шектеулі, бірақ қазіргі уақытта өте креативті және танымал. Мұндай қосымша әртүрлі брендтерге арналған жарнамалық науқанның бөлігі ретінде жиі пайдаланылады. Мобильді қосымшалардың нақты классификациясын беру мүмкін емес, өйткені олардың кейбіреулері соншалықты бай функционалдылыққа ие, олар әртүрлі типтегі қосымшалардың қоспасы болып табылады. Әдетте, пайдаланушыларға кең мүмкіндіктер ұсынатын мұндай қосымшалар ақылы ерекше жағдайлар жасауға болады.

Мобильді қосымшаны білім беру мақсатында пайдалану ыңғайлы, тиімді және тіпті тиімді. Көлікте, үзіліс кезінде немесе кафеде отырып, смартфонға қарап, жаңа тақырыппен айналысуға немесе өткен материалды қайталауға болады.

Әрине қазіргі оқушылар кітапханаға барғаннан гөрі интернетпен жұмыстануға көбірек қызығушылық танытады, заман талабына сай жеткілікті дәрежеде сандық сауаты бар, өмір жағдайларының барлық аспектілерінде жаңа технологиялардың бар мүмкіндіктерін пайдаланып,

оны өмірлік қажеттіліктеріне қарай пайдаланатын ұрпақ тәрбиелеуде АКТ таптырмайтын тәсіл болып қала бермек. Интернетпен жұмыс жасағанда оқушылар белсенді болады, яғни оқушы не айтады деп күтіп отырмай, өздері ізденеді, зерттейді, таңдайды, шешеді, жасайды, жұмыстанады. Оқушы өзіне қажетті ақпаратты таңдап алып, өз бетінше ойланып, шешім қабылдауға дағдыланады. Өз бетінше ізденіп, дұрыс ақпаратты алып, оны өңдеуге үйренеді, компьютерлік сауаттылығы қалыптасады. Қазіргі ақпараттық заманда оқушыларды таңғалдыру мүмкін емес жағдай. Сондықтан, осы кезеңге дейін АКТ-ны қолдану дегенде слайд, презентацияларды қолдану керекпіз деген ұғым қалыптасқан болса, қазір АКТ-ның көптеген мүмкіндіктерін сабақтарда жүзеге асыра отырып, олардың пәнге қызығушылықтарын және нақты білімдерін көрсетпесе де, оған жетуде мол мүмкіндік беретіндігіне мұғалім ретінде көзім жетті. Бұрын оқушылардың ұялы телефондарын сабақта тыныштықты бұзады деп қолдануға тыйым салған болсам, ендігі көзқарасым басқаға өзгерді. Оны ақпаратты іздеу құралы ретінде сабақта пайдаланып, оқушы пікірімен санасу арқылы бірлесіп жұмыс жасауға болатынына көзім жетті. Әр сабағымда ұялы телефондарын, ноутбукті пайдаланып, берілген тапсырманы орындауға кіріседі. Олар телефонды тек байланыс құралы емес, сабаққа да пайдалануға болатынына көздері жетті. Себебі, кітапта жоқ ақпараттарды, электрондық құралдардың көмегі арқылы компьютерде өңдеу, интернет желісінен бейне (видео) арқылы көрсету, оны көшіру мұғалімнің жұмысын да, оқушының қабылдауын да жеңілдетеді деп ойлаймын. Осы модульде нұсқаулықта берілген подкаст, wiki-беттерімен жұмыстану мен үшін де жаңалық болды. Алдағы уақытта осы жаңалықтарды оқушылармен бірлесе отырып жүзеге асыру қажеттігін ұғындым. Мен өз сабақтарымда АКТ-ның мүмкіндіктерін тиімді қолданып, оқушылардың сабаққа қызығушылығын арттыруға тырыстым. Сабақта қолданылатын ақпараттық технологияның бірі – интерактивті тақта. Интерактивті тақтаның сабақ үдерісінде оң нәтижеге жету үшін тигізетін әсері ерекше. Интерактивті тақтаны сабақта қолдану Activstudio бағдарламасының мүмкіндіктерін қолдану арқылы жүзеге асырылады, осының барысына коммуникативтік бағдар бере отырып, оқушылардың ауызша сөйлеу (монолог, диалог) тыңдап-түсіну, оқушыға өтілетін тақырып бойынша грамматика, лексиканы ұғындыру мақсатында, орындалатын әрбір тапсырманы және жүргізу барысында қолданылатын кестелерді, интерактивті тақтаны пайдалана отырып көрсеттім. Алайда интерактивті тақтаның қолдану мүмкіншіліктері өте көп. Мысалы, ActiveBoard электрондық тақтасы: материалды қызу талқылауға ерекше бөліп көрсетуге, нақтылауға, қосымша ақпарат қосуға, электрондық маркер арқылы түсін және сызықтың қалыңдығын өзгертуге; сөздер мен сөйлемдердің бір-бірімен байланысын көрсете отырып, тақырыпты немесе сөйлемді толықтай аударуға; flash-анимацияларды пайдаланып, өлеңдер мәтінін жаттауға, суреттермен слайдтар жасауға; ағылшын тілінде сөйлеушілердің дауысымен жазылған видео-роликтер көруге, сол тілде жазылған мәтінді тыңдауға; тест сұрақтарымен таныстырып, бір топ оқушыны тесттен өткізуге; суреттерді бір фонға қойып, суреттерді кимылдатып сөйлесу ситуациясын ұйымдастыруға; сөз-жұмбақтар шешуге, әртүрлі ойындар ойнатуға мүмкіндік береді; электрондық оқулықтарды экран бетіне шығарып көрсетуге болады. ActiveBoard тақтасының дайын бағдарламасын қолдану маңызды. Нәтижесінде оқушылар өз ойларын бағдарлама талаптарына сай үйретіліп отырған тілде еркін жеткізе алды, шетел тілін қатынас құралы ретінде пайдалана білді, пәнге деген қызығушылықтары артты. Өткен тақырыпты қайталау мақсатында Activote құралы арқылы тест тапсырмасын өткізуде, Activote құралының тиімділігі оқушылардың жауаптары бірден бағаланады. Бұл әсіресе АББК оқушыларды шапшаңдыққа, тез ойлана білуге үйретеді.

Мобильді қолданбалар тәжірибенің барлық салаларын қамтиды және әртүрлі ғылымдарға көмектесе алады. Әрине, қосымша толыққанды сабақтарды немесе университеттегі курсты алмастырмайды, бірақ ол не екенін анықтауға және негізгі білімді алуға көмектеседі. Өзірлеушілер көп тырысады, бұл таңқаларлық жағдай емес, өйткені ең тиімді инвестицияның бірі білім беру саласы деген пікір бар. Сондықтан, мобильді қосымшалар арқылы білім беру саласында сіз көптеген қызықты және пайдалы нәрселерді тауып, жүктей аласыз. Балалар мен ересектерге арналған білім беру қосымшалары: интерактивті алфавиттер, шет тілдерін, математика, химия және физиканы үйренуге арналған қосымшалар, сурет және музыка сабақтары мен сондай-ақ интерактивті кітаптар мен сөздіктер бар. Оқыту қолданбалары пайдалы, өйткені олар әрқашан қолжетімді, себебі білім беру қолданбалары көбінесе жаңа білім алудың жалғыз жолы болып табылады (географиялық орынға немесе қаржылық жағдайға байланысты).

Шетел тілдерін үйренуге көмектесетін қолданбалар пайдаланушылар арасында ең танымал болуы мүмкін. Мұндай қосымшалар шет тілдерін үйренуді қол жетімді етеді. Әрине, мобильді қосымша тіл үйренудің бірден-бір сенімді жолы емес, бірақ ол сабақтар мен тәжірибеге

дайындалуға көмектеседі. Грамматикалық ережелерді, сөздерді және сөздік тақырыптарын меңгеруге болады. Қолданбаның көмегімен пайдаланушылар ойын түрінде жаңа білім алады. Сондай-ақ, кейбір қосымшалар дыбыстық жазбалар мен бейне сабақтар ұсынады, айтылуды жақсартуға және шетел тілін түсінуге мүмкіндік береді. Мобильді қосымша білім беру мақсатында жақсы, себебі онда ережелер мен мәтіндерді оқуға, бейнелерді көруге, аудио тыңдауға, интерактивті тест тапсыруға және жылдам жауап алуға болады. Ол оқытуда қосымша немесе негізгі болуы мүмкін.

Lingualeo – ағылшын тілін үйренуге арналған ыңғайлы, тиімді және тегін қосымша. Оқытудың заманауи әдістері қолданылады. Бұл қосымша тіл негіздерін үйренуге бағытталған. Оқыту бағдарламасы оқушының тілді білу деңгейіне, қызығушылығына, мақсатына және жас ерекшелігіне қарай құрылады. Сөздік қорын молайтуға арналған сөздік жаттығулары және оқу, жазу және тыңдау дағдыларын дамытуға арналған ойын жаттығулары. Оқушы өзінің оқудағы үлгерімін көріп, белгілі бір дағдылардың дамуын реттей алады.

Duolingo – бұл қосымшаның көмегімен ағылшын тілін практикада – оқу, сөйлеу, жазу және тыңдап түсіну, ойын түрінде сұрақтарға жауап беру және тапсырмаларды орындау, сөздік қорын молайту және грамматика бойынша біліміңізді жақсартуға болады. Сіз күнделікті жаңа ағылшын сөздерін үйрене отырып, қарапайым етістіктерден, сөз тіркестерінен және сөйлемдерден үйренуді бастай аласыз. Бұл ағылшын тілін және басқа да шет тілдерін үйренудің ең қолжетімді жолы.

Simpler – қарапайым қолданба ағылшын тілін нөлден бастап үйренуге және біліміңізді жақсартуға өте ыңғайлы. Оқытудың қарапайым жүйесіне мыналар кіреді: визуалды ережелерді қолдана отырып, грамматиканы оқыту, білімді бекіту үшін бейімделген ағылшын тілімен «Детективті әңгімелер», ассоциациялар арқылы жаңа сөздерді есте сақтау, білімді бекітуге арналған тренажер, тілді тыңдау тәжірибесі, ағылшын тілін тегін үйрену мүмкіндігі.

Words – бұл шет тіліндегі сөздерді үйренуге арналған қосымша.

Қолданба тілді меңгеру деңгейінің кез келген деңгейіндегі адамдар үшін жарамды. Сөздерді аударатын іздеуі бар кірістірілген сөздік. Интернетке қосылудың қажеті жоқ – кез келген жерде пайдалануға болады.

Арнайы тілдік мобильді қосымшалар ағылшын тілін үйрену процесін жылдамдатуға және жақсартуға мүмкіндік береді. Олар сондай-ақ тұрақты тіл үлгілерін, қарым-қатынас дағдыларын және ағылшын грамматикасының ережелерін дамытуға көмектеседі. Мұндай мобильді қосымшаларды ағылшын тілін білмейтін студенттерінің ағылшын пәндің меңгеру сапасын айтарлықтай жақсартуға мүмкіндік береді.

Білім беру мобильді қосымшаларының дидактикалық мүмкіндіктері өте зор. Олар оқушы үшін де, мұғалім үшін де білім беру мақсатына жету құралы бола алады. Қосымша мұғалімді алмастырмайды, бірақ қазіргі кезеңде шет тілін оқытудың маңызды құралдарының біріне айналуы мүмкін.

Интернет-технологияларды білім беру саласына енгізу мәселесі көптен бері көтеріліп келе жатқаны, мемлекеттік деңгейде білім беруді жаңғырту, оқу іс-әрекетіне интернет-технологияларды енгізу әрекеттері жасалып жатқаның білеміз, бірақ бұған кедергі болатын бірқатар факторлар бар. Сөзсіз, мұғалімдер оқу іс-әрекетінде интернет ресурстарын пайдалануды қазірдің өзінде машықтануда, бірақ бұл оқу жоспарының ауытқуына әкеліп соғады.

Дегенмен, жоғарыда айтылғандардың барлығы ағылшын тілі сабақтарында интернет-ресурстарды, сондай-ақ мобильді қосымшаларды пайдалану мәселесі өзекті деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Зерттеу барысында біз алға қойған мақсаттарымыз бен міндеттерімізге қол жеткізе алдық, алға қойылған гипотезаны растадық және LinguaLeo мобильді қосымшасын жүйелі түрде пайдалану арқылы ағылшын тілін білу деңгейін айтарлықтай арттыруға болады деп сенімді түрде айта аламыз.

Әдебиеттер

1. Абдижалилова, З.Д. (2007). Формирование дискурсивной компетентности. ВВС 94 Z 40, (41-S), 244.
2. Аметова, О. Р., Мустафоева, Н.И. (2020). Преимущества и недостатки онлайн-обучения студентов юридических факультетов в высших учебных заведениях. ISJ Теоретическая и прикладная наука, 12 (92), 61-63.
3. Миргиязова, М.М. (2018). The importance of teaching legal English. Молодой ученый, (32), 94-95
4. Yuldashevna, M.M. (2019). The interpretation of the concept" knowledge" in english literature. European journal of research and reflection in educational sciences vol, 7(10).

5. Усапова, Д.А. (2018). Information technologies as a motivating factor in students"active learning. Молодой ученый, (24), 335-336.
6. Лучшие приложения для изучения английского языка [Электронный ресурс].- <https://trutor.ru/prilozhenija-dlja-izuchenija-anglijskogo>
7. Научно-методический электронный журнал КОНЦЕПТ [Электронный ресурс]. – <https://e-koncept.ru/2016/46956.htm>
8. Хочу все знать Tell-all [Электронный ресурс]. – <http://www.tell-all.ru-mobilnoe-prilozhenie>

МРНТИ:14.01.11

А.Б. Кыдырбаева, М.К. Омаров
«Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті» КеАҚ
Қазақстан, Семей қаласы, akma9808@gmail.com

МУЛЬТИМЕДИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ШЕТ ТІЛДЕРІН ОҚУ ПРОЦЕСІНЕ ИНТЕГРАЦИЯЛАУ

INTEGRATION OF MULTIMEDIA TECHNOLOGIES IN THE LEARNING PROCESS OF FOREIGN LANGUAGES

Қазіргі қоғамның объективті қажеттілігі оқу процесін ұйымдастырудың оңтайлы жолдарын, білім мазмұны мен оның құрылымының ұтымды нұсқаларын іздеу болып табылады. Білім берудің жаңа парадигмасы тұрғысынан шет тілін оқытудың негізгі мәселелері:білім берудің мақсаттарын, оған тікелей қатысты мазмұнын анықтау.

Студенттердің шет тілі лингвомәдениетімен қарым-қатынас жасаудың жеке тәжірибесін алу процесі мәдениетаралық таным мен өзара әрекеттестік құралы ретінде тілді практикалық қолдану жағдайларын жасауды талап етеді. Осыған байланысты студенттерді мәдениетаралық қарым-қатынас жағдайларына тартуға мүмкіндік беретін ақпараттық технологияларды білім беру үдерісіне интеграциялаудың объективті қажеттілігі туындады, себебі бүгінгі күні жаһандық Интернет студенттерге осы елдің өкілдерімен шынайы мәдениетаралық қарым-қатынасқа түсуге кең мүмкіндіктер береді.Бұл жағдайда студенттердің өзіндік жеке және топтық жұмыстары үлесінің артуы, түсіндірмелі иллюстрациялық оқыту әдістерінің басым болуы және дәстүрлі сабақтан алшақтау, практикалық және шығармашылық жұмыс көлемінің арту тенденциялары байқалады.

«Мультимедиа» термині дыбыс және бейне жабдықтарды қосу құралдары бар компьютер түріндегі ядросы бар бағдарламалық-аппараттық кешенге негізделген ақпараттық технологияны анықтау үшін қолданылады.

Мультимедиялық технологиялардың артықшылығы мұғалімдер арасында күмән тудырмайды. Мультимедиялық презентация білімді көрсету үшін ғана емес, сонымен қатар оларды бақылау, бекіту, қайталау, жалпылау, жүйелеу үшін де қызмет етеді, сондықтан дидактикалық функцияларды ойдағыдай орындайды.Мультимедиялық технологиялар жеке білім беру траекториясын дамытуға ықпал етуге арналған: оқу материалының мазмұнын оқушылардың жеке ерекшеліктеріне, олардың білімдері мен дағдыларының деңгейіне бейімдеу.

Студенттердің шет тілін кәсіби шеберлікке оқыту үдерісінде заманауи технологияларды қолдануы тілді оқытуды мамандық ретінде кіріктірудің жоғарғы деңгейі болып табылады, ол тек коммуникативті дағдыларды ғана емес, ақпараттық-техникалық дағдыларды да жетілдіруге мүмкіндік береді.

Теориялық және әдіснамалық негізі қарастырылатын мәселе келесі бағыттар бойынша ғылыми жетістіктерден тұрады:

- жоғары кәсіби білімді ақпараттандыруда және мүмкіндіктерді психологиялық-педагогикалық негіздеуде жоғары оқу орындарында ақпараттық технологияларды қолдану (Б.С. Гершунский, Е.И. Машбитс, И.В. Роберт,В.А. Садовничий, В.И. Солдаткин);
- оқыту технологиялары (В.П. Беспалько, М.Я. Виленский, Н.Ф. Маслова, П.И. Образцов, Н.Ф. Талызин, Г.К. Селевко және т.б.);

– шет тілінде оқу-танымдық үрдісінде оқу процесін ұйымдастыру және компьютерлік технологияларды қолдану туралы теориялық ережелер (М.А. Бовтенко, А.В. Зубов, Е.А. Маслыко, Е.С. Полат, Р.К. Потапова, Т.П. Сарана, М.Н. Евстигнеев, Дж. Хиггинс)

Мультимедиялық технологияларды оқу үдерісіне кіріктіру кең мүмкіндіктер ұсынады: студенттердің нақты уақыт режимінде ана тілінде сөйлейтін адаммен тікелей байланысқа енуі; оқушылардың белсенді қатысуымен тілдік ортаға еніп, тілдік кедергіні жеңуі; оқушылардың шығармашылық белсенділігі; коммуникативтік және мәдениетаралық құзыреттіліктерді жетілдіруі, студенттерді шет тілі мәдениетін үйренуге ынталандыру. Шетел тілдерін оқытуда интернет ресурстарын пайдалану, интернет құралдарын оқу үдерісіне кіріктіру тұтастай тиімді мүмкіндік береді.

Осыған қатысты бірқатар дидактикалық міндеттер туындайды: күрделілік деңгейі әртүрлі желі материалдарын тікелей пайдалана отырып, оқу дағдыларын қалыптастыру және жетілдіру; Интернеттегі аудиомәтіндер, сондай-ақ мұғалім дайындаған мәтіндер негізінде тыңдау дағдыларын жетілдіру; жазу және сөйлеу дағдыларын жетілдіру; активті және пассивті сөздік қорын қазіргі ағылшын тілінің сөздік қорымен толықтыру; студенттерді мәдениеттану негіздерімен, оның ішінде сөйлеу этикетімен, қарым-қатынас жағдайында әртүрлі халықтардың сөйлеу әрекетінің ерекшеліктерімен, оқытылатын тіл елінің мәдениетінің ерекшеліктерімен, дәстүрлерімен таныстыру; шетел тіліндегі іс-әрекетке тұрақты мотивацияны қалыптастыру, оқушылардың сабақта шынайы материалдарды жүйелі пайдалануы негізінде күнделікті өмірмен байланыс принципін ұстану.

Жоғарыда аталған әдістемелік ұстанымдар студенттердің шет тілін меңгеру үшін өзіндік жұмыстарын ұйымдастыруда жүзеге асырылады, мұнда операциялық технологиялар қолданылады, мәселен үй тапсырмасының формаларын әртараптандыруға ғана емес, сонымен қатар студенттерге жұмыстың топтық формаларын өздік жұмысқа белсенді түрде енгізуге мүмкіндік береді.

Мультимедиялық технологияларды қолдану «материалды енгізу, бекіту және қайталау кезеңдерінде оқытуды тиімді құруға» мүмкіндік беретінін атап өткен жөн. Шет тілін оқыту процесінде белсенді түрде қолдануға болатын, оларды оқыту және тәрбиелеу құралдары санатына ауыстыратын қазіргі уақытта қолданыстағы негізгі технологияларды екі топқа бөлуге болады: 1) синхронды қарым-қатынас құралдары 2) асинхронды байланыс құралдары. Синхронды байланыс құралдары – бұл нақты уақыт режимінде байланысуға мүмкіндік беретін Интернет құралдары (чат, бейнечат және аудиочат). Мұндай мысалдар чат және дауыстық байланыс арқылы синхронды байланыс мүмкіндігін қамтамасыз ету құралдары (мысалы Skype және Yahoo) болып табылады. Yahoo messenger және Skype қолданушылары әлемнің кез келген жерінде тұратын абонентпен, егер оның осы бағдарламалары бар болса (не қарапайым стационарлық телефонға қоңырау шалса) немесе жазбаша чат арқылы сөйлесу мүмкіндігіне ие. Сондай-ақ веб-камераны қосу және пайдалану мүмкіндігі бар. Сіз өзіңіздің достарыңыздың тізімін жасай аласыз және оларды жеке сөйлесуге немесе конференция ұйымдастыруға шақыра аласыз. Немесе қалаған әңгімелесушінің параметрлерін орнату арқылы (жасы, жынысы, орны, тұрғылықты жері, ана тілі, қызығушылықтары және т.б.), киберкеңістікте қарым-қатынас жасау үшін достар табуға болады.

Педагогикалық мақсатта қолданылатын бұл сөйлесу платформалары шет тілін оқытуда жаңа мүмкіндіктер ашады. Чат пен дауыстық байланысты пайдалана отырып, сізге: басқа елдерден келген студенттермен жоба жұмыстарын өткізуге; белгілі бір ғылыми салада құзыретті басқа елдің қонақ өкілімен тақырыптарды талқылауға болады. Мысалы, параметрлерді орнату арқылы үйренуші мен ана тілінде сөйлейтін адам арасындағы бірінші тіл байланысын орната аламыз. Әңгіме соңында чатлогты (Chatlog) грамматика, сөздік, пунктуация, стиль, сөйлеу қателері және т.б. тұрғысынан талдаңыз, бұл чат мәтінін мұрағаттау функциясына мүмкіндік береді және осы негізде тапсырмалардың жаңа түрлерін құрастыра аласыз. Дафне Гонсалес, Каракастағы (Венесуэла) Саймон Боливар университетінің профессоры, педагогикалық чаттың 5 түрін анықтайды: еркін тақырыптағы чат (негізгі міндеті – оқытылатын пән бойынша сөйлеу, тыңдау және жазу жаттығулары); нақты оқу міндетін шешуге бағытталған чат (бірлескен тапсырмаға бағытталған чат); чат семинары немесе чат презентациясы (академиялық семинар немесе презентация чаты); белгілі бір материалды немесе әрекетті орындауға бағытталған чат (практикалық чат); мысалы, чат сұхбаттары; белгілі бір материалды меңгеру дәрежесін бақылауға және бағалауға бағытталған чат.

Дафне Гонсалестің пікірінше, асинхронды байланыс – бұл Интернетке негізделген құралдар, олар уақытында кідіріспен ақпарат алмасуға мүмкіндік береді. (форумдар, электрондық пошта және аудио пошта, веб-сайттар, блогтар). Блог – бұл сайттың журнал-күнделік немесе күнтізбе түрінде берілген беті, онда ақпарат хронологиялық тәртіппен орналастырылған. Блогты күн сайын (апта сайын, ай сайын) жаңартуға болады. Автор ақпаратты орналастыруға және блогты өңдеуге құқылы, ал блогты көрушілер мақалаларға өз пікірлерін қалдыра алады. Блогта сонымен қатар фотосуреттер, аудио, видео, басқа сайттарға сілтемелер, интернет мақалалар және т.б. орналастыруға болады. Тіл пәндерін оқытуда блогтың 3 түрі қолданылады:

The Tutor blog: тек оқытушы қолданады;

The class blog: мұғалім мен оқушылардың бірлесуі;

The learner blog: студенттің жеке қолдануы. Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды оқу процесіне енгізу, сөзсіз, мұғалімнің осы үдерістегі орны мен рөлін қайта қарауға алып келеді, оның негізгі міндеті білім мен дағдыларды қалыптастыру ғана емес, сонымен бірге қызығушылықты ояту, тілді меңгеруге ынталандыру, ассимиляцияға және шығармашылық ізденіске көмектесу. Студенттермен қарым-қатынас қазір ынтымақтастық пен бірлескен ізденіс және шығармашылық принциптерінен құрылады.

Оқу-тәрбие процесінің нәтижесі көп жағдайда оның әртүрлі оқу құралдарымен қаншалықты қамтамасыз етілуіне байланысты. Оқулықтан басқа қосымша оқу құралдарын пайдаланбайтын заманауи мұғалімді елестету қиын. Қазіргі жағдайда компьютер сияқты визуализация құралдарын пайдалануға ерекше көңіл бөлінеді. Мультимедия жинақтарын университетте қолданудың тиімділігінің педагогикалық шарттарына мыналарды жатқызамыз: мультимедиялық жинақтарды қолданудың мақсаттылығы; сабақ мақсатына, оқушылардың дайындық деңгейіне сәйкес мультимедиялық бағдарламаларды, олардың фрагменттерін, комбинацияларын бейімдеу немесе оңтайлы таңдау; мультимедиялық құралдарды пайдаланудың әдістемелік және санитарлық-гигиеналық ережелерін сақтау.

Мультимедияны қолданудың негізгі психологиялық ерекшеліктері ретінде қарастырамыз: мультимедиялық құралдарды қолдану арқылы сабақтарды жағымды эмоционалды бояу; мотивацияның жоғарылауы; қабілеті әртүрлі студенттерге психологиялық жайлылық пен физикалық және психикалық кемістігі бар оқушыларға тең мүмкіндіктер жасау үшін жағдай жасау; білімді бағалаудың объективтілігі.

Сондықтан бүгінгі таңда шет тілі мұғалімінің ақпараттық-коммуникациялық технологияларды, оның ішінде білім мен дағдыны пайдаланудағы шеберлігінің маңыздылығы ерекше атап өтілуде.

Мультимедиялық сабақтар жүйесі инновациялық және дәстүрлі білім беру нысандарының үйлесімді құрылуы және мақсатты бағытталған болуы керек. Мұндай сабақтардың практикалық маңызы – болашақ мамандарды оқытылатын пән бойынша ғана емес, ақпараттық қоғамда белсенді өмір сүруге психологиялық дайындығын қалыптастыру.

Әдебиеттер

1. Палагутина М.А. Шетел тілдерін оқытудың инновациялық технологиялары / М.А. Палагутина, И.С. Серповская // Білім беруді дамытудың мәселелері мен болашағы: халықаралық материалдар. сырттай курс ғылыми. конф. (Пермь, 2011). [Т.И. Пермь: Меркурий, 2011. S. 156-159].
2. Игнатова Н.Ю. Ағылшын тілі сабағындағы ақпараттық технологиялар // Мектептегі шет тілдері. [2012 ж. No 2.П.25]
3. Электрондық ресурс Гонсалес, Д. Чат арқылы оқыту және оқыту: таксономия EFL / ESL үшін білім беру чаты [<http://www.iatefl.org.pl/cal/>]
4. Электрондық ресурс Stanley, G. Blogging for ELT. – Британдық кеңес, Барселона. [URL: <http://www.teachingenglish.org.uk>]
5. Евстигнеев М.Н. Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану: автор. дисс. Педагогика ғылымдарының кандидаты. [М., 2012. С.15.]

Қ.Ж. Тлеубердин
«Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті» КеАҚ
Қазақстан, Семей қаласы, tleuberdinkairat@mail.ru

БІЛІМ БЕРУ ҮДЕРІСІНДЕГІ ЗАМАНАУИ ИНТЕРАКТИВТІ ЖАБДЫҚТАРДЫҢ МҮМКІНДІКТЕРІ

OPPORTUNITIES FOR MODERN INTERACTIVE EQUIPMENT IN THE EDUCATIONAL PROCESS

Білім берудегі технологиялар – қазіргі қоғамның маңызды аспектілерінің бірі. Ғылым мен техниканың даму қарқыны оқу ағарту саласының оқыту үрдісіне жаңа технологиялық әдістер оның ішінде интерактивті құралдарды кең көлемде қолдануды қажет етеді. Бүгінгі таңда студенттер он жыл бұрынғылардан айтарлықтай ерекшеленеді. Барлық дерлік пәндерді оқу, егер оларды оқыту соңғы ақпараттық, коммуникациялық және аудиовизуалды технологияларды қолдана отырып жүргізілсе, сәтті болады.

Студенттердің көзқарасы бойынша ақпараттық технологиялар енді жеке зерттеу пәні болып табылмайды. Бүгінгі таңда адамдардың көпшілігі осы салада білімге ие және компьютерде жұмыс істеген кезде өздерін сенімді сезінеді. Қарқынды өзгеріп жатқан әлем, технологиялардың үнемі жетілдірілуі мен күрделенуі жағдайында білім беру саласын ақпараттандыру іргелі мәнге ие болады. Мемлекеттік құжаттарда атап көрсетілгендей, білім беру саласын дамытудың осы бағыты аса маңызды ұлттық басымдық болып танылады. Қазіргі білім берудің басты міндеті-іргелі білім беру ғана емес, ол үшін одан әрі әлеуметтік бейімделу үшін барлық қажетті жағдайларды қамтамасыз ету, өзін-өзі тәрбиелеуге бейімділікті дамыту. Сондықтан қазіргі оқытушылардың міндеттерінің бірі-оқу процесін қызықты, серпінді және заманауи ету. Бұл ретте оқытушыларға интерактивті технологиялар көмекке келді. Жедел дамып отырған ғылыми-техникалық прогресс қоғам өмірінің барлық салаларын ақпараттандырудың ғаламдық процесінің негізіне айналады. Ақпараттық-технологиялық дамуға және оның қарқынына экономиканың жағдайы, адамдардың тұрмыс деңгейі, ұлттық қауіпсіздік, бүкіл дүниежүзілік қауымдастықтағы мемлекеттің ролі тәуелді болады. Тұтас дүние қалыптастыру мен қоғамдастықтар, жеке адам мен бүкіл дүниежүзілік қоғамдастықтың өмір сүруі үшін жаңа жағдайларды қамтамасыз етуде ақпараттық – телекоммуникациялық технологиялар маңызды роль атқарады.

"Интерактивтілік" сөзі бізге латын тілінен interactio сөзінен келді, ол Интер – "өзара, арасындағы" және әрекет – әрекетті білдіреді. Интерактивті дегеніміз-бір нәрсені (мысалы, компьютермен) немесе біреумен (адаммен) өзара әрекеттесу немесе сөйлесу, диалог режимінде болу. Интерактивті жабдықты қолдана отырып жасалған сабақтар уақытты үнемдеуге мүмкіндік береді, өйткені кез-келген студент файлды ала алады. Негізгі интерактивті жабдықтар: **Интерактивті тақта** – мультимедиялық электрондық оқыту құралдарының бірі. Бұл білім үрдісінде қолданылатын ақпаратты көрсетуге және оны компьютермен басқаруға тағайындалған әмбебап интерактивтік жүйе. **Құжат-камера** – нақты уақыт режимінде кез-келген объектінің, соның ішінде үш өлшемді нысандардың идеалды кескін сапасын таратуға болады.

Сонымен қатар, бұл кескінді тек экранға ғана емес – оны әр түрлі интерфейстердің арқасында компьютерге енгізуге, интернет арқылы беруге, теледидар экрандарында көрсетуге болады. **Интерактивті дауыс беру жүйелері** – жүйенің мүмкіндіктері әртүрлі сұрақтар түрлерін жасауға мүмкіндік береді: жауаптың бір немесе бірнеше нұсқасымен, кез-келген негізде опцияларды орналастыру, жауапты енгізу (алдын-ала белгіленген нұсқаларсыз). Мұндай жүйені қолдану көптеген респонденттерден жауап алудың сенімді әдісі болып табылады және нәтижелерді тексеру және өңдеу уақытын қысқартады. Интерактивті дауыс беру жүйені қолдану аудиториямен жедел кері байланыс қажет болатын іс-шараларды өткізу кезінде өте маңызды. Оқу процесінде бақылауды тексеруге уақыт жұмсаудың қажеті жоқ. **Интерактивті планшет**. Сымсыз планшет-бұл жұмысты қамтамасыз ететін ыңғайлы ықшам портативті құрылғы. Көбінесе планшет басқа жабдыққа қосымша ретінде қолданылады. Интерактивті планшет құжаттармен, суреттермен қашықтан жұмыс істеу және компьютерлік қосымшаларды басқару үшін қолданылады. Интерактивті тақталармен жұмыс жасау кезінде қажетті өзгерістер енгізуге мүмкіндік береді (құжаттарға қол қою, сурет салу, нысандарды жылжыту). Интерактивті планшет электронды

қаламмен басқарылады, ал компьютермен байланыс сымсыз технологиямен жүзеге асырылады. **Интерактивті трибуна** – презентацияларды, дәрістерді, баяндамаларды жеңіл және қолжетімді түрде өткізу үшін қолданылады. Нәтижелі жұмыс істеу үшін трибунада ақпаратты берудің аудио және визуалды құралдарының толық жиынтығымен жабдықталған. Интерактивті сенсорлық дисплейдің көмегімен интерактивті жабдықтың барлық мүмкіндіктері басқарылады. Мінбеге микрофон мен аудио және бейне қосу жүйесі қосылған. Құжат камерасының көмегімен стендтен шықпай мәтіндік құжаттарды, көлемді заттарды көрсетуге болады.

Қорта айтсақ, жедел дамып отырған ғылыми-техникалық прогресс қоғам өмірінің барлық салаларын ақпараттандырудың ғаламдық үрдісінің негізіне айналады. Ақпараттық-технологиялық дамуға және оның қарқынына экономиканың жағдайы, адамдардың тұрмыс деңгейі, ұлттық қауіпсіздік, бүкіл дүние жүзілік қауымдастықтағы мемлекеттің ролі тәуелді болады. Тұтас дүние қалыптастыру мен қоғамдастықтар, жеке адам мен бүкіл дүние жүзілік қоғамдастықтың өмір сүруі үшін жаңа жағдайларды қамтамасыз етуде ақпараттық-телекоммуникациялық технологиялар маңызды роль атқарады. Сондықтан да осынау үлкен бір тұтас үрдістің бір бөлшегі ретінде интерактивті құралдарды қолдану қай қырынан алсақ та, барынша тиімді.

Әдебиеттер

1. Захарова И.Г. Информационные технологии в образовании. – М.: Издательский центр «Академия», 2018. – 192 с.
2. Мансуров З.А. Современные тенденции развития информационных технологий в высшем образовании // Информационные технологии в высшем образовании. – 2010. – № 1. – С. 5-6.
3. Мухлис К. Компьютерлік технологияны оқыту процесінде қолданылу ерекшеліктері // Қазақ тілі мен әдебиеті. – 2006. – № 8. – Б. 52-56.

МРНТИ: 16.16.41

К.М. Лейменова

НАО «Университет имени Шакарима города Семей»
Казахстан, г.Семей, kuralai_muratovna@mail.ru

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ КИНОФИЛЬМОВ И ПЕСЕННОГО МАТЕРИАЛА ПРИ ОБУЧЕНИИ СТУДЕНТОВ-ИНОСТРАНЦЕВ РУССКОМУ ЯЗЫКУ (НА ПРИМЕРЕ ОПЫТА ПРЕПОДАВАНИЯ КОРЕЙСКИМ СТУДЕНТАМ)

THE USE OF MOVIES AND SONG MATERIAL IN TEACHING FOREIGN STUDENTS IN THE RUSSIAN LANGUAGE (ON THE EXAMPLE OF THE EXPERIENCE OF TEACHING KOREAN STUDENTS)

Одним из самых распространенных языков мира является русский язык, роль которого исключительно важна в качестве средства международного общения. В настоящее время во многих странах мира возрастает интерес к изучению русского языка как иностранного, в том числе и в Южной Корее. Для нынешних студентов существует отличная возможность изучить тот или иной язык по академической мобильности. Примером того являются студенты из Джионсангского Национального университета (Южная Корея), обучающиеся по специальности «Русский язык и литература». При обучении корейских студентов-филологов русскому языку были использованы различные инновационные методы и приемы, а также мультимедийные технологии. Мультимедийные технологии, в частности, интерактивные доски, обучающие программы позволяют с одной стороны облегчить работу педагога, а с другой стороны разнообразить образовательный процесс.

Обучение русскому языку иностранных студентов – процесс интересный, но в то же время сложный и трудоемкий. Поэтому перед преподавателем русского языка как иностранного стоят важные задачи в сфере решения проблем в области соотношения коммуникации и системности, вопросы межкультурной коммуникации и внедрение новых технологий в практику освоения языка. Использование мультимедийных технологий на занятиях по русскому языку позволяет сделать процесс обучения интересным, разнообразным и эффективным.

В сфере обучения языкам применяются следующие виды ИКТ: электронные учебники, интерактивные обучающие пособия, виртуальные среды (виртуальный музей, виртуальный класс, виртуальное путешествие), компьютерные презентации, электронные базы данных, справочно-информационные источники (онлайн-переводчики, словари), электронные библиотеки. Нередко используются видеоматериалы (кинофильмы), аудиоматериалы и песни на русском языке. Все вышеперечисленное позволяет практически решать проблемы создания электронного (виртуального) образовательного пространства для изучающих русский язык как иностранный [1].

На сегодняшний день интерактивная доска стала одним из важных мультимедийных средств, используемых в образовательном процессе. С помощью интерактивной доски можно повысить интерес иностранных студентов к изучаемому материалу, способствовать созданию наиболее оптимальных условий для освоения русского языка, разнообразить упражнения по изучаемой теме за счет возможностей анимации, перемещения объектов, изменения и выделения наиболее значимых элементов при помощи цвета, шрифта и др. Также интерактивная доска позволяет работать с готовыми текстами, аудиозаписями и видеоматериалами, с помощью которых совершенствуются навыки чтения и восприятия русской речи на слух.

На наш взгляд, на занятии русского языка как иностранного особое место занимают видеоматериалы, которые развивают все виды речи, способствуют формированию интереса и стремления изучать язык.

Видеоматериалы, а именно кинофильмы являются прекрасным средством формирования социокультурной компетенции иностранных студентов. Его использование на практических занятиях позволяет решать ряд комплексных задач не только в ознакомлении с русской культурой и традициями, но и развивать различные умения и навыки. Такие средства выполняют ряд функций: информационную, обучающую, контролирующую и мотивирующую. Эффективность использования кинофильма при обучении речи зависит не только от точного определения его места в системе обучения, но и от того, насколько рационально организована структура занятия, как согласованы учебные возможности кинофильма с задачами обучения. Так как конкретный кинофильм представляет собой определенную новую реальность, то для зрителя, а в особенности для иностранного зрителя, эта экранная реальность приобретает структуру именно благодаря деталям, которые и составляют социально-бытовой и исторический фон того или иного фильма или телепрограммы.

В качестве примера обучения русскому языку и культуре с помощью кинофильма, можно привести следующие фильмы: «Ирония судьбы», «Бриллиантовая рука», «Москва слезам не верит», комедии Гайдая, Э. Рязанова и многочисленные советские мультипликационные фильмы.

В рамках дисциплины «Русский язык. Говорение. Продвинутый уровень» в учебных целях в корейской аудитории был использован фильм «Невероятные приключения итальянцев в России (комедия, режиссера Эльдар Рязанов, 1973 г.)». Видеотекст, воспринимаемый на слух на фоне зрительного ряда, и его графическая фонограмма являются организующим звеном: они определяют тему, задают круг обсуждаемых проблем, вводят необходимую лексическую базу, стимулируют изучение определённых грамматических структур и культурологических феноменов.

Носителю русского языка и культуры в адекватном восприятии фильма помогают фоновые знания, жизненный опыт, но для представителя иной культурной среды необходимы специальные разъяснения культурно-исторических особенностей той или иной эпохи. Такими разъяснениями для нас послужили дополнительные тексты, которые содержат в себе информации об истории фильма, биографии режиссера и актеров фильма, происхождение названий российских городов и др. Для примера можем привести следующие предтекстовые задания:

Задание: Ознакомьтесь с биографией замечательного российского кинорежиссёра Эльдара Рязанова. Скажите, какие фильмы Э. Рязанова вы смотрели? Помните ли вы их содержание? Расскажите сюжет кинокартин Рязанова, которые вы видели.

Расширять тематический и словарный диапазон занятия, ввести необходимые грамматические структуры, стимулировать и обеспечивать на занятии реальное языковое общение являются основной задачей дополнительных текстов. Специальные дополнительные тексты используются для отработки навыков письменной речи, орфографических умений и изучения вопросов грамматики. Например, корейскими студентами-филологами были выполнены следующие задания:

От данных ниже прилагательных образуйте краткие формы; составьте предложения с данными словами по образцу. Образец: Добрый – добр (-а, -ы): Андрей был человеком добрым. Он был добр.

Бедный –
Щедрый –
Понятный –

Необходимо отметить, что по данному фильму студенты-иностранцы выполняли упражнения и задания, предшествующие просмотру, выполняемые во время просмотра, и упражнения, выполняемые после просмотра. Предпросмотровые задания направлены на подготовку обучаемых к восприятию видеоматериала, задания, выполняемые во время просмотра, предназначены для отработки всех «слоёв» видеосюжета, а после-просмотровые упражнения рассчитаны как на закрепление материала, так и на расширение полученных студентами знаний. С целью лучшего усвоения сложных вопросов русской грамматики и орфографии студентам был предоставлен грамматический материал в виде комментариев и таблиц.

Так, работа с кинофильмом «Невероятные приключения итальянцев в России» стал стимулом для иностранных студентов к изучению русского языка, т.к. позволил им совершенствовать не только навыки и умения владения русским языком, но и познакомиться с русской культурой. Помимо обладания самостоятельной культурно-информационной ценностью, данный фильм мог вступать в определенный диалог. Студенты-иностранцы обсуждали и сравнивали разные исторические эпохи русской культуры, познакомились с деталями российской жизни в историческом разрезе.

В современной методике РКИ разрабатываются различные подходы, которые бы оптимизировали объем изучаемого материала и ускорили курс его усвоения. Помимо видеоматериалов, самыми оптимальными и эффективными стали печатные и слуховые средства. На занятиях по русскому языку не только при обучении аспектам языка, но и при формировании речевой деятельности, особенно устной речи, в корейской аудитории успешно был использован песенный материал.

Песенный материал страны изучаемого языка, сочетающий в себе характерные черты печатного текста и аудиоматериала является интересным и полезным дополнительным материалом при изучении иностранного языка (в данном случае русского как иностранного) и знакомстве со страной, ее обычаями, литературным и музыкальным творчеством.

Одним из наиболее эффективных способов воздействия на чувства и эмоции учащихся является музыка, представляющая собой сильнейший психический побудитель, проникающий в подсудные глубины сознания. Текст же выступает основной единицей обучения и является вершиной, на которой суммируются все полученные языковые знания, навыки и умения. При отборе текстов в изучении РКИ следует учитывать, что человек, согласно данным психологии, гораздо глубже и быстрее запоминает то, что ему близко, что он переживает эмоционально. Поэтому, песня, сочетая в себе характерные черты печатного текста и аудиоматериала, является универсальным средством при обучении русскому языку как иностранному.

При обучении РКИ были использованы тексты и аудиозаписи следующих песен: «Миллион алых роз», «Песня крокодила Гены» и др. На основе песни «Миллион алых роз» корейскими студентами-филологами были выполнены различные задания и упражнения. Как известно, данная песня была исполнена на всех языках мира, в том числе и на корейском. С целью сравнения и максимально точно понять содержание песни был использован корейский вариант. Первое прослушивание песни на русском языке стало ознакомительным и задания были несложными (например, «слушайте песню и найдите 3 отличия»).

Перед вторым прослушиванием студенты-иностранцы работали с текстом песни. В практическом задании были нарисованы слова и их нужно было расшифровать:

Жил был один, имел и холсты,

Но он любил, ту, что любила

Он тогда продал свой

Продал и кров.

И на все купил, целое море
Привез:

Миллион, миллион, миллион алых
Из из из видишь ты.
Кто влюблен, кто влюблен, кто влюблен и всерьез.

Свою жизнь для тебя превратит в

Когда работа с текстом завершена, студенты слушают песню во второй раз и проверяют свои ответы. Подобный вид работы, безусловно, требует серьезной подготовки преподавателя и работы с разными источниками, однако результаты данного подхода могут превзойти все ожидания.

Таким образом, можно сказать, что подготовка учебного материала по русскому языку для иностранной аудитории является сложной и ответственной работой. Современная методика РКИ постоянно развивается и совершенствуется, предлагая довольно широкий спектр современных приемов, при этом каждый преподаватель может самостоятельно разрабатывать и подбирать новые, комбинировать и адаптировать существующие в зависимости от языкового уровня студентов, их способностей и мотивации.

Литература

1. Азимов Э.Г. Информационно-коммуникационные технологии в обучении РКИ: состояние и перспективы // РЯЗР. – 2011. – № 6. – С. 45-55.
2. Елена Казимьянец. Практический курс русского языка. Продвинутый этап. – Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvoskaro akademija, 2016. – 190 psl.

МРНТИ: 27.01.45

Б.С. Кудайбергенова, А.Е. Сагдиев
«Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті» КеАҚ
Қазақстан, Семей қаласы, olisagdiev@gmail.com

МАТЕМАТИКАНЫ ОҚЫТУДАҒЫ ЭЛЕКТРОНДЫҚ ОҚУ ҚҰРАЛДАРЫН ҚОЛДАНУ ТИІМДІЛІГІ

THE EFFECTIVENESS OF THE USE OF ELECTRONIC LEARNING TOOLS IN TEACHING MATHEMATICS

*Адамзат үшін ХХІ ғасыр жаңа
технологиялардың ғасыры болмақ,
ал осы жаңа технологияларды жүзеге асырып,
өмірге енгізу, игеру және жетілдіру - бүгінгі жас
ұрпақ, сіздердің еншілеріңіз...
Ал жас ұрпақтың тағдыры – ұстаздардың қолында»
Н.Ә. Назарбаев.*

Қазіргі жаһандану заманында адамнан бұрын дамыған оқытудың үрдісін ақпараттық – коммуникациялық технологияларсыз елестету мүмкін болмай тұр. Орта білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандартында білім беру мазмұнына қатаң және формалданған талаптар көрсетілген. Соның ішінде, мұғалімнің жаңа талапқа сай АКТ технологияларды қолдануға деген кәсіби.

Қазіргі жаһандану заманында адамнан бұрын дамыған оқытудың үрдісін ақпараттық – коммуникациялық технологияларсыз елестету мүмкін болмай тұр. Орта білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандартында білім беру мазмұнына қатаң және формалданған талаптар көрсетілген. Соның ішінде, мұғалімнің жаңа талапқа сай АКТ технологияларды қолдануға деген кәсіби құзыреттілік талаптары айрықша атап көрсетілгені бәрімізге аян. Қазіргі таңдағы білім беруде мұғалімнің ең маңызды міндетіне келер ұрпақтың, білім алушының танымдық және шығармашылық белсенділігін жандандыру, оның оқытылатын пәнге деген қызығушылығын арттыру және пәнді игеруге ынталандыру, оқушының назарын аудару және оны таңдандыра білу жатады. Білім алушылардың оқу үдерісіне белсенді болуы, ойын тиянақты жеткізе алуы үшін ақпараттық – коммуникациялық технологиялардың заманауи құралдары қолданылуы тиіс.

«Электрондық оқулық» дегеніміз не және оның қарапайым оқулықтан қандай айырмашылығы бар? Әдетте электронды оқулық – бұл электронды тасымалдағыштарда орналастырылған оқыту, бақылау, модельдеу және басқа да бағдарламалар жиынтығы.

Ғылымды ақпараттандыру тұрғысынан алғанда математика сабақтарында ақпараттық технологияларды қолдану компьютерлік – техникалық және электрондық оқыту құралдарын қолдану, жобамен жұмыс барысында компьютермен слайдтар құру, кестелер, графикалық суреттер жасауға интернеттен оқу материалдарын іздеу, көшіру, өзгерту, мультимедиялық демонстрацияларын қолдану арқылы түсіндіріледі [1].

Математика сабағында ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану материалдарды көрнекі түрде жеткізуге үлкен мүмкіндік береді. Мұғалімнің жұмысын жеңілдетуге және оқушылардың қызығушылығына байланысты оқу жетістіктерінің деңгейін жоғарылатуға, бір сарынды сабақ өткізгеннен гөрі жақсы, балалар шаршамайды, сонымен қатар жаңа материалды түсіндіруге бөлінетін уақытты қысқартып, әр түрлі есептердің шешімін проектормен көрсету кезінде, өткен тақырыпты қайталау және үй тапсырмасын тексеру кезінде, сондай-ақ оқушының білімін пысықтау кезінде пайдаланылады. Білімін пысықтауға көп көңіл бөлуге мүмкіндік береді. Практикалық жаттығу жұмыстарын жасауға уақыт үнемдейміз.

Математиканы оқыту үрдісінде қолданылатын ақпараттық-коммуникативтік технологиялар, соның ішінде электрондық оқыту құралдары педагогикалық жас ерекшеліктеріне, дидактикалық шарттарға сәйкес болуы қажет. Яғни, ол математика сабағында көрнекілікті, түсінікті, жоғары ғылымилығы және жүйелілігі, материалдың оқушыға түсінікті болуы, білімді меңгеру сатысындағы беріктілігі мен тәрбиелік және дамытушылық қызметтерінің тұтастықта болуы қажет.

Сонымен, қорытындылай келе математиканы оқыту үрдісінде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолданудың тиімділігі мен өзектілігінің көптеген бағыттарын анықтай аламыз. Педагогикалық шындыққа жүйелі көзқарасы бар шығармашыл, өзін-өзі дамытатын білімді ұрпақ дайындау.

Мұғалім үшін ең маңыздысы және бастысы ол - оқыту үдерісі барысында электрондық оқыту құралдарын пайдаланудың лайық орнын табу болып табылады. Сабақта ақпараттық технологияларды пайдалану дегеніміз инновация емес, жаңа әдіс емес, қажеттілік болып табылады, себебі қазіргі қоғам өте жылдам қарқынмен дамудың сатысында, сондықтан мұғалімдер заманауи қоғамның динамикалық сұранысына сай болуы тиіс.

Әдебиеттер

1. Мартиросян Л.П. Информатизация математического образования: теоретические основания; научно-методическое обеспечение: монография. М.: ИИО РАО, 2009. 236 с.
2. Барышникова, Г.Б. Психолого-педагогические теории и технологии начального образования. – Я.: ЯГПУ, 2009

З.Т. Рахматуллина¹, А.Н. Омарова²

¹«Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті» КеАҚ

Қазақстан, Семей қаласы, zarinazhan@mail.ru

²№ 22 жалпы орта білім беретін мектеп-лицей

Қазақстан, Семей қаласы, shkola_22_20@mail.ru

МУЛЬТИМЕДИЯЛЫҚ ОҚИТУ ҚҰРАЛДАРЫН ЗАМАНАУИ ОҚУ ПРОЦЕСІНІҢ МАҢЫЗДЫ КОМПОНЕНТТЕРІНІҢ БІРІ РЕТІНДЕ ПАЙДАЛАНУ

USE OF MULTIMEDIA TEXTBOOKS AS ONE OF THE IMPORTANT COMPONENTS OF THE MODERN EDUCATIONAL PROCESS

Оқу процесін ақпараттандырудың тарихы тереңде жатыр. Бұл сөзімізге бірнеше жылдардан бері мектептерде, колледждерде және жоғары оқу орындарында қолданылып келе жатқан арнайы платформалар, электронды журналдар, оқу орындарының мамандандырылған сайттары дәлел бола алады. Көптеген мекемелер қағаз құжаттарын азайта отырып, оқу материалдарын электронды түрде жүргізу арқылы біртіндеп цифрландыруға көшуде.

Бұған қоса, әлем халықтарының пандемия жағдайында онлайн режимде оқуға көшуге мәжбүр болуына байланысты, біз электронды оқу материалдарының жеткіліксіз екендігіне көз жеткіздік, яғни дәрістің немесе тапсырмалардың мәтіндік нұсқасын ұсынуға, оның орындалуының қысқаша сипаттамасын беруге тап болдық және мұның тиімсіз және көбінесе керісінше нәтиже беретіндігін байқадық, мәселен: ақпараттың көптігі, оны ұсынудың түсініксіздігі, тірі қарым-қатынастың болмауы шатасуға әкеп соқтырды, білім алушылар өз бетінше ойлауды тоқтатты, сонымен қатар көп жағдайда ата-аналарының ықпалымен қол жетімді, дайын жауаптарды іздей бастады, осының бәрі білім алушылардың оқуға деген қызығушылығын жоғалтуға әкеледі.

Біздің ойымызша, бұл мәселенің ең дұрыс шешімдерінің бірі – оқу мазмұнын, оқыту әдістемесін қайта қарау, оқу материалының тамырын өзгерту, нәтижесінде оқу процесіне мультимедиялық оқыту құралдарын енгізу болып табылады. Оқу процесінің негізгі бөлігінің тәуелсіз болып қалатындығын ескерсек, оқу мазмұнына баса назар аударуымыз керек.

Мультимедиялық технологиялар қазіргі уақытта адам қызметінің көптеген салаларында дамудың ең перспективалы бағыттарының бірі болып табылады. Мультимедияның мақсаты – ұсынылған ақпаратқа енуде үлкен әсерге қол жеткізу үшін аламның барлық сезім мүшелеріне әсер ететін бағдарламалық өнімді жасау.

Мультимедиялық технологиялар оқу процесін байытады, оқушының көптеген сенсорлық компоненттерін оқу ақпаратын қабылдау процесіне тарту арқылы оқытуды тиімді етуге мүмкіндік береді.

Бүгінгі таңда мультимедиялық технологиялар – бұл оқу процесін ақпараттандырудың перспективалы бағыттарының бірі.

Бағдарламалық және әдістемелік қамтамасыз етуді, материалдық базаны жетілдіруде, сондай-ақ, оқытушылар құрамының біліктілігін міндетті түрде арттыруда білім беруде заманауи ақпараттық технологияларды табысты қолдану перспективасы көрінеді.

Мультимедиялық технологияларды қолдана отырып, аудиторлық сабақтарды ұйымдастыру кез-келген оқушыға қол жетімді өте қарапайым құралдарды қолдану арқылы оқу материалын ұсынуды күшейте отырып, уақытты үнемдеуге мүмкіндік береді.

Мультимедиялық компьютерлік технологиялар зерттелетін материалды тереңірек және саналы түрде игеруге, сабақ уақытын үнемдеуге және оны ақпаратпен қанықтыруға мүмкіндік беретін әртүрлі құралдарды тез біріктіруге мүмкіндік береді.

Білім беруде мультимедиялық технологияларды қолдану дәстүрлі оқытумен салыстырғанда келесі артықшылықтарға ие:

- түрлі-түсті графиканы, анимацияны, дыбыстық сүйемелдеуді, гипермәтінді пайдалануға мүмкіндік береді;
- ақпаратты тұрақты жаңартуға мүмкіндік береді;
- жариялаудағы және көбейтудегі шығындарды азайтады;
- интерактивті веб-элементтерді, мысалы, тесттерді немесе жұмыс дәптерлерін орналастыруға мүмкіндік береді;
- бөліктерді көшіруге және дәйексөзді тасымалдауға мүмкіндік береді;

- көптеген гиперсілтеме арқасында материалдың сызықты емес өтуіне мүмкіндік береді;
- электрондық кітапханаларда немесе білім беру сайттарында қосымша әдебиеттермен гипер байланыс орнатады.

Мультимедиялық технологияларды оқытуға енгізу бірқатар жағымды жақтарды және бірнеше қиын сәттерді анықтады. Сонымен, мультимедиялық технологияларды қолдана отырып, сабақтарды ұйымдастыру зерттелетін материалдың мүмкіндіктерін көрнекі түрде көрсетуге және уақытты үнемдеуге мүмкіндік береді, осылайша оқу материалын ұсынуды күшейтеді. Сондайақ, мультимедиялық материалдарды дайындауға және сабақты ұйымдастыруға қосымша талаптар бар.

Ақпараттық мультимедиялық технологияларды қосу оқу процесін заманауи, жаңашыл және тиімді етеді. Ия, бұл жолда қиындықтар бар, қателіктер бар, оларды болашақта болдырмауға да болмайды. Бірақ басты жетістіктер де бар – бұл білім алушылардың қызығушылығы, олардың шығармашылыққа дайындығы, жаңа білім алу қажеттілігі және дербестік сезімі. Компьютер сізге бір-біріне ұқсамайтын сабақтар жасауға мүмкіндік береді. Үнемі жаңашылдық сезімі оқуға деген қызығушылықты арттырады.

Сабақта мультимедияны интерактивтілік, құрылымдау және визуализация арқылы қолданған кезде оқушының мотивациясы күшейеді, оның танымдық белсенділігі сана деңгейінде де, бейсана деңгейінде де белсенді болады.

Мультимедиялық технологияларды қолдану тәжірибесі:

- оқушылардың жұмысқа деген қызығушылығы мен белсенділігі күрт артады;
- ойлаудың алгоритмдік стилі дамиды, оңтайлы шешімдер қабылдау, әр түрлі әрекет ету қабілеті қалыптасады;
- оқытушы күнделікті жұмыстың көпшілігінен босатылады, алынған нәтижелер негізінде шығармашылық қызметке мүмкіндік беріледі.

Мультимедиялық оқыту бағдарламалары оқу материалының мазмұндық компонентін ірілендіріп құрылымдауға, білім алушының өз бетінше таңдауына және оқытудың толық немесе қысқартылған нұсқаларынан өтуіне ықпал етеді.

Мұндай оқыту құралдары қарым-қатынас жасау, ақпарат беру үшін жаңа мүмкіндіктердің пайда болуына ғана емес, сонымен қатар дәстүрлі және танымал бұқаралық ақпарат құралдарымен салыстырғанда қазіргі мәдениетте өзгеше орын алған жаңа проблемаларды, шешімдерді, жаңа қиылысу нүктелерін құруға мүмкіндік береді.

Мультимедиялық құралдарды қолдана отырып, жеке тұлғаға бағытталған тәсілді іс жүзінде жүзеге асыру кең мәліметтер базасын, оқу мақсаттары туралы білім базасын, жасанды интеллект жүйелерін, сараптамалық-оқыту жүйелерін, зерттелетін құбылыстар мен үрдістердің математикалық моделін анықтау мүмкіндігі бар зертханалық семинарды қамтитын заманауи көп функциялы пәндік-бағдарланған мультимедиялық оқыту құралдарын құруды және қолдануды қажет етеді.

Мультимедиа – өзіне тән интерактивтіліктің, икемділіктің және мультимедиялық білім беру ақпаратының әртүрлі түрлерінің интеграциясының, сонымен қатар оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескеру және олардың уәждерін арттыруға ықпал ету мүмкіндігінің бар болуына байланысты өте пайдалы және жемісті білім беру технологиясы болып табылады.

Мультимедиялық оқыту – бұл оқытушыға дәстүрлі ақпарат көздеріне қарағанда көбірек ақпарат алуға мүмкіндік беретін перспективалы және жоғары тиімді құрал.

Қолданыстағы мультимедиялық оқыту құралдарының көпшілігінің ортақ кемшілігі – олар дамығаннан кейін салаларды «зерттеу» басталады немесе жалғасады және оларды іс жүзінде қолданудың жаңа мүмкіндіктері пайда болады.

Оқытудың белгілі бір әдістемесін жүзеге асыру және дидактикалық есептерді шешу үшін алдын-ала анықталған қасиеттері бар мультимедиялық өнімдерді жасау жағдайлары сирек кездеседі. Мультимедиялық оқыту құралдарын жасау кезінде, әдетте, оқытуға емес, оқушыға көмектесуге емес, бағдарламалық жасақтаманы іске асыру технологиясына баса назар аударылады.

Білім беру жүйесінде мультимедиялық оқыту құралдарын қолданудың көптеген жалпы жағымсыз аспектілері де бар. Олардың ішінде назардың шашыранқы таралуы, кері байланыстың болмауы, уақыт, қол жетімділіктің болмауы және басқа да аспектілер бар.

Мультимедиялық оқыту құралы оқушының жеке қажеттіліктерін немесе қиындықтарын анықтай алмайды, сондықтан мұғалім сияқты оларға жауап бере алмайды.

Қорытындылай келе, тек сапалы әзірленген және жиналған мазмұн ғана оқу процесінің тиімділігіне ықпал ете алатындығын атап айтуға болады, оқыту кезінде туындауы мүмкін негізгі

проблемалар ескерілуі керек (мысалы, тұрақты интернеттің болмауы), оқытудың тиімді әдістемесі таңдалуы (өйткені оқытудың негізгі бөлігі өз бетінше жүргізіледі), бағалау жүйесі (мысалы, критериялды) және т.б.

Сонымен қатар, көптеген мұғалімдер, әсіресе үлкен жастағы, бұрын-соңды өз қызметінде компьютерлер мен медианы пайдаланбауы мүмкін. Оларға қолданылатын мультимедиялық құралдарды, сондай-ақ қарапайым дағдыларды игеру дағдыларын үйретуге назар аудару керек. Көбінесе мұғалімдердің өздері жоғары сапалы мультимедиялық мазмұнды тәуелсіз дамытуды айтпағанда, тиімді ашық және қашықтықтан оқыту үшін қажет мультимедиялық технологияны қолданудың барлық дағдыларына ие болмайды. Бірақ өмірдің талабы, әсіресе пандемия жағдайында қашықтықтан оқыту мұғалімдерді «Қалай оқыту керек?» деген сұрақ ойландырып, оқуды мультимедиялық оқу-құралдарын қолдануға және әртүрлі интернет білім платформаларын меңгеріп, қолдануға итермеледі.

Мультимедиа – бұл өте пайдалы және жемісті білім беру технологиясы, өзіне тән интерактивтіліктің, икемділіктің және мультимедиялық білім беру ақпаратының әртүрлі түрлерінің интеграциясының арқасында, сонымен қатар оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескеру және олардың уәждерін арттыруға ықпал ету мүмкіндігі арқасында.

Мультимедиялық оқыту – бұл оқытушыға дәстүрлі ақпарат көздеріне қарағанда көбірек ақпарат алуға мүмкіндік беретін перспективалы және жоғары тиімді құрал.

Қолданыстағы мультимедиялық оқыту құралдарының көпшілігінің ортақ кемшілігі – олар дамығаннан кейін салаларды «зерттеу» басталады немесе жалғасады және оларды іс жүзінде қолданудың жаңа мүмкіндіктері пайда болады.

Оқытудың белгілі бір әдістемесін жүзеге асыру және дидактикалық есептерді шешу үшін алдын-ала анықталған қасиеттері бар мультимедиялық өнімдерді жасау жағдайлары сирек кездеседі. Мультимедиялық оқыту құралдарын жасау кезінде, әдетте, оқытуға емес, оқушыға көмектесуге емес, бағдарламалық жасақтаманы іске асыру технологиясына баса назар аударылады.

Білім беру жүйесінде мультимедиялық оқыту құралдарын қолданудың көптеген жалпы жағымсыз аспектілері де бар. Олардың ішінде назардың шашыранқы таралуы, кері байланыстың болмауы, уақыт, қол жетімділіктің болмауы және басқа да аспектілер бар.

Мультимедиялық оқыту құралы оқушының жеке қажеттіліктерін немесе қиындықтарын анықтай алмайды, сондықтан мұғалім сияқты оларға жауап бере алмайды.

Қорытындылай келе, тек сапалы әзірленген және жиналған мазмұн ғана оқу процесінің тиімділігіне ықпал ете алатындығын атап айтуға болады, оқыту кезінде туындауы мүмкін негізгі проблемалар ескерілуі керек (мысалы, тұрақты интернеттің болмауы), оқытудың тиімді әдістемесі таңдалуы (өйткені оқытудың негізгі бөлігі өз бетінше жүргізіледі), бағалау жүйесі (мысалы, критериялды) және т.б.

Сонымен қатар, көптеген мұғалімдер, әсіресе үлкен жастағы, бұрын-соңды өз қызметінде компьютерлер мен медианы пайдаланбауы мүмкін. Оларға қолданылатын мультимедиялық құралдарды, сондай-ақ қарапайым дағдыларды игеру дағдыларын үйретуге назар аудару керек. Көбінесе мұғалімдердің өздері жоғары сапалы мультимедиялық мазмұнды тәуелсіз дамытуды айтпағанда, тиімді ашық және қашықтықтан оқыту үшін қажет мультимедиялық технологияны қолданудың барлық дағдыларына ие емес болды. Бірақ өмірдің талабы, әсіресе, пандемия жағдайында қашықтықтан оқыту барысында мұғалімдерді «Қалай оқыту керек?» деген сұрақ ойландырып, оқытуда мультимедиялық оқу-құралдарын қолдануға және әртүрлі интернет білім платформаларын меңгеруге мүмкіндік туғызды.

Әдебиеттер

1. Мультимедийные технологии в организации учебного процесса: – Режим доступа: http://www.nntu.sci-nnov.ru/RUS/NEWS/Mag_dok/cek2/c2-15.htm
2. Использование мультимедийных технологий в преподавании гуманитарных дисциплин: – Режим доступа: (<http://inf.yspu.yar.ru/4h/s3/xf/index.html>).
3. Использование информационно-коммуникационных технологий в учебно-воспитательном процессе:–Режим доступа: <http://www.rusedu.info/Article905.html>.
4. Петров, А. В. Классификация средств наглядности в современной системе обучения / А.В. Петров, Н.Б. Попова // Мир науки, культуры, образования. – 2007. – № 2.
5. Аубакиров Г.Д. К вопросу об использовании интерактивных средств обучения в учебно-воспитательном процессе вуза. //Вестник Карагандинского университета. Сер. Педагогика. 2008. – №4.

3 СЕКЦИЯ: ҮШТІЛДІ БІЛІМ БЕРУ: ТӘЖІРИБЕ, МӘСЕЛЕЛЕР МЕН ПЕРСПЕКТИВАЛАР

СЕКЦИЯ 3: ТРЕХЪЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ: ОПЫТ, ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ

МРНТИ: 14.35.09

А.М. Карамолдина

НАО «Университет имени Шакарима города Семей»
Казахстан, г. Семей, aigerima.ilb@gmail.com

ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚЫТУ ҮРДСІНДЕ ҚОЛДАНЫЛАТЫН ӘДІС-ТӘСІЛДЕР

METHODS USED IN THE PROCESS OF FOREIGN LANGUAGE TEACHING

Соңғы жылдары мұғалімдер білімінде білім беру процесінің барлық дерлік аспектілерін қамтитын үлкен өзгерістер орын алды. Шет тілдерін оқытуда заманауи педагогикалық технологияларды қолдану мәселесі күн санап көтеріліп келеді. Оқытудың жаңа әдістері мен формалары пайда болады, олар өз кезегінде білім беру процесі жүзеге асырылатын ақпарат алмасу және беру құралдарының әр түрлі технологияларын ғана емес, сонымен қатар оқушылардың коммуникативті білімін дамыту, сөйлеу дағдыларын жетілдіруге бағытталған оқыту әдістерінің бір үлкен жүйесін білдіреді. Шетел тілінің басты міндеті – базалық білімді қалыптастыруда, яғни шет тілін және ана тілінде сөйлейтіндермен халықаралық қатынасты жүзеге асыра білуде, іс жүзінде шетел тілін меңгеруге үйрету. Жаңа педагогикалық технологияларды іздеу студенттердің шет тілін үйренуге деген ынтасының болмауымен байланысты. Көбінесе позитивті мотивация болмайды, өйткені шет тілін үйрену кезінде студенттер кейбір қиындықтарға кездеседі және психологиялық ерекшеліктеріне байланысты материалды қабылдамайды. Жұмыс тәжірибесі көрсеткендей, әр түрлі, заманауи, тың көздер мен құралдарды қолдану тыңдаушылардың қызығушылығын туғызады, олардың оқуға деген ынтасын арттырады. Педагогикалық технология – бұл оқу-тәрбие процесінің қажетті тиімділігін қамтамасыз ететін басқару іс-әрекеті, педагогикалық іс-әрекеттің терең үдерістерінің сипаттамаларын, олардың өзара әрекеттесу ерекшеліктерін бейнелейтін педагогикалық білім саласы. Шет тілдерін білу заман талабына айналуға. Сонымен, оқытудың жетістігі көбіне шет тілін оқыту әдістемесіне және мұғалімнің әр түрлі оқыту әдістері мен тәсілдерін қолдана білуіне байланысты. Шетел тілін оқытудың негізгі мақсаты – шетел тілін практикалық білу. Шет тілдерін үйрену әдістері қоғаммен бірге дамыды. Төменде шет тілін үйренудің негізгі әдістерін келтірілген:

Грамматикалық-аударма (лексика-грамматикалық, дәстүрлі) әдіс

Грамматикалық-аударма (дәстүрлі) әдіс оқытудың алғашқы әдістерінің бірі болды. Бұл әдіске сәйкес тілді білу белгілі бір сөздерді есте сақтау және грамматиканы білу арқылы қалыптасады. Қазіргі лексика-грамматикалық әдіс тілді 4 негізгі компоненттерден тұратын – сөйлеу, тыңдау, оқу, жазудан тұратын жүйе ретінде оқытуға бағытталған. Мәтіндерді талдауға, эссе, презентация мен диктант жазуға көп көңіл бөлінеді. Сонымен қатар, студенттер шет тілінің құрылымы мен логикасын үйренуі керек, оны ана тілімен байланыстыра білуі, олардың ұқсастығы мен айырмашылығы неде екенін түсінуі керек. Бұл грамматиканы байыпты зерттемей және екі жақты аударма тәжірибесінсіз мүмкін емес.

Коммуникативті әдіс

Бүгінде бұл шет тілдерін үйренудің ең танымал әдісі. 70-ші жылдардың басында бұл нағыз бетбұрыс болды, өйткені бұл әдістің басты мақсаты - адамды басқа адамдармен тілде сөйлесуге үйрету, бұл қарым-қатынастың барлық түрлерін көздейді: сөйлеу, жазу (оқу да, жазу да) дағдылары), әңгімелесушінің айтқанын тыңдау және түсіну қабілеті. Бұны адамға табиғи жағдайда, ең алдымен, ақыл-парасат тұрғысынан үйрету арқылы оңай қол жеткізіледі. Мұғалімнің «Бұл не?» деген сұрағын мысал ретінде алатын болсақ, егер мұғалім орындықты көрсетіп, оның не екенін нақты білмеген жағдайда ғана табиғи деп санауға болады. Заманауи коммуникативті әдіс – бұл шет тілдерін оқытудың көптеген тәсілдерінің жиынтығы. Бүгінгі күні бұл әртүрлі білім беру әдістерінің эволюциялық пирамидасының шыңы.

Физикалық жауап беру әдісі

Тағы бір қызықты әдіс физикалық жауап беру әдісі деп аталады. Оның басты қағидасы: өзіңнен өткенді, сөзбе-сөз «сезінгенді» ғана түсінуге болады. Сабақтар келесі жолмен өткізіледі: студент дайындықтың алғашқы кезеңінде бірде-бір сөз айтпайды – ең алдымен ол жеткілікті мөлшерде «пассивті» білім алуы керек. Алғашқы сабақтарда студент үнемі шетелдік сөздерді тыңдайды, ол бірдеңе оқиды, бірақ сонымен бірге оқылған тілде бір сөз сөйлемейді. Одан кейін, оқу процесінде ол естіген немесе оқыған нәрсеге жауап беруі керек, бірақ тек іс-әрекетпен әрекет ететін кезең келеді. Біріншіден, физикалық қозғалысқа арналған сөздер зерттеледі. Мысалы, олар «тұр» деген сөзді естігенде, барлығы орнынан тұрады, «отыр» – отырады және т.с.с. Жақсы нәтиже адамның барлық алған мәліметтерін өзі арқылы өткізуіне байланысты болады. Осы әдісті қолдана отырып, тілді үйрену барысында студенттердің мұғаліммен ғана емес, сонымен бірге бір-бірімен (тікелей немесе жанама) қарым-қатынас жасауы да маңызды.

Аудиолингвистикалық әдіс

Оқытудың бастапқы кезеңінде оқушы мұғалімнен кейін естіген фразаны бірнеше рет қайталайды. Айтылым қажетті деңгейге жете салысымен, студентке өзінен бірнеше сөз тіркестерін енгізуге рұқсат етіледі.

Көптеген жаңа технологияларды заманауи әдістерді қолдана отырып игеруге болады, сондықтан мұғалім заманауи маман-инноватор болуы керек, сабақта ойын технологияларын қолдана білуі керек, санға емес сапаға назар аударылуы, әр түрлі әдістер қолданылуы қажет. Әдістердің қолданылатын орны бар және мұғалім оларды мұқият пайдалануы керек. Мысалы: берілген тақырыптар бойынша лексиканы жаттаудың әр түрлі тәсілдері бар. Оқушылардың барлығы бірдей оқуға құштар еместігі бізге түсінікті. Осы кезде жаңа технологияны қолданып, жануарлардың бейнелерін интерактивті тақтаға шығарсақ (егер біз жануарлар тақырыбын қарастыратын болсақ) оқушылардың есте сақтау қабілеттері әлдеқайда жақсы болар еді деп ойлаймын. Студенттерді сөйлеуге үйретпес бұрын, тыңдау әдісін қолданған абзал: егер оқушы сөздердің дұрыс айтылуын білсе, дұрыс сөйлеуге үйренеді. Оқу арқылы оқушы сөздерді қайта оқиды, айтылым дағдыларын жетілдіреді және керемет әсер етеді (ағылшын тілінде кітап немесе ертегі оқу). Біртіндеп барлығы пайда әкеледі деп ойлаймын.

Ғылым – бұл біздің естігеніміз бен оқығанымыздың нәтижесі. Ал визуалды жады (фильмдер, мультфильмдер, бағдарламалар) әлдеқайда жақсырақ.

1. Ауызша әдіс – үй тапсырмасын орындау кезінде қолданылатын фактілерге негізделген әдіс.
2. Көрнекі әдіс – ақпаратқа деген қызығушылықты арттыру және сол көрнекі құралдың көмегімен түсіндіру.
3. Практикалық әдіс – оқушының меңгеру деңгейін анықтайтын әдіс.
4. Іздеу әдісі – өз бетінше ойлау мен зерттеушілік қабілеттерін дамыту мақсатында студенттерді проблемалық оқытуға дайындау үшін қолданылады.
5. Индуктивті әдіс – ойлау қабілеттерін дамыту және жалпылау үшін қолданылатын әдіс.
6. Өздік жұмыс әдісі – өздік жұмысқа арналған.
7. Ойын әдісі – бұл оның логикалық ойлау қабілетін дамытып, дамытатын әдіс.

Осы әдістерді жүзеге асыра отырып, сіз оқытудың қыр-сырын меңгере аласыз. Олар сонымен қатар шет тілі сабағында негізгі әдістер болып табылады.

Әдебиеттер

1. Назарова Н.Б., Мохова О.Л. Новые информационные технологии в обучении иностранным языкам // Современные проблемы науки и образования. 2016. – № 3.
2. Применение SMART-технологий в образовательном процессе «Образование без границ». МБОУ «СОШ №1». 2015. 20 с. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://infourok.ru/primenenie-smarttehnologii-v-obrazovatelnom-processe-mobu-soshobrazovanie-bez-granic-540134.html>
3. Саркисян А.В. Использование Интернет-ресурсов на уроке иностранного языка [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://nsportal.ru/shkola/inostrannye42yazyki/library/2016/02/23/ispolzovanie-internet-resursov-na-uroke-inostrannogo>
4. Колькер Я.М., Устинова Е.С. Практическая методика обучения иностранному языку. – Москва: АСАДЕМА, 2000. – С. 120-123.
5. Дубских А. И. Интерактивные технологии в процессе обучения иностранному языку // Вопросы лингводидактики и межкультурной коммуникации в контексте современных исследований: сб. науч. ст. XI Междунар. науч.-практ. конф.; отв. ред. Н. В. Кормилина, Н. Ю. Шугаева. Чебоксары, 2019. – С. 167-171.

А.А. Кабдуллина

Шығыс Қазақстан облысы Өскемен қаласы З. Ахметов атындағы №16 орта мектеп
Қазақстан, Өскемен қаласы, Kabdullina-8484@mail.ru

ТІЛДІК САБАҚТАРДА КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗІРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE IN LANGUAGE LESSONS

Бәсекеге қабілетті білім кеңістігін құруға бағытталған қазақстандық білім беру реформасының негізгі мақсаттарының бірі жаңаша оқытудың әдіс-тәсілдері арқылы оқушының бойында шығармашылық ойлауды, бастамашылықты дамыта отырып, жеке тұлға тәрбиелеу болып отыр. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың мемлекеттік бағдарламасында мектеп қабырғасында оқушылардың нәтижеге бағытталған білім беру арқылы олардың тұлғалық ерекшеліктері мен қасиеттері ашылатын, шығармашылық ойлау, өз бетінше шешім қабылдау қабілетін қалыптастыру тұрғысындағы мемлекеттік саясаттың басты ұстанымдары айқындалған.

Құзыреттілік – адамның әрекетке, оның пәніне деген жеке қатынасын қамтитын сәйкес құрауыштарды меңгеруі.

Құзірет – дара тұлғаның бойындағы өзара байланысты сапалардың (білім, білік, дағды, іскерлік, әрекет тәсілі) жиынтығы. Құзірет-жеке және қоғамдық қажеттіліктерін қанағаттандыру мақсатындағы табысты іс-әрекеті үшін қажетті білім дайындығына әлеуметтік тапсырыс.

Құзіреттілік-оқушының жан-жақты тәсілдерді игеруде байқалатын білім нәтижесі. Ол пәнаралық қызмет арқылы көрінеді. Құзіреттілік біріншіден, білім, білік, дағдының түпкі нәтижесі. Екіншіден, нәтижеге бағдарлама берілген білімнің негізгі көрінісі. Үшіншіден, шешуші құзіреттілік адам бойындағы сапалар мен іс-әрекетіндегі үйлесімділік.

Қазіргі таңда білім беру саласында тұлғаның дамуына коммуникативтік құзыреттілікке баса назар аударылып отыр. Оқушылардың өздерін қоршаған ортада басқа адамдармен, топпен қарым-қатынас орнатуға, жалпы нәтижеге қол жеткізуде өзіндік пікірін білдіруге, басқа ұлт өкілдерімен қарым-қатынас диалогына түсе алуына мүмкіндік беретін коммуникативтік құзыреттілік негізінен тіл мен әдебиет сабақтарын оқыту үрдісінде қалыптасады.

Жүсіпек Аймауытов «Баланы тілге жаттықтырудың мағынасы: баланы сөйлеуге, басқалардың сөзін ұғуға, өз бетімен жазуға, оқуға төселдіру. Бірақ бұл мағынасыз әдеттендіру, құрғақ төселдіру емес, тілге жаттығумен бірге адам ойлауға да жаттығады» [5 томдық шығ. ж. А., «Ғылым», 1998, 30-б.] деп нақтыласа, Мағжан Жұмабаев «Педагогика» еңбегінде «Тіл адам жанының тілмашы, тілсіз жүрек түбіндегі бағасыз сезімдер, жан түкпіріндегі асыл ойлар жарық көрмей қор болып қалар еді. Адам тілі арқасында жан сырын сыртқа шығарып, басқалардың жан сырын ұға алады» [А., «Рауан» 102 б.] деп жазады.

Тұлғаның тірек құзырлықтарының бірі ретінде танылып отырған коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру оның тілдік білімін тереңдетумен қатар сөйлеу біліктілігін де жетілдіреді.

«Коммуникативтік құзыреттілік» (латынның «competere» -қол жеткізу, сәйкес келу, сөзінен шыққан) – оқушылар және қоғам үшін күнделікті оқуда, қатысымдық міндеттердің тіл арқылы шеше білу қабілеттілігі; қатысымдық мақсатты іске асыруда оқушының тіл және сөз құралдарын пайдалана алуы.

Егер оқушы сол тілде сөйлеушілермен тікелей немесе аралық қарым-қатынас барысында сол тілдің нормалары мен мәдени дәстүріне сәйкес өзара түсінісе алса, коммуникативтік құзыреттілікті меңгергені.

Коммуникативтік құзыреттілік - екінші тілді үйренуші оқушыларға тілдің заңдылықтарын жаттанды үйретпей, сол тілді тілдік және қатысымдық тәсілдерді орынды қолданумен байланыстыру.

Оқушылардың қазақша коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру мәселесі тілдің қатысымдық және когнитивтік салаларының өзара ортақ бағыттары мен ұстанымдарынан туындаған жаңа бағыт. Екінші тілді үйренуде сөз мағынасын қабылдауда, пайымдауда, түсінуде танымдық ерекшеліктерін ескеру, олардың түрлі өмірлік ситуацияларда өз ойын, пікірін жеткізу, коммуникативтік міндеттерді шешу, қатысымдық мақсатты іске асыруда тілдің заңдылықтары мен

нормаларын орынды пайдалана білу дағдыларын қалыптастыру мәселелері алдыңғы орынға шығады. Ғалым

Ф.Ш. Оразбаева «коммуникация» термині туралы былай тұжырымдайды: «коммуникация» сөзінің негізгі мазмұны жалпы қарым-қатынас, араласу, хабарласу, байланыс деген сияқты мағыналарды білдіре келіп, адамдардың тіл арқылы сөйлесу процесін, тілдесу ерекшеліктерін, тілдік әлеуметтік мәні мен қоғамдық қызметін, адамдар арасындағы қарым-қатынасты, өзара түсінушілікті көрсетеді.

Осыдан барып, «коммуникабельді» -тез тіл табысады, түсінуге бейім, «коммуникабельдік» – түсінушілік т.б. деген сөздер пайда бола бастады.

Ғалым «коммуникация» сөзін «қатысым» деп танып, қазақ тілін оқыту әдістемесінде жаңадан «тілдік қатынас», «тілдік қарым-қатынас», «тілдесім», «жазылым» және т.б.терминдерді енгізді. Коммуникативтік құзыреттілігі қалыптасқан оқушы екінші адаммен, сыныптасымен белгілі бір ақпаратты жеткізіп қана қоймай, өз ойын түсіндіре, олардың пікірін ұға, түсіне біледі.

Коммуникативтік құзыреттілікті дамытуда диалогтік тіл- оқу үрдісіндегі қарым-қатынаста алдыңғы орын алады: ол оқытудың негізгі мақсаттарының бірі және оның маңызды құралы деп санаймын.

Диалог-екі жақты құбылыс. Қарым-қатынаста көзделетін мақсатқа орай диалогтың өзіндік әртүрлі ерекшеліктері болады:

- күнделікті тұрмысқа байланыстылығы;
- ресми қарым-қатынасқа құрылуы;
- ым-ишараттың, дене қимылының белсенділігі;
- эмоционалды-экспрессивтілігі, әсерлілігі;
- сөйлемдердің ықшамдалуы;
- сөйлейтін сөздің алдын-ала жоспарланбауы;
- ауыз-екі стилінің ерекшеліктерінің басым болуы.

Оқу бағдарламасында коммуникативтік құзырет деңгейіндегі диалогқа қойылатын талаптар тұрғысынан белгіленгені:

- сөйлеу мәдениетін игеру, өзінің сөзін, ойын жалғастыра алу;
- экология, тарих, өз қаласы, мәдениет тақырыптары, белгілі адамдар туралы сөйлесе алу;
- айтылған әңгіме, оқылған мәтін, кітап, өнер, кино туралы өз ойын білдіру.

Диалог репликалардан құралады, оның бәрі – сөйлеуге уәж жасайтыны, екіншісі-жауап ретіндегі реакция-реплика. Диалогта ой ауысып отыратыны белгілі, сондықтан әңгімелесушілер – бір-бірімен ақпарат ауысып отырады. Алғашқы сөйлеуші әңгіменің басталуына түрткі болады, адресатты әңгімелесуге шақырады (сұрайды, бұйырады, келіседі, келіспейді, өтінеді т.б.)

Оқушылардың тілінде болатын фонетикалық т.б. қателер диалогта кездесетіні байқалады, сондықтан тілдік жағынан диалогтің дұрыс құрылуына баса мән беріледі.

Күнделікті сабақта жаңа материалдарды оқытқанда және бекіту кезінде, жаттығуларды ұйымдастыруда, оқығанды және тыңдағанды тексеру үшін диалогтік әдісті қолданамын. Осының бәрін әңгіме түрінде іске асырып отырамын. Әңгімелесе білу диалогтік тілді үйретуде соңғы нәтижеге жететін біліктілік болып табылады.

Диалогтік әдісті қолдана отырып оқушылардың сұрақтарды, өтінішті, таңдануды, бұйыруды қолданып, бір-бірімен әңгімелесе білуге, мәліметтерді нақтылауды сұрауға, келіспеушілік, толықтыру, тілдік материал көлемінде өзара пікір алыса білуге дағдыландырамын. Әртүрлі типтегі кішігірім диалогтар құрастыруды тапсырамын. Біліктіліктерді жетілдіру мен дамытуды оқушылардың еркіндігін сақтау жолымен жүргіземін.

Тілдік міндет пен жағдаятқа сәйкес оқушылардың еркін түрде тілдік қарым-қатынастарын дамытуда рөлдік ойынның алатын орны ерекше деп есептеймін.

«Наурыз» тақырыбы бойынша сөйлеу тілдерін дамыту мақсатында рөлдік ойын ұйымдастыруға болады. Бұл рөлдік ойында бірнеше оқушыларды қатыстырумен еркін әңгімелесу тәсілін қолданамыз. Топ ішіндегі әңгімелесуде олар тез, өз бетімен әңгімеге араласу дағдыларын, өздерінің қызығушылығын, белсенділігін таныта алатындарын көрсете білді. Рөлдік ойын кезіндегі оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін дамытуда сөздік қорларының да орны ерекше.

Оқушылардың тілді меңгеруде үлкен нәтижеге жетуде электрондық оқулықтардағы дайын диалогтарды тыңдау, жаттау, аяқтау, толықтыру, мәтін мазмұны, кесте, сызбалар бойынша диалогтар құру-әдістері де көп көмегін тигізеді. Мектептегі интерактивтік тақтаның көмегімен

электрондық оқулықтағы диалогтарды пайдалануға болады. Мысалы: «Қазақ тілі – Қазақстан Республикасының мемлекеттік тілі», «Қазақстанның географиялық жағдайы», «Қазақстан – тәуелсіз ел», «Өнер түрлері» атты тақырыптық диалогтарды тыңдату арқылы, қайталауға, толықтыруға, осы үлгіде өз диалогтарын құрастыруға тапсырмалар беріп отырамын.

Диалогпен жұмыс үйде де жалғасын тауып отырады. Диалогтар міндетті түрде жаттауға, кейде диалогтарды кеңейтуге, 2-3 сұрақпен толықтыруға тапсырмалар беріп отыруға болады.

Диалогтарды келесі сабақта тағы бір рет тыңдау арқылы диалогтың мазмұнын және кейбір сөйлемдердің дұрыс айтылуын еске түсіру қажет деп ойлаймын.

Бұл әдіс оқушылардың диалогты қайталап айтуына мүмкіндік жасайды. Диалогпен жұмыс істеген кездегі қолданылған лексикалық материалдар оқушылардың сөйлеу тілінің белсенді қорына айналады. Жатталған диалогтар оқушылардың жаңа диалогтар құруының негізі бола алады.

Демек, тілдерді оқыту барысында өзіндік ой-толғамын жеткізе алатын, кез келген адаммен тілдік қарым – қатынасқа түсе алатын, коммуникабельді, іскер азамат тәрбиелеп шығару арқылы коммуникативтік құзіреттіліктерін дамыту жолында атқарар еңбектері әлі де алда.

Қазіргі білім беру жүйесінің мақсаты – бәсекеге қабілетті маман дайындау. Мектеп – үйрететін орта, оның жүрегі – мұғалім. Ізденімпаз мұғалімнің шығармашылығындағы ерекше түс - оның сабақты түрлендіріп, тұлғаның жүрегіне жол таба білуі.

Әдебиеттер

1. Қазақстан мектебі 1-5. 2010 жыл.
2. Республикалық әдістемелік журнал «Мектептегі шет тілі» №1-6. 2004 жыл
3. Республикалық әдістемелік – педагогикалық журнал «Мектептегі шет тілі» № 5-7. – 2008 жыл
4. Қазақстан мектептеріндегі шетел тілдері № 3-4. – 2006 жыл
5. Республикалық ғылыми - әдістемелік журнал «Ағылшын тілі мектепте» №1 -5 2010
http://uskz.org/publ/ashy_saba_tar/ashyk_sabaktar/tildi_o_ytuda_kommunikativtik_zirettilikti_alyptastyru_zyrettilikti_iske_asyrudu_aspektileri/13-1-0-1394

МРНТИ:16.31.51

Х.Ш. Илиуф

НАО «Университет имени Шакарима города Семей»
Республика Казахстан, г. Семей, murat_20@mail.ru

ПРИМЕНЕНИЕ КОНТРАСТИВНОГО МЕТОДА В ПРЕПОДАВАНИИ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА В КАЗАХСКОЙ АУДИТОРИИ

APPLICATION OF THE CONTRAST METHOD IN TEACHING ENGLISH LANGUAGE IN THE KAZAKH AUDIENCE

Одним из известных в лингвистике методов исследования и обучения языкам предстает *контрастивный метод*, заключающийся в выявлении, сравнении и сопоставлении типологически схожих и несхожих явлений, относящихся к одной и той же категории. При этом могут быть использованы факты, взятые из двух или нескольких языков. Термин *метод* (method) обозначает способ теоретического исследования или практического осуществления чего-нибудь.

Известно, что подавляющее большинство изданий мировой научной и производственно-технической литературы публикуется на английском языке. В силу определенных исторических причин the English language является общепризнанным лингвистическим средством международного общения. Значение английского языка в наши дни столь велико и очевидно, что владение им в той или иной степени становится необходимым для каждого образованного человека, в первую очередь – для лиц, занимающихся научной деятельностью или участвующих в международных торгово-экономических отношениях. По нашему мнению, изучение иных иностранных языков в средних и высших учебных заведениях (немецкого, французского и др.) – если не имеет специальной перспективы – теряет практический смысл.

Изучение неродного языка является сложным процессом, требующим целенаправленных интеллектуальных усилий и систематического труда. При этом, помимо сложности усвоения

смысла отвлеченных грамматических категорий, применимых к данному языку, проблемой предстает не только запоминание и осмысление определенного количества лингвистической информации разного характера, но и преодоление логико-грамматических стереотипов родного языка, так называемого “языкового барьера”.

Различия в грамматических конструкциях, обусловленные разным происхождением, отличными условиями развития, несовпадения в плане проявления грамматических категорий (разное число и характер употребления падежей, наличие или отсутствие грамматического рода, различие в числе разрядов служебных слов и т.д.) являются ментальными препятствиями на пути знакомства с иностранным языком. Неслучайно в речи некоторых казахов, слабо владеющих русским языком, появляются ошибки на согласование слов, в выборе падежных окончаний: *спектакль окончилась, лунный ночь, пишу с новым авторучком*. Это объясняется грамматическими различиями в русском и казахском языках. В тюркских языках отсутствует категория рода (и выражающие ее флексии), требующая формального согласования тесно связанных между собой слов. В русском же языке прилагательное, выступающее в качестве определения, и спрягаемый глагол в форме единственного числа прошедшего времени должны принять окончания, выражающие род существительного, к которому они относятся (*новое здание* – оба слова в среднем роде, *девочка ушла* – в женском роде).

Английский язык генетически, хотя и отдаленно, связан с русским языком: первый относится к германской, второй – к славянской лингвистическим группам, которые объединяются в рамках большой индоевропейской языковой семьи. Однако, в результате многовековой эволюции английский значительно изменился и стал языком аналитического строя, в то время как русский практически сохранил сложную грамматическую систему, оставаясь флективным языком синтетического строя.

В своем современном состоянии английский язык в некоторых случаях обнаруживает типологическую близость к грамматике тюркских языков, в частности, в плане использования аналитических глагольных форм для выражения тех или иных грамматических значений (*английск.* will send ‘пошлет’, shall be done ‘должно быть сделано’, has taken ‘взял’, is going ‘идет’, was given ‘было дано’; *казахск.* tura tur ‘постой’, ala bergen ‘брал’, jazıp jatırmin ‘пишу’, oqır aldın ‘прочитал’, qarar jürgen ‘наблюдал’).

Предлоги формального стиля речи в обычной английской речи используются как послелого (служебные слова, характерные для языков тюркской группы): for me ‘для меня’, about you ‘о тебе’ – what for? ‘для чего?’, what about? ‘о чем?’, ср. *турецк.* ne için (nicin)? ‘для чего?’, *казахск.* ne tuwralı ‘о чем?’.

С учетом сказанного объяснение фонетических особенностей и грамматических правил на уроках английского языка в отдельных случаях осуществляется путем сопоставления акустически близких звуков из английского, русского и казахского языков. Иными словами, для лучшего усвоения нового материала по возможности приводятся факты трех языков, которые рассматриваются с точки зрения их материального или типологического сходства и различия. Так, например, при знакомстве со специфическими звуками английского языка сравниваются близкие по артикуляции и акустике звуки иностранного и родного языка, отсутствующие в русском:

- английскому краткому гласному [ɪ] в словах event, every соответствуют
- казахская пара [ɪ] – [i], встречающаяся в словах tis ‘зуб’, tında ‘слушай’;
- “мягкому” гласному [ä]: в словах apple, action – *казахск.* [ä] в слове äke ‘отец’;
- согласному [w]: wild, window – *казахск.* [w]: taw ‘гора’, suw ‘вода’;
- согласному [ɳ]: king, morning – *казахск.* [ɳ]: tañ ‘рассвет’, seniñ ‘твой’.

При объяснении значения и характера употребления в английском языке неопределенного артикля a ~ an (произошел от числительного one ‘один’) приводится соответствующая параллель из казахского языка, в котором слово bir ‘один’ в ряде случаев выполняет аналогическую функцию, выражая идею неопределенности, принадлежности предмета к какому-либо классу однородных предметов. Например, предложение There is a man in the street переводится на русский и казахский языки: *На улице находится (какой-то) человек* – Köşe’de bir kişi tur. В данной синтаксической конструкции у числительного появляется новое грамматическое значение (оно переходит в разряд неопределенных местоимений) – ‘какой-то’, и оно выступает аналогом неопределенного артикля, предшествующего исчисляемым существительным в английском языке.

Сходство в употреблении слов a (an) и bir можно увидеть при образовании следующих неопределенных местоимений: *английск.* a little ‘немного’ – a few ‘несколько’ – *казахск.* biraz (< bir ‘один’ + az ‘мало’) ‘некоторое количество; немного; достаточно’, если помнить, что

неопределенный артикль *a ~ an* восходит к слову со значением ‘один’. В русском просторечии слово *один* иногда используется при сознательном уклонении от указания на конкретное лицо или место: *Мне это один человек сказал. Я это в одном месте покупаю.*

При изучении темы “Имя существительное” (The Noun) некоторую трудность для усвоения представляет использование притяжательного падежа (The Possessive Case). Причина ошибок в ответах учащихся заключается в том, что этот падеж, выражая принадлежность, соответствует родительному падежу в русском языке. Учащиеся бессознательно копируют русскую грамматическую структуру, т.е. сохраняют порядок слов, при котором определение-существительное в форме родительного падежа следует за главным словом, и образуют неправильные словосочетания: *книга отца – book’s father, имя мальчика – name’s boy, игрушка девочки – toy’s girl.*

Для устранения подобных ошибок можно обратить внимание учащихся на типологическое сходство при использовании аналогичных падежей в казахском и английском языках: обозначение владельца предшествует определяемому слову, окончания имеют агглютинативный характер и отличаются фонетической вариативностью в зависимости от конечного звука основы:

– *George’s book – Georg’tiñ kitabı* – книга Джорджа

– *Aunt’s house – täte’niñ üyi* – дом тети, тетин дом¹

– *Girl’s dress – qız’diñ köylegi* – платье девочки

Таким образом, английский аффикс *-s* с его орфоэпическими вариантами [s] ~ [z] ~ [ɪz] сопоставим с окончанием казахского родительного падежа *-niñ* и его графико-фонетическими вариантами *-niñ ~ -tiñ ~ -tiñ ~ -diñ ~ -diñ*.

Способ образования множественного числа (plural) большинства английских имен существительных мест имеет тот же агглютинативный характер, что и в тюркских языках: к словам в форме единственного числа добавляются окончания *-s ~ -es: a desk ‘парта’ – desks ‘парты’, a dog ‘собака’ – dogs ‘собаки’, a glass ‘стакан’ – glasses ‘стаканы’*. Указанные окончания имеют три произносительных варианта [s] ~ [z] ~ [ɪz] в зависимости от качества последнего звука основы. В казахском языке множественное число образуется аналогичным путем с помощью аффикса *-lar*, имеющего варианты *-ler ~ -tar ~ -ter ~ -dar ~ -der: qoy ‘овца’ – qoylar ‘овцы’, iyt ‘собака’ – iytter ‘собаки’, qız ‘девушка’ – qızdar ‘девушки’*. Если в приведенных примерах из английского и казахского языков мы обнаруживаем типологическую близость, то в русском языке эти изменения образуются качественно иным, флективным способом: окончание единственного числа, выражающее одновременно грамматическое значение рода и падежа слова, меняется на окончание множественного числа: *доктор – доктора, дерево – деревья, ночь – ночи*.

Такое грамматическое явление, как наличие двух форм у английских притяжательных местоимений (Possessive Pronouns) не имеет аналогии в русском языке, однако в казахском обнаруживается лингвистическая параллель.

Притяжательное местоимение первой формы (Conjoint form) в предложении имеет функцию прилагательного – определения к существительному:

– Please give me **my** pen.

– Пожалуйста, дайте мне мою ручку.

– **His** story is too long.

– Его рассказ слишком длинен.

– Don’t take this chair, **its** leg is broken.

– Не берите этот стул, его ножка сломана.

– I have not seen **their** wall newspaper.

– Я не видел их стенной газеты.

---

¹ Вероятно, аффикс притяжательности *-in*, встречающийся в русских прилагательных, например в слове *тетин*, является древним заимствованием из тюркских языков огузской группы, где широко употребляется аффикс *-in ~ -in ~ -in ~ -ün*, выражающий значение принадлежности. Указанный аффикс *-in* + аффикс *-ki* (его варианты: *-ki ~ -qi ~ -gi ~ -gi*), имеющий семантику ‘который’ > *-inki*, присоединяемый к существительным, в т.ч. именам собственным, указывал на принадлежность и использовался в тюркской речи черкасов (части жителей Украины малороссийской ~ Украины казацкой): *Petrinki > Петренко, Fedorinki > Федоренко*.

Притяжательные местоимения второй формы (Absolute form) в предложении, указывая на принадлежность, заменяют существительные в функции подлежащего, части составного сказуемого и дополнения:

My room is large, **yours** is large and hers is largest.

Моя комната большая, ваша – больше, а ее – самая большая.

Whose school did he visit? – He visited **ours**.

Какую школу он посещал? – Он посещал нашу.

Whose book is it? – It is **mine**. Чья это книга? – Моя.

В казахском языке первой форме английских притяжательных местоимений соответствуют личные местоимения, оформленные аффиксом родительного падежа -iñ (его варианты: -iñ ~ -niñ ~ -piñ ~ -tiñ ~ -diñ ~ -diñ):

Märhämät, **men'iñ** qalamım'dı beriñiz-şi.

Пожалуйста, дайте мою ручку.

O'niñ äñgimesi öte köp.

Его рассказ слишком многословен.

Siz'diñ üyiñiz qay jaqta?

В какой стороне Ваш дом?

Второй форме английских притяжательных местоимений соответствуют личные местоимения, к которым прибавляется сложный аффикс -niki ~ -diki ~ -tiki < -ni(ñ) + -ki ~ -di(ñ) + ki ~ ti(ñ) + ki, например:

Bul kim'niñ kitabı? – **Meniki**.

Эта чья книга? – Моя.

Osı дәpter o'niñ meken? – **Oniki** yemes.

Эта его тетрадь? – Не его.

Bizdiki'ne keliñder.

Приходите к нам (домой).

При знакомстве с такой частью речи, как прилагательное (adjective), можно отметить следующее типологическое сходство: в английском и казахском языках существительное, находящееся в препозиции к другому существительному, соответствует русскому прилагательному, являясь определением в словосочетании. В русском языке эту функцию выполняют относительные прилагательные:

английск. gold 'золото' + watch 'часы' > a gold watch 'золотые часы',

казахск. altın 'золото' + saġat 'часы' > altın saġat 'золотые часы'.

Способы образования сравнительной и превосходной степени прилагательных в указанных языках в принципе аналогичны:

– сравнительная – аффиксальным способом (*английск.* -er, *казахск.* -raq с вариантами -irek ~ -raq ~ -rek);

– превосходная – аналитическим способом (*английск.* the most, *казахск.* ueñ).

Например, short 'короткий' – shorter 'короче', big 'большой' – bigger 'больше', long 'длинный' – longer 'длиннее'; beautiful 'красивый' – the most beautiful 'самый красивый', ср. казахские прилагательные с теми же значениями: qısqa – qısqaraq, ülken – ülkenirek, uzın – uzınraq; ädemi – ueñ ädemi.

В отличие от русского языка в английском, как и в тюркских языках, определение не согласуется с определяемым словом в роде, числе и падеже².

английск. the big house – to the big house – about the big houses

казахск. ülken üy – ülken üy'ge – ülken üyder tuwralı

русск. большо**й** дом – к большо**му** дому – о большо**их** домах

Отсутствие того, что названо в основе слова, передается в английском и казахском языке обычно способом аффиксации: *английск.* help 'помощь' > helpless 'беспомощный', sugar 'сахар' > sugar-free 'без сахара'; *казахск.* kömek 'помощь' > kömeksiz 'беспомощный', şeker 'сахар' > şekersiz 'без сахара'. В отличие о них в русском языке для выражения отсутствия какого-либо свойства у чего-либо используются иные грамматические модели:

² Здесь нужно отметить, что английский язык утратил категорию грамматического рода, в тюркских языках она отсутствует.

– приставка *без-* (*бес-*) + основа существительного + суффикс прилагательных *-н-* + окончание прилагательных (например, *беспомощный*) либо
– сочетание предлога *без* и существительного в форме родительного падежа (например, *без сахара*).

При изучении темы “Числительные” (Numerals) можно сопоставить функционально близкие суффиксы, оформляющие порядковые числительные: *английск.* -th, -eth (кроме слов first, second, third) и *казахск.* -ınşı ~ -inşı ~ -nşı ~ -nşı. Например, six ‘шесть’ – the sixth ‘шестой’, thirty ‘тридцать’ – the thirtieth ‘тридцатый’; в казахском языке те же числительные имеют следующие формы: alti – altınşı, otız – otızınşı.

Числительные hundred, thousand и million не принимают окончания множественного числа, если перед ними стоят другие числительные: two hundred, five thousand, twelve million. Подобно этому казахские числительные жүз ‘сто’, миң ‘тысяча’, түмен ‘десять тысяч’, лек ‘сто тысяч; множество’ (два последних слова являются архаизмами) в словосочетаниях с количественным значением не принимают форму множественного числа: уекі жүз ‘двести’, jeti miң ‘семьсот’ и т.д.

В английском и тюркских языках суффиксы порядковых числительных присоединяются к последнему числительному: the one hundred and tenth ‘сто десятый’, bir miң toğız жүз alpis jetinşı ‘одна тысяча девятьсот шестьдесят седьмой’.

Объясняя значения и характер употребления пространственных предлогов, можно показать сходство и различие предлогов и падежных окончаний в английском, русском и казахском языках. Так, например, английский предлог in указывает на нахождение субъекта или объекта в пределах или внутри чего-либо, соответствуя русскому предлогу *в*: in the street, in the tree, in the sky. В ряде случаев нормы русского языка требуют употребления в указанном значении предлога *на*: *на улице, на дереве, на небе*³.

При употреблении перед словом street ‘улица’ предлога on (выражающего идею нахождения чего-либо на какой-нибудь поверхности или около какого-либо протяженного объекта, например, моря, реки или озера) подразумевается не сама улица, т.е. пространство, дорога между двумя рядами домов, а помещения зданий, расположенных на этой улице (см., например, название серийного видеотриллера Nightmares on Elm Street “Кошмары на улице Вязов”, ср. предложения *Мы встретились на улице Кабанбай-батыра. – Я живу на улице Кабанбай-батыра*).

В связи с различиями в логике выбора предлогов, выражающих пространственные отношения (внутри, на поверхности или вдоль чего-либо) в английском и русском языках можно обратить внимание на регулярное семантико-грамматическое соответствие, существующее между английским in и казахским окончанием местного падежа -da (варианты: -de, -ta, -te):

in the street – köşe’de; dala’da,

in the tree – aғaş’ta; terek’tе,

in the sky – aspan’da, kök’tе.

В ходе учебных занятий учащимся разъясняется такая особенность английского языка, как отсутствие категории склонения у существительных: синтаксические отношения между словами выражаются с помощью предлогов и порядка слов в предложении. Учащиеся знакомятся с понятиями *предложная, падежная и предложно-падежная конструкции*. Для пояснения различий между этими понятиями сопоставляются факты из трех языков. Из двух соответствующих слов, взятых из разных языков, составляется словосочетание: go + the door > go to the door, yesik + barıw > yesik’ke barıw, *идти + дверь* > *идти к двери*. Анализируя приведенные примеры, учащиеся приходят к выводу, что в английском языке в глагольно-объектных словосочетаниях используется предложная конструкция, в казахском – падежная, т.е. грамматические отношения между словами в синтагме оформлены с помощью падежных окончаний, в русском – одновременно используются предлог и падежное окончание⁴.

Изучение темы “Прошедшее неопределенное время” (The Past Indefinite Tense) предполагает знакомство с правилами образования прошедшего времени спрягаемого глагола. Все

³ В американском варианте английского языка (American English) вместо предлога in (in the street) нередко употребляется предлог on (on the street).

⁴ При более широком рассмотрении этого вопроса можно отметить следующее: в каждом из этих языков используется следующие способы связи слов в глагольно-именных синтагмах: в английском – *беспредложная* и *предложная*, в русском – *падежная* и *предложно-падежная*, в казахском – *падежная* и *падежно-последложная*.

глаголы делятся на две группы: правильные, образующие форму прошедшего времени путем добавления окончания *-ed* к основе глагола, и не правильные, которые образуют форму *Past Indefinite* не по правилу, архаичным способом.

Окончание *-ed* имеет три фонетических варианта: оно произносится как звонкий звук [d], если следует за звонким согласным или гласным, как глухой [t], если следует за глухим согласным, и как [ɪd], когда основа спрягаемого глагола оканчивается на звуки [t] и [d]. В казахском языке прошедшее категорическое время образуется похожим способом: к основе глагола присоединяется варианты аффикса *-di ~ -di ~ -ti ~ -ti* + аффиксы, указывающие на грамматическое лицо деятеля (личное окончание).

При объяснении модели, по которой в английском языке образуется форма продолженного или длительного времени (*Continuous Tense*), употребляющегося в том случае, когда известен момент совершения действия, можно провести определенную параллель с привлечением примеров из казахского языка. Так, указанное время образуется при помощи вспомогательного глагола *to be* 'быть; являться' и смыслового глагола в виде причастия настоящего времени: *He is reading [now]* 'Он читает (сейчас)'. В казахском языке так называемое "действительное время", выражающее аналогичный характер действия, происходящего в определенный момент времени, образуется из смыслового глагола в форме деепричастия прошедшего времени и вспомогательных глаголов *otır, tur, jür* или *jatır*, к которым присоединяется аффиксы сказуемости – личные окончания: *Men oqır otırmin* 'Я читаю (в данный момент)'.

Смысловый глагол в *Continuous Tenses* принимает форму причастия настоящего времени, которое образуется от инфинитива следующим образом: *to go* 'идти' > *going* 'идуший' (*go + -ing*), т.е. показатель инфинитива – частица *to* опускается, к основной форме глагола (имеющей грамматическое значение настоящего времени) присоединяется аффикс *-ing*. В казахском языке причастие, встречающееся в составном именном сказуемом, образуется по определенной модели. Рассмотрим такое причастие, образованное от глагола *barıw* 'идти': аффикс инфинитива *-ıw* опускается, к основе глагола последовательно присоединяются аффиксы:

- деепричастия настоящего времени (*-a ~ -e ~ -y*),
- причастия прошедшего времени *-tin ~ -tin*,
- сказуемости: *baratınsıñ* '(ты) идуший, ходящий'.

Такие причастия могут применяться в казахском языке не только для выражения прошедшего обычного действия (*oynaıtınbiz* 'бывало мы играли'), но с определенными служебными словами в иных значениях: прошедшего долженствующего, но не сбывшегося (*qalatın yedik* 'остались бы мы'), будущего решенного (*jazatın boldı* 'он решил написать').

Повелительное наклонение, выражающее просьбу или приказание, в английском и нередко в тюркских языках образуется с помощью основной формы глагола, с которой материально совпадают (английский инфинитив, основа тюркского глагола):

английск. Read! – *казахск. Оқ!* 'Читай!'

английск. Write – *казахск. Жаз!* 'Пиши!'

Однако эта грамматическая параллель в тюркских языках отмечается только для форм глагола в единственном числе, в то время как английские глаголы не различают числа (*Read!* 'Читай! Читайте!'). При обращении к двум и более лицам к основам тюркского глагола необходимо добавлять аффикс со значением множественного числа (*Оқ!* 'Читай!' – *Оқıñдар!* 'Читайте!').

Можно отметить еще одно типологическое сходство, наблюдаемое между языковыми явлениями, сохранившимися в тюркских языках с древних времен, в английском же языке возникшими относительно недавно. Речь идет о глагольно-именных основах, которые в зависимости от морфологической роли и синтаксической позиции выступают как существительные, глаголы или прилагательные. Приведем примеры из тюркских языков (их количество ограничено):

toñ 'мерзлота' ~ *toñ-* 'мерзнуть',

ıç 'нутро, внутренность' ~ *ıç-* 'пить, есть',

köç 'кочующий аул; перекочевка' ~ *köç-* 'перемещаться',

taş 'внешняя сторона' ~ *taş-* 'выливаться через край; выходить из берегов'.

В английском языке этот способ словообразования является относительно продуктивным:

rain 'дождь' – *rain* 'дождевой' – *rain* 'лить, литься',

snow 'снег' – *snow* 'снежный' – *snow* 'сыпать, сыпаться',

watch ‘бдительность; надзор; стража’ – watch ‘сторожевой’ – watch ‘наблюдать; сторожить’,
water ‘вода’ – water ‘водный’ – water ‘мочить; поливать; поить животных’,
taboo (tabu) ‘запрещение; запрет’ – taboo ‘запрещенный; священный’ – taboo ‘запрещать; налагать табу’.

Для номинации существ разного пола в словарном составе всех языков имеются особые слова, т.е. биологическое различие по полу выражается лексическим способом – с помощью разных слов (например, *тюркск.* ata ‘отец’ – ana ‘мать’, *английск.* bull ‘бык’ – cow ‘корова’, *русск.* сын – дочь).

В других случаях, к словам, обозначающим самца, присоединяются аффиксы-показатели женского рода: *английск.* actor – actress, *русск.* волк – волчица, *казахск.* han ‘хан; царь’ – hanım ‘ханша; царица’, hanşa ‘царевна’ и т.д.

В языках, не имеющих грамматической категории рода, встречаются немногочисленные факты, когда для различения животных и человека по гендерному признаку спорадически могут использоваться слова-определители (индикаторы), сочетающиеся с общим недифференцированным названием существа, которые указывают на половую принадлежность (самец, самка) и, отчасти, на возраст: *казахск.* yerkek misiq ‘кот’ – urğaşı misiq ‘кошка’, atalıq zebra ‘зебра-жеребец’ – analıq zebra ‘зебра-кобыла’, törağa ‘председатель-мужчина’ – törayım ‘председатель-женщина’, yer adam ‘мужчина’ – äyel adam ‘женщина’, *татарск.* ata ауıw ‘медведь’ – ana ауıw ‘медведица’, *узбекск.* uğıl bolä ‘мальчик’ – qız bolä ‘девочка’. Аналогичное явление гендерного различия наблюдается в английском языке, утратившем в ходе своей эволюции грамматическую категорию рода: he-cat (tomcat) ‘кот’ – she-cat ‘кошка’, boy-friend ‘друг’ – girl-friend ‘подруга’, businessman ‘коммерсант’ – businesswoman ‘предпринимательница’. Помимо слов he – she, boy – girl, man – women, о половой принадлежности в английском языке могут сигнализировать специальные слова male (муж. род) – female (жен. род).

Типологическая близость обнаруживается в семасиологическом плане при сравнении некоторых фактов из английского и казахского языка на фоне их противопоставления аналогичным примерам из русского. Так, например, семантическое сходство внутренней формы выражений, возникших на основе метафоры, наблюдается в таких фразеологизмах и грамматических конструкциях, как-то: *английск.* the eye of a needle – *казахск.* iyne’niñ közi, букв. ‘глаз иглы’, при русском словосочетании *ушко иглы*, *английск.* the eye of the day – *казахск.* kün közi, букв. ‘глаз дня’ – метафорическое обозначение солнца (в русском языке нет такого образного выражения, возникновение которого было обусловлено мифологическими представлениями древних людей); *английск.* over the year – *казахск.* osı jil üsti’nde, букв. ‘поверх этого года’ – их русский эквивалент *в течение года*, *английск.* all day long – *казахск.* kün uzın, букв. ‘(весь) день долгий’, т.е. *весь день*. Понятие, передаваемое в русском языке словосочетанием *родной язык*, в английском и казахском языках выражено тождественными по значению словами: mother tongue – ana tili.

Известно, что ученые-лингвисты психологического направления в языкознании, возникшего в середине XIX века, особое внимание уделяли ассоциативной стороне речевой деятельности, при которой сравнение и апперцепция⁵ играют большую роль.

Несомненно, что усвоение иностранного языка будет более эффективным, если новые знания, воспринимаемые учащимися, окажутся в той или иной степени связанными с тем, что они органично восприняли с юных лет – с законами родного языка.

Контрастивный метод, на наш взгляд, может быть использован как одно из способов активизации интереса к учебному материалу, так как он определенным образом опирается на прежний багаж знаний, формирует ассоциативные связи на основе типологического сходства явлений родного и иного языка, что облегчает понимание и усвоение грамматических правил, запоминание номинативных единиц.

---

⁵ Апперцепция (от *латинск.* ad ‘к’ + percipio ‘восприятие’) – такое соединение представлений, при котором новое знание возникает на базе уже имеющегося – как понимание нового представления в зависимости от прошлого опыта, запаса знаний и психической жизни человека. Апперцепция лежит в основе психологического суждения.

Г.Д. Ақан

НАО «Университет имени Шакарима города Семей»
Казахстан, г. Семей, gulima.ad@mail.ru

**ОРТА МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНА АҒЫЛШЫН ТІЛІНІҢ ЛЕКСИКАСЫН ОҚЫТУДЫҢ
ЛИНГВОМӘДЕНИ АСПЕКТІСІ**

**THE LINGUOCULTURAL ASPECT OF TEACHING ENGLISH VOCABULARY
TO SECONDARY SCHOOL STUDENTS**

Introduction

Many scientists note that the elements of linguacultural studies introduced into the course of foreign language studies are becoming increasingly important. [A.A. Alkhazashvili, I.A. Zimney] I am totally agree with their explanations, as we know vocabulary is one of the most important components in the system of teaching a foreign language in linguocultural studies. Without it, it is impossible to perform speech activities, such as listening, speaking, reading and writing. This suggests that learning new languages should take place at every foreign language lesson with the study of their culture and the teacher needs to pay due attention to the learning process of this section of the language.

If earlier country-specific information accompanied the basic course of a foreign language only as a comment when studying a particular material, now the linguistic and cultural aspect should become an integral part of foreign language lessons [A.A. Leontiev]. I think there is also an increasing sense of the need to teach language not only to the countries of the world, but also to what lies behind the language, that means the culture of the country of the language being studied.

The use of linguacultural aspect to form the motivation of teaching, which is important in secondary school conditions, because foreign language communication itself is not supported by the language environment. Some researchers confirm that the most important motivational incentive for learning a foreign language is the desire of students to expand their general horizons. [N.M. Simonov, I.L. Bim] Consequently, at school, the educational subject is a means of introducing students to the spiritual culture of other peoples. So, linguacultural aspect directed at realizing the ultimate goals of teaching a foreign language, namely, to teach communication, as well as to prepare students for foreign language communication.

The linguocultural approach in teaching a foreign language plays an important role, allowing secondary school students to learn English not only as a means of communication, but also as a means of learning a foreign culture. The effectiveness of the language acquisition process is facilitated by reading cultural texts, including folk and applied arts in combination with visual clarity.

Within the framework of the linguocultural approach of the teacher, as a rule, students are introduced to the lexical side of speech, its other aspects can also be considered from the standpoint of linguoculturology. Interestingly, within the framework of intercultural communication, the interlocutors do not just use different language codes, they also formulate their thoughts and build statements in different ways. At the same time, the meaning of what was said may be veiled if the addressee expressed his thought indirectly. In this case, we can talk about the use of indirect communication means in his speech. According to the definition of V.V. Dementiev, indirect communication is "meaningfully complicated communication in which the understanding of an utterance includes meanings not contained in the utterance itself and requires additional interpretive efforts on the part of the addressee" [1]. It can be expressed through such speech phenomena as euphemisms, artistic tropes, irony, implicitness, etc.

Many linguists argue that the peculiarities of using indirect communication tools directly depend on the culture of the people, their national character and mentality. [Dementiev 2001, Elizarova 2005, Maryukhin 2008, Hymes 1966, Wierzbicka 2003] In this regard, it seems to us fair to say that within the framework of the development of foreign language communicative competence at school, it is necessary to give students an idea of the culturally specific features of indirect communication in the country of the language being studied.

The analysis of the English-language literature devoted to the issues of indirect communication has shown that the use of such a type of indirect communication as hedging is especially characteristic of the speech behavior of the British. The American linguist George Lakoff introduced this term to denote words "whose task is to give a statement a blurriness/uncertainty" [2]. Summarizing the opinion of a

number of foreign scientists [Zuck, Brown & Levinson, Hyland, Martín-Martín, Fraser], we came to the conclusion that hedges, as a rule, mean words or phrases that give statements uncertainty, and emphasize the uncertainty of the addressee in his absolute rightness, thereby partially relieving him of responsibility for what was said.

In this regard, we can talk about the need to work with hedges within the framework of a linguistic and cultural approach. Let's consider the organization of such work on the example of teaching dialogic speech. When the stage of working with hedges and the privacy concept is included in it, the technology may look like this:

– Introductory conversation

A whole lesson is devoted to this stage, in which students get acquainted with a small authentic text about privacy in British culture. After that, they compare the role of this concept in the UK and in Kazakhstan. The teacher also points out that the importance of the concept in British culture is manifested in the speech of native speakers through the frequent use of indirect communication tools, in particular hedges.

– Working with a sample dialog

At the second stage, students are introduced to the sample dialogue and its understanding is checked. Next comes the key stage of technology - linguistic and cultural analysis of the sample dialogue, in which students find all the hedges used in the dialogue and determine their function in the dialogue, for example, softening the expression of the request to minimize the impact on privacy of behavior and action the interlocutor. After that, students compose their own dialogues within the framework of an already new situation based on the sample dialogue and on the hedges they have allocated.

– Cross-cultural analysis

In the third stage, students are invited to compose a dialogue similar to the sample dialogue, but in Kazakh. As part of a controlled conversation, students compare two dialogues, answering for themselves the questions: Do the ways of expressing requests / opinions / criticism, etc. coincide in Kazakh and British culture? Is the use of hedges inherent in Kazakh culture? What can this say about the role of the concept of privacy in one culture and in another? In connection with the differences under consideration, what difficulties can arise in the framework of intercultural communication between a Kazakh and a Briton?

– Generalization of cultural information

At this stage, students receive homework – in the form of a summary to summarize all the linguistic and cultural information they received in the lesson. This written assignment will allow the teacher, during his examination, to track the success of students' assimilation of the role of hedges in British speech and the importance of the concept of privacy in British culture [3].

In secondary school, when teaching a foreign language, the possibility of learning a language simultaneously with the study of the national culture of the people, unfortunately, is not fully used. Schoolchildren are always interested and curious about history, culture, art, customs, traditions, the way of everyday life of the people, views on life, beliefs, hobbies, that is, everything related to the country of the language being studied. The story about hobbies, behavioral features, superstitions of Americans arouses great interest among schoolchildren and the desire to memorize information. Students enthusiastically, violently discuss messages, comparing customs, peculiarities of people's behavior with our country.

Extracurricular activities encourage students to learn the culture and language of another nation, the motivation and interest of students in mastering English increases, and reveal new opportunities for using the acquired knowledge.

In conclusion, we note that the use of a linguoculturological approach in English lessons can be effective when working with language and speech material. This approach allows students to establish strong links between the language and the culture of its native speakers, which makes their choice of language means within the framework of intercultural communication more conscious.

Reference

1. Дементьев, В.В. Непрямая коммуникация: монография. М.: Гнозис, 2006. 560 с.
2. Lakoff, G. Hedges: A Study in Meaning Criteria and the logic of fuzzy concepts / Lakoff G. // *Journal of Philosophical Logic*. Vol 2(4). Page 183-228.
3. Fox K. *Watching the English. The Hidden Rules of English Behaviour*. L.: Hodder & Stoughton, 2005. Page 157.
4. <https://nsportal.ru/shkola/inostrannye-yazyki/angliiskiy-yazyk/library/2016/11/30/lingvokulturologicheskiy-podhod-k>

Д.В. Байгаринова

КГУ «Песчанская средняя школа» Отдела образования по Бородулихинскому району УО ВКО
Казахстан, ВКО, с. Песчанка, baygarinova89@mail.ru

РАЗВИТИЕ ТРЕХЪЯЗЫЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ НА УРОКАХ ГЕОГРАФИИ

DEVELOPMENT OF TRILINGUAL EDUCATION IN GEOGRAPHY LESSONS

Язык – главный механизм национального единения, инструмент возникновения и воспроизводства нации как социальной структуры. И поэтому вопрос о языке в образовании стоит очень остро. Сегодня знать один язык – мало, чем больше языков знает человек, тем более он конкурентоспособен [1].

Современная география – это высокотехнологичная область науки и практики. Оперативная космическая съемка, приближающаяся к режиму реального времени, контент-анализ – все это новые источники геоданных. Географы применяют современные способы обработки данных: машинное обучение, методы распознавания образов, нейросети. Геоинформационные технологии лежат в основе множества сервисов и услуг – начиная от геолокации на мобильных устройствах, в поисковых системах и социальных сетях до сложных управленческих систем в корпорациях и государственных органах. Это и является обоснованием для того, чтобы в преподавании географии использовать принцип триединства языков. Цель предмета направлена на развитие у детей естественнонаучной грамотности, медиаграмотности. А это те компетенции, которыми должен обладать современный ученик. Изменяется методика и технология преподавания предмета, поэтому необходимо готовить программы для изучения трех языков для преподавания данного предмета. Значимость этого заключается в том, что дети уже на практике смогут применять знания языков.

Преподавая предмет «География» в классах с русским языком обучения, на уроках пытаюсь проводить параллели между тремя языками. В этом помогают современные методы: «Кластер», «Синквейн», «Ромашка Блума» и др. При изучении номенклатуры изучаем особенности ономастики в казахском языке, так же учимся писать названия географических объектов на английском языке. Для этого используются карты атласов на трех языках, в наличии имеются атласы на казахском и русском языках, картами на английском языке пользуемся из открытых источников интернета. При изучении тем по страноведению особое внимание необходимо уделять на особенности названия государств, городов, особенности культуры, достопримечательности, и как они пишутся на разных языках. При изучении тем о туризме и рекреационной деятельности, важно делать акцент на том, что английский язык является языком международного общения, и, изучая его, сможем легко ориентироваться в мировом пространстве. Так же при изучении географических терминов можем вести словарную работу на трех языках. В течение урока можно осуществлять переводы отдельных слов, словосочетаний предложений на английский и казахский языки. Так же в начале урока можем приветствовать друг друга на нескольких языках, это могут быть и другие языки в зависимости от тем, для развития интереса можем использовать традиционные приветствия разных стран и народов.

В Республике Казахстан начата подготовка для перехода на изучение терминологии по предметам: «Информатика», «Физика», «Химия», «Биология». Считаю, что необходимо ввести в эту группу и предмет «География». Потому что сегодня это предмет охватывает в себе обширные знания по всем сферам жизни и развития общества: начиная от физических процессов, заканчивая процессами глобализации [4].

Будущее наших детей – это будущее нашего государства. Трехъязычие – веление времени. *Нужно помнить о том, что ответственность за развитие этой программы лежит на организациях образования всех уровней.*

Мы видим, что в последние годы в мире велико значение английского языка. Современная жизнь испытывает потребность в высококвалифицированных специалистах, умеющих не только читать и переводить специальную литературу, но и общаться на английском языке. Каждый современный учитель должен стараться донести эту информацию в ненавязчивой и занимательной форме, чтобы повысить мотивацию у обучающихся к изучению языков. Выпускник современной

школы должен качественно владеть иностранным языком, так как наука, развитие, информационные технологии в мире – все идет на английском языке.

Политика «Триединство языков» – это реальный шанс для Казахстана интегрироваться в глобальный мир. Так как на сегодняшний день, знание нескольких языков является необходимым навыком и требованием современности. Такой феномен объясняется усилением глобализации, развитием международных отношений [2,3].

Знание языков – это главная необходимость, прежде всего для современного человека. Мы с уверенностью можем сказать, что жить в мире со знанием казахского, русского и английского языков – это значит иметь доступ к любой информации. Кроме того, знание языков – это доступ к культуре. Человек будет чувствовать себя уверенно в любой многоязычной среде. Страна как раз с этой позиции пытается создать равные возможности для всех детей, для того чтобы они могли изучать эти языки в школах.

Литература

1. Назарбаев Н.А. Социальная модернизация Казахстана: Двадцать шагов к Обществу Всеобщего Труда // Казахстанская правда. – 2012. – № 218-219.
2. Послание Президента РК народу Казахстана «Стратегия «Казахстан-2050» новый политический курс состоявшегося государства»
3. Назарбаев Н.А. Новый Казахстан в новом мире // Казахстанская правда. – 2007. – 1 марта. – № 33 (25278).
4. Государственная программа функционирования языков в Республике Казахстан на 2001-2010 гг. // Казахстанская правда. – 2001. – № 47-48. – 17 февр.

МРНТИ:14.35.09

Т.Д. Исабаева¹, Т.А. Наревская²

¹НАО «Университет имени Шакарима города Семей», Казахстан, г.Семей, t.isabaieva@mail.ru

²КГУ «Средняя общеобразовательная школа № 28», Казахстан, г.Семей,
narevskaya.tatyana@mail.ru

АКТИВНЫЕ МЕТОДЫ И ФОРМЫ ПРОВЕДЕНИЯ ЗАНЯТИЙ ПО РУССКОМУ ЯЗЫКУ В ШКОЛЕ И ВУЗЕ

ACTIVE METHODS AND FORMS OF RUSSIAN LANGUAGE LEARNING AT SCHOOL AND UNIVERSITY

Одним из важных вопросов обучения русскому языку является вопрос выбора технологий обучения, которые бы гарантировали усвоение учебного материала на уровне государственных общеобязательных стандартов образования и создавали «оптимальный баланс внешней и внутренней дифференциации обучения» [1].

В современных условиях востребована речевая личность, способная оперативно и эффективно ориентироваться в многоязычном информационном поле, продуктивно участвовать в условиях диалога и полилога, гибко и системно использовать потенциал лингвистических знаний и для саморазвития, и для самореализации, и для выражения особого, неповторимого отношения к миру.

В этом отношении особая роль принадлежит развитию речевых способностей обучающихся, проявляющих себя креативностью их речевой деятельности. Лингвистическая компетенция и речевая деятельность являются взаимодополняющими характеристиками функциональной грамотности: «Компетенция представляет собой статическую часть, а речевая деятельность – динамическую часть коммуникативной системы. Компетенция и речевая деятельность представляют собой идеальные объекты для реализации коммуникативной системы, то есть живой речи» [2].

Если мы понимаем, чему должны учить, возникает естественный вопрос «как учить?»

Мы полагаем, что в процессе обучения русскому языку можно воспользоваться возможностями межличностного общения средствами русского же языка.

«Несколько парадоксально звучащая задача стоит при формировании профессиональных навыков учителя, инженера, журналиста, юриста...

Но особенно важно, что обучение межличностному общению может явиться существенным компонентом этического и эстетического воспитания личности – а общественную важность этой задачи едва ли можно переоценить» [3].

В последнее время исследователями выделяются два вида интеллигентности: эмоциональная и разумная. Первая признает, что чувства каждый момент передают полезную и важную информацию для нас, и нам нужно научиться правильно использовать эту информацию и правильно реагировать на нее. Вторая означает, что мы узнаем и признаем чувства других, а людей проще объединить на уровне эмоций и простых желаний.

Вся творческая деятельность обучаемых совершается не в «мистическом вдохновении», а в рамках определенной системы правил деятельности. Акцент делается на то, чтобы дать возможность обучающимся показать, что они действительно знают и что они умеют делать. Основной принцип – дать успеху создать успех. Виды и формы деятельности должны давать обучающимся возможность показать то, что они знают и умеют.

Современные учащиеся «заражены интернетом», их клиповое мышление зачастую не позволяет им вербально выразить свои представления об увиденном, прочитанном, известном даже на родном языке. Между тем современная жизнь позволяет человеку получать огромный объем знаний помимо учебной аудитории, поэтому любая учебная дисциплина должна вызывать интерес, давать возможность преобразовывать самостоятельно полученные знания, давать возможность переводить эти знания в умения и навыки, тем самым раскрывая личностные возможности каждого обучающегося. В этом смысле, русский язык – учебная дисциплина с огромным образовательным, познавательным и развивающим потенциалом.

В умении активизировать речевую подготовку обучаемых К.Д. Ушинский усматривал «критериум учительского достоинства». Этот «критериум» позволяет обучающимся проявить, прочувствовать свои творческие, интеллектуальные, коммуникативные возможности - постичь богатство русского языка и русской культуры, утвердиться в нравственных и моральных ценностях, объединиться с другими участниками коммуникации на уровне мыслей и эмоций.

Традиционные формы проведения занятий по русскому языку позволяют использовать разнообразные приемы, охватывают все виды речевой деятельности, вырабатывают навыки работы с текстом, словарем, учебной литературой. Однако наиболее полно раскрыть возможности обучаемых позволяют активные методы и формы работы, так как они требуют не только знаний по предмету, но и сообразительности, смекалки, активного участия, умения вести дискуссию, применять знания в практической деятельности, получать результат.

Так, при составлении рассказа о своей семье обучающимся предлагается составить социограмму и защитить ее устно, используя в рассказе опорные слова и словосочетания: *бюджет семьи, обязанности в семье; быть надеждой и опорой родителям; семейный досуг; увлекательное и интересное хобби; брать заботы на себя; тратить деньги с умом; помогать старшим; заботиться о семье* и т.д. Начать рассказ можно предложить, например, с фразы: «Все семьи счастливы по-своему».

При изучении тем, связанных с наукой, можно использовать такую форму, как «Дом ученых». Обучающиеся заранее получают задание собрать материал, рассказывающий об ученом по плану:

- 1) краткие биографические данные;
- 2) научные интересы;
- 3) научное открытие.

Будущий рассказ должен отвечать таким требованиям, как краткость, логичность, доступность, толкование употребленных терминов. Отводимое для рассказа время – не более двух минут. Если устный рассказ отвечает всем перечисленным требованиям, то фамилия ученого может быть вписана в ячейку графически изображенного «дома».

По этой же теме можно провести «ярмарку бытовой техники». Обучающиеся работают в парах, готовят рассказ об истории создания какого-либо предмета быта и создают рекламу современной модели. Аудитория отдает свои голоса лучшей рекламе при помощи сигнальной фишки.

Для составления рассказа на тему «Моя родина» проводится заочная экскурсия по городу Семей, а заодно отрабатываются особенности глаголов движения. Занятие позволяет строго различить глаголы, обозначающие передвижение, по способу осуществления экскурсии – пешие,

без помощи и при помощи транспортных средств. Задача – научить обучающихся избирательно пользоваться языковыми средствами, употребляя глаголы, наиболее точно передающие содержание действия. Предлагается наглядный дидактический материал (фрагменты текста), который следует логически расположить с помощью глаголов движения. Могут быть использованы видеоматериалы, обучающимся же предлагается озвучить просмотренные видео. Эпиграфом могут стать слова А. Толстого: «Движение и его выражение – глагол – являются основой языка».

Для активизации познавательной деятельности обучающихся при изучении темы «Публицистический стиль речи» используется такой вид работы, как формирование редакционной комиссии для издания газеты группы. Подбирается название, назначаются главный редактор, корреспонденты, художники, выбираются рубрики, определяются материалы и формы их воспроизведения – заметка, статья, интервью, репортаж. Важно не только создать газету, но и презентовать ее. Таким образом, совершенствуются практически все виды речевой деятельности, пополняется лексический запас обучающихся, есть возможность проявить свой творческий потенциал.

При изучении традиций и обычаев народов мира предлагается выполнить два вида работы – изготовление поздравительной открытки и составление альбома «Праздники мира». Цель – поиск информации, ее отбор, систематизация и оформление.

Пресс-конференция «Экологические проблемы в современном мире» требует большой предварительной подготовки, которая включает подбор текстов, формирование словаря, распределение ролей (ученый – журналист – переводчик и т.д.), так как могут быть использованы материалы на русском, казахском и английском языках. Результатом таким образом организованного занятия могут стать умения правильно формулировать вопросы, задавать их конкретному человеку, самостоятельно выражать свое мнение по той или иной проблеме.

Активизировать мыслительную деятельность обучающихся на занятии позволяет использование нестандартных заданий, вызывающих интерес самими формами работы.

Нестандартное задание – понятие очень широкое, которое включает целый ряд признаков, позволяющих отграничить задания этого типа от традиционных (стандартных). Главный отличительный признак нетрадиционных заданий – это их связь с «деятельностью, которую в психологии называют продуктивной, творческой» [4;4]. Для них характерны самостоятельный поиск обучающимися путей и вариантов решения поставленной учебной задачи (выбор одного из предложенных вариантов или нахождение собственного варианта решения), необычные условия работы и активное воспроизведение ранее полученных знаний в незнакомых условиях.

Нестандартные задания могут быть представлены в виде:

- проблемных ситуаций (затруднительное положение, из которого необходимо найти выход, используя полученные знания);
- ролевых и деловых игр;
- конкурсов, соревнований;
- других заданий с элементами занимательности (житейские или необычные ситуации).

Нестандартные задания помогают оживить урок или занятие, активизировать мыслительную и речевую деятельность обучающихся. Такого рода задания вызывают сначала недоумение, затем стремление понять, найти пути решения, наконец, получить удовлетворение в процессе работы и радость от возможности самостоятельно прийти к искомому результату.

Конечно, можно определить значения слов по списку в словаре, а можно предложить составить короткий рассказ с этими словами или написать словарный диктант по значениям слов, самостоятельно его проверить, самому себе поставить оценку, подсчитав количество правильных ответов. Именно так психологи и методисты рекомендуют строить современный урок или занятие.

К нестандартным заданиям относятся вопросы –«почемучки», целью которых является активизация мыслительной деятельности обучаемых при воспроизведении полученных ранее знаний. Неожиданность формулировок вопросов по форме и нешаблонность их содержания служат хорошим стимулом для выполнения заданий. Отвечая на вопросы, обучающиеся используют изученную лексику, активизируют словарь и грамматические конструкции. Например, для построения рассуждения-размышления предлагаются темы «Почему ожидание праздника лучше, чем сам праздник?» или «Что приятнее: дарить или получать подарок?».

Микроисследования предполагают формирование у обучающихся таких исследовательских умений, как работа с учебником и словарем, анализ языковых единиц, формулирование выводов и т.п.

Еще одно нестандартное задание – конкурс шпаргалок. Обучающиеся составляют схемы, таблицы, опорные сигналы на самые разнообразные темы. Например, если один ученик или студент готовит сообщение на заданную тему, то остальные обучающиеся, слушая, параллельно составляют схему-конспект. После выполнения задания им предлагается пересказать информацию по своей схеме-конспекту. Задания, как правило, оказываются очень сложными, так как предполагают весьма неплохие навыки аудирования, компрессии информации и максимально краткого оформления. Однако если такое нестандартное задание выполняется систематически, то результаты оправдывают все усилия педагога и обучающихся.

Не очень часто используется такой вид заданий, как заполнение клоуз-тестов. А совершенно напрасно. Тексты с пропущенными словарными словами составляются заранее и используются в несколько этапов по нарастающей сложности. Безусловно, это трудоемкая работа, но результат хороший.

Систематическое использование активных методов и форм проведения занятий по русскому языку в школе и вузе создает условия для формирования ключевых компетенций и личностных качеств обучающегося, позволяет педагогу достичь поставленных целей.

Литература

1. Жаналина Л.К. Лингвистические основы обучения монологической речи// Исторические основы методики преподавания русского языка в национальной (казахской) школе – Алма-Ата, – 1995.
2. Леонтьев А.А. Проблемы и методы психолингвистики в межличностном общении. – М., 2014.
3. Донская Т.К. Развитие творческой самостоятельности. – Русский язык в школе, № 1, – 2011.
4. Подгаецкая И.М. Воспитание у учащихся интереса к изучению русского языка. – М., – 2015.

МРНТИ: 14.35.09

А.Б. Темиркулова, А.М. Бейсембаева, А.К. Турлыбекова
«Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті» КеАҚ
Қазақстан, Семей қаласы, aigega_a92@mail.ru, turlybekova-1979@mail.ru

МЕКТЕПТЕ ЖӘНЕ ЖОО-ДА ШЕТ ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА ӨЗГЕ ТІЛДІ ТҰЛҒААРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСҚА ОҚЫТУ

TEACHING FOREIGN LANGUAGE INTERPERSONAL COMMUNICATION IN FOREIGN LANGUAGE CLASSES AT SCHOOL AND UNIVERSITY

Шет тілі бейіндік оқу пәні ретінде кез келген басқа бейінге гуманитарлық, жаратылыстану-ғылыми, технологиялық кіреді.

Осылайша, 10-11 сыныптардағы оқушылардың өзге тілде сөйлеу, оқу-танымдық және жалпы мәдени біліктерінің қалыптасу дәрежесі бейіндік деңгейде оқушылардың әртүрлі мектеп оқу пәндерін оқу кезінде шет тілін қолдануда нақты қажеттіліктерін есепке алу үшін, сондай-ақ олардың кәсіби бағдарлары мен болашаққа арналған жоспарларына сәйкес оларды қызықтыратын білім салалары мен адами қызмет салаларында өздігінен білім алу мақсатында нақты алғышарттар жасайды. Мұның барлығы жалпы және арнайы білім беру базасы ретінде филологиялық білім беруді (ана тілін, сондай-ақ шет тілін оқыту) қарастыруға мүмкіндік береді.

Тұлғааралық қарым-қатынас адамдар арасындағы өзара іс-қимылдың негізгі түрлерінің бірі болып табылады және қоғамдық қатынастардың әрбір қабатында көрінеді. Бүгінгі күні ана тілінде "бетпе-бет" қарым-қатынас этикеті бойынша көптеген жұмыстар бар. Алайда, оларда басты назар сәлемдесу, шақыру, кешірім және т.б. формулалар сияқты этикеттік формулаларды оқытуға қойылады.

Оларда сыпайы мінез-құлық туралы түсініктері орыс тілін тасымалдаушылардан өзгеше болуы мүмкін басқа мәдениет өкілдерімен өзара іс-қимыл жасауға кіру мүмкіндігі жиі ескерілмейді. Осылайша, аталған жәрдемақыларда қойылған міндеттер мәдениетаралық өзара іс-қимылға қатысуға қабілетті көпмәдениетті тұлғаны тәрбиелеуді қамтитын бүгінгі білім беру

мақсаттарына толық көлемде жауап бермейді. Ал тұлғааралық қарым-қатынас мәдениетін дамыту шет тілдерін оқыту процесінің қажетті құрамдас бөлігі болып табылады.

Басқа тіларалық қарым-қатынас мәдениеті бізге көп қырлы, көпкомпонентті түсінік болып табылады және қарым-қатынас жағдайларының әлеуметтік-мәдени ерекшеліктерін, функционалдық факторларын, сондай-ақ оның қатысушыларының ана тілінде коммуникативтік мәдениетін дамыту деңгейін ескере отырып, тілдік, сөйлеу, коммуникативтік-стилистикалық және этикалық нормаларын сақтауды білдіреді.

Егер тұлғааралық қарым – қатынас іскерлігінің толыққанды дамуы-ЖОО-ның прерогативі болса, онда бұл үшін негіз мектептегі сабақтарда қаланады. Мысалы, этикеттік жоспар диалогына қатысу (оның ішінде оқытылатын тілді тасымалдаушылармен), коммуникативтік мінез-құлықтың қарапайым нормаларын сақтау мектептегі білім берудің бастапқы сатысында болжанады

Жалпы білім беретін мектепті аяқтағаннан кейін оқушылар күнделікті (жақын маңдағы орта, тамақ, қонақ үй, ойын-сауық, сатып алу, қоғамдық көлік және т.б.), сондай-ақ кәсіби сипаттағы (іскерлік ақпаратты іздеу, алғашқы іскерлік байланыстар, оқу орнына/компанияға/кәсіпорынға бару, оқу орнының/фирманың/компанияның/ өнімнің презентациясы, келіссөздер) жағдайларда өзге тілді тұлғааралық қарым-қатынасты жүзеге асыра білуі тиіс.

Ағылшын тілін тереңдетіп (бейінді) оқытатын мектеп түлектері қосымша өз және бөтен көзқарастарды сын тұрғысынан бағалай білуі, өзара іс-қимылдың әр түрлі сәттерін талдай білуі, өз ұстанымын дәлелдей білуі, қорытынды жасай білуі тиіс.

Осылайша, мектепте және ЖОО-да тілдік білім беру отандық және шетелдік нормативтік құжаттарда көрсетілген ауызша өзара іс-қимылдың түрі ретінде шет тілді тұлғааралық қарым-қатынас біліктерінің тұтас қатарын қалыптастыру мен дамытуды болжайды. Бұл, ең алдымен, тіл факультеттерінің студенттерін оқыту қажет, өйткені олар болашақта өз оқушыларында осы іскерлікті дамытуы тиіс.

В.В. Сафонованың авторы ауызша өзара іс-қимыл дағдыларын қалыптастырудың кезең-кезеңмен жүйесі ұсынылады. Осылайша, жоғары сынып оқушылары тиімді қарым-қатынас ережелерін үйренеді (сендіру, өз көзқарасын дәлелдеу, дәлелдер табу, дауласу, қақтығыстарды реттеу және оларға жол бермеу), қарым-қатынастағы төзімділікті, көпшілік алдында сөйлеу мәдениетін, пікірталас жүргізе білу және т. б. дамытады.

Жоғары оқу орындарындағы жағдай біршама өзгеше. Бір жағынан, бүгінгі таңда тіл факультетінің түлегіне қойылатын ең маңызды талаптардың бірі-білімді меңгеру және Мәдениет диалогы субъектісінің рөлін орындау үшін қажетті іскерлікпен қамтамасыз ету. Басқаша айтқанда, мәдениетаралық қарым-қатынасқа тең құқылы қатысу үшін қажетті білім мен іскерлікті алу ғана емес, жеке тұлғаның белгілі бір қасиеттері мен қабілеттерін қалыптастыру.

Екінші жағынан, шетелдік тұлғааралық қарым-қатынас мәдениетін дамытудың арнайы әзірленген үлгісінің болмауымен қатар, "ағылшын тілінің практикалық курсы" (В.Д. Аракина); "гуманитарлық жоғары оқу орындарына арналған ағылшын тілі" (А.Д. Пароятникова, М.Ю. Полевая), "Гуманитарийлерге арналған ағылшын тілі" (С.А. Шевелева) және т.б. сияқты қолданыстағы құралдардың кейбір функционалдық шектеулілігі байқалады.

Сұрақ туындайды, қойылған мақсаттарды жүзеге асыру және мектепте қалыптасқан басқа тіларалық қарым-қатынас дағдылары мен біліктерін жетілдіруге қол жеткізу үшін ЖОО-да білім алуды қалай құру керек?

Мәселені шешу мүмкіндігі ретінде оқу:

- а) адамдар арасындағы өзара іс-қимыл түрі ретіндегі тұлғааралық қарым-қатынас ерекшеліктері,
- б) қарым-қатынас жағдайларының функционалдық факторлары,
- в) ана тілінде бар коммуникативтік тәжірибе.

Біздің ойымызша, оқыту моделін әзірлеу кезінде отандық психологияда оның қатысушыларының коммуникативтік өзара қарым-қатынасының жеке жағдайы ретінде анықталатын тұлғааралық қарым-қатынастың психо-лингвистикалық ерекшеліктері, оның барысында ақпарат, құндылық көзқарастар, пікір алмасу, сезімдер мен эмоциялар беру орын алады.

Тұлғааралық қарым-қатынас өзара іс-қимыл процесінде әңгіме үлкен эмоционалдық жүктемеге ие болады, бұл сұхбаттасушыларды сөйлесу пәніне өз көзқарасын нақтылауға, өз позициясы мен басқалармен атқаратын ұстанымдарының тұрақтылығын тексеруге мәжбүр етеді, бұл ретте адекватты сөйлеу және сөйлеу емес құралдарды пайдалана отырып, сол арқылы тұлғааралық қарым-қатынас процесінде өзін-өзі анықтайды.

Бұл контексте тұлғааралық қарым-қатынас "тікелей өзара іс-қимылға түсетін және қарым-қатынас бойынша серіктестердің (басқа мәдениет өкілдерінің) коммуникативтік мәртебесіне байланысты өз пікірлерімен түрленуге қабілетті адамдардың шағын саны арасындағы қарым-қатынас нысаны, сондай-ақ олардың түсіндірулерін қабылдау" ретінде анықталады және мәдениетаралық ауызша өзара іс-қимылдың мәнін көрсетеді.

Демек, мұғалімнің қызметі білім беру мақсаты мен мазмұнынан бастап оқытудың нақты ұйымдастырушылық формаларына, тәсілдері мен технологияларына дейінгі жеке тұлғаға бағытталған білім беру жүйесінің барлық компоненттерін қамтиды. Мұның бәрі мұғалімнің кәсіби білім беру жүйесінде оны дайындау кезінде ескерілуі тиіс.

Әдебиеттер

1. Бондаревская Е.В. Теория и практика лично-ориентированного образования // Личностно-ориентированное обучение. Хрестоматия. - М.: Современный гуманитарный университет, 2005.
2. Зимняя И.А. Общая культура и социально-профессиональная компетентность человека // Профессиональное образование. – 2006. – № 2.
3. Каган М.С. Общая характеристика культуры, ее строения и функции. «Введение в теорию художественной культуры». – Спб, – 1993.
4. Хуторской А.В. Методика лично-ориентированного обучения. Как обучать всех по-разному? Пос. для учителя.

МРНТИ: 27.01.45

Б.С. Кудайбергенова, А. Еламан, Б. Сапарканова
«Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті» КеАҚ
Қазақстан, Семей қаласы, kbs_08@mail.ru

МАТЕМАТИКАНЫ АҒЫЛШЫН ТІЛІНДЕ ОҚЫТУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

PROBLEMS OF TEACHING MATHEMATICS IN ENGLISH

Үштілділік – заман сұранысы. Үштілділік жайында Елбасымыз үш тұғырлы тіл саясатын жыл сайын өз Жолдауында нақты атап көрсетіп келеді. Оны біз Қазақстан Республикасының тұңғыш президентінің сөзінен көреміз. “Kazakhstan must be considered a highly developed country all over the world where three languages are used. They are Kazakh is a state language, Russian is a language of international communication and English is a language of integration into the global economics”, N. Nazarbayev said.

Әлемде білім берудің рөлі артып, әр елде білім беру жүйесі тағайындалғанымен, ол білім беру әлем халықтарының практикалық білімі мен бағыты деңгейінде болуы керек. Қазақстанның әлемдік білім беру кеңістігіне кіруі көптілді білім беру проблемаларын өзекті ете түседі.

Инновациялық технологияларды пайдалана отырып мектеп сабақтарын ұйымдастыру – бұл оқытудың жаңа әдістері, Теориялық, ғылыми-педагогикалық және психологиялық зерттеулерге сілтеме жасай отырып, оқушылардың құзыреттілігін қалыптастыру, оқушыларды парасаттылыққа, адамгершілікке, еңбексүйгіштікке, мейірімділікке тәрбиелеу. Негізгі міндет-оқушының білім деңгейіне және жас ерекшеліктеріне сәйкес инновациялық әдістерді қолдану.

Қазақстан Республикасының орта мектептері мен жоғары оқу орындарындағы көптілді білім берудің қазіргі жай-күйі көптілді білім беру мәселелерін шешуге тұжырымдамалық – тұтас көзқарас қажеттігін ұғынумен, нормативтік және ғылыми-әдістемелік базаны қалыптастырудың басталуымен, кадрмен қамтамасыз ету мәселелерін шешу жолдарын айқындаумен, көптілді білім берудің, оның ішінде тілдерді оқытудың мектептік және жоғары оқу орындарындағы бағдарламаларының сабақтастығы мәселесін өзектілендірумен негізделген.

Математиканы ағылшын тілінде оқытудың кем тұстарын көрсете кететін болсақ, Қазақстан бойынша математика саласын ағылшын тілінде оқытуды былай алып тұра тұратын болсақ, математиканы оқытатын ұстаздардың өзі тапшы екенін аңғаратын боламыз. Қазақстан бойынша Назарбаев Зияткерлік мектептері (НИШ), кейбір лицейлер, гимназиялар осы үштілділік бойынша білім береді. Дамыған мемлекеттерді алып қарайтын болсақ, мысалы Оңтүстік Кореяда корей тілі, математика, нақты ғылымдар, тіл, бейнелеу өнері, ағылшын пәндерін оқытады. Кейбір мектептерде

ағылшын тілін оқушылар үшінші сыныптан бастап оқиды. Кореяда ағылшынды меңгеру қиын болғандықтан, ата-аналар балаларын Хагвон аталатын арнайы орталықтарға жібереді екен. Финляндиядағы жоғарғы оқу орындарында оқу фин, швед және ағылшын тілінде жүргізіледі екен. 3 сыныптан бастап ағылшын тілін оқи бастайды. Қазақстанда көбінесе ағылшын тілін оқыту жоғарғы оқу орнында басты назарға алына бастайды. Математика пәні бойынша ағылшын тілінде амалдардың қалай оқылып, айтылатындығы жайлы тереңінен түсіндіріле бастайды.

Тіпті сіздің оқуыңыз, жұмысыңыз немесе қызмет салаңыз нақты ғылымдармен байланысты болмаса да, қарапайым математикалық амалдарды ағылшын тілінде білу маңызды. Математика көптеген тақырыптарды қамтиды. Егер сіз ағылшын тілінде оқытатын мектепте, колледжде немесе университетте оқығыңыз келсе, сізге математика бойынша білім сынағын қамтитын SAT немесе GMAT халықаралық емтихандарын тапсыруға тура келеді.

Математика ғылымның барлық салаларына ортақ тіл және оның теориялары әр түрлі мәселелерге қолданылады. Математиканы қолдануды қажет ететін ғылыми зерттеулерде көптеген жағдайлар бар: табиғи және әлеуметтік құбылыстарды түсіндіру және болжау, құрылғыларды жобалау және басқару, ақпараттық-коммуникациялық технологияны алға жылжыту және организмдердің даму процесін түсіну.

Математика бакалавриаты қазіргі заманғы математиканың негізгі және қолданбалы салаларында оқытуды қамтамасыз етуге арналған, сонымен логикалық және математикалық ойлауды дамытады. Сондықтан оны ағылшын тілінде меңгеру ол болашаққа үлкен жол ашады. Себебі көптеген ақпараттар мен зерттеулер осы тілде кездеседі.

Mathematical operations can be signaled in many different ways, posing additional challenges for language-minority students. For example, addition can be signaled with the words: add, plus, combine, and, sum, increased by. Some mathematical symbols used in other countries differ from how they are used in the United States. For example, the comma may be used to separate whole numbers from decimal parts (functioning as the decimal point does in this country). On the other hand, a decimal point may be used as the comma is here, to separate hundreds from thousands, hundred thousands from millions, and so on (Dale & Cuevas, 1992)

Language-minority students may attempt to read and write mathematical sentences in the same way that they read and write standard narrative text. In other words, they may try to translate word-for-word between a mathematical concept expressed in words and the concept expressed in symbols. However, the way a mathematical concept is expressed in words often differs in its order from the way the concept is expressed in symbols. A linear, one-to-one translation is often not possible. Dale and Cuevas (1992) offer as examples the phrase eight divided by two, which might be incorrectly translated to 8 2 rather than 2 8, or the algebraic phrase, the number a is five less than the number b, which the student may mistakenly restate as $a=5-b$, when it should be $a=b-5$.

Students who are learning English as a new language, especially younger students, often have difficulty interpreting the meaning of logical connectors in mathematics and science discourse. Logical connectors are words or phrases, such as the words if, because, however, and consequently, that signal a logical relationship between parts of a text. In mathematics and science, logical connectors signal similarity or contradiction; cause and effect; reason and result; and chronological or logical sequence. Students who have trouble with logical connectors in a mathematical or scientific problem may be able to solve it when it is restated using a declarative sentence (Dale & Cuevas, 1992; Kessler, et al., 1992).

To introduce students to an inquiry unit, teachers can present a new concept or problem with a demonstration, allowing students to listen and observe before having to communicate. During the demonstration, teachers can use concrete objects and actions to help students construct meaning. As a guide and follow-up to the demonstration, students can use a worksheet to help them develop relevant vocabulary as well as conceptual understanding. A class discussion can then follow (Fathman, Quinn, & Kessler, 1992; Kessler, et al., 1992). Later, for more interactive learning, students of varying English proficiency can gather into small groups to engage in an inquiry activity. The language-filled and interactive nature of small-group work creates an authentic context that reinforces language development as well as content learning. Students can tutor each other, offering tips on English-language usage as well as building on each other's understanding of science. Like professional scientists, students can solve problems and construct knowledge in a collaborative environment. As a follow-up to group activities, students can conduct individual investigations.

To help students tackle the linguistic demands of mathematical problem solving, teachers can introduce a discussion about the vocabulary and situational context of the problem. This helps students to warm up to the linguistic and conceptual tasks and to attach personal meaning to the problem. Next,

teachers can help students break down the problem into “natural grammatical phrases.” This helps students to understand the meaning of the context and mathematical relationships expressed in the problem – a technique students can apply to future problems. Further, teachers can help students to derive meaning by providing visual cues such as graphic representation, physical gestures and role playing, and asking students to rephrase the problem in their own words. Working in pairs, students can then work the problem and provide a solution and explanation of their problemsolving strategies (Kaplan &Patino, 1996).

Әдебиеттер

1. “The Inclusive Classroom Teaching Mathematics and Science to English-Language Learners” Northwest Regional Educational Laboratory, By Denise Jarrett Mathematics and Science Education Center
2. Кульневич, С.В. Анализ интегрированных уроков [Текст]: практическое пособие / С.В. Кульневич, Т.П. Локаченина. – Ростов-на-Дону: Учитель, 2015. – 144с.

МРНТИ: 14.25.09

К.Б. Дженбаева

«Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті» КеАҚ
Қазақстан, Семей қаласы, kurka.zhb.kz@mail.ru

ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚИТУДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН ТҮПНҰСҚАЛЫ МАТЕРИАЛДАРДЫ ІРІКТЕУ

SELECTION OF AUTHENTIC MATERIALS USED IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING

Мұғалімнің маңызды міндеті – сыныпта шынайы қарым-қатынас құру. Оларды жүзеге асыру үшін:түпнұсқалық мәтіндерді коммуникативті

Мұғалімнің маңызды міндеті – сыныпта шынайы қарым-қатынас құру. Оларды жүзеге асыру үшін:түпнұсқалық мәтіндерді коммуникативті практикада ана тілімен байланыстырып қолдану.

Түпнұсқалық материалдардың ерекшелігі олардың байланысын қамтамасыз етуінден ақты объектілер, дерлік шынайы байланысты ынталандырады. Оқушылар белгілі бір оқиғалар, рөлдерді ойнау, мәселелерді шешу (сатып алу, тасымалдау, толтыру)сауалнамалар, мәзірді таңдау, театрға бару және т.б.). қатысады. Шет тіліндегі практикалық сабақтарға арналған түпнұсқалық материалдарды таңдау критерийлері арасында мыналарды ажыратуға болады: а) тақырыптық корреляция критерийі; б) бағдарлау критерийі оқылатын тіл елінің қазіргі өмір шындығы; в) жас ерекшеліктерін ескеру критерийі және тыңдаушылардың танымдық мүмкіндіктері; г) анықтайтын міндеттілік критерийі (міндеттеме) кескіндеме, әдебиет, тарих, сәулет туындылары туралы ақпарат минимумын таңдау,әрбір мәдениетті адамға қажет; д) тәрбиелік мәні критерийі; е) жаңалық критерийі. Түпнұсқа мәтіндердің көпшілігі білім беру мақсатында жарамсыз,сондықтан олар дидактикалық манипуляцияға ұшырауы керек. Мәтінді басқа білім беру жүйесімен үйлестіруматериалдар, оның құрылымын және лингвистикалық формаларын өңдеу, сонымен қатар шет тілдік ортада ұсынуоның түпнұсқасына нұқсан келтіруі мүмкін. Оқушылар мәтінді нақты жағдайда тануы үшін түпнұсқа мәтіннің сәйкестендіру ерекшеліктерін сақтау және оның шынайылық өлшемдерін ескеру: сыртқы хабарламаның нысаны, ортасы, коды және тоналдылығы, адресаты және мақсаты болуы қажет.

Таңдалған мәтінді өңдеуге болады.Атап айтқанда: а) тұтас бір бөлікті алып тастау, мысалы, телешоудан сұхбат; б) сегменттеу; в) төмендету; г) коллаж техникасын қолдану; д) аннотация құру; д) жеке сөздер / бөліктердің жіберілуі, ауыстырылуы, қосымшалары; е) қиын грамматикалық формаларды ауыстыру; ж) таңбаларды, бөлшектерді жою арқылы жеңілдету.с.с. Бұл жағдайда, оқушылар үшін мәтіннің қол жетімділігі мен қиындығының арақатынасы ескеру маңызды. Мәтінді дайындағанда оның көлемін білу керек, ақпараттың шамадан тыс болмауы үшін таныс емес материалдың мөлшеріне көңіл бөлінуі тиіс.

Тәжірибе көрсеткендей, тыңдаушылардың қабілеті егер олар мәтінді түсінудің сөзбе-сөз түсінуді қажет етпейтініне сенімді болса,уақытты үнемдеу үшін телемәтінді дидактикалық өңдеуге

ұсынған жөн, ал білім беруде ұзақ уақыт қолданылуы үшін күннің өзекті тақырыптарымен байланыстырылуы тиіс.

Оқу мәтіндері келесі талаптарға сай болуы керек: түпнұсқа сөздікті қолдану, фразеологизмдер, грамматика, мәтіннің үйлесімділігі, ұсынылған жағдайдың сәйкестігі мен табиғилығы, тіл мәдениетінің ерекшеліктерінің көрінісі, ақпараттық және эмоционалды байлығы. Маңызды мәтінді қабылдаудың шынайылығына қол жеткізуде оның құрылымы (жарнама, газет мақаласы, мәтіннің түпнұсқалығы туралы әсер қалдыратын ашықхат) түрде болуы қажет.

Коммуникативті дамуда түпнұсқа аудио және видео материалдар ерекше орын алады, өйткені олар белгілі бір деңгейде шет тілдік ортаның қалыптасуына және тілдік құзыреттілікті дамытады. Коммуникативті дамуда түпнұсқа аудио және видео материалдар құзыреттілік ерекше орын алады, өйткені олар белгілі бір деңгейде шет тілінде сөйлейтін ортаның орнын алмастырады. Олар тілдік және экстралингвистикалық көріністі жүзеге асыруға мүмкіндік береді есту және көру анализаторлары қабылдауға қарқынды қатысады. Түпнұсқаны пайдалану аудио және видео материалдар тыңдаушыларды шет тілінің жағдайына жақындатады шет тілі бойынша сөйлеу дағдылары мен білімдерін қалыптастыруда баға жетпес рөл атқаратын орта: білім алушылар ақпаратты қабылдауды және шығарып алуды ғана емес, оны процесте қолдануды да үйренеді. Байланыс дағдыларын дамыту құралы және ынталандырушысы ретіндегі бейне сюжет ерекше қажет.

Оларға мыналар жатады: а) шеберлік басты нәрсені бөліп көрсету; ә) жаңа ақпаратты бөлектеу мүмкіндігі; в) жаңа фактілерді логикалық байланыстыру мүмкіндігі; г) алынған ақпаратқа тәуелсіз баға беру мүмкіндігі. Анықтау арқылы коммуникативті міндет – білім алушыларды видеоақпаратты қабылдауға дайындайды. Сөздікпен алдын ала жұмыс және бірқатар жаттығуларды орындау ойлау бағытын қалыптастырады, үйретеді және болжай сөйлеу қабілетін дамытады.

Дайындық жаттығулардың келесі түрлерін ұсына аламыз:

а) лексикалық және дыбыстардағы дыбыстарды тануға және ажыратуға арналған жаттығулар, грамматикалық формалар (жекеше және көпше; өткен, қазіргі немесе келер шақ; кепіл; және т.б.);
б) хабарламадан жаңа ақпарат алуға арналған жаттығулар (сөйлем деңгейінде немесеқысқа мәтін;
в) хабарламаны тыңдауға және сөйлемдер санын бөліп көрсетуге арналған жаттығулар;
г) сөйлемнің басы мен соңына арналған тыңдау жаттығулары және ортасын толтыру;
д) жедел жадыны дамыту жаттығулары (тыңдағаннан кейін бірнеше сөйлемді қайталаңыз; екі нұсқаны салыстырыңыз) хабарламалар; мазмұнын бір тыңдаудан кейін ұсыну) т.с.с. Сюжетті (аудио мәтінді) көрмес бұрын (тыңдамас бұрын) бірнеше түрлерін ұсынған жөн. Қарапайым сұрақтар қою. Олардың басты мақсаты сәттерге назар аудару болуы керек.]

Алға қойылған коммуникативті міндет шеңберінде одан әрі талқылауға жататын есте сақтау мүмкін емес барлық хабарлама аяқталды, әсіресе егер ол баяндау болса, оқушыларға қажет тыңдаушылардың назарын сюжеттің негізгі мазмұнына немесе белгілі бір нүктелерге аудару. Видеодан көрсетілген мәтін деңгейінде көргенді (естігенді) түсінуді тексеру сияқты тапсырмаларды қамтуы мүмкін. Мысалы қалай: сұрақтарға жауап беру; негізгі идеяны және оны ашатын фактілерді бөліп көрсету; қысқа, егжей-тегжейлі немесе қайта таңдап алу және т.б. Әңгіме коммуникативті дағдыларды дамытуға байланысты болғандықтан түсінуді бақылаудың тиімді әдісі – бұл әңгімелесу, оның барысында қаншалықты мәтінді түсінгендігі анықталады. Оқушылар сюжеттің (аудиомәтіннің) мәнін және қанша ақпарат алынғанын түсінуге қойылған коммуникативті тапсырманы шешу үшін жеткілікті материалдарды игереді. Бұл кезде сөзсіз мәтінді түрлендіру мен үйлесімділік мүмкіндігі сюжетте қамтылған ақпарат (мәтін) болмақ. Бұл жағдайда талқылау процесінде әр түрлі дәлелдеуді қажет ететін көзқарастардың болуы және олардың оқушылар тарапынан талдануы нақты коммуникация тән болып табылды. Осындай пікірталас кезінде даулар туындайды және оларды шешу барысында пәнге деген қызығушылық туындайды және шет тілін оқытудың практикалық маңызы ашылады.

Әдебиеттер

1. Кирсанова О.Ф. Использование аутентичных материалов на уроках английского языка как средства формирования иноязычной культурологической компетенции // Иностранный язык в школе. – 2007. – С. 19-25.
2. Мильруд Р.П., Максимова И.Р. Современные концептуальные принципы коммуникативного обучения иностранным языкам. Иностранные языки в школе. 2000, № 4 с.9; № 5 – Б.17-28.

3. Носонович Е.В. Методическая аутентичность в обучении иностранным языкам // Иностранные языки в школе. – 2000. – № 1. – С. 11-15.
4. Носонович Е.В., Мильруд Р.П. Критерии аутентичного учебного текста // Иностранные языки в школе. 1999. – № 2. – С. 16-18.
5. Носонович Е.В., Мильруд Р.П. Параметры аутентичного учебного текста // Иностранные языки в школе. 1999. – № 1 – С. 18-23.

МРНТИ: 14.35.09

У.Д. Сарманова

«Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті» КеАҚ
Қазақстан, Семей қаласы, sarmanova.u.d@mail.ru

ШЕТТІЛДІК МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ КОММУНИКАТИВТІК ҚАТЫСЫМ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА РӨЛДІК ОЙЫНДАРДЫ ҚОЛДАНУ ТӘЖІРИБЕСІ

EXPERIENCE OF USING ROLE-PLAYING GAMES IN THE FORMATION OF COMPETENCE OF INTERCULTURAL COMMUNICATIVE INTERACTION

Әр күні өзгеріске толы бүгінгі жауапты кезеңде заман көшінен қалып қоймай уақыт талабына сай ертеңгі болашақ жас ұрпақты білімді етіп тәрбиелеу ұстаздарға зор жауапкершілікті жүктейді. Ол мұғалімнен үздіксіз ізденуді, өз білімін үнемі жетілдіріп отыруды талап етеді. Өйткені еліміздің ертеңі жас ұрпақтың қолында. Мұғалімнің шеберлігі мен жетістігі – сапалы білім және жақсы тәрбие алған шәкіртінде. Оқушы шығармашылығын дамыту ісі үздіксіз жүргізіле бермек. Бұл қоғам талабына сай туындайтын қажеттілік.

Қазіргі ғалымдардың зерттеулерінде құзыреттілікті қалыптастыру білім беру мазмұны құралдары арқылы жүзеге асатыны, осыдан келіп оқушының қабілеттілігі дамитыны және күнделікті өмірдегі шынайы проблемаларды – тұрмыстық мәселелерден бастап, өндірістік және әлеуметтік мәселелерді шешу мүмкіндіктері пайда болатындығына баса назар аударып отыр.

Біз болашақ тіл мамандарының тек тілдің тұлға ретінде ғана емес мәдениетаралық қарым - қатынас құзырлығының қалыптасуын оқу үдерісінде қалай жүзеге асатынын қарастырамыз. Оқу материалдарын меңгеруде студент өз үлесін білімдерімен, идеяларымен қосады және алмасады. Ол үшін сабақта жеке, жұптық, топтық зерттеу жобалары, рөлдік ойындар, шығармашылық жұмыстар, пікірсайыстар ұйымдастырылады. Мұндай жұмыстар кез келген тіл үйренуші студенттер үшін қызықты. Өйткені шетел тілін үйренушінің шеңбері өте кең мазмұнына тек кәсіптік бағдар ғана емес, жалпы адамзаттық құндылықтар, мәдениетанымдық мазмұндар орын алған. Сонымен, болашақ шетел тілі маманының тұлға ретінде мәдениетаралық қатысым құзыреттілігін қалыптастыруда төмендегідей өлшемдерді ескереміз:

- мәдениетаралық қатысым құзыреттілігі қалыптасқан субъект-ауызша және жазбаша сөйлеуді еркін меңгерген;
- шетел тілінің терминдері мен қарым-қатынас стилін меңгерген;
- жалпы адамзаттық құндылықтарды бойына сіңірген;
- мәдениетанымдық құндылықтарды меңгерген;
- өз білімін, ақпарат көздерін кәсіби жағдайда шешуге қабілетті, белсенді;
- лингвистикалық құзыреттілікті меңгерген;
- инновациялық, интерактивтік білімнің мазмұнын меңгерген маман [1].

Н.Д. Гальскованың пайымдауынша ойын әдістемесі арқылы мәдениетаралық қарым-қатынас құзыреттілігін дамыту өзектілігі қазіргі білім беру саласының тұлғаға бағыттап оқыту үлгісіне ауысуынан туындап отыр.

Жалпы құзыреттілік және оның түрлері туралы ғалым – әдіскерлердің пікірлері мен анықтамалары көп. Ал сол студент бойындағы мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттілікті дамытуда рөлдік ойындардың тиімді әдісі ретінде анықтау үшін ғалымдардың тәжірибелері мен пікірлерін талдаймыз.

Коммуникативті құзіреттілікті дамытуда рөлдік ойындардың орны ерекше. Себебі ойын студенттердің бір бірімен, мұғаліммен әрекеттесуге деген талпынысын жандандырады және әңгімелесу барысында теңдік шартын тудыру арқылы мұғалім мен білім алушы арасындағы дәстүрлі кедергіні жояды. Ойын өз өзіне сенімсіз, ұялшақ балаларға сөйлеу арқылы сенімсіздік кедергісін жоюға көмектеседі. Ойын арқылы студенттер әңгімені бастау, оған ілесу, қолдау, әңгімелесушінің сөзін бөлу, оның ойымен келісу немесе келіспеу, сұрақтар қою сияқты қарым-қатынас элементтерін меңгереді. Рөлдік ойынға қойылатын негізгі талаптарды атап көрсетуге болады:

- Ойын білім алушыларды ынталандырып, тапсырманы дұрыс орындауға деген ниеті мен қызығушылығын тудыруы керек, және оны адекваттық шынайы қарым-қатынастық жағдаяттар негізінде құрастыру керек.

- Рөлдік ойынды мазмұны жағынан да, формасы жағынан да жақсылап ойластырып, нақты ұйымдастыру қажет. Студенттердің берілген рөлді жақсы сомдаудың қажеттілігіне сенімді болуы керек. Сонда ғана олардың сөздері шынайы және сенімді болады.

- Рөлдік ойын бүкіл топпен қабылдануы керек.

- Ол міндетті түрде мейірбандық, шығармашылық атмосферасында өтіп, білім алушылардың бойында қуаныш және қанағаттану сезімін тудыруы керек.

- Оқушы рөлдік ойын барысында өзін неғұрлым еркін сезінсе, әңгіме барысында ол соғұрлым белсенді және бастамашыл болады. Уақыт өте оның кез келген рөлді сомдай алатынына деген сенімділігі арта түседі.

- Ойын студенттердің белсенді тілдік қатынаста өтіп жатқан тілдік материалды анағұрлым тиімді қолдана алатындай етіп ұйымдастырылуы керек.

- Мұғалімнің өзі міндетті түрде рөлдік ойынға және оның тиімділігіне сенімді болуы қажет. Тек сонда ғана ол жақсы нәтижеге қол жеткізе алады. Ойынға дайындық кезеңінде және ойынның өту барысында мұғалімнің рөлі үнемі ауысып отырады. Бастапқы кезеңде ол студенттердің әрекетін белсенді түрде бақылап отырса, кейін ол тек сырттан бақылайтын болады.

- Сабақта жанға жайлы жағдай жасап, мейірбандық атмосферасын тудырудың маңызы өте зор [2].

Педагогика саласында зерттеу жүргізетін ғалымдардың басым көпшілігі оқу/оқытудың ойын әдістерін кәсіби дамуды қамтамасыздандырудағы ең тиімді, әрі болашағы зор тәсілдер деп есептейді. Өйткені іс-әрекет арқылы үйрену/үйрету – танымның ең тиімді тәсілі екендігі баршаға аян: адам жадында бірінші мезетте өзінің жасағаны мен бастан кешкен әсерлері қалады. Ал рөлдік және іскерлік ойындар студенттердің өздерін басқа адамдардың орнына қойып, мәселе немесе проблеманы солардың тұрғысынан қарастырып, шешімді өз «қолдарымен» жасауды меңзейді.

Бұл әдіс студенттерде жинақталған теориялық білім, практикалық тәжірибе, өмірде ұстанатын құндылықтарды еркін түрде меңгеру және қолдану дағдыларын қалыптастырады. Рөлдік және іскерлік ойындарда студент өзінің теориялық білімдерін өмірде (практикада) кездесетін ситуациялар мен жағдаяттарда қолданады. Ол мұндай ойындарда проблемалардың мазмұны мен мән-жайын дұрыс түсінетіндігін көрсетеді, олардың шешу жолдарын қарастыру арқылы өзінің шығармашылық (креативтік) деңгейін дамытады [3].

Рөлдік ойындар – интербелсенді әдістердің тиімді бір түрі. Әдіскер А.Әлімов өзінің «Интербелсенді әдістерді жоғары оқу орындарында қолдану» атты оқу құралында былай деп берген: «Рөлдік ойындар – тиімді интербелсенді әдістердің бірі.

Рөлдік ойындарда студент өзінің теориялық білімдерін өмірде кездесетін ситуациялар мен жағдаяттарда қолданады. Рөлдік ойындарды жүргізу алдында оқытушының әдістемелік тұрғыдан жан-жақты дайындалуы шарт, ол әсіресе келесі мәселелерді алдын-ала мұқият талдап алуы керек:

- Ойынды өткізудің әдістемесі (ойын шарттары мен ережелері, мақсаттары, кезеңдері, қатысушылар, т.б.)

- Ойынның мүмкін нәтижелерін болжау;

- Ойынның нәтижелерін қорытындылау.

- Рөлдік ойындардың екі түрін ажыратуға болады:

- Әрбір студент рөл ойнайды.

- Студенттердің шағын топтары рөл ойнайды.

Рөлдік ойындар үйренушілерде келесі дейбіліктерді қалыптастыруға септігін тигізеді:

- қарым-қатынастық дағдылар;

- шағын топтарды жұмыс жасау дағдылары;
- толеранттылық сипат;
- өзіндік тұрғыдан ойлау, пікір және көзқарас қалыптастыру;
- үйренгенді практикалық тұрғыдан қолдану;
- өздерінің үйрену деңгейін анықтап, оны әрі қарай дамыту.

Сондай-ақ, рөлдік ойындарды басшылыққаалу барысында бірнеше ұйымдастыру кезеңдерінатап өту керек. Олар:

1. жүргізуші тақырыпты хабарлайды, ойынның мақсаты мен рөлге еніп ойнауы үшін барлық жағдайларды жасайды;

2. ойынға қатысушыларды ойынның тәртібіментаныстырады;

3. жүргізуші ойынның қорытындысын белгілеп отырады;

4. ойынға қатысушылардың тақырыптыталқылауына көңіл бөлінеді.

Рөлдік ойындарда ойынға қатысушыларбасқа адам ретінде өздерін сезінеді, ойлайдыжәне солардың іс-әрекеттерін қайталайды [4].

Сабақ барысында рөлдік ойындарды қолданудағы мұғалімнің рөлі маңызды. Оқушылардың көзқарасы бойынша рөлдік ойын – бұл ойын әрекеті, ол процессте олар белгіленген рөлдерден көрінеді. Шетел тілін үйрету барысында мұғалім бірнеше рөл атқара алады: бақылаушы, қатысушы, бағалаушы және тағы басқа. Яғни, оқытушы білімгелермен бірге ойынға қатысып, белгілі бір рөлді сомдауы мүмкін немесе сырттай бақылап, атқарылып жатқан жұмысқа баға беруі мүмкін. Рөлдік ойын адамды әлдеқайда икемді етеді, яғни тілдік мінез-құлыққа шеберлікке қол жеткізе отырып, ол алынған дағдылар мен икемділіктерді жаңа жағдайларда оңай қолдана алады.

Рөлдік ойындарды қолдану тәжірибесімен еліміздің тағы бір ұстазы өз мақаласында былай бөліседі: «Сабақ барысында оқушының тілін дамытатындай, коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыратындай ойындарды қолданамын. Сонын бірі: «Дым білмес» ойынында дым білмес тақтадағы сөзді немесе карташадағы санды дұрыс оқымайды, мысалы: мұғалім 20 санын көрсетеді, ал дым білмес It’s twelve десе, сынып түзетіп No, it’s twenty деп жауап беру керек. Бұл ойындар оқушының сөйлеу тілін жаттықтырады, яғни коммуникативтік құзіреттілікті арттырады.

Қимылдары дамуымен қатар ойын барысында өлең, тақпақ жаттайды, мысалы: «colours», “friends”, “ school”, “family” .

Сонымен қатар оқушы құзыреттіліктерін дамытатындай рөлдік, сюжеттік ойындарға үлкен мән береді. Ойын үстінде бала сұранысы мен мұғалім тапсырмасы өзара ұштасады. Ойын өмірмен байланыста болып, оқушы құзыреттілігін дамытуға септігін тигізеді» [5, 301 б.]. Көріп отырғанымыздай рөлдік ойындар оқушылардың коммуникативтік құзіреттілігін қалыптастыруға, толеранттылығын, шағын топта жұмыс істеуін, ойлауда өзбеттілігін қалыптастыруға көмектеседі.

Педагог Корягина Ю.С. шетел тілін оқытуда рөлдік ойындардың іс-тәжірибедегі қолданыс зерттеу мақсатында 7 сынып оқушыларын негізге алды. Сабақтың тақырыбы «In the news». Рөлдік ойынды білім беру үдерісінде жүргізу процесін 4-ке бөлді. 1 – кезең ойынға дайындық кезеңі: рөлдер бекітілген таратпа материалдарды эзірлеу (әңгіменің авторы, редактор, критик, газет сатып алушы), кейіпкерлердің іс-әрекетін анықтайтын карточкалар, газет – журналдардың тақырыпшалары және оның қысқаша сипаттамасы жазылған карточкалар даярлау. 2 – кезең ойын барысы: сынып оқушыларын екі топқа бөліп, әр кімге өз рөлдерін алмастырып бекіту, рөлдерді сомдау. 3 – кезең талқылау: диалог құру барысында кездескен қиындықтар мен жаңа ақпараттарға талдау жасау. 4 – кезең қорытындылау: ойын нәтижесі білім алушылардың барлық кезеңнен өтуі. Педагогтың пікірі бойынша рөлдік ойындар білім алушылардың бір жағынан тақырып бойынша өткен материалды бекітуге немесе сол бойынша білімін кеңейтуге көмектессе, екінші жағынан рөлдік ойындар тілдік сенімділікті қалыптастыруға көмектесіп қана қоймай, сонымен қатар білім алушылар және мұғалімдер арасындағы тұлғааралық байланысын бекітуге оң септігін тигізеді [6].

Қорыта келе, рөлдік ойын адамды әлдеқайда икемді етеді, яғни тілдік мінез – құлыққа шеберлікке қол жеткізе отырып, ол алынған құзыреттіліктер мен икемділіктерді жаңа жағдайларда оңай қолдана алады. Ойын белгілі бір ғылымның зерттеу пәні болғанға дейін ол балаларды тәрбиелеудің маңызды құралдарының бірі ретінде кеңінен пайдаланылады.

Білім беру үдерісінде ойындық тәсілдер мен ситуацияларды пайдалану топта біртұтас ұжымның қалыптасуына ықпал етеді, өйткені әрбір білім алушы өзіне және өз жолдастарына сырт көзбен қарау мүмкіндігіне ие [7]. Ерекше атап өтетін нәрсе – рөлдік ойын оқытудың ең перспективті нысаны болып табылады:

- білім беру үдерісінде жағымды психологиялық климаттың құрылуына ықпал етеді;
- ынталандыруды күшейтеді және оқушыларды белсенді етеді;

– білімді, тәжірибені, коммуникативтік құзыреттілікті дамытып, пайдалануға мүмкіндік береді.

Сол себепті сабақта рөлдік ойындарды пайдалану мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттілікті дамытуда тек оң нәтижелерін көрсетеді.

Әдебиеттер

1. Жазыбаева Ж.С. Оқыту үдерісінде жаңа технологияларды тиімді пайдалану. – № 4. – Алматы: Білім. Б. 45-47.
2. Гальскова Д.Н. Современная методика обучения иностранным языкам. — Москва: Аркти – Глосса, 2000. – 280 с.
3. Филатов В.М. Методическая типология ролевой игры //Иностранные языки в школе – 1989. – № 4. – С. 5-9
4. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход: Метод. пособие. – М., Высш.шк., 1991. – 206 с.
5. Әлімов А. Интербелсенді әдістерді жоғары оқу орындарында қолдану. – Алматы, 2009. – 328 б.
6. Корягина Ю.С. Ролевая игра как форма интенсификации процесса обучения устной речи на иностранном языке// Иностранные языки в школе – 2017. № 4. – С. 14-16.
7. Мырзахметова А.Д. Шет тілі сабағында рөлдік ойындарды қолданудың маңыздылығы//Интернет-журнал "Просвещение". – 2015. – Б. 6-9. <http://old.prosveshenie.kz/370-shet-tl-sabaynda-rldk-oyyndardy-oldanudy-mayzdylyy.html>

МРНТИ:14.35.09

G.K. Kapysheva, G.K. Ismailova, S.E. Karatalova

S. Amanzholov East-Kazakhstan University

Kazakhstan, Ust-Kamenogorsk, gulnarkapysheva@mail.ru

NLC "Shakarim University Semey", Kazakhstan, Semey, gainigul_ismailova@mail.ru

РАЗВИТИЕ КОММУНИКАТИВНЫХ НАВЫКОВ

DEVELOPING OF COMMUNICATIVE SKILLS

In the foreign language classroom we will implement new methods and approaches of foreign language teaching. Vocabulary and grammar play more important role by increasing the language and by developing communicative skills. With the help of vocabulary and grammar we express our attitudes and we can make own experiences, communicate with other people and plan our activities. Russian scientist G.V. Rogova [1] includes into developing of speech skills speech material of various levels, including texts for listening and reading, in which "the cross-cultural information of their geography, history, and social and cultural life should be included".

Russian scientist I.L. Bim [2] speaks of the need to include into the content of developing of speech skills elements of the linguistic culture of native speakers, and regional geographic information in relation to situations of communication. In the framework of this approach, we are talking about the need to saturate the subject content of speech to regional geographic materials with a focus on culture dialogue.

Russian scientist B.A. Lapidus [3] speaks of necessity to provide, in language training in the English classroom, speech skills and abilities to use cross-cultural background knowledge, including knowledge and speech skills and language material itself, considering that studying it in isolation from speech skills and abilities is not practical for communication purposes.

Most widely the speech skills developing by using of linguistic material is presented by R.K. Minyar-Beloruhev, which includes knowledge, lexical background, national culture, national realities and idioms and proverbs.

The idea of developing speech skills by increasing social and cultural materials is fixed, as usually, in the language and in the most widespread and regular language unit as a word. The idea of developing speech skills by increasing social and cultural materials is usually the objective world in its natural quality, as it is in reality. The development of speech skills by increasing social and cultural materials is connected with the linguistic branch of lexicology. Lexicology as a branch of linguistic science was influenced by the ideas of the French linguist S. Bally, who has systematized word combinations in his famous book French Style, in which he included a chapter about the units which include social and cultural features of the national language.

As for English and American linguistic literature, there are no more scientific works specially dedicated to the theory of words and word combinations which include cultural and social elements. Even in the most significant works of foreign linguists A. Mackay, W. Weinreich, L.P. Smith does not suggest such fundamental questions as scientifically based criteria for distinguishing words and word combinations with cultural and social elements, the methods using by researches of speech activities.

The studies of speech activities of different languages are widely covered in the scientific theses of many scholars and have own history of development. In general are distinguished three stages of its development:

Classical stage by S. Balli, Smith, V.V. Vinogradov, B.A. Larin, S.N. Ozhegov, G.N. Amosova, V.L. Arkhangelsky, N.M. Shansky, I.I. Chernysheva, A.M. Kunin.

Post classical stage by Y.Y. Avaliani, L.I. Roizenon, A.M. Emirova, A.I. Molotkov, Z.D. Popova. S.T. Gavrin, V.I. Mishchenko, A.D. Reichstein.

Modern stage was developed by D.O. Dobrovolsky, E.V. Mikhailova, V.N. Telia, and S.I. Issabekov and S.S. Kunanbayeva.

The main task of developing of speech activities is using authentic materials such as movies and other video materials. We will research the influence of video and other sound materials by developing speech activities. From this point lexicology and grammar, socio cultural studies of foreign languages will help us to reveal deeply the ethno cultural originality of languages, the uniqueness of the image, the similarity and contrast in the nature of perception and interpretation of contrasting phenomena of the world and the system of different languages. Cognitive ability of a person determines precisely the level and nature of human knowledge. Cognitive ability expresses one of the differences between language and thinking and between the conceptual and linguistic picture of the world. At the same time, the connection between thinking and language, the conceptual and linguistic picture of the world, the unity of human thinking and human languages express in the fact the diversity of languages and significant differences in their structure. This does not influence the ability of people to learn any language, the ability of people to understand each other and translate from one language in to other language. Intercultural difference between countries plays an important role by understanding and developing activities on all branches such as economy, tourism, education and cultural mobility. Students take part on academic mobility programs and the way to understand the foreign culture is the knowledge of foreign language. The cognitive skills of a person are also connected with knowledge of the world and developing processes. The person who reads books and studies foreign languages can understand the difference between the cultures and social and economic life of the country. We use often the picture of the world. People have different views of the picture of the world. The picture of the world is not the same by all people. We have different educational basis and the knowledge of the world.

The picture of the world is a cognitive and positive phenomenon. It is not deduced from the meaning of various lexical combinations and even from the global semantic system of language, which is a product of cognitive activity. When we speak about the linguistic picture of the world, the key role plays the concept or phenomena of linguistic nomination, the means and methods of linguistic nomination, and primarily the lexical nomination. The designation of phenomena of reality can be expressed only by words of various types. The picture of the world of different person differs significantly from the picture of the world, because people show significant differences, both in structure and in motivation, content and function. Although the nomination is interconnected, the differences in their linguistic nature determine their differences in the lexical picture of the world. The language as a structural organized system and the way of communication has different qualities in structural, semantic, functional, and practical relations. The language has inherent capabilities and abilities in the communicative implementation of the language. In this case, developing of social and cultural skills by learning of foreign languages occupy a special position in the language.

It is not realistic, that sentences in everyday life would consist only of units which include social and cultural elements. The system of the language is the achievement of the systematization of scientific and linguistic researches in the field of social and cultural development. In everyday life, there is only oral or written speech, and the language units can be established only by studying all units in speech, in communication, and in dictionaries. The existence of all language units in two forms and types - as language units and as language units in speech and communication are also relevant for social and cultural elements. In this case, there is a direct parallelism between the concept of a linguistic system and other subsystems of a language, including the social and cultural elements of a foreign language. The system of language has its levels, different types of paradigmatic and syntagmatic, hierarchical and derivational, relations.

As units of the language or as individual levels of the language, social and cultural elements of a foreign language are special units of the linguistic system. Social and cultural elements of a foreign language are heterogeneous in many respects, but interconnected by different relationships and different degrees of proximity or distance from each other. This level is known as paradigmatic and it is a precisely type of connection and relationship between units of one level. Social and cultural elements of a foreign language are the basis for the division of the entire nominative system of the language or any subsystems of the language, including the lexical and grammar systems of the language and their separate categories, classes, groups. The language exists and functions in order to express the results of human cognition, linguistic and verbal meaning, concepts, which presents in any linguistic sign, both in the unit of language and in the unit of speech.

One of the brightest spheres of the manifestation is the social and cultural elements of a foreign language which has direct relation to the problematic in linguistic as the language branch and consciousness, the language and thinking. Historically, the idea of the theory social and cultural elements of a foreign language goes back exactly to that thinking, is a perfect reflection of the world through the language and initially fixed in the language. In this sense we have in mind, in cognition something that exists in the native language. Between the ideal image of the world and the language means of expression there is a complete parallelism. In many languages the real objective world is presented in perfect shape, but in many ways different, because each of them on their own way divides the world.

If between cultural and social elements of different languages there are no compliances, there is nothing to compare. In other words, cultural and social elements assume existence language facts of communities, similarities in an obligatory measure, instead of full distinction. The character and their typology are necessary to reveal during the developing of speech skills in the foreign language classroom. Equally it belongs to the approaches of foreign language study and teaching methods, because it is very important research task to find similarities and differences between the culture and social differences by learning of foreign languages.

These special units of the linguistic system are heterogeneous in many respects, but interconnected by different relationships and different degrees of proximity or distance from each other. This level is known as paradigmatic and it is a precisely type of connection and relationship between units of one level. They are the basis for the division of the entire nominative system of the language or any subsystems of the language. The language exists and functions in order to express the results of human cognition, linguistic and verbal meaning, concepts, which presents in any linguistic sign, both in the unit of language and in the unit of speech. Between the ideal image of the world and the language means of expression there is a complete parallelism. In many languages the real objective world is presented in perfect shape, but in many ways different, because each of them on their own way divides the world.

References

1. Greenberg J.H. Language universals: a research frontier. In: Greenberg J. language, culture and communication. Essays by J.H. Greenberg. Selected and introduced by A.S. Dil. Stanford, 2008.
2. Dobrovolskiy, Dmitriy: Symbole in Sprache und Kultur: Studien zur Phraseologie aus kultursemiotischer Perspektive. – Bochum: Brockmeyer, 2007. Studien der Phraseologie und Paremiologie
3. Ullmann S. Semantic universals. In: Universals of language. Ed. by J.H. Greenberg. Second edition. Cambridge . – London: 2009

MPHTI: 14.35.09

G.K. Ismailova, G.K. Kapysheva, S.E. Karatalova

NLC "Shakarim University Semey", Kazakhstan, Semey, gainigul_ismailova@mail.ru

S. Amanzholov East-Kazakhstan University

Kazakhstan, Ust-Kamenogorsk, gulnarkapysheva@mail.ru

ИЗУЧЕНИЕ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

FOREIGN LANGUAGE LEARNING

Successful teaching often depends on the ability of the teacher, mentor or coach to manage the classroom. Frequent occurrence of the disciplinary problems and poor infrastructure of the classroom can have a considerable effect on the effectiveness of teaching and learning. Teachers are responsible for managing and monitoring students for better teaching learning environment.

Classroom management is still considered as an essential part of the teaching and learning activities. It may vary in arrangement and development. It refers to the infrastructure, space, lights, furniture, boards, etc. and the methods, strategies, and skills that teachers use to maintain a classroom environment which results in a learning success. Classroom management is a process of organizing and conducting a class that includes physical infrastructure of the classroom, time managements, students' involvement, teaching aids, students' engagement and classroom communication.

Scientists Evertson and Weinstein refer in their definition of classroom management to the actions teachers take to create a supportive environment for the academic and, social and emotional learning of students. They describe five types of actions. In order to attain a high quality of classroom management, teachers must develop caring, supportive relationships with and among students and organize and implement instruction in ways that optimize students' access to learning. The importance of developing favorable teacher-student relationships is also expressed by Marzano. Additionally, Evertson and Weinstein state that teachers should encourage students' engagement in academic tasks, which can be done by using group management methods. Teachers must promote the development of students' social skills and self-regulation. Marzano refer to this as making students responsible for their behavior. Finally, Evertson and Weinstein state that teachers should be able to use appropriate interventions to assist students with behavior problems. The last two actions proposed by Evertson and Weinstein indicate that effective classroom management improves student behavior. Hence, classroom management is an ongoing interaction between teachers and their students. Scientist Brophy presents a similar definition: "Classroom management refers to actions taken to create and maintain a learning environment conducive to successful instruction (arranging the physical environment, establishing rules and procedures, maintaining students' attention to lessons and engagement in activities)". Both definitions emphasize the importance of actions taken by the teacher to facilitate learning among the students.

Classroom management is an essential skill that a teacher should have for successful teaching and learning. Scientists Ming – tak and Wai – hing have talked about the two purposes of classroom management that is effective teaching and learning is possible only if there is a good positive learning atmosphere in the classroom and the second one is classroom management is a positive and developmental way to ensure the progress of the students. Sometimes it is difficult to manage a classroom full of students for the teacher but an effective classroom management plan helps teacher keep the classroom under control especially if he/she is teaching the elementary level students. According to Bosch, "Classroom management plan gives structure to everything that goes on in the classroom from seating arrangement to the lessons to the grading of homework assignments to the relationship among classmates". It helps the teacher keep the lesson plan running smoothly. Having good classroom management skill helps teacher to develop their confidence and it will affect other aspects of the class such as rapport, eye-contact and convincing students to do what we need them to do. In the article by Reese, Reese shared her four Cs of classroom management: Commendation, Communication, Consistency and Content. These represent a successful way to establish a good and friendly environment in the class especially in the elementary school. In order to run the class properly, teacher needs to identify the student's capabilities. The British educational theorist Pajares noted that if teachers can identify the student's capabilities, it will help them to adjust with their student's behavior and to plan their lesson accordingly. Scientist Strother stated that well-managed classroom helps students to know what is expected of them and how to succeed. It helps teachers to know their student's expectations as well.

Classroom management includes seating arrangement, group work and pair work, classroom instruction, gestures, using different materials and techniques in the class, maintaining proper discipline, monitoring the class etc. Managing classroom is a challenging task for the new teachers as well as for the experienced teachers. Most of the time new teacher feels insecure about managing their class as they do not have any practical experience of teaching. Only a teacher can decide which aspects of classroom management are important for his/her classroom.

According to Bosch, "Effective classroom management does require some skills such as planning, organizing and reflecting as well as an aptitude for teamwork and perseverance". Few aspects of classroom management are discussed below:

1) Seating arrangements:

Seating arrangement is one of the important parts of classroom management which is essential for effective learning. The way teacher arranges seats in class depends on many issues for example – the class size, the type of students, what type of activities the teacher will do and the techniques that the teacher will use. If students are not comfortable in class, it will be difficult for a teacher to involve them in class activity. Even if students seating are not arranged in a proper way, it would be tough for the

teacher as well to deliver lectures and also to monitor them. Therefore, it is related to the other aspects of classroom management. Teachers need to choose appropriate seating arrangement for the students so that they may feel comfortable and enthusiasm in the class and can participate in the class activities properly. According to Wilson and Kendall-Setter, “Student seating arrangement can also be regarded as a part of the layout of the classroom even if this equates to the physical arrangement of students rather than furniture”. Andrew-Power and Gormley found that in one secondary school where seating arrangement are common expectation for all classes and provides positive statement about the value of seating plans as a part of classroom display:

- 1) It encourages proximal learning.
- 2) It allows students to work with a range of people.

Student seating arrangement has been studied from a variety of perspectives. Harmer talked about different types of seating arrangements like orderly row, horse-shoe, circle, separate table seating etc. Orderly row seating are very well known seating arrangement because most of the academic institution follow these kinds of seating arrangement. Rosenfeld and Civikly defined this traditional seating arrangement as ‘something like tombstones in a military cemetery’ cited in McCorskey and McVetta. [38] This type of seating arrangement is basically good for teacher-centered classroom. Harmer states lecturing are easier in orderly row seating since it helps the teacher maintain eye contact with the students. It has disadvantages as well. Scientist Sommer points out that students in the front row tends to participate more than the students in the central and the students in the central will participate more than the students on the back side in row seating arrangement. Harmer mentions that horse-shoe seating arrangement gives opportunity to the students to share their ideas and information through interaction. McCorskey and McVetta suggest if both student-student and student-teacher interactions are important to the learning in class, then horse-shoe seating arrangement would be best. Harmer considers separate table useful in mixed ability classes. Harmer mentions that teacher’s position is less dominating in circle seating arrangement. It gives everyone a chance to speak and makes equality among the students. If the students have the teacher in the circle, it helps them to clarify his role as an equal rather than as someone separate and different”. There are also many other kinds of seating arrangement like clustered, semi-circle, cafe style, paired seating, table rows etc. These types of seating arrangements helps students to learn quickly and helpful for cooperative learning. Shepherd and Linn consider semi-circle seating arrangements suitable for cooperative learning as it allow for both teacher-student interaction and student-student interaction.

2) Monitoring:

Teachers should not have only the teaching skill but also the monitoring skill. When students are engaged in an activity, at that time, it is important for the teacher to check whether students have understood the instructions or not, how well they are performing the tasks and evaluate their strength and weakness.[19] Gathering data to give proper feedback is one of the main purposes of monitoring. According to Gower et al., “Monitoring helps the teacher to decide on whether a correction is needed or not when it is time to go on the next stage of the lesson, whether further examples are needed, etc”. Monitoring does not mean to interrupt the students again and again while doing any task. Sometimes it might happen that when a teacher offers help or corrects students while doing any task, they might feel interrupted. It also happens that sometimes students might need ongoing advice, support, input and encouragement from the teacher while doing task. Therefore, teachers need to monitor the class based on the task and the context [1]. Scrivener mentioned few of the monitoring style in the class for instance- monitoring discreetly, monitoring actively, participate etc. He added that a teacher who is monitoring the class actively will be walking around in the class and viewing different groups and offering spontaneous advice/correction as well as responding to questions from the students whereas in discreet monitoring teacher do not offer help, advice directly unless students face any problem and ask for help from teacher.

3) Giving Feedback:

The comments/ suggestions that the teacher gives to the students based on their performance are known as feedback. Successful learning involves effective feedback and correction. Through feedback, the teacher helps students to understand that where their mistakes were and how to improve their performance. Penny Ur mentioned two main components of feedback-assessment and correction. He added that assessment helps the learner to know how well/bad he/she has performed whereas while doing correction, some specific information is provided on the aspects of learner’s performance through explanation so that learners can improve their performance. Harmer mentioned two types of feedback – written feedback and oral feedback.

1) In written feedback, teachers give feedback on a written note based on the learner's performance. It can be used both for written and speaking activities.

2) In oral feedback, the teacher gives feedback verbally based on the learner's performance and provides suggestion so that they can improve. Oral feedback is used basically for speaking activities for example- presentation.

In case of functions, feedback can be two types, they are:

1) Positive feedback: The feedback which motivates the students and helps students to learn from the lessons is called positive feedback. Scientist Bashir state that at the time of providing feedback, it is important that after getting the feedback students should have a positive feeling about that feedback.

2) Negative feedback: Negative feedback demotivates the learners, and they lose their interest in learning something.

4) Giving instructions:

Giving instruction is one of the important aspects of classroom management. The teacher has to focus on his/her language and gesture to give instruction properly. Gower discussed some techniques which make the instruction more effective. He added that:

1) Teachers need to use simple language while instructing the class to avoid confusion and uncertainty.

2) The teacher needs to give clear instruction, and teacher needs to have loud voice enough for that.

3) Teacher needs to use some set of words for the instruction. Common instructions are – Listen, everyone, Stand up, Look at the board, Try again, etc.

4) It is important to use gestures (body language, eye contact) while giving instruction. As a result, it becomes easier for the students to understand the instruction.

5) If the activity requires a series of steps, then teachers need to break the instruction down rather than giving out all the instruction altogether.

5) Classroom Interaction:

The interaction between student and teacher is an important part of teaching and learning process. It is used to analyze teaching and learning. Classroom interaction shows the student's involvement in the classroom. Baker viewed 'classroom talk and interaction as practical activity. It gives a floor to the students to share their opinion in the class. The other form of classroom interaction is between student and student. It allows students to work with other students who develop their skills of doing team work. In a learner-centered classroom, student talking time (STT) needs to be more than a teacher talking time (TTT) whereas teacher talking time is more than student talking time in the teacher-centered classroom. [14] While engaging students in the activities, teacher, and students need to interact with each other a lot. The interaction between teacher and student and student and student is important to engage learners in the communicative activities.

6) Lesson plan:

The lesson plan is a vital component of the teaching and learning process. According to McLeod, "The best classroom management strategy is to plan an interesting lesson that meets all students' learning needs". It helps the teacher to be clear about what he wants to teach/do. Planning the lesson is basically a thinking skill. It imagines the lesson before it happens. It also helps in creating the interest of students towards the lessons. It helps the teacher to understand the objectives properly and helps students to know what they will learn the lesson. It also helps the teacher to be systematic and organized.

7) Activity:

To make the lesson more interesting, teachers need to engage students in activities. Engaging students in participation is an important aspect of teaching. Involving students in classroom activities helps the teacher to get an idea of the students' understanding level about the topic being taught.

References

1. Barbara Wotjak. Verbale Phraseolexeme in System und Text. Tuebingen, 2012 – 180 S.
2. Jakobson R. Implications of language universals for linguistics. In: Universals of language. Ed. By J.H. Greenberg, Second edition. Cambridge (Mass.) – London, 2016.

G.K. Kapysheva, G.K. Ismailova, Sh. Dossaeva
S. Amanzholov East Kazakhstan University,
Kazakhstan, Ust-Kamenogorsk, gulnarkapysheva@mail.ru
NLC "Shakarim University Semey", Kazakhstan, Semey, gainigul_ismailova@mail.ru

**РЕЧЕВЫЕ СИТУАЦИИ КАК СПОСОБ РАЗВИТИЯ НАВЫКОВ ОБЩЕНИЯ
НА ЗАНЯТИЯХ ПО ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ**

**SPEECH SITUATIONS AS A WAY OF DEVELOPING COMMUNICATION IN THE FOREIGN
LANGUAGE CLASSROOM**

Nowadays, in the era of globalization and scientific-technical breakthrough, every year an increasing number of schoolchildren and students are starting to learn foreign languages. As the possession of a given foreign language is caused by the need to deepen knowledge in the fields of science and technology, business, education and public life. The foreign language plays an important role as a means of international communication for specialists with higher education. The conditions of foreign language communication in the modern world, when a foreign language is a means of communication, knowledge, preparation and accumulation of information, determined the need for possession of all kinds of speech activity speaking and listening-comprehension of speech in this foreign language, as well as reading and writing. The knowledge of the foreign language in Kazakhstan is not only in the list of mandatory conditions oftaking an active part by academic mobility programs each year, but also is a determining element of competitiveness of young specialists in the labour market, both in the country and abroad.

Modern school management as one of its objectives is considering improving the efficiency of educational work in each unit of time, i.e. the optimal labour productivity. Its main components include: improved consistency in learning, strengthening their motivation, the information capacity of the content of education, the use of modern teaching methods, active foreign language learning methods, the intensification of the pace of educational actions, development of reflexive skills of labour.

The relevance of this study is needed to develop communicative skills between teachers and students, formation of activity through the development of complex exercises and tasks in the development of monologue speech skills of students and taking into account their age, psychological characteristics and personal needs.

The development of monologue speech skills is not new. On the contrary, it has been used for centuries to provide linguistically-enhanced education which results in certain youngsters leaving school with the ability to use the foreign language knowledge. In Europe and USA the teachers of foreign languages have the opinion that the schoolchildren should have the gift of speech in different languages. In Kazakhstan it is the privileged intellectual schools for gifted children, such as Nazarbayev Intellectual Schools in every city of our country, where the level of foreign language knowledge very high is. In other schools the state program allows the students to learn one or two foreign languages, regardless of social position of parents. Some children and adults learn foreign languages at language schools and centers which give them opportunity to develop their speaking skills for various goals. What skills do we expect today's and tomorrow's professionals might need?

They will have to be independent and flexible. They ought to be equipped with communicative skills, and to be able to communicate with friends all over the world. The young generation should have the necessary dialogue and monologue skills to collaborate and cooperate in international project teams. It would be useful if the young generation could call on the intercultural skills needed in multinational industries and multi cultural countries. The government of Kazakhstan needs to develop young people through Bolashak study program who can take responsibility for their own education abroad, who can collaborate with professors and students, and who can develop the ideas and achieve goals. Foreign language as a subject occupies an important place in schools and universities in Kazakhstan. The goal of the Kazakhstani government is to use foreign language knowledge in the field of education, IT technologies, culture, science, agriculture. The educated person should have skills of oral and written speech in the foreign language. Foreign language opens access to the cultural and scientific values of other peoples, facilitates the establishment of business and cultural relations with other countries, and

facilitates relationships between people. So what language skills do foreign language teachers teach? It can be described in three categories:

1. First of all, schoolchildren and students need to know program specific vocabulary for the topic they are learning, such as 'seasons', 'peace', 'environment' or 'food' 'meals', 'friends', 'hobby' 'seaside'. They also learn the grammar which is needed for the subject, such as the present perfect, past simple tense and present Continuous.

2. Schoolchildren and students also need to learn the language they will need to carry out activities during the lesson, such as sentence starters like 'there is' or 'there are' and sequence markers like 'firstly', 'after that' or 'finally' for writing, or Functional Language 'I disagree with ....' or 'Shall we decide on ....' for group work.

3. Schoolchildren and students learn the sort of language which helps them organize their thoughts and solve problems, like 'analyze', 'categorize' or 'design'. This sort of language learning is called CALP – Cognitive Academic Language Proficiency. BICS and CALP are terms introduced by Jim Cummins (1979) (9).

Foreign Language and Thinking Skills play an important role by learning of first or other foreign languages.

Parents often underestimate their child's ability to learn languages. The brain offers enormous capacity for languages. If a child learns different languages then this will develop the cognitive processes within the brain itself. This is why the ability to 'think' in different languages is often seen as an advantage. What we need to realize is that the ability to use different languages, even to a modest extent, can have a positive impact on the youngster's cognitive processes.

Being able to see the same phenomenon from different angles, as though looking through different language 'prism' can have a very interesting impact on the ability to think and understand others. In other words, being able to frame their cognition in more than one language can give advantages to a youngster in terms of thinking, learning and studying. Foreign language study process doesn't only promote linguistic competence. Because of the different 'cognitive horizons' which result from working in another language can also have an impact on conceptualization, literally how we think and how we act. Being able to think about something in different languages can enrich our understanding of global concepts, and help us to broaden our conceptual mapping resources and see the world. This ability allows better association of different global concepts and worldview of a person and helps the learner go towards a more sophisticated level of learning in general. In the foreign language lessons we provide a situation in which the attention of the child is on some form of learning activity which is not the language itself. So what we are doing is providing the opportunity to learn to 'think' in the language, not just learn about the language itself as the major learning focus.

What are BICS and CALP?

The acronyms BICS and CALP refer to the length of time required by immigrant children to develop conversational skills in the target language and grade appropriate academic proficiency in that language. Understanding the difference between social language and academic language acquisition is an important concept for teachers working with non-native students. In Kazakhstan we are far from the learning of foreign languages from this point. Our foreign language teachers study this specialty in state Universities and have excellent knowledge not only in the first foreign language also in the second foreign language. The teachers of foreign languages at schools can complete SELTA, IELTS International Exams or TKT exams and each year the number of foreign language teachers with Language Certificates is increasing.

Basic Interpersonal Communication Skills

Experts such as Jim Cummins differentiate between social and academic language acquisition. Basic Interpersonal Communication Skills (BICS) are language skills needed in social situations. It is the day-to-day language needed to interact socially with other people. English language learners (ELLs) employ BIC skills when they are on the playground, in the lunch room, on the school bus, at parties, playing sports and talking on the telephone. Social interactions are usually context embedded. They occur in a meaningful social context. They are not very demanding cognitively. The language required is not specialized. These language skills usually develop within six months to two years after arrival in the U.S. Problems arise when teachers and administrators think that a child is proficient in a language when they demonstrate good social English for everyday communication.

Cognitive Academic Language Proficiency is the different ability of speaking and writing in the foreign language.

CALP refers to formal academic learning. This includes listening, speaking, reading, and writing about subject area content material. This level of language learning is essential for students to succeed in school. Students need time and support to become proficient in academic areas. This usually takes from five to seven years. Recent research (Thomas & Collier, 1995) has shown that if a child has no prior schooling or has no support in native language development, it may take seven to ten years for ELLs to catch up to their peers. Academic language acquisition isn't just the understanding of content area vocabulary. It includes skills such as:

- 1) Comparing;
- 2) Classifying;
- 3) Synthesizing;
- 4) Evaluating;
- 5) Inferring;

Academic language tasks are context reduced. Information is read from a textbook or presented by the teacher. As a student gets older the context of academic tasks becomes more and more reduced. The language also becomes more cognitively demanding. New ideas, general concepts and foreign language are presented to the students at the same time.

Jim Cummins also advances the theory that there is a common underlying proficiency (CUP) between two languages. Skills, ideas and general concepts students learn in their first language will be transferred to the second language (9).

What are some examples of BICS & CALP?

Basic Interpersonal Communication Skills (BICS)

The commonly used acronym BICS describes social, conversational language used for oral communication. Also described as social language, this type of communication offers many cues to the listener and is context-embedded language. Usually it takes about two years for students from different linguistic backgrounds to comprehend context-embedded social language readily. English language learners can comprehend social language by:

- 1) observing speakers' non-verbal behavior such as gestures, facial expressions and eye actions;
- 2) observing others' reactions;
- 3) using voice cues such as phrasing, intonations, and stress;
- 4) observing pictures, concrete objects, and other contextual cues which are present;
- 5) Asking for statements to be repeated, and/or clarified.

Cognitive Academic Language Proficiency (CALP)

CALP is the context-reduced language of the academic classroom. It takes five to seven years for English language learners to become proficient in the language of the classroom because:

- 1) non-verbal clues are absent;
- 2) there is less face-to-face interaction;
- 3) academic language is often abstract; literacy demands are high (narrative and expository text and textbooks are written beyond the language proficiency of the students); and Cultural/linguistic knowledge is often needed to comprehend fully (9).

Foreign language study offers opportunities to allow youngsters to use another language naturally, in such a way that they soon forget about the language and only focus on the learning topic. It is usually done through putting aside some time in the school week for learning subjects or special modules through another language. In schools for gifted children the learning of language and other subjects is mixed in one way or another. This means that in the class there are two main aims, one related to the subject, topic, or theme, and one linked to the foreign language. It can be done in many ways. For example the child might involve 8 year olds having 30 minutes of language showers per week, in which they sing songs or play games in the other language. It could involve 13 year olds learning as much as half or more of all their lessons in the other language. Good results have been found with very different learner types, and it is clear that a small amount of children can go a long way towards improving a youngster's hunger, willingness and capability to learn both other languages, and other subject matter (5).

References

1. Kursisa A. Deutsch ist easy! Lehrerhandreichungen und Kopiervorlagen, Deutsch nach Englisch. A. Kursisa, Für den Anfangsunterricht. 2011, 18, 102, 104 (in Germ)
2. Rösler D. Deutsch als Zweit – und Fremdsprache, Gemeinsamkeiten und Unterschiede. D. Roessler, Deutsch als Fremdsprache. 2011, 14, 149, 160 (in Germ)

3. Rösler D. Deutsch als Fremdsprache außerhalb des deutschsprachigen Raums. D.Roessler, Ein praktischer Beitrag zur Fortbildung von Fremdsprachenlehrern. 2011,12,105,108 (in Germ)
4. Marion G. Neue methodische Ansätze im DaF-Unterricht mit Beiträgen deutscher und usbekischer WissenschaftlerInnen. G. Marion, Neue methodische Ansätze. 2011,55,58 (in Germ)

MPHTI: 14.25.09

G.K. Kapysheva, G.K. Ismailova, Sh. Dossaeva
S. Amanzholov East-Kazakhstan University
Kazakhstan, Ust-Kamenogorsk, gulnarkapysheva@mail.ru
NLC "Shakarim University Semey", Kazakhstan, Semey, gainigul_ismailova@mail.ru

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

SOME ASPECTS OF FOREIGN LANGUAGE TEACHING

The new methods of foreign language teaching accept the meaning that foreign language conversation doesn't need a perfect knowledge of grammar. Very important is the understanding between the people in verbal and non verbal communications. Some people believe that in order to enable them to be fluent in English, they should be able to have a perfect pronunciation. The motivation is the need or necessity to speak in the foreign language; The purpose and function of foreign language learning should be clear formulated.

S.S. Kunanbayeva highlights the following specific features of speaking and writing in the foreign language as main goals of speech activity. She noted that speaking is always motivated. In the modern methods of teaching foreign language it is necessary to speak about the communicative motivation. Speaking is always an active process. It manifests the respect of speaking to reality. That activity provides proactive speech behavior of the interlocutor, which is important to achieve the goal of communication. Process of speech activity is closely connected with the cognitive activity of a person. From this point every task is essentially the task of the development of cognitive activity of a speaking person.

For verbal communication it is necessary to know how the teacher will develop listening, writing and speaking. The intercultural communication can occur in dialogue or monologue form. There are following stages distinguished:

- message level;
- level statements;
- level reasoning.

Speech is possible until pupils learn to build sentences in a foreign language and to make the reports. After students learn to do the message in English in connection with the learned grammar and studied the language, their speech may become more complicated to the level of speech and reasoning [1].

In linguistics monologue speech has a definition as the speech of one person addressing another person or group of listeners with a goal in a more or less expanded form to convey information, to express their thoughts, intentions, to evaluate events and phenomena, to influence the audience, by convincing or encouraging them to action.

Dialogic speech is a process of direct verbal communication, characterized by alternately replacing one another with replicas of two or more persons. The main goal of this form of speaking is the verbal interaction between two or more speakers. The sides are alternating in the role of speaker and listener.

Since the dialogue is interpersonal communication, there is no sender and recipient, and there are two communicants, and each of them in the process of dialogical communication becomes the sender, the recipient of information. Two persons take part in the model of a communicative act.

One of the main goals of teaching foreign language is the competence of students to speak and write in the foreign language. The competence to speak in the foreign language, students need knowledge of grammar and vocabulary. To achieve the new methods in teaching of foreign languages, the teacher must have the qualities of «TACTIC – thoughtful, active, creative, innovative and critical». The training material of the teacher should be «RICH – real, interesting, concrete and humanistic» [1].

The teacher does not allow the monopolization of attention and study time by a group of the most uninhibited and advanced students, involves in communication the weak and shy. Students should talk and communicate in the foreign language during the lesson. Speaking and writing begin with the development of basic knowledge. The formation of pronunciation skills, the formation of lexical and grammatical skills, listening skills should be the main part of the lesson.

The goal of the basic course on the language level A2 is to teach students to communicate in the most typical everyday situations:

- 1) My day;
- 2) Meals;
- 3) My family;
- 4) My town;
- 5) My school;
- 6) My friends;
- 7) Holidays;
- 8) Pets.

In speech students are permitted mistakes, not violate communication.

The functioning of the system of foreign language teaching is impossible without wide and constant control. Control performs the function of feedback, which has two directions: the student and the teacher.

As for the question of correctness of speech of students and reactions of the teacher on the error: the teacher does not need to focus on the mistakes, to interrupt a monologue or dialogue, it is recommended to prompt the right word or the appropriate form if a student is not able to find them that the conversation is not interrupted.

Grammatical errors, as well as regularly repeated phonetic and lexical errors indicate ignorance of the material and indicate to the teacher what to work on, what should be further explained or trained. At the end of a statement or conversation, it is advisable to draw the attention of the group and the student to these errors.

Interrupting the student during the message and analyzing errors is undesirable for two reasons. Firstly, during the generation of speech, the student has a plan a certain content of the statement is planned, which will be violated if the teacher interrupts the student in order to correct the error. Secondly, when the teacher begins to explain the mistake, he is forced to switch to mother tongue. By development of speech and writing skills in the classroom should create an atmosphere of a foreign language. In the classroom students should speak only foreign language.

Errors in oral speech can be corrected only by the teacher, since the attention of students should be directed to the perception of the content of the statement, and its form should be monitored by the teacher.

The assessment should be based on a communicative approach: students' communication and communication tasks. Evaluation standards are correlated with the quality of these tasks.

The mark «excellent» is put in the case when communication was carried out, the statements of students corresponded to the set communicative task and at the same time students expressed their thoughts, their oral speech fully corresponded to the norms of foreign language speech within the program requirements for this class.

The mark «good» is put in the case when the communication was carried out, the statements of the students corresponded to the set communicative task and at the same time the students expressed their thoughts in a foreign language with minor deviations from the language norms. The rest of their oral speech corresponded to the norms of foreign language speech within the program requirements for this class.

The mark «>>» is put in the case when the communication was carried out, the statements of the students corresponded to the set communicative task, and the students expressed their thoughts in a foreign language with deviations from the language norms, which do not interfere, however, to understand the content of what was said.

The mark «<<» is put in the case when communication is not carried out or statements of students did not correspond to the set communicative task, students poorly learned the language material and expressed their thoughts in a foreign language with such deviations from the language norms that do not allow to understand the content of most of what was said.

The mark «1» is put in the case when communication was not realized, the statements of students did not correspond to the set communicative task, significant deviations from the language norms do not

allow to understand what was said [2].

There are three main types of conversations:

- Imitative – the ability to repeat words, phrases or sentences senselessly;
- Intensive – production of short oral responses designed to demonstrate competence in grammatical, phrasal, lexical, or phonological relationships;
- Responsive – interaction and understanding, but at a somewhat limited level of very brief conversation, standard greetings and small talk, simple questions and comments [1].

The success of teaching speaking depends on the individual-age characteristics of students [3].

We can agree with the opinion of the Russian scientist Zimnaja that the difficulties of teaching speaking and writing are reduced to the fact that students often do not know what to say and how to talk. The first and second difficulties are easily solved if the educational process involves visual:

- 1) Using authentic texts;
- 2) Pictures;
- 3) Filmstrips;
- 4) Computer assisted programs;
- 5) variety of combinations of new methods.

Paintings and drawings help to retain in memory the logical sequence of the facts and clarify the situation of communication [1].

Sound film and television are a special kind of visual. They provide incentives that cannot be provided by a teacher or a textbook, that is, the display of life situations on the screen that allow actors to perform speech actions in a social and cultural context, in a certain space and time, which corresponds to real oral communication [3].

The level of English Intermediate, which is marked B1 according to the common European framework of reference for languages, follows pre-Intermediate. The name of this stage comes from the word intermediate, the translation of which is «average». So, Intermediate – is the so-called «average» level of language proficiency, allowing enough to speak English fluently, to discuss many professional and everyday topics, to understand by listening everything said in the foreign language.

One of the main tasks of a teacher at a foreign language lesson is to form students communicative skills such as understanding and creating foreign language statements in accordance with the specific situation of communication. In the modern method of teaching foreign languages, everything new that is introduced by the authors of various projects is opposed, first of all, to the so-called traditional teaching. The traditional method of teaching is based on information and illustrative activities:

- 1) story;
- 2) show.

In the last thirty years the traditional teaching of foreign languages is usually contrasted with communicative and intensive methods of teaching.

Intensive teaching methods are characterized by wide involvement of collective forms of learning.

According to the Russian scientist I. L. Bim, the development of the communicative approach is not reduced only to the establishment of social contacts with the help of speech, to the mastery of the tourist language. This is the introduction of personality to the spiritual values of other nations – through personal communication and through reading [2].

References

1. Виноградов В.С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы). /В.С. Виноградов. – М., 2001.
2. Makkai A. Idiomaticity as a language universal. Universals of human language. Ed. by J.H. Greenberg. Stanford, 1998.
3. Greenberg J.H. Language universals: a research frontier. In: Greenberg J. language, culture and communication. Essays by J.H. Greenberg. Selected and introduced by A.S. Dil. Stanford, 1991.
4. Lakoff G. Linguistik gestalts. In: Papers from the XIII Regional Meeting of Chicago Linguistic Society. 13. Chicago, 1997.
5. Аюпова Р.А. Проблемы сопоставительной фразеологии английского и русского языков. / Р.А. Аюпова. – Казань: Казан. гос. ун-т, 2014.

**G.K. Ismailova, E. Kaissarkhanova, Zh. Togyspay, G. Sergibayva, S. Bolatbaeva, A. Imambayeva,
A. Kadyrbekova, S. Muradova**

NLC "Shakarim University Semey", Kazakhstan, Semey, gainigul_ismailova@mail.ru

S. Amanzholov East-Kazakhstan University

Kazakhstan, Ust-Kamenogorsk, gulnarkapysheva@mail.ru

ТІЛДЕРДІ ҮЙРЕНУДІҢ НЕЙРОДИДАКТИКА НЕГІЗДЕРІ

NEURODIDACTICAL FOUNDATIONS FOR LEARNING OF LANGUAGES

Our burgeoning knowledge of the brain is producing expectations of new educational insights, and many such insights are already beginning to surface. At the same time, neuroscientists are becoming increasingly interested in how the brain functions in complex environments more closely resembling those found in classrooms. Education thus appears set to become an interesting area of challenge for cognitive neuroscience, as it attempts to explore new contexts. Some neuroscientists have even suggested that education might be considered as “a process of optimal adaptation such that learning is guided to ensure proper brain development and functionality” [1]. This sense of increasing mutual interest underlies calls for a two-way dialogue between neuroscience and education that could helpfully inform both areas [2]. On a broader canvass, the synergy of psychology and education has a very long history – though one, which has not been so noticeable in recent decades. Of course, brain scans cannot give rise directly to lesson plans. There is a need for bridging studies that interpret scientific results in terms of possible interventions, and evaluation of these interventions in suitable learning contexts. One example of such research comes from Innsbruck, where brain imaging and educational interventions have both been used to understand the basis of dyscalculia and methods to remediate it [3]. Experimental imaging results suggested the need for basic numerical and conceptual knowledge at an early stage of mathematics education. A classroom intervention also demonstrated that children with dyscalculia can show considerable improvements in a broad range of calculation abilities when these areas of learning, often neglected in school mathematics, are specifically focused upon. Another challenge for professionals dealing with dyscalculia concerns the fact that calculation abilities often appear to be related to non-numerical skills such as visual-spatial cognition, language, working memory etc.

There is also a growing need for collaborations between neuroscience, psychology and education that embrace insights and understanding from each perspective, and that involve educators and scientists working together at each stage. Such collaborations are not straightforward, since the philosophies of education and natural science are very different – with various forms of psychology, in a sense, bridging the two. Educational research, with its roots in social science, places strong emphasis upon the importance of social context and the interpretation of meaning. Natural science, on the other hand, is more concerned with controlled experimental testing of hypotheses and the development of generalisable cause-effect mechanisms. This suggests that collaborative research projects may need to extend the cognitive neuroscience model of brain->mind->behaviour illustrated on page 17, to incorporate processes of social construction pertinent to learning. Although challenging, such interdisciplinary projects may be the most effective way to co-construct and communicate concepts involving neuroscience, psychology and education that are both scientifically sound and educationally relevant.

From late elementary school into middle school, inferential thinking becomes more emphasized in schools, while rote learning is de-emphasized. This shift in focus is supported by the increased connectivity in the brain and by chemical changes in the neuronal pathways that support both short and long term memory. These chemical changes can continue for hours, days and even weeks after the initial learning takes place [4]. Learning becomes more consolidated, as it is stored in long-term memory.

During the early elementary years, the child develops motor skills, visual-motor coordination, reasoning, language, social understanding and memory. As learning is consolidated into neural networks, concepts combine into meaningful units that are available for later use. An ability to generalize and abstract begins at this stage and continues into adulthood. Also during this time, the child learns about perspective-taking and social interaction. The ability to understand one's social place is crucial for the development of appropriate relationships with other people. These skills are closely tied to development of the tracts of the right hemisphere as well as in the areas of the brain that are tied to

emotional processing (also called the limbic system) [5]. (A tract is a pathway that connects one part of the brain with another, usually consisting of myelin-insulated axons. Tracts are known collectively as white matter).

During the later elementary years and early middle school years, the child's brain activity is mostly in the posterior regions where the areas for auditory, visual and tactile functioning intersect. This intersection is called the association area of the brain and generally contains information that has been learned and is now stored. This is the information that is commonly measured on achievement tests and verbally based ability tests.

The frontal lobes begin to mature more fully in middle school. The maturation continues through high school and adulthood [5]. The frontal lobes are a more recent evolutionary development in brains and allow humans to evaluate and adapt their behavior based on past experience. The frontal lobes are also thought to be where social understanding and empathy reside [3].

The refined development of the frontal white matter tracts begins around age 12 and continues into the twenties. This region of the brain is crucial for higher cognitive functions, appropriate social behaviors and the development of formal operations. These tracts develop in an orderly fashion and experience appears to contribute to further development.

If you are teaching adolescents, you should emphasize inferential thinking as well as metacognition. For some adolescents, brain development matches our educational expectations. For others, the two do not coincide and there is a mismatch between biology and education. In this case, the adolescent is unable to obtain the maximum benefit from instruction and is often unable to understand more advanced ideas. Although learning problems may be due to immaturity, they may indicate more serious learning or attentional problems.

As connecting tracts in the frontal lobes become more refined, adolescents are expected to "think" about their behaviors and to change these behaviors. Unfortunately, this is the time when adolescents are more risk-prone and impulsive than adults. Some of this tendency is linked to changes in hormonal development as well as in brain changes.

Brain changes in the frontal lobe continue at a fast pace during adolescence and the healthy individual becomes better able to control more primitive methods of reacting (such as fighting or being verbally aggressive) in favor of behaviors that are adaptive. Adolescents and young adults start to see the world through the eyes of others and they become better at relating to other people.

Their progress toward more independence can be an exciting but also daunting task. When the transition to more adult behavior is problematic, the difficulty may be due to brain maturation. That's where a teacher can help.

Some adolescents need more structure; others need more freedom. A teacher is in a unique place to help parents and adolescents to understand these boundaries and to tailor their guidance to each situation. Schools are also beginning to recognize that smaller groupings and more contact with adults helps, too. These changes are very appropriate and in tune with the social and emotional needs of adolescents – as well as brain maturation – that are occurring at this crucial time.

A child with a learning disability will always have the disability.

While a child with a learning disability, or with attention deficit hyperactivity disorder (ADHD), may show continuing problems in these areas, there are treatments that may help the child compensate for the problems. (These interventions are discussed in other parts of this module.) The brain changes with experience and the direct teaching of appropriate skills is the most important aspect of learning for children with special needs. Shaywitz reports success in teaching compensation skills to children with severe dyslexia beginning at an early age and continuing throughout school. Gross-Glenn found that adults with an early history of dyslexia, who had learned to read, had developed different pathways compared to those without such a history. The evidence from this research indicates that new pathways can be formed with intervention. Although these pathways are not as efficient as those generally utilized for these tasks are, they can function adequately. Response to intervention is a method that can help tailor an intervention to a child's needs [1].

The environment can increase ability or it can lower it. A child with average ability in an enriched environment may well accomplish more than a bright child in an impoverished environment. Although it is heartening to believe that enrichment can be effective at any point, recent research indicates that early enrichment is more beneficial than later enrichment. The brain grows in spurts, particularly in the 24th to 26th week of gestation, and between the ages of one and two, two and four, middle childhood (roughly ages 8 to 9) and adolescence [4]. These brain growth spurts are roughly commensurate with Piaget's stages of development. They coincide with periods of fast learning of language and motor skills in the one to

four year old child; concrete operations in middle childhood; and formal operations in adolescents. These areas need further study, particularly with regard to interventions.

Skills such as working memory, planning, organization and attention develop over time with brain maturation and with practice.

Working memory is the ability to keep information in mind while solving a problem. For young children, teachers need to give directions one at a time. For late elementary school children, directions can be given in a limited series of steps. For children with difficulty in this area, it is helpful to have them repeat the directions to make sure they recall what is asked of them. Listing steps on the blackboard can also be helpful. Problems in working memory can be linked to difficulties with distractibility and/or attention.

Executive functions are those skills that allow a person to evaluate what has happened, to review what was done, and to change course to an alternative or different response [3]. Executive function skills allow children to understand what has happened previously and to change their behavior to fit new situations. Teachers can help with executive function development by including exercises that ask "what do you think may happen next in the story?" or they can provide story maps.

Planning and organization is the ability to plan and organize is a skill that develops along with the brain's ability to consolidate information. These skills develop slowly and with experience and development. Teachers can assist in developing these abilities by initially asking the child to think about the steps needed to complete a project. Teaching the child how to analyze a problem is also helpful – what do you need to do first? What do you need to do next? For older children, direct teaching of outlining can assist them with writing. The use of day planners and calendars can also help students plan for the completion of longer assignments.

For a young child, this is particularly difficult because attention and distractibility significantly impact working memory. In addition, working memory is generally a frontal lobe function and for younger children the frontal lobe is not as well developed as in older children. Therefore, asking a young child to do more than one, or at the most two things at a time will not be successful – their brains are simply not ready. For elementary school children, working memory improves as the brain matures. Most children in elementary school are able to follow up to four directions at one time. For those who are younger, it is possible to practice one direction at a time or to have the child repeat the directions – practicing these skills improves performance. For adolescents, working memory may fail due to distractions. To improve the functioning of working memory it is helpful to make sure the person is listening to you. In addition, even for a fully developed working memory, the memory buffer is sensitive to overload. If a student is asked to do (or remember) too many things at once, he/she will not be able to process this information. Similarly, in a lecture format, information needs to be provided both visually and orally in order for sufficient material to make it into the working memory buffer. The use of lists, rehearsals and day planners have all been found to be helpful in remembering information that would otherwise overload working memory [1].

Evidence suggests that these skills primarily reside in the frontal lobes and develop over time. Although young children have some ability to improve their executive functioning skills based on feedback from teachers and parents, executive functions improve with age. Older children become more adept with these skills and use them more flexibly. It is interesting to note that executive functions are negatively affected by lack of focus, and children with ADHD frequently have difficulty with executive functions.

Recent research also indicates that when material is emotionally charged in a negative way (such as the pressure to learn something for a test, or the pressure of being called on by the teacher and made to answer a question), executive functioning decreases. This happens to some degree in every child, but it is particularly true for children with ADHD [2].

When you are asking any child to perform a task that requires concentration and planning, it is important to provide as much scaffolding as possible for the child in order for him/her to profit from instruction. With maturity, executive functioning is related to appropriate behavior in a variety of situations.

References

1. Martin A. Neural foundations for understanding social and mechanical concepts. / A. Martin, J. Weiberg, // *Cognitive Neuropsychology*. – 2001. – № 20. – P. 575-587.
2. Meltzer L. Executive function in education: From theory to practice/ L. Meltzer // NewYork : GuilfordPress. – 2006. – № 14. – P. 336-401.

3. Murphy C.M. Anatomy and aging of the amygdala and hippocampus in autism spectrum disorder: an in vivo magnetic resonance imaging study of Asperger syndrome / C. M. Murphy // AutismResearch. – 2009. – № 5. – P. 3-12.
4. Nigg J.T. What causes ADHD? Understanding what goes wrong and why / J.T.Nigg//NewYork: GuilfordPress. – 2013. – № 4. – P. 206-225.
5. Nigg J.T. Measured gene-by-environment interaction in relation to Attention Deficit or Hyperactivity Disorder / J.T. Nigg // Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry. – 2010. – № 49. – P. 863-873.

МРНТИ: 14.25.09

М.И. Ардакович

НАО «Университет имени Шакарима города Семей»

СРЕДСТВА И ПРИЕМЫ ОРГАНИЗАЦИИ УСТНОГО ОБЩЕНИЯ НА УРОКЕ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

MEANS AND METHODS OF ORGANIZING ORAL COMMUNICATION IN THE ENGLISH LANGUAGE LESSON

Развитие устного общения также важна как изучение грамматики. Как говорится в книге Н.Д. Гальсковой: «говорение, как и аудирование, характеризуется наличием сложной мыслительной деятельности с опорой на речевой слух, память, прогнозирование и внимание». Как говорилось выше, изучающим английский язык сложно дается использование изученного материала, то есть общение на иностранном языке. Эта сложность обусловлена тем, что у студентов:

- языковой барьер;
- отсутствие окружения (в этом случае отсутствие англо-говорящей среды).

Устное общение является основным средством общения молодых учащихся. Даже когда их способности к грамотности сформированы, это самая важная связь с внешним миром. С его помощью дети могут делиться идеями, приобретать новые концепции, организовывать старые, составлять истории и создавать новые миры. Точно так же устная речь отправляет детей в путешествие в мир воображения, где они могут по-настоящему пережить приключение использования языка для общения. Наша роль как учителей – сделать это путешествие значимым и приятным.

Но как мы можем помочь нашим детям развить эти устные навыки? Между тем, чему и как учат детей, и тем, как они учатся, существует важная связь. Традиционно учитель второго-иностранного языка рассматривается как эксперт, а ученик – как пассивный получатель информации; учитель часами преподает, говоря, в то время как ученики сидят и пассивно слушают. В такой традиционной среде преподавания и обучения у студентов нет возможности получить знания и изучить идеи. Как можно видеть, устная речь детей действительно является важным аспектом в процессе обучения, которым пренебрегали в классе. Это также интеллектуальный вопрос, который заслуживает большего внимания как учителей, так и исследователей.

Метод, который я хочу осветить в этой статье – дебаты. Это один из наиболее эффективных решений вышеупомянутых проблем. Дебаты развивают не только говорение учащихся, но и мягкие (гибкие) навыки, такие как: креативность, эмоциональный интеллект, умение слушать и работать с информацией и тд. На данный момент в классах часто используют метод «дебатов». На занятиях весь класс делят на две команды, и каждая команда объясняет свою позицию за или против данной темы. Но текущий «метод» не раскрывает настоящий потенциал в развитии навыков говорения с помощью дебатов. Учащиеся не слушают и не анализируют сказанное другой командой. Их главной концентрацией становится пересказ написанных всей группой аргументов, а заучивание не даст значимого развития в обучении. Организация дебатов должна стать одной из важных компонентов в образовательной деятельности педагогов. Для этого нужна хорошо организованная внеклассная деятельность, где ученикам будут объяснять

принципы дебатов. Это даст стимул для постепенного внедрения дебатов в образовательный контент.

Британский парламентарный (далее БПФ) или Американский парламентарный формат (далее АПФ) дебатов – форматы организаций дебатов, которых я хочу продвигать на уроках английского языка. Здесь есть определенные критерий для определения победителей: именно эти критерий являются ключем успешного развития устного общения обучающихся. В дебатах соревнуются 4 или 2 фракций (в зависимости от формата: в БПФ играют 4 фракций; в АПФ 2), в каждой фракций по два участника. Примерная тема дебатов: This house believe that we support a permanent move to online tertiary education. Фракция держащая позицию «за» (правительство) должна объяснить проблемы в текущем формате обучения; что будет если мы перейдем на онлайн обучение; какие хорошие последствия могут произойти после этой реформы и тд. Фракция на позиций «против» (оппозиция) должна обосновать решение отвергнуть эту реформу; объяснить какие бэжккэшы могут возникнуть в случае принятия этой реформы; как это может повлиять на людей и их образование и тд. Таким образом они не только улучшат уровень говорения на английском языке, но и будут развивать критическое мышление, что играет весомую роль в жизни успешного кадра или же студента. Перед каждой сессией дебатов будет даваться лексика на заранее выбранную тему. Например, для темы «This house believe that we support a permanent move to online tertiary education» учитель может дать лексику в сфере образования: school board, department board, research institute, midterm and etc. Это поможет студентам лучше раскрыть данную им тему. В дополнении, этот метод даст возможность учащимся постоянно расширять свой лексикон.

Организация дебатов на уроках английского языка дает возможность создать в классе языковую среду. Это в свою очередь поможет ученикам преодолеть языковой барьер.

МРНТИ: 14.35.09

**G.K. Ismailova, Sh.K. Nurmukhanbetova, A.B. Bairbekova,
N.S. Zhurymbayeva, M.M. Karimova, A.E. Orynbekova, Zh.E. Kambarov**
NLC "Shakarim University Semey", Kazakhstan, Semey, gainigul_ismailova@mail.ru
S.Amanzholov East-Kazakhstan University
Kazakhstan, Ust-Kamenogorsk, gulnarkapysheva@mail.ru

ОҚУШЫҒА БАҒЫТТАЛҒАН ТӘСІЛ-ЖАҢАША ТІЛДІК БІЛІМ БЕРУ СТРАТЕГИЯСЫНЫҢ НЕГІЗІ

LEARNER-CENTERED APPROACH – THE BASIC STRATEGY OF MODERN LANGUAGE EDUCATION

All normative documents on education modernization in fact provide for the implementation of a student-centered approach, which marks the replacement of a single, unitary school with installation on the average student in the diverse, variability, multi-level school, which creates conditions for the formation of a free, developed and educated the individual, the development of communicative abilities to facilitate entry into the world community and to successfully operate in it, fosters a culture of human striving for self-development and self-actualization knows how to avoid and overcome conflicts.

Student-centered approach affects all the components of the education system: for education and educational learning goals for each school subject, in the content, principles, teaching methods and the entire educational process that contribute to good for students to train and educate environment.

Focus on student-centered education – a unique, integrated personality that tends to maximize the capabilities of their (self-actualization), open to the perception of a new social experience, capable of an informed and responsible choice in a variety of situations. Identity paradigm purposes personality-oriented technologies is to focus on personality traits, its formation, its development is not at someone else's request, and in accordance with natural abilities. The basic ideas of student-centered learning are expressed as follows:

- The student does not become a subject of study, and is the carrier of subjective experience;
- Teaching is not a direct derivative of the training, and independent, individual, personal and meaningful source of development;

- Vector of development is based on the student to the definition of pedagogical influences that contribute to its development;
- Student valuable reproduction of individual experience.

This approach has significant positive aspects:

- focus on the impact and results;
- Recognition of human interaction subject and its development – the aim, effect and measure education;
- The recognition of individuality, identity, self-worth man endowed with their personal experience.

Thus, the student-centered approach is integrative, incorporates ideas from other approaches.

Given the varying capacities and abilities of students and their different plans for the future and different professional aspirations, allowed different levels of education: general education and more depth – the profile oriented chosen profession and to continue their education in high school.

Thus, the student-centered approach requires flexibility in setting goals, taking into account the individual characteristics and personal interests of the students and creates prerequisites for greater effectiveness of the training. Moreover, it provides for the inclusion of students in the goal-setting process itself as well as the choice of individual trajectory of teaching.

With regard to the content of learning, student-centered approach is evident in the following main areas:

- Component composition of the content of training, the emphasis in the development of free active person falls not only on knowledge as activity-on component for the development of experience of creative activity and value orientation. This does not mean that underestimates the knowledge, but it involves their practical focus, in their extensive use of the activities.

- In the selection of training content to a greater extent into account the interests and concerns of the modern teaching problems.

- Selection of the material involves some redundancy and isolation of two levels: the level of presentation and the level of demand, which is slightly below the level of presentation as possible and take into account the needs of students. This enables a differentiated and even an individual approach to pupils, puts them in a situation of choice, to encourage greater independence and activity.

- Focus on the development of students, including intellectual, requires the problem of the material, not the posts ready knowledge, which is reflected in the textbooks – these major "carriers" of the content of training, as well as in school lesson plans teachers. The use of special assignments for the development of reflection.

- In the selection of the content is important to provide such materials, which are appealing to the personal experience of students, to their feelings and emotions, encourage them to compare and contrast, to express their own opinions, estimates that stimulate the development of critical thinking, value orientations.

Thus, the student-centered approach places high demands on the selection of training content to its methodical organization.

Student-oriented approach makes some adjustments to the allocation range of training principles. Along with the principles of activity-related, communicative orientation training, as well as the principle of cultural studies orientation training and some other special significance follows principles:

- Principle of nature conformity, which allows taking into account the natural features of human learning. This principle rejects violence, direct coercion, in accordance with the motto "Per aspera ad astra!" it provides for the organization of educational process support to the natural properties of the student. This approach aims at the development of the emotional sphere of the student, in particular its interest, motivation to learn a foreign language, to stimulate the sense of satisfaction, a sense of success by successfully carried out activity, the use of health-learning technologies.

- The principle of efficiency, targeting a productive creative operation. It provides internal increments, not only in terms of knowledge, skills and abilities, but also in terms of personal development, as well as the formation of experience – both educational and informative, as well as cultural, promoting socialization of the individual.

- The principle of autonomy involves an increase in the proportion of school autonomy, the presence of elements of self-help and mutual learning.

At schools and language training courses a specific place is held by such forms of classes which provide active participation of each pupil at the lesson, increase authority of knowledge and an individual responsibility of schoolchildren for results of educational work. These problems can be solved successfully through the technology of interactive methods of teaching.

Many scientists, such as Makarenko A.S., Sukhomlinsky VA., involved with methods of teaching foreign languages, fairly pointed to the fact that student centered methods at the foreign language lesson not only organizes the process of communication on this language, but brings the group closer to the natural communication as much as possible. Interactive methods develop intellectual and volitional activity. Being difficult, but at the same time fascinating occupation, it demands the huge concentration of attention, trains memory, develop the speech. At the modern society staking on increased activity and an intensification of educational process, interactive methods is used at the foreign language lessons in the following cases:

1. As an independent method for mastering of a certain subject.
2. As the lesson or its part.
3. At the organization of out-of-school activity.
4. Using interactive methods consists in organizing cognitive activity of pupils in the course of which their abilities would develop.

Student centered methods of teaching allow using all levels of digestion of knowledge: from the reproducing activity through transforming to the main goal, creative and search activity. Creative and search activity appears more effective if it is preceded by the reproducing and reformative activity during which pupils acquire techniques of learning.

Student centered methods always assume a certain stress of emotional and intellectual forces, and also ability of making decision. The desire to resolve these issues sharpens cogitative activity of players.

Student centered methods being an entertainment, a kind of rest, is capable to develop into training, into creativity, into model of human relations that are shown in a work. Using of student centered methods makes teaching and educational process more sapid and with higher quality for the reason that:

1. Student centered methods involve in vigorous cognitive activity each students individually and all together and, thereby, it is an effective controlling mean of educational process.
2. Using an student centered methods is carried out by means of students own activity having the nature of a special type of practice, in the course of which 80-95% of information are acquired.
3. Student centered methods are a free activity offering an opportunity of a choice, self-expression, self-determination and self-development for its participants.
4. Student centered methods have a certain result and stimulates students to goal achievement.
5. Adversarial nature, an integral part of student centered methods are attractive for students;
6. Student centered methods have a special place in the system of active teaching: it is synthetic as it is at the same time both method and a form of organization of teaching, synthesizing in itself practically all the methods of active teaching [1].

All this allows to define student centered methods as the highest type of pedagogical activity.

Using of student centered methods of teaching promotes implementation of important methodical tasks, such as:

1. Formation of psychological preparation of pupils for speech communication.
2. Ensuring of a natural need of multiple repetition of a language material.
3. Training of students in the selection of the necessary speech version that is preparation for situational spontaneity of the speech in general.

Student centered methods are created at the lesson by means of modern techniques and situations which act as means of motivation, stimulation of students. The desire to use interactive methods like this mobilizes thought and energy of students, creates the atmosphere of emotional stress. The speech communication including not only the speech itself, but also gestures, a mimicry, and has strongly marked purposefulness.

Realization of interactive techniques and a situation at the task form of a class is carried out by the main directions:

1. Didactic aim is set before students in the form of a interactive task.
2. Educational activity submits to the rules of interactive methods.
3. Training material is used as its tool, the competition element, which transfers the didactic task to the exercises and is entered into educational activity.
4. Successful implementation of a didactic task is bound with a interactive result.

Using student centered methods in the process of learning realizes the following functions:

1. Training function consists in development of memory, attention, perception of information, development of general educational skills and abilities, and also it promotes development of linguistic

skills. It means that interactive form of the lesson is a special organized occupation demanding tension of emotional and intellectual forces, and also ability of making decision.

2. Educational function consists in training of such qualities as the attentive, humane attitude towards the group partner, also develops feeling of mutual aid and mutual support. The student enters clichés of speech etiquette for improvisation of the speech converse to each other in a foreign language that helps training of such quality as politeness.

3. Entertaining function consists in creation of favorable atmosphere at the lessons, transformation of the lessons into an interesting and unusual event, a fascinating adventure, and at times, into the fantastic world.

4. Communicative function consists in creation of the atmosphere of foreignlanguage communication, integration of group of students, establishment of the new emotional and communicative relations based on interactions on a foreign language.

5. Relaxation function – release of the emotional stress caused by nervous system load at intensive teaching foreign language.

6. Psychological function consists in formation of preparation skills of the physiological state for more effective activity, and also reorganization of mentality for assimilation of large quantity of information.

7. Developing function is aimed at the harmonious development of personal qualities activation of reserve opportunities of the personality.

The psychological theory of activity A.N. Leontyeva allocates three main types of human activity: labor, game and educational. All these types are closely interconnected among themselves. The analysis of psychology and pedagogical literature according to the theory of interactive emergence in general allows presenting a range of its appointment for development and self-realization of students.

The main function of pedagogical activity consists not just in transferring of knowledge, and in creation the problem and informative situations and management of the process of cognitive activity of students taking into account their individual characteristic.

In human practice the interactive form performs the following functions:

1. Entertaining.
2. Communicative.
3. Diagnostic.
4. Therapeutic.
5. International communication .
6. Socialization.

Student centered methods play an important role by the formation of mental processes of the students: transition from visual and effective to image thinking is carried out, abstraction factor, ability of generalization, voluntary attention are in progress.

Students show interest and remember only that information which touches their emotional world, has for them personal significance. Teacher needs to organize the educational activity in such a manner that cognitive processes of pupils have been intensified [7]. G. Lebedev pointed that cognitive activity is an initiative, effective attitude of students to digestion of knowledge, and also demonstration of interest, independence and strong-willed efforts in learning.

Researches in psychology have shown that success of a foreign language acquisition is defined not only by cognitive processes, but also the emotional sphere of the personality. The humanistic concept of K. Rogers in relation to teaching foreign languages has found the reflection in works of Ch. Karan and other researchers. They looked at the person, first of all as at an emotional being, and among the qualities that are important for learning foreign language distinguished motivation, level of anxiety and self-evaluation, constraint and risk proneness. The motivation is the trigger of any activity. Progress in activity increases the motivation. The low self-evaluation quite often leads to constraint, "diffidence" and is connected with the fear of mistakes that negatively influences language acquisition. The level of anxiety at assimilation of a foreign language stands in slight interrelation with a self-evaluation, constraint, and risk proneness. In this regard personal and situational anxiety can be distinguished. If the first exhausts an organism, being an obstacle in learning, then situational anxiety creates the intellectual passion in learning. Using interactive methods at the foreign language lesson is justified by huge value for the mental development of students at any age.

Student centered methods as a strategy in language education is considered as a free learning activity that gives students opportunity to use languages with practical purpose and to use their creative skills. In the period from 2 to 4 years it is necessary to start to learn foreign languages. According to the

researchers, this is due to the fact that this age is characterized by a particularly active development of the brain area, which is associated with the mastery of language skills, the development of his abilities, the formation of teaching skills and the mastery of elements of culture and behavior.

In the early school age language does not seem complicated for the students. The child absorbs foreign speech as something natural and ordinary. However, such processes cannot be observed when adult people learn a foreign language. Consequently each person who begins to learn a foreign language from 30 years has difficulties. This is due to the fact that most students do not have a natural need to use a foreign language in real life. Learning a foreign language involves memorizing a large number of rules, memorizing foreign words, as well as developing skills and skills to use the knowledge every day, namely, to express own thoughts and to understand the speech of others. Compared to the younger generation, students of a more adult age take much more time to learn a foreign language.

In addition adult learners have fear of mistakes, which does not occur in children by learning a foreign language. Many adults think that silence is gold and it's better to do nothing than to make mistakes.

This problem concerns the study of vocabulary and phraseology, which are the main obstacle in interethnic communication. For example, when a student encounters an authentic text in the studied language, he practically cannot understand anything, if he translate all the words and then connect them to understand the meaning of the whole sentence. It is necessary to read authentic texts and to teach students how to work with such texts. In connection with the technological progress namely, the emergence of the Internet, the countries have become closer. Films and TV shows, special programs such as English club became available to the students. Students can use social networks, such as Face book, Skype and improve their communication skills in communicating directly with native speakers. Despite all the difficulties a large number of adults make efforts to continue their education, set the goal to learn foreign languages in adulthood. This is the reason for the growth of numerous schools and additional education clubs, in which the training is carried out both individually and in groups, in which many companies send their employees to foreign language courses.

The knowledge of English language is a necessary part of our life in modern society, both in the professional and social spheres. But in view of the fact the process of forming communicative competence is quite complex and it needs time. The student thinks first in his native language, translates the words into a foreign language, then compares them with the rules of grammar and only then he speaks the sentence in the studied language. This process is too tiring for a person. Therefore, it is necessary to try to think and speak in a foreign language at once. This is how children learn to speak in their native language. Little children speaking in their mother language do not study any grammatical rules. They comprehend the theory much later. The arbitrary memorization of foreign language material in adult students is generally higher than in other age groups. Private aspects of the manifestation of mnemonic functions in the assimilation of a foreign language by adults demonstrate positive qualitative differences. Visualization of the linguistic material contributes to accurate memorization of information. The mastery of a foreign language depends on the level of education of each person.

References

1. Ammar.A.Awarness of L1.L2 Differences.does it matter. In Language Awarness. A.Ammar, Language Awarness.2010, 19, 129-146(in Eng).
2. Rösler D.Deutsch als Zweit- und Fremdsprache, Gemeinsamkeiten und Unterschiede. D.Roessler, Deutsch als Fremdsprache. 2011,14,149,160 (in Deu).
3. Rösler D. Deutsch als Fremdsprache außerhalb des deutschsprachigen Raums. D.Roessler, Ein praktischer Beitrag zur Fortbildung von Fremdsprachenlehrern. 2011,12,105,108 (in Deu).
4. Marion G.Neue methodische Ansätze im DaF-Unterricht mit Beiträgen deutscher und usbekischer WissenschaftlerInnen. G.Marion, Neue methodische Ansaetze.2011,55,58 (in Deu).
5. Gardner. R.C. Cognitive and Affective Variables in Foreign Language Acquisition. R.C.Gardner, Cognitive and Affective Variables in Foreign Language Acquisition. 2006, 11, 3-15 (n Eng).

С.Т. Сейтова

НАО «Университет имени Шакарима города Семей»
Казахстан, г. Семей, ssongeuse@mail.ru

**ФОРМИРОВАНИЕ ЛЕКСИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ ПРИ ИЗУЧЕНИИ
АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА ПОСРЕДСТВОМ ИНТЕНСИВНЫХ МЕТОДОВ РАБОТЫ
С ТЕКСТОМ**

**FORMATION OF LEXICAL COMPETENCE IN LEARNING ENGLISH THROUGH
INTENSIVE METHODS OF WORKING WITH TEXT**

Learning a foreign language is impossible without first understanding the vocabulary of the second language. It is the foundation for intercultural communication, and the development of lexical competencies permits comprehending the meaning of a statement and, as a result, attaining communication goals. So-called intense reading, which entails meticulous, precise study on short texts in the classroom under the supervision of a teacher, can be an useful strategy for developing lexical competency in communication skills [5; 8]. Intensive reading fosters an awareness of how vocabulary, grammar, text coherence, and content work together to achieve the book's communicative goal. Reading as a component of foreign-language communicative ability is no longer a teacher-imposed skill that must be acquired but has little practical use in today's reality. On the contrary, reading and understanding in English have become an essential part of daily life for both adults and children. This viewpoint is supported by several foreign studies, according to which reading is elevated to the forefront of foreign language learning and regarded as one of the most important aspects of language learning [1], allowing not only the acquisition of new information, but also the development of mental maturity and critical thinking [4] and broaden vocabulary. Meanwhile, vocabulary acquisition enables the formation of required circumstances for communication in a foreign language and the proper and clear formulation of an idea. Moreover, it facilitates the development of cognitive capacities and the development of a linguistic personality as a bearer of a certain culture. However, before starting to discuss the ways of forming lexical competence, it is beneficial to understand what lexical competence is.

The lexical component of human language ability is a major focus of research in the psycholinguistic and methodological literature. According to Shamov, lexical competence is a human's ability to determine the contextual meaning of a word, compare the scope of its meaning in two languages, understand the structure of word meaning, and identify the specifically national in word meaning based on lexical knowledge, skills, abilities, as well as personal language and speech experience [8]. The term of "lexical competence" refers to vocabulary knowledge at various levels and stages of development. It is vital to examine the number of lexical units that children should have at each stage of education: primary school, elementary school, and high school. The fundamentals of lexical competence should be created from the start of language acquisition. Mastery of lexical competence in primary school implies that kids can recognize the studied lexical units in oral and written speech, operate with these units within the assigned learning activities, and communicate in line with the studied lexicon. To attain a satisfactory outcome when learning a foreign language, all forms of speech activities must be active: listening, reading, speaking, and writing. Among the productive speaking activities are speaking and writing. Listening and reading are examples of receptive behaviors. The latter is an important method for increasing a learner's vocabulary proficiency. Reading is an essential component of the English lesson and plays a significant role in the process of acquiring new lexical information.

The information in the foreign language texts is engaging, and it motivates pupils to acquire new subject. Furthermore, each text has a defined theme, making it easier to acquire new words and idioms in a consistent context. The information supplied in the text is examined, pondered on, and assimilated during the reading process. Scott Thornbury, for example, argues that every textual content, spoken or written, comprises a significant number of lexical units that may be related to other words in context or as part of lexical fields [9]. It will be easier for the student to acquire word use if he or she refers to a work that has a wide range of thematically relevant terminology.

Before discussing the characteristics of intense forms of textual learning, it is crucial to distinguish the three major stages of textual work: pre-reading, while-reading, and post-reading [7]. The expectation of the examined content occurs at the pre-textual stage. This stage is crucial for determining

the speech assignment for the first reading, as well as forming the student's level of motivation and lowering the threshold of speech and language challenges. The textual step comes next. It is referred to as the primary textual stage. The following objectives should be noted here: regulation of the student's level of language and speech development; consolidation of current abilities and production of new ones. The final level of working with the material is the post-text stage. The goal of this stage is to forecast future growth of abilities in spoken and written language skills based on the text's content.

Modern foreign language teaching methods distinguish between two approaches to reading: extensive and intensive. In contrast to extensive reading, intensive reading necessitates the employment of methodological strategies aimed at meticulously focusing on the text's lexical and grammatical details, and occasionally permitting the use of the mother tongue while explaining the meaning of a term in depth. In this aspect, intensive reading allows the English language learner to acquire a deliberate attitude and comprehension of how vocabulary, grammar, text coherence, and content, when combined, achieve the book's communicative goal [5]. Students in intense text work study a passage or short text of 150-250 words (foreign linguists call this amount of words input) in depth in 90 minutes of class time, with activities that include a significant number of lexical exercises and comprehension exams that considerably outnumber the text's content. Extensive reading, as contrast to intensive reading, requires students to read around 100 words each minute. They would probably read roughly 6,000 words in an hour if they read a text or book. This is the significant distinction between these two styles of reading [2]. Intensive reading, according to Thornbury, is meant for tedious, thorough, teacher-led work on small texts in the classroom, whereas extended reading involves reading big works for the soul rather than linguistic goals[9]. Authentic topic texts of small volume are preferred for intense text practice. There are specific text reading features at each step of the course. The instructor must take into account the learners' age, class, background, and vocabulary level. These authentic texts should be dedicated for one specific topic. One of the key benefits of reading a text on a certain topic is that students are better able to retain lexical chains, words that are linked to the same topic) while reading and executing a task, and the units in this chain are afterwards correlated with each other. For instance, our paragraph may have the following words: grandma, grandpa, mother, father, big brother, and tiny sister [7].

Intense word processing has two aims, according to Neischen [6]. The first step is to try to comprehend the material completely. Second, it is to investigate linguistic phenomena on the basis of a text in order to enhance language thinking and extend vocabulary. Texts are difficult to comprehend both in terms of language and grammatical structure. When working with such material, language learners must analyze individual lexical units from a phonetic, morphological, and syntactic standpoint, which eventually leads to the usage of reference books. Working with vocabulary is one of the most important aspects of intensive reading. When students are exposed to new texts, they acquire new words and expressions and extend their vocabulary, allowing them to speak more effectively in the foreign language and better understand it. Three types of activities are used in vocabulary work for intensive reading of short texts: motivating (engage activities), learning activities, and activate activities [3]. The purpose of motivating activities is to get students involved in the learning process by selecting fascinating readings and discussion topics. Students are given a text on a specific topic at this point, and the teacher leads a discussion on the information they have read. As a result of the debate, the new lexical content will be reinforced and remembered better. The instructor should examine the relation of the studied terms to the text as well as the students' level of understanding when choosing texts for the lesson. The learning activity entails completing a variety of exercises targeted at consolidating understanding of the text's content as well as a more in-depth study of the passage. Fill in the gaps with words from the same part of speech, insert the missing word in a phrase, or arrange the paragraphs in the correct sequence are some of the challenges. The last task is designed to help students remember the terminology they've learned. The teacher may assign activities such as summarizing sample pieces, discussing the title, or reciting the passage quickly at this point.

In conclusion, formation of lexical competence in learning English can be reached through intensive reading of texts by word processing. In English language instruction, intense word processing entails carefully prepared classroom activities guided by the teacher. The instructor should define clear communication objectives based on the level of the learning process and employ the idea of accurate vocabulary selection based on frequency of usage for productive work. The selection of texts and exercises should be deliberate, since the subject previously studied by the students, as well as their level of language skill, must be considered to meet the methodological objectives.

Reference

1. Alyousef, H.S. Teaching Reading Comprehension to ESL/EFL Learners. *The Reading Matrix*, 2005, 5 (2), 143-154.
2. Han, J. E. Extensive reading conjoined with writing activities as an effective component of English as a second/foreign language programs. PhD diss., 2010.
3. Harmer, J. *The Practice of English Language Teaching*. 4th edition. Pearson Longman, 2008.
4. Kim, J.Y., Anderson, T. Reading across the curriculum: a framework for improving the reading abilities and habits of college students. *Journal of College Literacy & Learning*, 2011, 37, 29-40.
5. Nation, P. *Learning Vocabulary in another Language*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. – 779 p.
6. Nation P. Intensive Reading. *EA Journal*, Vol.21 no 2, 2004, pp. 20-29
7. Saricoban A. Reading strategies of successful readers through the three phase approach. *The Reading Matrix*. 2002 Sep 1;2(3).
8. Shamov A.N. Lexical skills of speaking and reading – the basis of learners' semantic competence // *Foreign Languages at School*. 2007. № 4. С. 19-25.
9. Thornbury, S. *How to Teach Vocabulary*. GB: Pearson Longman, 2002. – 185 p.

МРНТИ: 14.25.09

А.С. Омарова

НАО «Университет имени Шакарима города Семей»
Казахстан, г. Семей, alikhanbota@mail.ru

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТИПИЧНЫХ КОММУНИКАТИВНЫХ СИТУАЦИЙ ПРИ ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

THE USE OF TYPICAL COMMUNICATIVE SITUATIONS WHEN TEACHING A FOREIGN LANGUAGE

Modern methods of teaching a foreign language suggest that a speech act in a foreign language should be taught not as an abstract phenomenon, far from reality, but as an integral psychophysiological activity. With its help, conditions are created for the generating and understanding of a speech utterance in a foreign language, as an effective attachment to a particular communicative situation of real communication.

Communication is based on such factors as the intention underlying the concept of the conversation, its purpose, the characteristics of the interlocutor, the position of speech in which the partners of speech activity participate. Modeling these circumstances in the educational process with the help of an educational and speech situation, the format of the statement will contain the proposed factors.

The communicative approach assumes a speech situation as the basis of speech communication in teaching a foreign language. The change of the situation is in direct dependence on speech actions. The learning situation assumes artificially created conditions, a system of relationships with the interlocutor for the purpose of educational influence on students when performing speech actions in a foreign language. Educational speech is the smallest communicative element that can cause a student's speech reaction, and then become an independent speech act.

Communicative activity is similar in structure to other human activities, but has its own peculiarity. Speech communication is similar to other types of activity due to the presence of a motive, goal, result and compliance with the basic structure of human activity consisting of a phase of orientation and planning, implementation and a phase of comparing the planned with the result. The peculiarity of speech activity is that it is focused on the interaction of two people, and not on an unresponsive object. Modeling of the activity is carried out by implementing its elements. An element is considered a minimum unit, which consists of system and semantic characteristics. If we consider this activity, it is a speech act that consists of motives, goals, results and control of their activities. The main task of the speech situation created in the lesson is that by imitating real speech situations, the student prepares to use the products of speech activity in a natural communication situation. Situational approach is one of the communicative means for realizing the goal of communication in living conditions.

Oral communication is based on the basics of a communicative situation. Speech and the situation are linked. Speech is based on linguistic elements, as a result, it develops in the course of situations and is not isolated from them. Each utterance continues a certain situation. Depending on the situation, the selection of speech material takes place. The situation develops during the promotion of the topic in a speech utterance. During the change of topic, the content side of the situation also changes. The objects of discussion are connected with established stereotypes, but at the moment of understanding them by a person, a problem arises because a person has a certain attitude to this topic, which causes any disagreements during interaction with another person. A certain problem that has arisen in the situation awakens the communicant to commit a speech act and express his attitude to the problem in order to solve the communicative disagreement. A person's attitude to a problem is his speech function. Therefore, the teacher's goal should be not only to motivate the student to build an oral speech utterance, but also to promote the ability to carry out the role behavior set by the situation. Communication of a teacher with students in a foreign language builds natural speech situations.

Constructed natural situations contribute to the development and usefulness of the communication function. The creation of situations is modeled by the conditions of free communication. Students communicate and regularly improve their speech mechanisms. The mastery of language means occurs in the implementation of situational-speech actions, and not by memorization. Natural situations in the classroom stimulate the development of the student's speech activity, interest the student not only in learning a foreign language, but also in the culture and history of the studied country.

An obligatory factor influencing the development of students' speech competence is the evaluation of the results achieved. The student should combine the process of communication in a situation not only with ready-made samples of replicas, but also with the creation of an unprepared utterance. It is this factor that serves to organize communication in real time. Even if a student has a clear understanding of the grammatical norms of the language, knows phonetics and vocabulary, he will not always be able to successfully use a foreign language as a means of communication. Knowledge of a foreign language always implies the opportunity to actively participate in real social interaction.[14;58]

Language material is easier to understand and apply, while responding to one or another of the interlocutor's remarks in a foreign language. In the process of mastering a specific situation, the assimilation of language material becomes easier. The situational nature of speech activates the speaking process and simplifies it.

The complexity of teaching oral foreign language speech communication needs to be solved in the context of the situation. The situation implies real temporary conditions that exist independently of the person. The second factor determining the situation is the relationship in a person's mind, which is significant only if the situation really captures his attention. The teacher should take into account both sides of the impact of the situation on the student, since they are interrelated. In addition, the communication process is characterized by a spontaneous reaction of the interlocutors and dependence on the current situation in which it occurs.

Speech situation is one of the main conditions for developing communicative skills. A situation is a certain combination of the circumstances of reality. Not every situation can be a speech one. No matter how vital and natural it is, it may not contain an incentive to speech. Only the situation that activates the need to speak out in order to interact with two or more interlocutors can be called a speech situation.

The initial understanding of the situation is based on the presence of an object, an event and a set of circumstances to cause a person to have any feelings at the time of uttering a speech. The situation in its main meaning presupposes the fullness of the event with the circumstances that have developed in a given period of time and the presence of a component of meaning in the speech act. The natural situation includes the preceding situation, motivating conditions and goals of making a speech utterance.

The educational situation has all the activity characteristics. The characteristics are divided into the activity-based nature of the communicants' speech behavior, communication situations and speech means by which the communication process is organized. The activity-based nature of the educational and speech situation is expressed in the existence of communicative, cognitive and educational motivation, the presence of a certain system, the implementation of the main phases, the production of speech activity, its connection with non-speech activity, the preservation of such features as determination, simplicity and clarity. A speech situation can act as part of the content and as a subject of learning at different stages of the development of speech actions, serve as a means of managing students' activities, and also allow solving educational and educational tasks. The effectiveness of the development of communicative competence depends on the student's level of proficiency in system formations at different levels of the language and the ability to use them in suitable communicative situations.

The effectiveness of the situation in the educational process depends on the exact orientation to a specific educational task, as well as on its accessibility for the student, compliance with his interests and needs. And the analysis of needs is carried out at the level of age and personal characteristics. Special attention should be paid to the formation of the student's ability to speak a foreign language as the root cause of this activity. Thus, the focus is on the subject of speaking activity itself – the student with his needs, interests, attitude to the content of the thought being expressed.

Working on speech situations as a subject of oral speech development forms students not only syntactically correct design of sentences and the use of appropriate communication cues, but also the ability to analyze each stage of communication, nonverbal and verbal behavior of participants in a certain situation. The use of speech situations in the classroom will allow the student to formulate patterns of speech activity in various communication situations. The most important goal will be achieved when the student projects artificially created situations in the classroom in the conditions of real speech activity.

References

1. Vaisburd M.L. The use of educational and speech situations in teaching oral speech in a foreign language / Titul Publishing House, 2001
2. Savitsky V.M. Generation of speech: a discursive approach. Samara: Publishing House of the PSGA, 2013
3. Solovova E.N. Methods of teaching foreign languages: Basic course of lectures. M., 2002.

МРПТИ: 14.25.09

D.A. Matkarimova

S. Amanzholov East-Kazakhstan University, Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan

РАЗВИТИЕ ПОЗНАВАТЕЛЬНЫХ НАВЫКОВ УЧАЩИХСЯ

IMPROVING OF COGNITIVE SKILLS OF LEARNERS

Nowadays, in the era of globalization and scientific-technical breakthrough, every year an increasing number of schoolchildren and students are starting to learn foreign languages. As the possession of a given foreign language is caused by the need to deepen knowledge in the fields of science and technology, business, education and public life. The foreign language plays an important role as a means of international communication for specialists with higher education.

The conditions of foreign language communication in the modern world, when a foreign language is a means of communication, knowledge, preparation and accumulation of information, determined the need for possession of all kinds of speech activity speaking and listening-comprehension of speech in this foreign language, as well as reading and writing.

The knowledge of the foreign language in Kazakhstan is not only in the list of mandatory conditions oftaking an active part by academic mobility programs each year, but also is a determining element of competitiveness of young specialists in the labour market, both in the country and abroad.

Modern school management as one of its objectives is considering improving the efficiency of educational work in each unit of time, i.e. the optimal labour productivity. Its main components include: improved consistency in learning, strengthening their motivation, the information capacity of the content of education, the use of modern teaching methods, active foreign language learning methods, the intensification of the pace of educational actions, development of reflexive skills of labour.

The relevance of this study is needed to develop communicative skills between teachers and students, formation of activity through the development of complex exercises and tasks in the development of monologue speech skills of students and taking into account their age, psychological characteristics and personal needs.

During the conversation, the teacher recognizes the individual abilities, attention, cognitive characteristics of students, determines how they understood the material being studied or passed. The interview uses the methods of narration, analysis, and conclusion. The teacher can conduct a comprehensive analysis of the performance of tasks using the question-answer method. To do this, the teacher's questions must be precise, concise, focused on the development of the student's thinking.

Most importantly, every student in the class has the opportunity to openly express their thoughts. If the student has no ideas of his own, he learns to speak by repeating someone else's words in the same way. During the lesson there are many opportunities to master grammatical definitions, language norms. In the classroom, the dictatorial role of the teacher is eliminated and students become more interested in partnership, cooperation and cooperation. In the process of learning, the moral qualities of the child, outlook on life, and interest are formed. The main goal of any teacher is to give students a quality education, comprehensive improvement, increase their interest in learning.

The technology of the new model increases the activity of the child. Every child and human culture develops in the classroom. And in this century, it will be easier to increase a child's motivation and interest in learning with the help of visual technologies.

The government of Kazakhstan needs to develop young people through Kazakhstani Bolashak study program who can take responsibility for their own education abroad, who can collaborate with professors and students, and who can develop the ideas and achieve goals. Foreign language as a subject occupies an important place in schools and universities in Kazakhstan. The goal of the Kazakhstani government is to use foreign language knowledge in the field of education, IT technologies, culture, science, agriculture.

The educated person should have skills of oral and written speech in the foreign language. Foreign language opens access to the cultural and scientific values of other peoples, facilitates the establishment of business and cultural relations with other countries, and facilitates relationships between people.

Foreign Language and Cognitive Skills play an important role by learning of first or second foreign languages. Parents often underestimate their child's ability to learn languages. The brain offers enormous capacity for languages. If a child learns different languages then this will develop the cognitive processes within the brain itself. This is why the ability to 'think' in different languages is often seen as an advantage. What we need to realize is that the ability to use different languages, even to a modest extent, can have a positive impact on the youngster's cognitive processes. Being able to see the same phenomenon from different angles, as though looking through different language 'prism' can have a very interesting impact on the ability to think and understand others. In other words, being able to frame their cognition in more than one language can give advantages to a youngster in terms of thinking, learning and studying.

Foreign language study process doesn't only promote linguistic competence. Because of the different 'cognitive horizons' which result from working in another language can also have an impact on conceptualization, literally how we think and how we act. Being able to think about something in different languages can enrich our understanding of global concepts, and help us to broaden our conceptual mapping resources and see the world. Visualization is a way to familiarize children with their surroundings.

The social nature of the content of educational activities depends on the social life of the child. From the first months, he forgets to communicate with others, so that the means of creation, the power, gradually learns the language. The lesson is the main occupation of the child. Therefore, during the lesson, a dialogue template is formed. Depending on the content and features of the lesson, you can organize different situations.

Visual aids can also be used in various games. For example, role-playing games, physical education games, story games, it is very important to use didactic game elements. Didactic visual games develop the child's mind and interest in the lesson. Games are held in each age group. In order for children to succeed and do well in school, the child must have fully developed language functions. To improve a child's language, it is necessary to replenish the student's vocabulary with new words and improve their understanding by engaging them in conversation. In the development of the student, one can enrich the language by conducting games, as well as the conditions of the game. For example, you can use games like Visit, Dress Stylish. It is necessary to select any type of game according to the subject of the lesson. Experience shows the effectiveness of using didactic games, especially in language development lessons [3].

The Kazakh folk game sanamak, which develops the thinking of children, can be combined with a foreign language. Its main feature is the development of the child's mental ability: by counting the similarity of nouns, he learns numbers, recognizes objects and words with similar names. For example: [3] How much is 1 plus 1? – Two apples in the sun. – How much is 2 plus 2? – Four plums for me and you. – How much is 3 plus 3? – Six cherries in the tree. How much is 4 plus 4? – Light pairs and no more. The main task of the teacher is to develop the ability of students to conscious thinking. Visualization

develops a child's mental abilities and overcoming difficulties, endurance. Visualization always requires many decisions or answers. For example, what to do? How to win? Questions arise.

The student enthusiastically enters the class to answer these questions. If the student speaks English during the lesson, isn't there a way to teach the mystery? But children do not pay attention to these issues. For them, visualization is primarily an interesting job. At the same time, teachers, including a foreign language teacher, are interested in him. Visualization is suitable for all schoolchildren, even the weakest. A student who does not speak the language can become a winner or take first place due to their ingenuity and talent. A sense of equality, joy in an atmosphere of interest, all this contributes to shyness, the ability to express oneself without hesitation, to achieve success in the classroom. Through visualization, language material is perceived without difficulty, without any notification.

References

1. Ammar.A. Awareness of L1/L2 Differences: does it matter? In: Language Awareness. A. Ammar, Language Awareness.2010, 19, 129-146.
2. Rösler D. Deutsch als Zweit- und Fremdsprache, Gemeinsamkeiten und Unterschiede. D. Roessler, Deutsch als Fremdsprache. 2011, 14, 149, 160 (in Germ).
3. Gardner. R.C. Cognitive and Affective Variables in Foreign Language Acquisition. R.C.Gardner, Cognitive and Affective Variables in Foreign Language Acquisition. 2006, 11, 3-15 (in Eng).

МРНТИ: 16.21.21

А.Б. Мухамедиева, А.К. Искакова

«Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті» КеАҚ
Қазақстан, Семей қаласы, injuerke@mail.ru

БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ТІЛДІК ҚҰЗІРЕТТІЛІГІ МЕН МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

FORMATION OF STUDENTS' LANGUAGE COMPETENCE AND SKILLS OF INTERCULTURAL COMMUNICATION

Қазіргі таңда білім беру жүйесінде шетел тілін үйретумен қатар, тілін оқып жатқан елдің мәдениетін де оқыту қалыпты жағдайға айналғаны белгілі. Кез-келген шетел тілін үйрену тілдік құзіреттілікті қалыптастырады. Ал, тілдік құзіреттілік өз кезегінде тұлға бойындағы қызығушылық пен белсенділікті арттырады. Қарым-қатынастың басты құралы – тіл. Тілді үйрене отырып білім алушының бойында тілдік құзіреттілік қалыптасады. Тілді үйренушіде қалыптасатын басты қабілеттердің бірі: лингвистикалық құзірет, коммуникативтік құзірет және тілдік-мәдени құзірет болады. Ал тілдік-мәдени құзіреттілік дегеніміз тіл үйренуші тұлғаның сөйлеу кезіндегі және жазылған сөзді қабылдау үшін мәдени семантиканы меңгеруі болып саналады. «Құзіреттілік» терминіне алғаш анықтама беріп, оны лингвистикада қолданған американдық ғалым Ноам Хомский болды. Оның пікірінше жалпы құзіреттілік термині грамматика саласына жататынын айтады. Ал, филология ғылымдарының докторы Саденова А.Е. өзінің «Тілді меңгертуде дискурстық құзіреттіліктің маңыздылығы» атты мақаласында «Тілге, тіл үйренуге, тілдік қатынас жасай білуге байланысты «тілдік құзіреттілік», «сөйлей білу құзіреттілігі», «тілдік қатынас құзіреттілігі» және «қатысымдық құзіреттілік» деген ұғымдарды пайдаланады. Ғалымның ойынша «тілдік құзіреттілік, яғни лингвистикалық құзіреттілік тілдің теориялық жағын үйренуге және түсінуге, оны дұрыс пайдалана білуге бағытталса, ал сөйлей білу құзіреттілігі тіл үйренушіде өз ойын сөз арқылы дұрыс құра білу қабілетінің болуы, келесі тілдік қатынас құзіреттілігі немесе қатысымдық құзіреттілік деп аталатын ұғым әр ұлт өкілдерімен әртүрлі жағдайларда үйренген тілде сөйлесе білу қабілетінің болуы» деп анықтама береді [1]. Соңғы айтылған «қатысымдық құзіреттілік» білім алушының басқа адамдармен қатысымдық қабілетінің және тілдесім дағдысының болуымен сипатталады. Білім алушылардың әр сабақтағы шығармашылық іс-әрекеті тілдік құзіреттілікпен тікелей байланысты. Сабақты ұйымдастыру барысында оқытушы білім алушылардың тілдік құзіреттілігін қалыптастыру жұмысын оқу мақсаттарымен қатар алып жүреді. Ал құзіреттілік – бұл білім алушының оқу үрдісінде алған білімдерін іс-жүзінде, күнделікті өмірде, практикалық және теориялық мәселелерді шешуге

қолдана алу қабілеті. Осыдан барып «тілдік (коммуникативтік) құзыреттілік» деп аталатын ұғым қалыптасады, ол адамның тіл арқылы қатынаса алу қабілетін білдіреді. Көптеген ғалымдар «тілдік құзыреттілік» туралы біренеше пікірлер айтқанын білеміз, солардың бірі американдық лингвист Делл Хаймс Ф.Блумфилд, Д.Казден (Cazden) және И.Лабов секілді ғалымдар өз жұмыстарында тілдік құзыреттіліктің екі айырмашылығын анықтап көрсетеді, олар:

1. Лингвистикалық құзыреттілік, яғни грамматикалық тұрғыдан сөйлемдерді дұрыс түсіну және жеткізе білу;
2. Қатысымдық құзыреттілік, яғни белгілі бір мәтінге қатысты айтылған сөйлемдерді түсіну [2].

Сондықтан білім алушы бойында тілдік және мәдени құзыреттілікті қалыптастыру үшін жеке тұлғаның бұл қағида «мәдениетаралық құзыреттіліктің» маңыздылығын айқындайды. Мәдениетаралық құзыреттілік әр түрлі мәдениет өкілдері, олардың мәдениеті мен тілі туралы білімдерінің жиынтығы болып саналады. Мәдени құзыреттілікті білім алушы басқа мәденет өкілімен өз елінің және шетелдің қауымдастықтар арасындағы мәдени ұқсастықтар мен айырмашылықтарды тани отырып, қадір-қасиетін бағалай және сақтай отырып, тиімді қарым-қатынас жасау қабілеті болып табылады. Кез-келген мәдениет өкілдерімен қарым-қатынасы барысында, олардың дүниетанымдары мен өмір сүру заңдылықтарының айырмашылықтарына байланысты тілдік және мәдени кедергілерге ұшырап отырамыз. Тиімді мәдениетаралық қарым-қатынас жасау үшін білім алушылар «қатысымдық құзыреттілік пен мәдениетаралық құзыреттілікке» қойылатын талаптарды игеруі қажет. Осы талаптарды игеру арқылы тіл үйренуші тұлға мәдениетаралық қатысымдық құзыреттілікті меңгереді.

Қазіргі уақытта шетел тілін оқыта отырып білім алушылардың мәдениеттану, лингвоелтану, лингвомәдениеттану құзыреттіліктерін қалыптастыру шетел тілі мен мәдениетін оқыту әдісінің басты міндеттерінің бірі болып табылады. Мәдениетаралық қарым қатынас ұғымына байланысты тұлға бойында «лингвомәдениеттану құзыреттілігі» қалыптасады. Ал, «лингвомәдениеттану құзыреттілігі» ұғымын белгілі лингвист В.В.Воробьев былай түсіндіреді: «Тілде сипатталған сол елдің барлық мәдениет құндылықтарының жиынтығының жүйесі» [3].

Сонымен лингвомәдениеттану құзыреттілігі дегеніміз-рухани мәдениет пен көркем мәдениетті біріктіре оқыту арқылы білім алушылардың жеке тұлға ретінде қалыптасуына, мәдени білімінің кеңейуіне, интеллектісінің дамуына, үйреніп жатқан тілінің әлем мәдениетінде түсінуіне және сол тілде сөйлеу ерекшеліктерін қалыптастыруға көмектесе алады. Шетел тілін меңгере отырып, тілдік құзыреттілікті қалыптастыру білім алушыны бойында жеткілікті білімді көрсете алмайды, ол елтану, мәдениеттану секілді қосымша білімдерді қажет етеді. Елтану, мәдениеттану тұрғысынан алған білімдерін тілді оқып-үйренуші басқа ұлт өкіліне толық жеткізе алуы, әрине оңай емес. Мәдениетаралық құзыреттіліктің мақсаты халықтар арасындағы тілдесуді, мәдениет туралы ақпараттармен алмасудың, тұлға бойында тілдік-мәдени білімді байытудың негізі болып саналады. Осыдан біз тіл мен мәдениетті бөліп оқытуға ешқандай негіз жоқ деп айта аламыз. Тіл мен мәдениетті бірізді оқыту тұлға бойында түрлі құзыреттіліктердің қалыптасуына көмектеседі. Қазіргі таңда көптеген лингвистердің ойлары бойынша мәдениетаралық қарым-қатынас мынадай принциптерге негізделген:

1. «Өзара қарым-қатынас жүйесі бір мәдениеттен екінші мәдениетке өзгеріп отырады, басқаша айтқанда әр ұлттың өзіне тән мәдениеті, өзара қарым-қатынас жасау жүйесі бар. Тілі мен мәдениеті әр түрлі халықтар арасындағы қарым-қатынастарды салыстыра зерттегенде ең бірінші осы тілді және мәдени тұрғыдан әр түрлі елдердің арасындағы өзгешеліктер тудыратын коммуникативтік мәселелердің көзін анықтау керек. Бұлар: сөз әрекеттерінің жүзеге асуы, сөз кезегін сақтау ережелері, адамдар арасындағы қарым-қатынас ережелері, алуан түрлі эмоцияның, сезімнің тілде көрініс табуы және т.б.

2. Мәдениетаралық қарым-қатынас барысында бұндай өзгешеліктер екі немесе бірнеше ұлт өкілдерінің арасында түсінбеушілік тудыруы мүмкін» [4,5].

Жоғарыда айтылған ой-пікірлерге дәлел ретінде бірнеше мысалдар келтірейік: кейбір коммуникативтік жағдаят барысында шетелдік сөйлеуші калька жасайды, яғни ол өз ана тіліндегі кейбір тілдік құбылыстарды шетел тілінде сөйлегенде қолданады. Мысалы: 1. Мен сізді туылған күніңізбен құттықтаймын деген тілекті көп адамдар ағылшын тілінде «I congratulate you on your birthday» – деп айтудың орнына «Happy birthday»-деп тікелей аударма жасап немесе өз қалауларымен қысқартылған түрде айтады. Ағылшын тіліндегі «Happy birthday» деген сөйлем «бақытты туылған күн» деген мағына береді. Қазіргі уақытта адамдар арасында қалыптасқан түсінік бойынша әр сөз бен сөйлемнің, құттықтаулар мен тілектердің қысқаша нұсқасымен сөйлеу тілдік мәдениет пен тілдік ережені сақтамағандықты білдіреді. Ол, әрине бір жағынан алып

қарағанда сондай үлкен «қате» болып саналмайды, бірақ дегенмен де әр тілді үйренген соң, оның өзіндік ережелері мен мәдениетін сақтап сөйлеген дұрыс. Соның нәтижесінде әр түрлі мәдениет өкілдерінің арасында тілдік ерекшеліктері мен мәдени айырмалышықтарына байланысты түсініспеушілік тудыратын мәселелер кездесуі мүмкін. Мәселен, жай ғана адамдардың бір-бірімен танысуындағы әдептілік ережелері әр ұлт өкілдерінде әртүрлі болады. Мысалы, бір корейлік алғашқы кездесуден кейін француз ғылыми жетекшісі туралы былай дейді: «Мені француз ғылыми жетекшім өте суық қабылдады. Ол менен тіпті отбасы жағдайымды, жасымды, қайда тұратындығымды сұрамады. Ол маған тек қана мекеменің құрылысын, оқуға жазылу ережелерін түсіндірді». Керісінше, бір жыл Кореяда болған француз информанты былай дейді: «Корейліктер шетелдікпен танысқан кезде, бірден оның жасын, отбасы жағдайын, балаларының бар – жоқтығын сұрайды. Бұл еуропалықтарға нағыз тергеу сияқты ерсі көрінеді». Осыдан байқағанымыздай, бірінші мысалда келтірілген француз ғылыми жетекшісі француздардың әдептілік ережелерін сақтай отырып, өз әңгімелесушісінің жеке өміріне байланысты сұрақтар қоюдан аулақ болады, себебі бұндай сұрақтар ол үшін орынсыз болып есептеледі. Екінші мысалда корейлік шетелдіктен жасын, отбасы жағдайын сұраудан именбейді, себебі бұндай сұрақтар корейліктер үшін әдепсіздік емес, тек орынсыз қолданылмаса болғаны. Сонымен қатар, бұндай сұрақтар корейліктер үшін адамға жақындау стратегиясы бола алады [6]. Әңгімелесушінің әлеуметтік мәдени ерекшеліктері туралы білімдердің жеткіліксіздігінен, француз бен корейлік сөйлеу әдістерін өздерінің ұлтында қалыптасқан мәдени ерекшеліктерге, әңгімелесу ережелеріне сүйене отырып қабылдайды. Бұл мысалдарда екі түрлі ұлт өкілі сөйлеу барысында басқаның іс-әрекетіне «жағымсыз түрде бағалаған, өте салқын қабылдады, нағыз тергеу сияқты ерсі көрінеді» деген баға береді, бұл дегеніміз әр ұлт әңгімелесу барысындағы «сөйлеу этикасын» өз мәдениеттері секілді қабылдайды. Бұл қате түсінік. Сондықтан осындай түсініспеушілік пен қиындықтар тудырмау үшін тілін оқып жатқан елдің «мәдениетін» де оқып-үйрену басты мақсат болып саналуы тиіс. Бұл жерде тілді жете білмеуден басқа, тілінде сөйлеп отырған елдің мәдениетін білмеу де түсінбестік туғызатындығын байқауға болады. Ал, бұл түсінбестік екі ұлт өкіліне де ортақ, яғни бір шетелдік өкіл екінші шетел азаматының кейбір іс-әрекетін түсінбеуі мүмкін немесе керісінше екеуі де бір бірінің іс-әрекетін, сөздерін түсінбей қалып жатады. Осыдан кейін екі адамның ортасында мәдениетарадық қарым қатынаста түсінбеушілік туындайды. Жетпісінші жылдарда зерттеушілердің барлығы шетел тілдерін коммуникативтік бағытта оқыту жолын ұстанды, мұндағы мақсаты үйреніп жүрген тілде сол тіл өкілімен қарым-қатынас жасау іскерлігін қалыптастыру болып табылады. Шетел тілін үйрене келе тұлға сол тілге негізделген тілдік қабілетін дамытады және тілдік белсенділігін көрсете алады. Білім алушылар шетел тілінің лексика, грамматикасын меңгеріп ғана қоймай, сол тілде аузыекі қарым-қатынас жасауға дағдылануы керек, яғни коммуникативтік біліктілікті және оның барлық құрамдас бөліктерін дамыту қажет. Өз кезегінде тұлға бойында тілдік құзіреттілікті қалыптастыруда коммуникативтік біліктілік пен оның құрамдас бөліктерін де меңгеру маңызды болып табылады. Егер білім алушы шетел тілінде қарым-қатынас орната алмаса, сөйлеу арқылы коммуникативтік біліктілікті меңгермесе, тұлға бойында қалыптасатын мәдениетаралық қарым-қатынас іске аспайды. Ал, білім алушының мәдениетаралық қарым-қатынас дағдысының нәтижелі болуы тіл мен мәдениет арасындағы байланысқа тікелей байланысты. Шетел тілін оқу сөйлеу дағдыларын меңгеру ғана емес, тілі оқытылып отырған елдің мәдениеті және тарихын білу болып табылады. Өзге елдің тілі үйреніп, мәдениетімен таныса отырып сол ел жайында толық мағлұмат жинап, рухани-мәдени және саяси байланыс жасай аламыз. Олардың оқу, білім беру жүйесімен, саяси-экономикалық, мәдени-қоғамдық ахуалымен, рухани-ұлттық ерекшеліктерімен танысамыз, ол тіл үйренуші үшін - өте күрделі мәселе. Әсіресе, шетел тілінде еркін сөйлеуді қалыптастыра отырып, мәдениетімен байланыстыра оқыту тиімді процесс болып саналады. Тілді және мәдениетті, мәдени ерекшеліктерді білу білім алушы үшін «мәдениетті тұлға» қалыптастыру арқылы бәсекеге қабілетті, шет тілін еркін меңгерген, білімді маман дайындау. Шет тілін оқытуда мәдениеттің алатын орны ерекше, ол дегеніміз – мәдениетаралық қатынас жасай алатын құзіреттілігі жоғары тұлға қалыптастыру. Мәдениетаралық қарым-қатынас адамдар арасындағы мәдени ортаны қалыптастырып, білім алушыны басқа елдің мәдениетін құрметтеуге, мінез-құлқын түсінуге, мәдени нормаларын үйренуге бағыттайды.

Шетел тілін оқытуда мәдениетаралық қарым-қатынасты оқыту әдісінің орны ерекше, яғни білім алушы басқа елдің мәдениетімен таныса отырып, оны қабылдайды, мәдени сөздік қорын толықтырады, жалпы айтқанда мәдениетаралық құзіреттілігін қалыптастырады. Мәдениетаралық қарым – қатынас құзіреттілігі дегеніміз қарым-қатынас іскерліктері арқылы басқа мәдениет

өкілінің сөзі мен ойын түсіну, мәдени нормалары мен құндылықтарды қабылдау. Болашақ тіл маманы шетел тілін іскерлік негізде пайдаланса, ал мәдениетаралық қарым-қатынасты моральдық іскерліктерді орнату кезінде қолданады. Осы екі дағдыны өз бойында қалыптастыра алған білім алушының кәсіби шеберлігі терең болып саналады. Қазіргі оқыту жүйесіндегі басты мақсаттардың бірі-оқытудың әдіс-тәсілдерін жаңартып, жетілдіріп отыру және жаңа педагогикалық технологияны меңгеріп, оны сабақ үрдісінде оңтайлы пайдалану. Сол себепті шетел тілін оқытудың басты талабы – жаңа технологиялық әдіс-тәсілдерді тиімді қолдана отырып, сапалы білім беру мен тәрбиелеу. Тіл – мәдениеттің өмір сүру формасы болса, мәдениет–оның ішкі мазмұнын айқындайтын таным. Сондықтан да, тіл мен мәдениетті бір-бірімен бөліп қарауға болмайды, олар бірізді дамып отыратын құбылыс деуімізге болады. Тіл қоғамдық үдеріс болғандықтан, қоғамның дамуына байланысты сөздер де өзгеріп, жаңарып отырады.

Әдебиеттер

1. Сыздық Р. Тілдік норма және оның қалыптасуы. Астана: Елорда, 2001. – 230.
2. С.Г. Тер-Минасова Язык и межкультурная коммуникация. – Слово / Slovo. Москва, 2000. – 146.
3. Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. «Язык и культура: Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного». М.: Русский язык, 1983. – 269.
4. Смагина И.П. Шетел тілін оқыту мәдениаралық қатынастың маңызды негізі// Ғылыми-педагогикалық журнал Білім. 2008. № 4. – 73 б.
5. Маслова В.А. Лингвомәдениеттану: Жоғары оқу орындары студенттеріне арналған оқулық.-2-басылым, стереотип. – М.: «Академия» баспа орталығы, 2004. – 27 б.
6. Милосердова Е.В. Ұлттық-мәдени стереотиптер және мәдени аралық қатынастар проблемалары.// Ғылыми-әдістемелік журнал ИЯШ. 2004. № 3. – 80-84 бб.

МАЗМҰНЫ

СОДЕРЖАНИЕ

ПРИВЕТСТВЕННОЕ СЛОВО директора департамента организации образовательного процесса НАО «Университет имени Шакарима города Семей» Улана Багдатовича Тлемисова.....	4
Г.К. Исмаилова РАЗВИТИЕ ПОЛИЯЗЫЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В СИСТЕМЕ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН.....	4
Г.Н. Молтабаева, А.С. Садыкова IMPLEMENTATION OF A MULTILINGUAL PROGRAM IN VOCATIONAL EDUCATION.....	7
З.Т. Рахматуллина АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ПРОЕКТИРОВАНИЯ МУЛЬТИМЕДИЙНЫХ ЭЛЕКТРОННЫХ КУРСОВ.....	9
Г.К. Исмаилова, А.Б. Нурпеисова ЭЛЕКТРОННЫЙ УЧЕБНИК КАК ИНСТРУМЕНТ ЦИФРОВИЗАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ.....	11
G. Kapysheva, S. Muradova, M. Kuzhbanova, D. Shaimardanova, A. Mamytova, N. Zakieva, D. Baurzhanova, Zh. Zhagiparova, M. Mukhametrakhimova SEMANTIC UNIVERSALS.....	14

1 СЕКЦИЯ: ЗАМАНАУИ БІЛІМ БЕРУ КЕҢІСТІГІНІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

СЕКЦИЯ 1: АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОСТРАНСТВА

G. Kapysheva, A. Mamytova, N. Zakieva, A. Moldakulova, N. Satkalieva, A. Zhaumytbayeva, N. Orazbayeva, M. Kuzhbanova INTERLINGUAL PHRASEOLOGICAL EQUIVALENTS IN UNRELATED LANGUAGES	18
G. Kapysheva, N. Orazbayeva, A. Zaumytbayeva, B. Baurzhanova, A. Moldakulova, N. Satkalieva, D. Shaimardanova, Zh. Zhagyparova, M. Mukhametrakhimova INNER FORM OF PHRASEOLOGICAL UNITS.....	21
G. Kapysheva, A. Kadyrbekova, A. Mamyrbekova, D. Zhunussova THE TRANSFER OF NATIONAL-CULTURAL FEATURES OF ENGLISH AND RUSSIAN PHRASEOLOGICAL UNITS INTO KAZAKH LANGUAGE.....	23
G. Ismailova, D. Zhunussova NATIONAL-CULTURAL FEATURES OF PHRASEOLOGICAL UNITS IN ENGLISH, RUSSIAN AND KAZAKH LANGUAGES.....	31
G. Ismailova, A. Mamyrbekova, Zh. Ramazanova DISTINCTION BETWEEN TWO TYPES OF LINGUISTIC UNIVERSALS.....	34
G. Ismailova, E. Kaissarkhanova, Zh. Togyspay, G. Sergibayeva, S. Bolatbayeva, A. Imambayeva A COMPARATIVE STUDY OF LANGUAGES.....	36
G. Ismailova, Sh. Nurmukhanbetova, A. Bairbekova, N. Zhurymbayeva, M. Karimova, A. Orynbekova, Zh. Kambarov PHRASEOLOGICAL EQUIVALENTS OF ENGLISH, RUSSIAN AND KAZAKH LANGUAGES.....	39

Ж.Ү. Калимова ҚАЗАҚ ЖӘНЕ АҒЫЛШЫН ТІЛДЕРІНДЕГІ АНТОНИМДІК ТҰРАҚТЫ СӨЗ ТІРКЕСТЕРІН САЛҒАСТЫРА ОҚЫТУ МӘСЕЛЕСІ ЖАЙЫНДА.....	43
М.С. Ибраимова НОВЫЕ ПОНЯТИЯ И ТЕРМИНЫ В ОБЛАСТИ ЛЕКСИКИ, ВОЗНИКШИЕ ПОД ВЛИЯНИЕМ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ.....	45
Г.С. Жакупова РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ У ШКОЛЬНИКОВ НА УРОКАХ ЛИТЕРАТУРЫ В СОВРЕМЕННОЙ ШКОЛЕ.....	48
М.Ж. Махмутова ОҚЫТУ ПРОЦЕСІНДЕ ПРОБЛЕМАЛЫҚ ОҚЫТУ ӘДІСІН ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ.....	50
Г.А. Жумадилова, Г.Ж. Оспанова МЕЖДИСЦИПЛИНАРНАЯ ИНТЕГРАЦИЯ В ОБРАЗОВАНИИ.....	52
Ш.С. Кеңесбаева АҚСЕЛЕУ СЕЙДІМБЕК ПУБЛИЦИСТИКАСЫНДАҒЫ ҰЛТТЫҚ СИПАТ.....	55
Б.С. Кудайбергенова, Б.К. Мухаметсадыкова "ФУНКЦИЯНЫҢ ТУЫНДЫСЫ" ТАҚЫРЫБЫ БОЙЫНША ТЕСТ ТАПСЫРМАЛАРЫН ДАЙЫНДАУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	59
Е.М. Нығыметов ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ САБАҚТАРЫНДАҒЫ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	61

2 СЕКЦИЯ: МУЛЬТИМЕДИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР БІЛІМ БЕРУ САПАСЫН АРТТЫРУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ

СЕКЦИЯ 2: МУЛЬТИМЕДИЙНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ КАК СРЕДСТВО ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ

М.М. Абдурахманова МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДАРДА ОЙЫН АРҚЫЛЫ ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	64
Г.К. Исмаилова, Т.Т. Тюлеубекова АУДИО ЖӘНЕ БЕЙНЕ МАТЕРИАЛДАР НЕГІЗІНДЕ АҒЫЛШЫН ЕРТЕГІСІН ОҚЫТУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ.....	66
А.Ж. Аубакирова MULTIMEDIA EDUCATIONAL RESOURCES AS A MEANS OF DEVELOPING ORAL SPEECH SKILLS.....	69
А. Табилтай ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МОБИЛЬНЫХ ПРИЛОЖЕНИЙ КАК СРЕДСТВО СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА В ШКОЛЕ.....	72
Л.А. Байтлеуова INTEGRATING SMARTPHONE APPS INTO TEACHING ENGLISH TO UNIVERSITY STUDENTS WITHIN THE FRAMEWORK OF MULTILINGUAL EDUCATION: COMPARATIVE STUDY OF DUOLINGO AND BBC LEARNING ENGLISH APPS	74
Қ.М. Сағындықова АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҒЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ МУЛЬТИМЕДИЯЛЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН АРТТЫРА ОТЫРЫП, СЫН ТҰРҒЫСЫНАН ОЙЛАУҒА ЖЕТЕЛЕУ.....	77

А.К. Мустафина USING ELECTRONIC DICTIONARY IN TEACHING ENGLISH FOR STUDENTS OF NON-LINGUISTIC SPECIALTIES.....	80
Г.К. Исмаилова, Ж.С. Смагулова ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МУЛЬТИМЕДИЙНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ.....	81
И.М. Дюсекенева MULTIMEDIA AND INNOVATIVE INSTRUCTIONAL STRATEGIES IN EFL CLASSROOMS.....	83
М.Б. Бодауханова МОБИЛЬДІ ҚҰРЫЛҒЫЛАРДЫ ШЕТ ТІЛІН МЕНГЕРУ ҮШІН БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ӨЗДІК ЖҰМЫСТАРЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ ПАЙДАЛАНУ	85
А.Б. Кыдырбаева, М.К. Омаров МУЛЬТИМЕДИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ШЕТ ТІЛДЕРІН ОҚУ ПРОЦЕСІНЕ ИНТЕГРАЦИЯЛАУ.....	89
Қ.Ж. Тлеубердин БІЛІМ БЕРУ ҮДЕРІСІНДЕГІ ЗАМАНАУИ ИНТЕРАКТИВТІ ЖАБДЫҚТАРДЫҢ МҮМКІНДІКТЕРІ.....	92
К.М. Лейменова ИСПОЛЬЗОВАНИЕ КИНОФИЛЬМОВ И ПЕСЕННОГО МАТЕРИАЛА ПРИ ОБУЧЕНИИ СТУДЕНТОВ-ИНОСТРАНЦЕВ РУССКОМУ ЯЗЫКУ (НА ПРИМЕРЕ ОПЫТА ПРЕПОДАВАНИЯ КОРЕЙСКИМ СТУДЕНТАМ).....	93
Б.С. Кудайбергенова, А.Е. Сагдиев МАТЕМАТИКАНЫ ОҚЫТУДАҒЫ ЭЛЕКТРОНДЫҚ ОҚУ ҚҰРАЛДАРЫН ҚОЛДАНУ ТИІМДІЛІГІ.....	96
З.Т. Рахматуллина, А.Н. Омарова МУЛЬТИМЕДИЯЛЫҚ ОҚЫТУ ҚҰРАЛДАРЫН ЗАМАНАУИ ОҚУ ПРОЦЕСІНІҢ МАҢЫЗДЫ КОМПОНЕНТТЕРІНІҢ БІРІ РЕТІНДЕ ПАЙДАЛАНУ.....	98

3 СЕКЦИЯ: ҮШТІЛДІ БІЛІМ БЕРУ: ТӘЖІРИБЕ, МӘСЕЛЕЛЕР МЕН ПЕРСПЕКТИВАЛАР

СЕКЦИЯ 3: ТРЕХЪЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ: ОПЫТ, ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ

А.М. Карамолдина ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚЫТУ ҮРДСІНДЕ ҚОЛДАНЫЛАТЫН ӘДІС-ТӘСІЛДЕР.....	101
А.А. Кабдуллина ТІЛДІК САБАҚТАРДА КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗІРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ	103
Х.Ш. Илнуф ПРИМЕНЕНИЕ КОНТРАСТИВНОГО МЕТОДА В ПРЕПОДАВАНИИ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА В КАЗАХСКОЙ АУДИТОРИИ.....	105
Г.Д. Ақан THE LINGUOCULTURAL ASPECT OF TEACHING ENGLISH VOCABULARY TO SECONDARY SCHOOL STUDENTS	112
Д.В. Байгаринова РАЗВИТИЕ ТРЕХЪЯЗЫЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ НА УРОКАХ ГЕОГРАФИИ.....	114

Т.Д. Исабаева, Т.А. Наревская АКТИВНЫЕ МЕТОДЫ И ФОРМЫ ПРОВЕДЕНИЯ ЗАНЯТИЙ ПО РУССКОМУ ЯЗЫКУ В ШКОЛЕ И ВУЗЕ.....	115
А.Б. Темиркулова, А.М. Бейсембаева, А.К. Турлыбекова МЕКТЕПТЕ ЖӘНЕ ЖОО-ДА ШЕТ ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА ӨЗГЕ ТІЛДІ ТҰЛҒААРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСҚА ОҚЫТУ.....	118
Б.С. Кудайбергенова, А. Еламан, Б. Сапарканова МАТЕМАТИКАНЫ АҒЫЛШЫН ТІЛІНДЕ ОҚЫТУ МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	120
К.Б. Дженбаева ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚЫТУДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН ТҮПНҰСҚАЛЫ МАТЕРИАЛДАРДЫ ІРІКТЕУ.....	122
У.Д. Сарманова ШЕТТІЛДІК МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ КОММУНИКАТИВТІК ҚАТЫСЫМ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА РӨЛДІК ОЙЫНДАРДЫ ҚОЛДАНУ ТӘЖІРИБЕСІ.....	124
G.K. Kapysheva, G.K. Ismailova, S.E. Karatalova DEVELOPING OF COMMUNICATIVE SKILLS.....	127
G.K. Ismailova, G.K. Kapysheva, S.E. Karatalova FOREIGN LANGUAGE LEARNING.....	129
G.K. Kapysheva, G.K. Ismailova, Sh. Dossaeva SPEECH SITUATIONS AS A WAY OF DEVELOPING COMMUNICATION IN THE FOREIGN LANGUAGE CLASSROOM.....	133
G.K. Kapysheva, G.K. Ismailova, Sh. Dossaeva SOME ASPECTS OF FOREIGN LANGUAGE TEACHING.....	136
G.K. Ismailova, E. Kaissarkhanova, Zh. Togyspay, G. Sergibayva, S. Bolatbaeva, A. Imambayeva, A. Kadyrbekova, S. Muradova NEURODIDACTICAL FOUNDATIONS FOR LEARNING OF LANGUAGES.....	139
М.И. Ардакович СРЕДСТВА И ПРИЕМЫ ОРГАНИЗАЦИИ УСТНОГО ОБЩЕНИЯ НА УРОКЕ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА.....	142
G.K. Ismailova, Sh.K. Nurmukhanbetova, A.B. Bairbekova, N.S. Zhurymbayeva, M.M. Karimova, A.E. Orynbekova, Zh.E. Kambarov LEARNER-CENTERED APPROACH – THE BASIC STRATEGY OF MODERN LANGUAGE EDUCATION.....	143
С.Т. Сейтова FORMATION OF LEXICAL COMPETENCE IN LEARNING ENGLISH THROUGH INTENSIVE METHODS OF WORKING WITH TEXT.....	148
А.С. Омарова THE USE OF TYPICAL COMMUNICATIVE SITUATIONS WHEN TEACHING A FOREIGN LANGUAGE.....	150
D.A. Matkarimova IMPROVING OF COGNITIVE SKILLS OF LEARNERS.....	152
А.Б. Мухамедиева, А.К. Искакова БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ТІЛДІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІ МЕН МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ.....	154

**«Мультимедиялық білім беру кеңістігі үштілді жоғары білім беру саласындағы
коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру құралы ретінде»
атты Республикалық ғылыми-практикалық конференциясының**

МАТЕРИАЛДАРЫ

МАТЕРИАЛЫ

Республиканской научно-практической конференции
**«Мультимедийное образовательное пространство как инструмент формирования
коммуникативных компетенций в сфере трехязычного высшего образования»**

«Семей қаласының Шәкәрім атындағы Университеті» КеАҚ
баспаханасында басылған
Көлемі 10,1 б.т. Формат 60x84
Семей қаласы. Глинка 20 «А»

Отпечатано в типографии
НАО «Университет имени Шакарима города Семей»
Объем 10,1 п.л. Формат 60x84
г. Семей, ул. Глинка, 20 «А»